

॥ श्री परेसाए नमः ॥

१) श्री दत्तात्रेयो मार्गादिमुळ निरोपण

कृतयोगी = कृतयुगाच्या शेवटी, शेवटच्या पिढीत झाला. कृतयुगाच्या परवडीमध्ये. **अवस्थान** = ३ दिवसापासून पुढे १२ अथवा १५ दिवसापर्यंत.

२) सैहाद्री व्याघ्रवेखे दरीसन

कऱ्हाडेया = प्रदेश, जात, प्रदेशासी संबंधीत ब्राह्मणातील एक जात. **सानेयाची** = हलका व्यापार, विशेष काम न करणे. **वांगनेम्** = मौन, वाचेवर नियंत्रण ठेवणे. **पुफवंती** = रजस्वला. मासिक पाळी. **श्राध केले** = भाद्रपद महिन्यात १५ दिवस श्राद्ध करतात. **अनुचित** = दोष, रोष. **पेणोवेणा** = मुक्काम दरमुक्काम. **पेणीसि**. नदीवर. **मात्रास्नान** = मुक्कामाच्या ठिकाणी पोहचुन गावात न जाता गावाबाहेर मात्रा ठेऊन स्नान करणे. बुडीमात्र स्नान. मग तिर्थावर जावे. **उत्रासंगे धोत्र** = कमरेला धोतरनेसुन उरलेल्या धोत्राचे टोक डाव्या खांद्यावर टाकणे. **खांदी मात्रा** = एका खांद्यावर झोळणे त्यांत दोन्ही बाजूंनी मात्रा. **अधोपरी** = मध्यभागी. **वेळुवाचीये** = बांबुचे बेट. **पुडी** = चाटणी प्रमाणे भिक्षा करणे. शिजलेल्या अन्नाची भिक्षा झोळीत न घेता हातात मावेल तेवढी भिक्षा घेणे. मग पाण्याच्या ठिकाणी भोजन करणे. **मातापुरी** = परमेश्वर जेथ राहिले ते पूर (नगर) माहुर. **चपेट** = पंजा. **चवडा** = अर्धावर, अर्धांतरी. **भुरी भोजन** = धर्मबुद्धीने अन्नदान करणे. धर्मकार्याप्रसंगी घरी न शिजवता बाजारातून आयते (तयार) आणलेले. मिठाई, फरसाण इ. **पुनीवे कारणे** = कार्तिक महिन्यात आलेल्या पौर्णिमेसाठी. **करवंदाची जाळि** = आंबट गोड फळांचे कटेरी झुडूप, डोंगरची काळी मैना.

३) सूर्प मार्जनी क्रीडा

मार्जनी = झाडने, स्वच्छ करणे. **सूर्प** = सूप. **बीदी** = छोटी गल्ली **गोदरीया** = मोठी गल्ली

४) खळेया गीतश्रवणी नीर्वसु कथनः ॥

तूझा नीर्वसू होए ऐसा जाला = त्या गीताच्या बोलावरून भविष्य सांगितले. वांचौन स्वामींनी शाप दिला असा अर्थ नव्हे. कारण उच्च प्रकारचे तत्व सामान्यात मानले उपनिषदाचे तत्वगीतामधून गायले. आध्यात्मी गीतु = तात्वीक ज्ञान असलेले गीत.

(उच देवतेला निच देवतेची उपमा दिली तर ती उच देवता क्षोभून त्याचा निर्वेश करू शकते. अथवा गीत अक्षर संगती पद, छंद, अर्थ भ्रष्ट झाल्यावर देवता क्षोभते, तेणे रोग, दोष, कुळक्षय, त्रिताप होतो.)

५) कऱ्हे कुचकी आसन

कऱ्हेकुचकी = उंटावर बसण्यासाठी केलेले एक लाकडी आसन. **द्वारावतीएसि नीगाला** = द्वारावतीला जाण्यासाठी निघाला. एका पाठानुसार अवघ्या पव्हेया सहीत नीगाला. **काबा** = गुजरातमधील लुटारू. **आवघे गेले** = सोने-नाणे सर्व धनसामुग्री होती ते चोराने लुटून नेले. **भवरी** = कर्णफुले, कानातील एक सोन्याचा गोल अलंकार. **सप्ततीर्थीया** = त्याच परीसरात असलेले सात प्रमुख तीर्थ. **ब्राम्हणां नीमंत्रण दिधले** = पव्हेयासोबत. इतर आलेल्या लोकांनी ब्राम्हणाला जेवण्याचे निमंत्रण दिले. **करवडीमध्ये** = उंटाच्या हाडाच्या सापळ्यात. आवरण. उंटावर बसण्याचे लाकडी आसन. **अक्षेत** = भोजनाचे निमंत्रण देणे. (पूर्वीच्या काळात कोणालाही भोजनाचे आमंत्रण अक्षेता देऊन देत होते.) **पुरुख** = सामर्थ्यवान पुरुष, श्रेष्ठ, सिध्द पुरुष. **आणि आणि** = तो ब्राम्हण म्हणतो ज्वरण आणुन वाढ. **काढीलीया** = उचलल्या. **पांचसे पातळी नीगालीया** = ५०० पत्रावळ्या निघाल्या. (तेथीच्या अधिष्ठात्री देवतेने दाखविले.) (**जोडला** = मिळाला, भेटला. **आखत** = आमंत्रण)

६) वाराणसी जनु नेणे आणणे

वाराणसी = काशीला. **जनु नेणे आणणे** = लाक घेऊन जाणे व परत घेऊन येणे. **पव्हा निगाला** = यात्रेकरूंचा समुदाय द्वारवतीहून निघाला. **येके दोधे राहीली**. घर सांभाळण्यासाठी किंवा काही कारणास्तव **गोसावीयांते** = अनेकवचनी शब्द. (जर श्रेष्ठ व्यक्तीला आदरपूर्वक बोलावयाचे असते तेव्हा अनेक वचनी शब्द उच्चारतात.) **काइ करुजी** = आम्ही काय करावे जी. **तीए दिसी** = यात्रा वाराणशीला पोहचली त्या दिवशी. **आजीचि नेली** = त्याच दिवशी सायंकाळी किंवा दुपारी. **तेधवांचि** = मोघम शब्द उच्चारला. तासा दोन तासाने. **मग तेयांसि** = गावीच्या लोकांसी व वाराणशीच्या लोकांशी.

७) सारंगधराचा चांदोवा वीझवणे

सारंगधराचा = सारंग विष्णूच्या धनुष्याचे नाव, ते धारण करतो म्हणून सारंगधर. हि मूर्ती मेहकरच्या मंदिरात होती. **कुसकरीले** = हातावर हात रगडले. एखाद्या कापड्याला लागलेली आग विझविण्याचा अनुकार करणे. **भोपे** = पुजारी.

ते चांदोवेयासि आगी लागली = आरती जास्त वर नेल्यामुळे आरतीची ज्योत वरील छताला लागली, ती आग चांदोवेयाने पकडल्यामुळे चांदोवा जळायला लागला. तोची मासू तोचि दिसू = तोच महीना तोच दिवस कागदपत्रावर लीहूनि पाठविले. तै गोसावी एथ होते = त्यावेळी सारंगधराची आर्ती चालु असताना गोसावी जवळच उभे होते. (विज्ञानाची मुर्ती असावी)

८) सारंगधरा उचीष्ट बोनें सूववणें

उचीष्ट = उष्टे. बोने-उपहार. सूववणे = खाऊ घालणे. (सूववणे शब्दाचा अर्थ दुसऱ्याकडून खाऊ घालवणे असा होतो.) ते वाति गेली = ती ज्योत विझायला सुरवात झाली. बोट आबूथीली = दिव्याला आलेली काजळी बोटाने झटकून वात पुढे करणे. सूदली = बोट भाजल्यामुळे तशीच तोंडात बोट घातले. तैसेचि सारंगधरा बोणे दाखविले = तसाच उष्ट्या हाताने सारंगधराला उपहार दाखविला.

९) श्राधग्रही आरोगण

श्राधग्रही = वर्षश्राध ज्याच्या घरी आहे त्याच्याकडे. नीर्वडी = व्यवस्था, तयारी, निरवा निरव करणे, योजनाबद्ध व्यवस्था, कोणत्याही प्रकारे आत येता येणार नाही अशी व्यवस्था करणे. दारवठा = परकोटाच्या भिंतीचा मुख्य दरवाजा. उत्पवन करुनि = उडून (पक्ष्यासारखे) आळंदी = मातीचे मोठे पसरट तोंडाचे भांडे, खापराचे भांडे. गंगाळासारखे मातीचे भांडे. नीवते = थंड करण्यासाठी. ते सोने रूपे जाले = गोसावियांनी मुत्र केल्यामुळे ते मुत्र भांड्यावर पडले व ते भांडे सोन्या चांदीचे झाले.

१०) वसो जीववणे

वसो = देवतेला संकल्पीलेला (बैल) पोळ. कठाळ्या सांड. गावी = ज्या गावात गोसावी राज्य करीत होते त्या गावी. एकू वसो असे = बरेच वसोंपैकी एक लींगावरीलें फुले = शिव मंदीराच्या आतमध्ये असलेल्या लींगावरील वाहीलेली फुले. नीगंता सीरकला = मंदीराच्या दरवाज्यातून बाहेर पडताना घसरून पडला. भोपे = पुजारी, (देवतेला नैवेद्य दाखविणारे पुजारी) गोसावीयांपासी आले = अशाप्रकारचे व्यापार हीन जातीचे लोक करत असतात, अशा शूद्र जातीच्या लोकांना मंदिरात कसे काय आणावे म्हणून गोसावीयांपासी आले. कारण गोसाविही अशाप्रकारचे काम करीत होते. अथवा वसो जिवंत करण्यासाठी स्वामीजवळ आले. खडेन सीतीला = लहान खडा फेकून मारला.

११) चांपेल स्वीकारू

चांपेल = चमेली व चाप्याच्या फुलांपासून बनविलेले सुगंधी तेल. **करुनि** = तयार करून. **वोतीलिया** = डोक्यावर ओतून घेतली. **चांपेल होते ते काड केले ?** = पुजाऱ्याने स्वामींवर संशय घेत विचारले. **एणे घेतले** = बेंबीकडे बोट दाखवून म्हणीतले. **बॉबीएहुनि चांपेल नीगाले** = बेंबीतून तेलाची धार निघू लागली. **तेयासि जाले** = सर्वांना पुरून उरले. (**सावडीले**—सावरीले, गोळा केले, ओंजळीने भरून घेतले.)

१२) मृत स्वान प्रतेजणे

मृतस्वान = मेलेला कुत्रा. **प्रतेजणे** = नेऊन टाकणे. **उभया हाटवटीया** = दोन्हीकडून बाजारपेठ, दुकाने.

१३) खीर वोल्हानी विस्मो

खीर वोल्हानी = खीर थंड करत असताना, खीर निववीत असताना. **विस्मो** = आश्चर्य. **द्वारकेप्रदेसी** = द्वारकेच्या आसपासच्या प्रदेशात. **नीवो घातली होती** = थंड होण्यासाठी ठेवली होती. **आंगुळी** = एक बोट. **माहाजनी** = गावातील प्रमुख माणसे.

१४) कामाक्षा सुगरणी म्हणणे

कामाक्षा = कामाक्षा नावाची स्त्री. **सुगरणी** = उत्तम (चांगल्याप्रकारे) पाकनिष्पत्ती करणारी बाई. **टाळी वाइली** = टाळी वाजवीली. **काऊरळीची** = आसाम प्रदेश, कामरूप देश. **अळजपुरी वडे पुरीया तळीत होती** = स्वयंपाकाच्या कामानिमित्त. **हे गोष्टी महादाईसी गोसावियांपासी सांघीतली** = व्दारावतीवून आल्यानंतर.

१५) श्रीप्रभू भेटि

रीधपूर प्रांती = रीधपूरच्या प्रदेशामध्ये त्या काळात रीधपूर हे मोठे गाव असावे. **माझारि** = दोन्ही गावांच्या मध्ये. **दीढा गाउवांचेनी माने** = १९ किमी.च्या अंतरावर. ४ कोसाचा एक गाव. दीड गाव म्हणजे ६ कोस एवं बारा मैल. **गव्हाण** = गाव. काणव (काणव शाखा) काणव नावाच्या ऋषीचे, त्या गोत्रातील. **ग्रही** = घरात. **गर्भी** = गर्भातून दुसरा जीव काढून आपण त्याच्या शरीरात प्रवेश करणे. (दवडणे). **निपटणेयांचे** = शेवटचे, माता पित्यांच्या अकदी म्हातारपणात. त्याच्यानंतर माता पित्यांना लेकरू होणार नाही अशा वयात. **गुंडो ऐसे नावं ठेविले** = यमाला, काळाला फसविण्याकरता गुंडो नाव ठेवले. (पूर्वी त्या काळात अशी

धारणा होती की यम, काळ मुलाला घ्यायला आला असता त्या मुलाचे नाव गुंडो असल्यामुळे काळाला असे वाटते की या बाईच्या उदरी दगड जन्मला आहे. म्हणून तो मुलाचा जीव न घेता परत फिरून जातो. (गुंडोचे संस्कृतमध्ये गुंडमअसे रूपांतर झाले.) **अपरोक्ष झाली** = दृष्टीच्या पलिकडे गेली. दिवंगत झाली. सरली. **मुंजिबंधन** = बालक आठ वर्षाचे झाल्यानंतर करावयाचा विधी. संस्कार (मुंज नावाचे गवत त्या बालकाच्या कमरेला बांधतात. मग त्याला गायत्री मंत्र शिकविला जातो. मग तेव्हापासून त्याने भिक्षा मागून जेवायचे असते.) **उपाध्ये** = शिकविणारे शिक्षक. **वेद अभ्यासु घातले** = वेदांचा अभ्यास करण्यासाठी ठेवले. **अदभूत** = अचाट. **नीमीखे** = क्षणात डोळ्याची पापणी लवते न लवते तोच. **देहे नेये** = संपूर्ण दिवसभर पाठांतर केल्याने सुध्दा येत नव्हते. **चुकी-भुली** = मंत्र म्हणत असताना शब्द उच्चार न्हस्व, दीर्घ उकार चुकले किंवा म्हणताना विसरले.

चाटे याही = विद्यार्थ्याला. **आणि उपाध्याही** = अभ्यास शिकविणाऱ्याचे सांगताना चुकले तर त्यालाही चूक दुरुस्त करून सांगत. **वरीखा बारा तेरांमध्ये संन्यासू स्वीकारिला** = त्या काळात संन्यास लहान वयातच देत असावे म्हणून स्वामींनी बारा तेराव्या वर्षीच संन्यास धर्म स्विकारला. **कमळारण्य गुरु** = गुरुचे नाव (आडनाव) संन्यास्यांमध्ये १० परंपरा मानल्या जातात. पैकी हि एक शाखा. **वीबुधारण्य** = विशेष बुद्धीवान. **दुंडीराऊळ** = श्रीप्रभूचे गुरुबंधू. **दंडु** = संन्यास्यांच्या हातात असणारी काठी. **देवपट्ट** = देवाचा पाट, वस्त्र. **मांडिले** = विस्तारले. **बीदी** = छोटी गल्ली. **नीक्षेपीले** = टाकून दिले. **मंत्रजात** = अनेक मंत्राच्या जाती. **वीदीत** = प्राप्त झाल्या. **पुडी करीति** = हातावर भिक्षा मागती. **देवाळा** = तळ्याचे नाव. **अनरसे करुनि** = अन्नाच्या, भाजीच्या पातळ रसामुळे. **कुहीजली** = कुजली, जिर्ण झाली. फाटण्याच्या अवस्थेत आली. **तूर्य अवस्था** = चौथी अवस्था (जागृती, सुषुप्ती, स्वप्न आणि उनमनी या चार अवस्था पैकी उनमनी ही तूर्य अवस्था). **अनिएत वासु** = अनिश्चित रहीवास, एका टिकाणी न राहणे.

१६) कामाक्षा नीमीत्ये पुरत्यागू हीच लिळा पु. (४६३)

कामाक्षा नीमीत्य = कामाक्षाला निमित्त करून. **पूरत्यागू** = शरीराचा त्याग करणे (शरीराची गावाच्या सारखीच रचना केलेली आहे म्हणून देहाला पूर म्हणीतले) अन्य शास्त्रातही देहाला पूर म्हणतात. **माहादाइसे द्वारावतीएसि गेली होती** = भडगाववरून द्वारकेला गेली होती. **भेटली** = आमच्या स्वामींची भेट झाली. **रुपेयाचीया** = चांदीची पूर्वावस्था. **सरीया** = तोंडातली लाळ, तार. **तुम्ही कोणाचे**

अनुग्रहीत = कोणाचा अनुग्रह. नाम घेतले आहे ? किंवा कोणाचे शिष्य. **तुम्ही काइ म्हणा** = तुम्ही कोणाचे चिंतन (नामाचे उच्चारण) करतात. **विद्या आणि पुरुष महाराष्ट्री असति** = विद्या व विद्येचे दाते, जाणते महाराष्ट्रात आहेत असे लोक म्हणतात. **ऐसे ते केवि जाणती** = त्याची त्यांना कशी कल्पना आहे ? **हटयोगीनी** = हटयोगाच्या द्वारे सिध्द योगी पुरुषांना साधना करून पतीत, पतन करणारी स्त्री. **ढाळीले** = भंग केले. **शाब्दी प्रसिधी आइकौनी** = महाराजांची प्रसिध्दी ऐकोन. **रतिचिया** = विषय सेवनेच्या (उधरेता कसे बनतात हे शिकण्यासाठी) तीला उधरेता हि सिध्दी प्राप्त करायची होती आणि फक्त ब्रम्हचारी माणसाकडूनच प्राप्त होते. **तव नैएवे** = दरवाजाच्या आतमध्ये एक प्रकारचे सामर्थ्य प्रकार कार्य करते त्यामुळे तिला आतमध्ये येता येत नव्हते. **आज्ञा असे** = आम्हाला आज्ञा दिलेली आहे. **श्रीप्रभूची** = श्रीदत्तात्रेय प्रभूची. **लंगुनि भितरी एओ नये** = तुम्ही आज्ञेचे उलंघन करून आत येवू शकत नाही. **सात अहोरात्रे** = सात रात्रंदिवस. **योग अभ्यासे** = योगाभ्यासांच्या द्वारे कुंडलिनी (माकड हाडाला तीन वेढे देऊन बसलेली सुशुम्ना नाडी) जागृत करून व ती नाडी सहस्र दल कमलामध्ये नेऊन कापराप्रमाणे देहाचे विसर्जन करतात पण श्री चक्रपाणी महाराजांनी देह विसर्जन न कर्ता देहातुन जीव काढून घेतला. **आणि ते भीतरि आली** = दारामध्ये जे सामर्थ्य कार्य करत होते ते श्रीचक्रपाणी महाराजांनी पुराचा त्याग केल्यामुळे ते सामर्थ्य प्रतीबंध झाले म्हणून कामाख्या गुंफेत येवू शकली. **तीया म्हणीतले** = मनात म्हटली. **खेळीनले** = देहाचा त्याग केला, निघून गेले. **कैसे हटीए** = निग्रही कसे हट्टी आहेत. **भोपी** = पुजारी. **नीक्षेपु केला** = जमिनीत पुरले, जलडाग दिला. **तेही लाहो केला** = पुजाऱ्यांनी घाई, गडबड केली, लवकर निक्षेप केला.

१७) पुर स्वीकारू

भरवसी = भडोच, गुजरातमधील एक जिल्हा. **ते उठउनि** = मेलेले, निर्जिव देह जिवंत केले. **माड केले** = श्रेष्ठ, मोठे लोक सरले असता त्यांना स्मशानभूमीत नेण्यासाठी दांडी, डोलीसारखे केले. **वांस पाहो लागले** = डोळे उघडून इकडे तिकडे पाहो लागले. **वाजंत्रे लागली** = स्मशानात येण्यापूर्वी जी दुःखपूर्वक वाजत होती ती मंगलमय, आनंद रूप वाजू लागली. **सीहाणा** = बुध्दीवान. आपल्या बुध्दी कौशल्याने पुढीलाचा मनोधर्म जाणणारा. **चतुर** = व्यवहार कुशल सभासाध्यी बोलो जाणणे. **जें हा तो नव्हे** = आताचा पुत्र पहिला पुत्र नाही, हा तो जीव नाही. **बारा गाउवाचेनी** = ७२ कि.मी. च्या अंतरावर, **कुशळ** =

चीत्ररेखासारखी कुशळता. **मंगळवाद्य**=मंगलकार्यात वाजवायचे वाद्य. **सीधां साधकांच्या ठाई** = विद्यावंत, आगमीक, सामर्थवान पुरुष आहे त्यांच्याजवळ. **प्रकायाप्रवेशू** = दुसऱ्याच्या देहात प्रवेश करण्याची शक्ती असते. **भोगाकारणे** = राजाचे सुख भोगण्यासाठी आणि ते सुख भोगल्यानंतर पुन्हा ते देह टाकून दुसऱ्या देहात प्रवेश करतात. **पाटु पासवडिला** = पाटावरती रेशमी वस्त्र टाकणे बसण्यासाठी. **सेसु भरिला** = राजकुमार मेल्यामुळे कुंकू पुसले होते ते परत कपाळाला लावले. **प्रधाने बहुत वेचिले** = प्रधानाने मन मोकळेपणाने द्रव्य खर्च केले. **बाई तो प्रधानु** = स्वामी आवर्जुन महादाईसाला म्हणतात की बाई तो काही असा साधा सुधा प्रधान नव्हता तो राज्याचा मुख्य प्रधान होता आणि प्रधान हे अतिशय चतुर असतात. त्याने बरोबर ओळखले कि हा तो जीव नाही. **दरे** = दरी, दोन्ही डोंगराच्या मधून जाणारा रस्ता. **दरकुटे** = छोटा रस्ता, डोंगरामधून जाणारा छोटा रस्ता. **गिरीकपाटे** = डोंगरातून कोरून तयार केलेली गुहा. **आडदरे** = जंगलात असेली खोल दरी. **कोहंके** = नैसर्गिक गुहा. **तळां** = तळ्याच्या काठाला. **मळा** = ज्या शेताच्या जवळपास पाणी पिण्यासाठी विहिर आहे व झाडाची सावली आहे असा तो मळा. **मढ** = मोठ्या प्रकारचा मठ, **मढीया** = लहान लहान मठ. **रानी** = छोटे जंगल. **वनी** = मोठे जंगल. **कव्हणी देह ठेविले असेल** = जर कोणी देह लपवून ठेवलेला असेल तर त्या देहाला तिथेच नष्ट करा. कारण सिध्द पुरुष ते देह पुन्हा जिवंत करील. **भवंते** = गावाला वेढा घालून, गावाच्या भोवताली. **वीहरणीचीया खूणा** = फिरण्याचे नेमके ठिकाण. **बाळलेणे** = बालपणात खेळण्याचे खेळणे किंवा बालपणात घालावयाचे अलंकार. **उगाणा आहे** = सामान ठेवण्याची जागा किंवा भांडारगृहामध्ये. **तरि काइ काइ आहे** = कोणकोणते खेळणे आहे किंवा कोणकोणते अलंकार आहे वर. **खूण पुरली** = बरोबर खुण सांगितली. **गुण** = धैर्य, औदार्य, गांभीर्यादी हे गुण. **धर्म** = मुळातच असलेला स्वभाव धर्म. **गोपाळ मंत्री** = गोपाळमंत्राचा जप करणे. **दीक्षा** = अनुग्रह, उपदेश. **गोपाळनी आण** = गोपाळकृष्णाची शपथ घेणे. **राणीएचा पढीयाओ** = कमळाराणीची आवड. **उपगुण** = पुर स्विकारल्यानंतर प्राप्त केलेले गुण. श्रेष्ठकुळी जन्मने. **जाणीव** = वेद, आगम, पुराणादिकाची जाणीव.

१८) जुतक्रिडा

जुतक्रीडा = शतरंज, बुध्दीबळ. **सारी** = बुध्दीबळ (हत्ती, घोडे, सिपाइ, राजा अशा गोट्या खेळण्याचा खेळ) **जीणा** = जिंकलेले द्रव्य. **पाउगीये** = जुगार अड्ड्याचा मालक, जुगार खेळणारे सोबती किंवा जुगार अड्ड्यावरील नोकर.

आंखू पाहिजो = पैसे, द्रव्य किती हारले ते पाहा. (आंखू = अंक, हिशोब) **देवा कीजो** = जुगारात जेवढे द्रव्य हारले ते द्या. **जुइचें जुइ** = जुगाराचे हारलेले जुगार अड्ड्यावरच घायला हवे. **भुइचे भूइं** = जमिनीच्या व्यवहाराचे द्रव्य जसे तिथेच देतात तसे. **हडपायीजवळी होते** = विडा, पान देणाऱ्या सेवकाजवळ द्रव्य ठेवले होते. **दारवंठावरि** = राजगृहाच्या मुख्यद्वारापर्यंत. **मोचेयाचा पुडा** = राजस्थानी लोक वापरतात तशा पादत्राणांचा पुढचा भाग. (चढाव) **आणि ते आमतें धरिती** = राजकार्याचे पुरुष. **मंचकावरि** = पलंगावर मांचेयावरि. **तो बडुवा के गेला** = हरिपाल देवाची सकाळी उठल्यापासून रात्री झोपेपर्यंत सर्व प्रकारची व्यवस्था पाहणारा सेवक. **अलंकार भूसणे** = अलंकार आणि भूषणे हे दोन्ही समान अर्थी शब्द आहे. **बाबाचें कोपणें** = माहेरकडील वडिलांचे (कन्यादानात दिलेले अलंकार विकुन खाल्ले म्हणुन). **देया** = तात्पुरते द्या. **तुमचे देइजति ना तरि गोपाळनी आण** = तुम्ही जर तुमचे अलंकार आम्हाला दिले नाही तर तुम्हाला गोपाळ कृष्णांची शपथ. **उपरियेवरि** = माडीवर, वरच्या मजल्यावर. **मर्दनीया** = अंगाची तेल लावून मालीश करणारा सेवक. **पडदणी** = आंघोळ, स्नान करण्यासाठी घालावयाचे वस्त्र. **उलंगीया** = खास, नेमके काम करणारा सेवक. **मग आपण आली** = माल्हणी माता स्वतः आली. **उपहुडु न स्वीकरिती** = स्वामी जागे असताना देखील बिस्तऱ्यातून उठत नव्हते. **वोळग वीसर्जली** = राज्य कारभार संपला. **वृतांत सांघीतले** = घडलेली हकीकत सांघीतली. **हे राज्य कोणाचे** = पैसा, अडका धन संपत्ती हे सर्व तुझेच आहेत. **उपंगळीए घेऊनि** = खुशीखाली हात घालून. **मांडीएवरि बैसोनि** = मांडीच्या बाजूला (वर) बसवून. **आवळिले पोटळिले** = पोटाशी धरून मीठी मारली. **भांडारिया करवी** = खजिनदाराकडून, कोषाधिकाऱ्याकडून. **बाहिरबाहिरे** = बाहेरच्या बाहेर. **बापापुत्राचा न्याओ स्विकारिला** = हरिपाळदेवाने विशालदेवाला बापासारखा मान दिला.

१९) उदास्यस्वीकारू

वर्जीते जाले = सोडणे, त्याग करणे. (सोडायला सुरुवात केली) **रामयात्रे** = रामटेक. **मर्दनामादने वर्जीले** = अंगाला उटणे लावून स्नान करणे बंद केले. (साधे स्नान केले असावे.) **अवघेचि पदार्थ** = फक्त मीष्टान्न. **रामयात्रे जाऊनि** = रामयात्रेला जावून आल्यावर. **अलणी** = बिनमिठाचे पदार्थ, **अतेली** = तेल नसलेले (बिगर फोडणीचे) पदार्थ

२०) श्रीप्रभू भेटि

सावीयांचि = सहज, स्वाभाविक

संकीर्ण = कृश, वाळकुटा.

प्रोहीतद्वारे क्रीया कीजे = पुरोहिता द्वारे क्रीया करायची असते. (आणि तेणे करून त्या कर्त्याला जेणे द्रव्य, वस्तू पाठविली तर त्याला तीन चार्तुयांश पुण्य लागते अशी कर्म रहाटीच्या लोकांची धारणा आहे.) मानेचि ना = आवडले नाही. सेजा = जवळच्या गावात. दंद = वैर, शत्रुत्व. अन्यासे = सहज, कोणतेही प्रयत्न न करता. अनायसे. सडीए आइतीसी = एकट्यानेच जाण्याची तयारी करणे, जास्त सैन्य सोबत न घेता मोजकेच घेणे. दो घाई रजपुतांचीयापरी = दोन्ही बाजूने सैन्यांची ओळ आणि त्यांच्यामध्ये राजा चाललेला आहे असे कळू न देता सैन्यासारखे दर्शवीत जाणे. दांडी = पालखी. डोळीकार = पालखी खांद्यावर वाहून नेणारे भोई. हडपी = पान देणारा सेवक. बारी = छत्र धरणारा सेवक. चवरधरू = चवरी धरणारा सेवक. भांडारी = खजिनदार, कोशाधिकारी. वेचकरू = बाजारहाट करणारा, द्रव्य पैसे खर्च करणारा सेवक. सुआरू = आचारी, जेवण बनविणारा. बडुवा = पुजारी. कोठी भरिली = धान्याने. माळवधाआंतु गेले = धाब्याच्या घरात, वरच्या मजल्यावर, माडीवर गेले. काही उपजेना = काही समजेना, भावना उपजेना. तीनि वांकव्दारेवरि = पहिले, राजगृह दुसरे आंगणाचे व्दार तिसरे महाव्दार वेशीचे व्दार. (तीन कमानी दरवाजा पर्यंत.) आपण प्रधाणु = विशाल देव. येक पेणे = एक मुक्कामापर्यंत. दुस राहाविले = तंबु व घोडदळ परत पाठविले अथवा सोडून दिले. दांडी = पालखी. देसू सांडीति = गुजरात देश. अवघेयांसि = बारासेवकांपैकी दोघां व्यतीरिक्त. हडपीयाचेया घोड्यावरि आरोहण करुनि = आपला स्वतःचा घोडा पाठवून दिला आणि हडपियाचा घोडा घेतला. माझारि = मध्यभागी. नीदसुरे = अत्यंत गाढ झोपेत असताना. एक वस्त्र वेढिले = फक्त कंबरेला एक वस्त्र गुंडाळले. उत्तरासंगे = डाव्या खांद्यावरून. नाभिचुंबित खाड = बेंबीपर्यंत वाढलेली दाढी. अधोन्मीलितु = अर्धवट मीटलेला व अर्धवट उघडा अशा स्थितीत. ऐसें गोसावी रीधपुरा बीजें केले = स्वामींचा पहिला मुक्काम देऊळवाड्याला झाला. रामुवन्ही = रामटेकपर्यंत. आपुलेया गावा गेले = भरवसला. महंत खेरासि = थोरगोमटे (स्वामींच्या वियोगात व दुःख केल्यामुळे) सवेळेयाचीया पाहारा दीसा = सकाळच्या ८ ते ९ वाजेच्या दरम्यान.

रांधवन हाटी = खानावळीच्या बाजारात. दीघडीया = उंच घरे. किंवा आडव्या ओळी. वांकट = वांकलेली. कायाप्रणीत = पायापर्यंत हात टेकेल इतके वाकून दंडवत करणे. (शरीर अथवा थोडीसी मान वाकवून नमस्कार करणे) आता होए

म्हणे = आता बरोबर आहे. खोलवीती = नम्र होणे. मान खाली वाकवणे. पूर्वोलेनि दारवंठेनि बीजे केले = तीवसा रोड, बेलोरा रस्ता.

२१) अवस्था स्वीकारू

अवस्था = वैराग्य अवस्था, उदास अवस्था, उन्मनी अवस्था. श्रीमूर्तिवरि उदास्य स्वीकारिले = श्रीमूर्तीची व्यवस्था, नितनितकेपणा ठेवायचा नाही असे उदास्य स्वीकारले. घणी पीटिली = घनाने ठोकून तयार केली अशा प्रकारची, पीळदार निब्वर, अरण्यामध्ये = वाट सोडून चालणे. कांटीयेसी गुंणे = बोरीच्या झाडाच्या काट्याला गुंतून, फसून जायचे. ते फाटौनि कांटीयासींचि जाये = स्वामी जर वेगाने जात असेल तर वस्त्र काटीला अडकल्यामुळे फाटून त्या झाडावरच अडकून राहायचे आणि स्वामी पुढे निघून जात. बाहेप्रदेसी = हाताच्या दंडाला. (बाहेरील अंगाला) ओरखंडे जाति = ओरबडल्या जात माणिके = लाल रत्न. मोतीए = किंचित लाल छटा असलेले पांढरे मोति. रत्ने = निळ्या रंगाचे रत्न. खेवणिली = जडवलेली. मीरवति = शोभून दिसत. पन्हरेयावरि = अलंकार बनविण्यासाठी ६० कसी(बावीस कॅरेटचे) सोने वापरतात ते सोने. टीक = सोन्याची आकडी करून रत्न दाबलेले तसे. झाडी गुंपति = काटे असणाऱ्या झाडात फसून जात. तैसेचि उभे असति = जोपर्यंत ते केस किंवा कपडा निघत नव्हता. तोपर्यंत तशा अवस्थेत तिथेच उभे राहत. उकलति = सुटे, मोकळे होणे. उगवी = उकलणे, फसलेले काढणे.

२२) पर्वती क्रीडा

पर्वती = पर्वतात, पर्वतावर (विंध्य पर्वत, उत्तर विभाग आणि दक्षिण विभागाच्या मध्यभागी असलेला पर्वत) गावाचे नाव सालबर्डी. क्रीडा = विचरण, निवास. पर्वती बारा वरीखे क्रीडा केली = सामान्य अर्थाने समजावे, बारा वर्षेच केली असेल असे नाही. (कुडा = गावाचे नाव)

२३) मुगताबाइये भेटी = मुक्ताबाइ हि तोडेरूप आगमीक. येकीं ठाइ = कोणत्यातरी एका ठिकाणी. पैन्हा = पलीकडे. प्राणकुटिका = झाडाच्या पानाची बनवलेली झोपडी, विशिष्ट प्रकारच्या गवताची बनवलेली झोपडी. कुसासन = विशिष्ट प्रकारचे गवतापासून बनवलेले बसण्याचे आसन. जटा सोडुनि श्रीचरण झाडिले = डोक्याला बांधलेली केसाची जटा ती सोडून स्वामीचे श्रीचरण झाडून स्वच्छ केले. फळ आजी जाले जीं = आतापर्यंत केलेल्या तपश्चर्येचे आज फळ मिळाले. कंदा = जमिनीत येणारे कंदमुळे (गाजर, मुळे, रताळी इ. फळे) निन्हा

= अगदी, पुर्णपणे, केवळ फक्त. **तापस** = तपस्वी. **लॉव** = बारीक लव, केस. **पाहाळी गेली** = लांबच लांब वाढत गेले, अंगावर केसांचा थर जमा झाला. **चुंभळी वळली** = चुंभळीसारखे गोल वळाले. **जटांभुइ पुंजा होती** = बाई बसली म्हणजे तिचे केसांचा जमिनीवर ढिग तयार होत असे. **माघुतें पुढारें तोखति** = पुन्हा पुन्हा प्रशंसा करून सांगतात. **कीर्तीसे** = किती शते. किती शेकडा. **परावर्ण काइ** = इतके वर्षे तप करण्यात गेल्यावर कपड्याचे काय? **ब्राम्हणु** = जाप्ये विष्णू भट. **तीन्ही रीतु साधलीया असति** = तीन्हीही ऋतुंचा त्रास सहन केला. (तीन्हीही ऋतुमध्ये त्रास होत नाही) **वीरगुंठी** = (शूरवीर जशी केसांची गाठ बांधतात) डोक्याच्या मध्यभागी संन्यासीयांनी घालावयाची चुंभळीसारखी गोल गाठ. **भर्तोहरी** = संन्यास्याचे नाव. **एकवीधा** = विदेह अवस्था, देहावर उदास. **बोल्हो तो सीध जाला** = कल्पपर्यंत आयुष्य (कलीयुग संपेपर्यंत) राहील. कारण तोडेरूप आगमीकाचे कल्पपर्यंत आयुष्य राहते. आणि मुगताबाइ सुध्दा तोडेरूप आगमिक होती ।

२४) बोल्हा बारीया स्तीती

बोल्हा = व्यक्तीचे किंवा आडनाव. **बारीया** = राजावर छत्र धरणारा सेवक. **तो कंदांमुळा गेला होता** = जंगलामध्ये कंदमुळे आणण्यासाठी गेला होता. **बोळवीतु पाठवीला** = स्वामींना सोडवायला पाठविला. **पोतुके** = वस्त्र. **अवसरि करील** = प्रतीक्षा करील, वाट पाहील.

२५) कांतीये श्रीचांगदेवोराउळासीक्षां भेटि

कांतीये = काटोल. **कटीप्रदेसीसुडा** = कंबरेभोवती दोन हात वस्त्र, गुडघ्यापर्यंत कंबरेला बांधलेले तीन हात लांब वस्त्र. **श्रीमुगुटावरि सुडा** = साईबाबांनी डोक्याला बांधलेला होता तशा पध्दतीचा सुडा. **दुर्गाचेनि** = उंच टेकडीवर मोठ्या भीती असलेला मोठा वाडा. (गड) **परीसरे** = काठाला. **अनुग्रहीत** = उधळीनाथ हा द्वारावतीकार श्री चांगदेओ राऊळांचा अनुग्रहीत होता म्हणजे त्यांच्यापासून उधळीनाथाला विद्या झालेली होती. **उपरीयेवरि** = वरच्या मजल्यावर, माडीवर. **यांसी तेथ जावेयाची प्रवृति** = उधळीनाथाच्या शिष्याने विनंती केली व आम्ही त्याच्या विनंतीला मान देऊन आलो असा अर्थ नाही तर आम्हालाच उधळीनाथाकडे जाण्याची इच्छा होती म्हणून आम्ही गेलो. **डोल्हारेयावरि** = झोपाळ्यावर. **ऐसा पींडु** = असा धडधाकट (सुंदर) देह. **उपेखिला** = उपेक्षिला, दुर्लक्षित केला. **आपुलेनि सामर्थ्ये** = सामर्थ्याने नेत्राच्या द्वारे. **वीद्या** = यक्षणीची विद्या (**केसकळाप तुटले** = डोक्यातील काही केस

तुटले) **पुरुख कैसा हटीया** = पुरुष किती हट्टी आहे विद्या स्विकारण्याचा विचार दिसत नाही. **कुसळे** = गवताचे टोक. **वेचुनि** = अंगातून काढून टाकले. **नखवरि** = नखेकरून, नखाच्या द्वारे. **वींचरुनि** = निटनेटके करून. **तीमुनि** = कपडा ओला करून. **असुधर्बीदु** = रक्ताचे थेंब. **वएस्तंबनी** = वयाला जीथल्या तिथे थांबविणारी. **वळीत** = अंगावर, चेहऱ्यावर सुरकुत्या पडत नाहीत. **पळीत** = डोक्याचे दाढीचे केस पांढरे होत नाहीत. **आउक्ष** = वय, आयुष्य. **मग वीद्या स्वीकारिली** = स्वतःच स्वतःहून. विद्येचा स्वीकार केला.

२६) अंध देसी तेलिकारां भेटि

अंधदेसी = आंध्रप्रदेशात. **पाहात पटी** = पाहाटे, सकाळीच. **झुंझुरका** = अंधारातच, तांबड फुटण्याच्या वेळेस. **नीजैली होती** = (अंगणामध्ये) झोपली होती. **रात्रि काइ गा वडीलि असे** = तांबड फुटल नाही काय? सकाळ झाली नाही काय? **तेणे जैसी पूजा करावि तैसी करीतुचि होता** = दररोज ज्या पध्दतीने. ज्या अवस्थेत देवपूजा करी तशीच पुजा करीत होता विधीवत पूजा झाल्याशिवाय उठला नाही. **काखे काढिली सुरी** = बगलेतुन सुरी काडली, (म्यानातून अर्धवट काढलेली सुरी.) **हातिचे खर्ग गळौनि गेले** = हातातील हत्यार टाकून दिले. त्याला आलेला राग, संताप निघून गेला. **ऐया लींगा** = शिवलींगाला संबोधन करून म्हणतो. **लींगभेदु जाला होता** = ज्या देवाची मी उपासना करतो ज्या देवाचा मी भक्त आहे. आज त्याच देवाची माझ्याकडून हत्या झाली असती. **पाक** = पदार्थ, पक्वान. **सरे** = मोठी जांभळे. **धुतली वस्त्रे सलदिची काढिली** = पेटिमध्ये ठेवलेली नवी कोरी वस्त्रे काढली. **संप्रदाएकु** = विशीष्ट सांप्रदायीक पूजा करणारा. **सुपवती** = गादी. **वस्तु दूर्लभ** = ताटाचा, ताटप्रसाद मिळत नाही. **त्रीखेची** = तृष्णेची, ताहानेची. **तुंगभद्रेसि** = तुंगभद्रा नावाची नदी. **माळ थोंबावरौनि** = नदीच्या काठाला उगवलेली गवताची थोंब (झुडुप) **झळंबली** = झुकली, कलली. **जुंबड** = झुडुपाचा समुदाय. **गोवळरुवे बोबाइली** = सकाळच्या वेळेला स्वामींना पुरातून येताना पाहून गोवारी ओरडायला लागले. **बळवंडेयां** = जबरदस्तीने.

२७) चर्मकारा स्तीती

चर्मकारा = चांभाराला. **स्तीती** = चैतन्य विद्येचा आनंद. **पव्हेसि** = पानपोर, आताचे पोहीचा देव म्हणून ओळखल्या जाते. **हाटुनि एते होती** = बाजार करून येत होते. **पुडवांदुवा** = पानसुपारी ठेवण्याचे वेगवेगळे कप्पे असलेला बटवा (चंची) **पोफळ फोडना** = आडकित्ता. **पारुख** = थांब, थोडा वेळ वाट पहा.

माणुसांची नीहारि जाली = माणसांचे जाणे येणे कमी झाले. रस्ता सामसूम झाला. कोन्हाकरवी काइ धोंगडा हीरों पातासि = चोर, लुटारूंकडून चोरी व्हावी अशी तुझी इच्छा आहे काय ? ना नैए = मी येणार नाही असे रागावून म्हणाला. तरि फेडी माझीये माथांचा हातु = माझ्या कपाळावरील कुंकू पुसून टाक. घटस्फोट दे. काडीमोड कर. खोलनायिकाचेया = त्या काळातील प्रसिद्ध व्यक्ती, अधिकारी, यादवांचा एका विभागाचा सेनापती. आंबेयासी = आंबेजोगाइला. इस्वरत्वे = त्याच्या अंगातील चमत्कार पाहून. आडवाटी = जेवणाच्या ताटात एका वाटीआड एक वाटी अशा खूप वाट्या. ठाणवै = पाटासमोर ताट उंच ठेवण्यासाठी तीन पायाची गोल तिबई. (चौरंगासदृश्य.) सपुजीत = पुजेसहीत. निंबलोगे होते असति = दृष्टी लागु नये म्हणून जेवणाच्या अगोदर लिंबू व मिठाने दृष्टी उतरवणे किंवा ताटात पदार्थ वाढण्याच्या अगोदर लिंबु व मीठ वाढणे. हाटासि आला होता = आंबेजोगाइच्या बाजाराला आला होता. गोतीया = गोत्रज, आप्त, नातेवाईक. वीटाळिला = अपवित्र केले. नीबंधकार = वकिलांसारखे कायद्याविषयक माहिती सांगणारे. नीबंध काढिले = कायद्याविषयीचे पुस्तक वाचले. दाटिजति = चुन्याच्या खड्याच्या भट्टीमध्ये घाला. खांच = खड्डा, हौद. चुनखडे ताउनि = तापविलेले चुन्याचे खडे. पाखाला = पाण्याच्या भरलेल्या पिशव्या. मांदी = गर्दी. खेळत होते = फिरत होते. कोमाइजेचि ना = गळ्यातील हार थोडासुध्दा सुकला नव्हता. पुजा विखुरेची ना = कपाळाला लावलेली गंध अक्षता तशीच होती. खस्ता केली = त्रास, उपद्रव, कष्ट दिले. तेयाचा निर्वसु जाला = जगळदेव व विंझदेव या दोघांचा वंश बुडाला.

२८) जुतक्रीडा

जुतक्रीडा = जुगार खेळणे. जुआठेयासि = जुगार खेळण्याचे ठिकाण. धुरे = श्रेष्ठ पुरुष. चांगला खेळणारा. पवाडु = प्रवेश, खेळण्यासाठी जागा आहे काय ? परते सरले = खेळण्याला जागा केली. बाजूला सरकले. मध्ये पवाडु केला = खेळण्याला चांगल्या प्रकारे जागा करून दिली. चौदानी जु पडत असे = चार प्रकारचा डाव, चौघेजण जु खेळत होते. कडु, जागरू, नादु, त्रेतीया = व्यक्तींचे नाव किंवा आडनाव. पाउगीयापासौनि = जुगार अड्ड्यावरील सेवकाकडून. फेरु घेतला = क्रमाने डाव घेतला. पुंजीएचे = गंजावरचे, ढिगाऱ्यावरील. चोळिले = हारलेल्या व्यक्तीच्या हातातून आलेले कवडे त्याची हार आपल्या पर्यंत येवू नये म्हणून चोळून स्वच्छ करतात. वीळुवरी = संध्याकाळपर्यंत. कुरुंगे = हरणाच्या रंगासारखे. हरणाच्या पाठीवर जसे ठिपके ठिपके असतात तसे ठिपके असलेले

एवं पिवळसर कवडे. **जीणा** = जिंकलेले कवडे. **गंधवादी** = गंध, अत्तर लावणारा. **धुपी** = जुगार अड्ड्यावर सुगंध रहावा म्हणून धूप दाखविणारा. **मागतेयांसि देती** = इतरजन मागणारे (भिकारी) **एकासि पर्वीत** = ब्राम्हणासि बक्षिस देतात. **रांधवणहाटा** = भोजनालयाच्या ओळीने. **उभीया हाटवटीया** = दोन्ही बाजूने दुकानांची रांग, ओळ. **सोवनी** = सोनार. **दुसी** = कापड विक्रेते. **वाणीए** = किराणा दुकानदार **भूसारी** = धान्य विक्रेते. **कवडा अंन जोडो ओ** = कवडे देऊन अन्न मिळेल काय ? **पसाभरि** = हाताच्या एका ओंजळीत बसेल एवढे. **श्रीदोंदेसि** = पोटाजवळ. **माझघरी** = बैठकीच्या खोलीमध्ये. **पुजा होए** = पुण्यानि पुण्य होय. **उंचा मोलाचे ताट होए** = उत्तम प्रतीचे ताट. **अनुरागासारीखी** = आवडीपूर्वक दिलेली. भावपूर्वक केलेली. **परत्रबुधी** = अदृष्ट हेतुने, पुण्य हेतुने खाऊ घालणे. **भाट** = स्तुती पाठक **वीदावंत** = कलावंत. स्वतःच काव्य तयार करून गाणारे. **नैकडे** = नदीकडे. **सोत्राआच्यन** = शुध्द होण्याचा विधी. स्वभाव उरकल्यानंतर हाताला माती लावून धुणे.

२९) भगता भेटि

भगता = महादोबा भक्त, एकांकीचे भक्त. **ओरंगल प्रदेसी** = आंध्र प्रदेशात. **पाळी पींपळ** = तळ्याचा काठाला असलेला पिंपळ. **बीढार** = निवास. **उपरीयेवरि** = माडीवर. वरच्या मजल्यावर. **झडकरी** = झटपट सर्व कामे आटपून. **चरणसव्हान** = श्रीचरण, पाय दाबणे. **धाकुटीचि** = लहान वयाची. **ऐसे तीन्ही ठाए गोसावी स्वीकरिले** = ओळगणी मायेने त्रीविधीता होऊ दिली. **जन अपवादु** = लोक नको ते वाईट बोलू लागले. **अन्यथाज्ञान भाउ लागले** = संशय घेऊ लागले. **ऐसेनि ऐसे असे** = असा काहीतरि वेगळा प्रकार आहे काय ? **पाहो आदरिले** = हे लोक सांगतात ते खरे आहे कि खोटे हे पाहण्याचा त्याने विचार केला. **जाळारखे** = जाळी बसविलेली खिडकी, झरोका. **उनखुन चुकली** = संकेत अनुकार चुकली, बोलण्यात चुक झाली. **बुझावीत असे** = समजूत घालत आहे, क्षमा मागत आहे. **खर्ग काढुनी आले** = म्यानातून तलवार काढून मारण्यासाठी आला. **दुसरे प्रेम** = पहिले साधन ते ज्ञान व दुसरे साधन प्रेम. **उत्तम साधन** = संचारी प्रेम साधन. एवं चहुकळिकेचे प्रेम साधन. **ऐलाडि** = नदीच्या अलीकडच्या काठावर एक गाव. **पैलाडि** = नदीच्या पलीकडच्या काठावर एक गाव. **गावं** = **माळदेवगण नावाचे गाव**. **मासापाखा** = महिन्या पंधरादिवसातून. **कणवृतीसि** = कोरड्या भिक्षेसी, धान्य गोळा करण्यासाठी. **सीवंवन्ही** = गावाच्या शिवेपर्यंत. **अवसरू** = दिनचर्या, स्थीती. **दीसवडि** = दररोज **नीच** = नित्य

नेमाने, नेहमी (दोन्ही समान अर्थी शब्द) **ब्राह्मणी म्हणीतले** = ब्रह्मणाने मनात म्हटले **वेधू** = आकर्षण **ऐसेनि एसें वर्तले** = सर्प चावल्यामुळे त्यांचा देहांत झाला. **उमटविले** = प्रत्ययाला आणून दिले. खोट्याचे खरे करून दाखविले. **दडेकरी** = उभ्याउभ्याच. **वीसर्जले** = देहाचा त्याग केला, संपले. **ब्राह्मणे म्हणीतले** = ब्राह्मणाने मनातल्या मनात म्हटले. **आरे ओखटे जाले** = दृष्टपर अदृष्टपर फार वाईट झाले. दृष्टपर तर गावातील लोकांची भीती आणि अदृष्टपर ब्राम्हण हत्येचे पातक लागले. **गोसावीयांपासि सांघावेया आला** = तो ब्राम्हण धार्मिक वृत्तीचा होता त्यामुळे त्याला आपल्या ओखट्या क्रियेविषयी अनुताप उत्पन्न झाला म्हणून. **खाच** = खड्डा. **रीगैनि पाहिली** = खड्ड्यामध्ये जावून लांबी रुंदी बघीतली (**मोहरे**-समोर) हेतु (भक्ताच्या घातपाताविषयी ब्राम्हणाचा पूर्वजन्मीचा प्रसव असेल असे नाही तर या जन्मीचा सुध्दा असू शकतो किंवा स्वभाविक अशी क्रिया घडू शकते.)

३०) ओरंगलीं मालपुजा स्वीकारू

ओरंगली = आंध्रप्रदेशातील ओरंगल नावाचा जिल्हा. **मालपूजा** = मल्ल्याने, पहेलवानाने केलेल्या पुजेचा स्वीकार. **जोगवटा** = दोन्ही पायाला कात्रीसारखे घालून कंबरेपर्यंत सरळ वर कमरपट्टा बांधून बसण्याचा जोग्याचा कमरपट्टा. **सदर्थ** = श्रीमंत, सधन **तेयाखाली** = त्याच्या हाताखाली शिकायला आलेले. **अव्हा चौरस** = औरस चौरस १२ कोस. **तीनिगावे** = छत्तीस कि.मी. अंतराच्या मध्ये. **हे मार्गे एसे जात होते** = डाव्या बाजूच्या रस्त्याने किंवा रस्त्याने सरळ चाललो होतो. मग **आणीकु मालुं** = मुख्य मल्ल्याचे शिष्य. **आटि** = आटापीटा, कष्ट, त्रास, मेहनत. **मालविद्येची अंगे** = मल्लविद्येची कला **रूप करीति** = मोल करीती. **सैबनाथाची भगति ते गोसावीयांचा ठाई अर्पीली** = तो मल्ल जशी सैबनाथ देवतेची धुपार्ती, मंगलआर्ती विधीवत पुजाअर्चा करीत होता तशीच स्वामींच्या ठिकाणी पुजा केली. **देव्हार चौकीएसि** = स्वतंत्र देवघरात **प्रत्येही** = दररोज. **आपचारींए** = ओटी भरणे, मुल जन्माला येण्या अगोदर करावयाचा विधी. अथवा गर्भशांतीचा विधी. **आठांगुळे** = गर्भ आठ महिन्याचा झाल्यावर करण्याचा विधी. **बारसे** = बाळ जन्मल्यानंतर १२ दिवसाचे झाल्यानंतर करण्याचा विधी. **उष्टवनवरि** = बाळ अन्न खाऊ लागल्यानंतर करण्याचा विधी. (अन्न खाऊ घालून बाळाचे तोंड उष्टे करणे म्हणून उष्टवन) **चोळेवरि** = बाळाचे जावळ काढून शेंडी ठेवण्याचा विधी होईपर्यंत रहावे अशी विनंती मल्ल्याने स्वामींना केली. **पाटाउवाचा** = रेशमी. **ठीक** = हिन्याचे खडे, रत्न. **माणीके** = लाल रंगाचे रत्न.

खीवणीली = जडवीली, जोगवट्याला सजविले. (तळटीप **बारसे** = मुल १२ दिवसाचे झाल्यावर नाव ठेवण्याचा विधी)

३१) हेडाउवा भेटि

हेडाउवा = घोड्याची खरेदी विक्री करणारे. घोड्याचे व्यापारी. **तेलंग देसौनि** = आंध्रप्रदेशातून **हेड** = घोड्यांचा समुदाय, समुह. **लाहास** = घोडशाळेचे, पागेचे तंबू. **दुसें** = व्यापारी लोकांसाठी कापडी तंबू. **द्वासनी** = घोड्याच्या मागील पायांना बांधलेले दोर. **बळीयाविले** = दोर सोडून घट्ट बांधले. **जातिसूध घोडे** = जातीवंत, उत्तम जातीचे घोडे. **विनतकंदर** = खाली मान करून नम्रतेने. **दीपे** = द्वीप, बेट, आश्रयस्थान. **पासाळावरी** = पाठीवर, पाठीमागे, पृष्ठविभागी. **हरळेकरुनी** = खड्याने. **संभेआंतुनि** = गर्दीतून. **रोहके** = टक लावून, रोषाने, रागाने पाहतो. **तो आपुले करणीए करीतुचि असे** = खडा मारणारा माणूस मी ह्या घोड्याला खडा मारला हे विसरून आपल्या कामात मग्न होतो. **परिसोचि नेणां** = कधी ऐकलेच नाही. **अश्वहृदयए** = घोड्याचा अंतरभाव, घोड्याचे हृदय. **सोएही नेणो** = अंदाज सुध्दा नाही. **भाख** = भाषा. **आड पडिले** = घोड्याच्या जाती व भाषा माहित होईल व आपल्याला स्वामीची सेवा करता येईल म्हणून शरण आले. **ओळगे बैसले** = सेवेसाठी समोर हजर झाले. **पूर्वदृष्ट असे** = आम्ही पूर्वी पाहिलेले आहे. **लुगडी** = वस्त्र, कापड. **आंगीया** = सदरे. **कळविला** = जनावरांच्या पायाला चामड्याच्या वादीने बांधले असता तो स्तब्ध होतो तसा स्थिर झाला. **हेचि समर्थ** = जणुकाही आम्हीच मालक आहोत. **उदैक** = दुसऱ्या दिवशी सकाळी. **पलाणिवलाणि** = खोगीर किंवा घोड्याच्या अंगावर झुल टाकून केलेली तयारी. **वाजंत्रे वाजति** = लोकांच्या, जनतेच्या नजरेसमोर हे घोडे काहीतरी खास आहे असे दिसण्याकरिता थाटामाटात वाजंत्री वाजवीत घोड्याचा समुह नेणे. **एककु घोडा एककु दीं ओळगविती** = दररोज वेगवेगळ्या जातीचे घोडे स्वामींना बसण्यासाठी देत असत. **मुदल हेडाउ** = मुख्य, प्रमुख घोड्याचे व्यापारी. **वाणीए वेव्हारे** = गावातील प्रमुख व्यापारी. **ठकठाकुरी** = गावातील प्रमुखांपैकीचे ठाकूर व त्यांची माणसे. **काढूनिया** = चारी बाजूने कापडी भिंत लावलेली होती त्या भिंतीमधून घोड्याला काढून दाखवत. **दीठीतळि नैए** = पसंत न पडणे. **मध्यावर्ती** = मध्यस्ती करणे, निस्वार्थ दलाली करणे. **घोडा गोसावी ऐसा करुनि दाखविती** = घोड्याचा लगाम धरून हिसका देत त्यामुळे घोडा तजेलदार, चपळ दिसत असे. **गगन कवळीतु** = घोड्याने उडी मारली तर आकाशाला आपल्या कवळीत घेईल असा तेजोयमान घोडा दिसे. **सत्यावर्ती** =

यथार्थ भाव सांगणारे. हातासन चातुर्य = हातावर कपडा टाकून भाव ठरविणे. ओपा = विका, विकत द्या. सवंगु = परवडला असता, स्वस्त पडला.

३२) वीव्हावो स्वीकारू

हेड = घोड्यांचा समुदाय. हातासन देखौनि तोखले = व्यवहारातील चातुर्यता कुशलता पाहून खूश झाले. पाइं कापडे बांधौनि = खूप कष्ट घेतले. पायाला फोड येईपर्यंत. अकुळनाथाचा नाथ की = ज्यांना कुळ नाही अशा अकुलीनांचा रक्षणकर्ता. खूंटदावे = नातेवाईक. घरचे संबंधीए. वीत = द्रव्य. धन = संपत्ती. लाडसामक = गुजरातमधील एक श्रेष्ठ ब्राम्हण जात. प्रमाण = विवाह जुळला. पाहाति = पंचागणामध्ये पाहिले. घटीत असे = लग्नाची वेळ बरोबर आहे. गोत्रिजे = नातेवाईक. तळवेयासारिखी नव्हे = तळपायाचासारखीसुध्दा नाही. सदैव = दैवाची, भाग्याची. दैव काढुनि घेतले = भाग्य प्राप्त करून घेतले. एकवंद = एकमत, एकविचार. एथिचा कडु = स्वामींची बाजू. शालु जरतारी रेषमी साड्या. सांखळीया = सोन्याच्या साखळ्या. गोधुळीचे = रानातून संध्याकाळच्या वेळी गाई येताना त्यांच्या खुराने धूळ उडते त्याला गोरज मुहुर्त म्हणतात. देसासि = तेलंग देसासि. भलतेंही = काहीही खरेदी विक्री व्यवहार करताना. आणीक घेति = दुसरा कोणी घेई. हें काइं हे काइं = (स्वामी म्हणतात) असे काय झाले. एथौनि ऐसेयां काइ होइजैल = आम्ही काय असे होणार आहेत काय ? चाळविताए = चेष्टा, मस्करी करीत आहोत. वीजणा = पंखा. सुर्याचे रस्म न साहे = इतकी नाजूक होती कि तीला सूर्याचे कोवळे किरण सुध्दा सहन होत नव्हते. सरूपदरीसन = श्रीमूर्ति दिसणारी

३३) डाकरामी व्याघ्रवीद्रावण

वीद्रावण = भयभीत करणे, पळवून लावणे. आगाथ चक्रवर्ती = धीर गंभीर, निर्भीड, निडर. पौळीउडौनि गेला = मंदिराच्या सर्व बाजूंनी परकोट (दगडाची भिंत) बांधली होती तिच्या वरून उडी मारून पळाला. घोळ = लोखंडाच्या दांडीस काड्या लावलेले एक वाद्य. काहाळा = तुतारी. कांसौळी = कास्याचे वाद्य मादळ = मृदंग, ढोलकीचा एक प्रकार. आविसावरि = मांसावर. दारवठेवरि = भिंतीच्या दारापर्यंत इस्वरपुरुख रे = सामर्थ्यवंत. साउमे = पुढे. ते हे नव्हे पौळि पडली असे = भिंतीचे दगड पडलेले आहेत. वसतें जालें = लोकांची येईरा चालू झली.

३४) तैल्यकार युगमा स्तीती

युगमा = पतीपत्नीची जोडी. पसारा = सामान. बरवेया देवा = सुंदर, गोऱ्या देवा. उतरडीकडे = एकावर एक ठेऊन केलेली मडक्याची चळत. घाणा खेटीत होता = तेलाचा घाणा चालवित होता. मेहरा = भल्यामाणसा, सज्जना. पाहार = लोखंडी खांब, कांब. तीळमारा = तीळांना रगडणारा, तीळापसुन तेल काडणारा. दोघांही स्तीती जाली = स्थूल विद्येची दृष्टीद्वारे स्तीती झाली. अद्यापि = अजूनपर्यंत. झाडिमंडळी = नागपूरच्या प्रदेशात. मुडुपेमुडुप = खांद्याचा खालचा भाग एवं खांद्याला खांदा अथवा कोपराला कोपरा लावून झगटुनि = एकमेकाला टक्कर देऊन ओळखिचाही पाडु नाही = तुम्ही व आम्ही कधी भेटलोच नाही असे दाखविणे. (सांटविला = एकत्रीत केले)

३५) पंचकौळ आचार्या ग्रहो नीवृत्ती

पंचकौळ आचार्या = पाचकुळांचा आचार्या. पाचकुळे खालील प्रमाणे. १) सारस्वत, २) षड्युत, ३) याम्य, ४) संयाम्य, ५) सुक्ल (सांख्य) हे पाच . ग्रहोनीवृत्ती = ग्रहत्वापासून मुक्ती. आडपालउ = स्वामींचे समोरासमोर दर्शन होऊ नये म्हणून तोंडावर कपडा लावून गेले. चाळविला = मन विचलीत केले. गुरुवर जी श्रद्धा होती ती काढून घेतली. आपल्या अधिन केले. वरा केले त्यांसि = ज्याने त्या आचार्याचे शिष्य आपल्या अधिन केले त्यास. विखप्रळ्यो = वीष पाजले. वीषप्रयोग. गुणीए = गुण आनुन देणारे भक्त. जाणे = गंडादोरा करणारे. मंत्रवादी = तंत्रमंत्र करणारे. मांत्रिक. झाडनीया = मोरपीसाच्या झाडुने झाडा देणे. वोखदे = औषधीने. पाणीपात्र जाले = भिक्षाविधी आटोपला. पन्हीवा = सांडपाण्याची मोरी. वोलांडीतचि नोलांडीतीचि = एक पाय अलीकडे एक पाय पलीकडे अशा अवस्थेत. आळिला = आवळून बांधला. हाउळि = गर्दी, समूह. जोईसी = जोतिष. जाणणारा = मला लागलेल्या ग्रहापासून सोडवशील. हात झाडुनि जाती = निराश होऊन, पराभूत होऊन जात. वीनयोगु केला = चुळ भरली, तोंडात पाणी घेतले. सीळेवरि श्रीचरणोक घातले = डाव्या श्रीचरणाने श्रीचरणोदक घातले. (मुर्तिज्ञान प्रमाण = श्रीचरण ऐसे भावीजति ध्याइजति जे एकांकी डावेनि श्रीचरणे सीळातळावीर उदक घालीति)

३६) घोडाचुडीसीक्षां सांगातु ॥

घोडाचुडी = घोड्याच्या तोंडासारखे तोंड असल्यामुळे हे नाव पडले. खीर्खीदा पर्वताकडून = किष्किंद पर्वताकडून. उतरापथाकडे जाइल = उत्तराकडे, मध्यप्रदेशाकडे. दखीणपथा = दक्षिणेकडे, आंध्रप्रदेश. वीवेकदेसा =

आंध्रप्रदेशातील प्रदेश. वने = मोठे जंगल. वनस्तळीया = छोटेजंगल. चाटणीए = भिक्षेसी. तेयांचे सामृथ्य = घोडाचुडीच्या शिष्याचे सामर्थ्य. आंबील्लि = पीठल्यासारखे घट्ट व आंबट पेज. वळणी = झोपडीचे वरचे छत. चाटुभरी = पळीभर. खवंडाळीया = खोडसाळपणे, जाणून बुजून. भूतहींसा = माणसांची हत्या. खीणभरीही घृणा नुपजे = थोडेसुध्दा वाईट वाटले नाही. सांघाते = सोबत वीसंबति ना = विसरत नव्हते, दुर्लक्ष करीत नव्हते. नीदसुरेया = झोपेत, झोपलेले असताना.

३७) दीन त्री श्रीप्रभूदरीसन गमन ॥

हेतु = कुठल्याही प्रकारचा थोर दोष घडला असता किंवा थोर अविधी घडला असता गुरु निमित्त्याला दुःखपूर्वक भेटावे असे मानतात.

३८) श्रीप्रभूभेटि

पीवळ = पिवळ्या रंगाची माती म्हणून पीवळ. तळौलि = लहान तळे. खालिली तळौलीचीए = पूर्वेकडचे तळे. नमस्करीले = वाकून दंडवत केले. मांडेखुंटी आसन = एक पाय मोडून बसणे. जयजये करुनि नमस्करिले = हात जोडून कपाळाला लाऊन जय करणे. बहीरवीं = भैरवदेवता. दर्भेस्वराचीए = भद्रकाली देवी. दर्भाळा घाटी = दर्भळा तळाच्या घाटावर. वीळिचीए वेळे तरि पसिमीलीकडे आसन = थंडीचे दिवस असल्यामुळे सायंकाळच्या वेळी पश्चिम दिशेला उन्हामध्ये बसत असत. ओतपळीए बैसति = सकाळच्या वेळी पूर्वेकडे कोवळ्या उन्हात बसत. वीदीत करीताए = स्वतःचा मोठेपणा जाणवतो काय ?

३९) खेत्रखाजें आरोगण ॥

खेत्रखाजें = शेतातील खाद्यपदार्थ. पाळीसी आसन होए = तळ्यांच्या काठावर बसत असत. दोणे = केळीच्या पानावर, द्रोणामध्ये. हुरुडा = कोवळ्या ज्वारीचा कनीस. नीमुरु = बाजरीच्या कणसाला मीठ, मिरची लावून हुरडा बनवून खातात. घोळाणा = हरबऱ्याच्या कोवळ्या पानांची भाजी. सोलें = हिरव्या तुरीचे दाणे. लांकाचे सोले = लांक नावच्या धान्याचे कोवळे कनीस त्याचे दाणे. वाळुके = काकडी. पेरीया = उसाची सोललेली कांडी कींवा उसाचे पेर (गंडेरी). पातळीया झांकी = पत्रावळीने झाकून ठेवत. चवकति = चमकती, दचकती. आश्चर्य चकित होत असत. दर्भाळा = तळ्याचे नाव. बाळाणेयावरि = लाकडी कटडा अथवा आसन.

४०) रुपनायका भेटि ॥

रूपनायक = साधाचे मामा. तदभावी दुधातुपाभरुनि वाटी ताटावरि ठेविली = त्या भावाने, दारूचे भावाने (एवं जेवणाच्या अगोदर दारूने भरलेली वाटी देतात. त्या भरलेल्या वाटीत हाताची बोटे बुडवून दारूचे सिंचन, शिंतोडे बाहेर टाकतात. आणि दारूने आपली बोटे पवीत्र करतात. असा त्या आगमीक लोकांचा विधी असतो आणि स्वामी संन्यासी असल्यामुळे स्वामींना दारूची वाटी न देता दारूच्या भावाने दुधा तुपाची वाटी दिली.

४१) वींझी गोंडवाडा अवस्थान ॥

वींझी = विंध्य पर्वताच्या बाजूला, नागपूर प्रदेशात. **गोंडवाडा** = आदीवासींमधील गोंड जातीच्या लोकांची वस्ती, प्रदेश. **चींचकरंटा** = चिंचोक्यापासून तयार केलेले भांडे. **चटपटांकडे** = (चिंचोक्यांच्या भांड्यात) आवाज करीत उकळत होते. **तें काईजी** = ते शक्य आहे का? **वेळुवाचे कांडे** = बांबुची लांब काठी **वींधति** = छिद्र पाडीती. **पाणीयांची सीर** = जमिनीतील पाण्याचा प्रवाह ऐसें ऐसें खणति = जमिनीमध्ये थोडेसे खणतात. **नीझर उदक** = स्वच्छ, शुध्द पाणी **नीगुतेंचि पाणी** = माफक, जितकं पाहिजे तितकेच पाणी घाली. **डांबीरि** = बूच, झाकण. **बोंबीति** = शेणामातीने बांबुची कांडी वरून बंद करत. **अग्नि पाडीति** = गारगोटीने गारगोटीवर घासून अग्नी तयार करत. **होतें पदन तीएचिं जाणती** = भात तयार होण्याची नेमकी वेळ तेच जाणत. **माउळीचेया** = विशीष्ट प्रकारचे झाड. **नळांचा भातु** = बांबूच्या दोन तीन नळ कांड्यांमध्ये शिजवलेला भात. **आधाचा मधु** = बाटलीमध्ये ठेवलेला मध. **याचीए गीवसनीए रीगती** = स्वामी म्हणतात आम्हाला शोधण्यासाठी निघत असत. **देवने देवने** = देवहो देवहो. **कीलु कीलु** = तुम्ही कोठे आहात तुम्ही कोठे आहात. **मोमे देति** = चुंबन घेत, पप्पी घेत.

४२) ससीकरक्षण

होड = पैज. **ससा टाकी** = सशाजवळ अगोदर पोहचेल, ससा पकडील. **दरादर कुटा** = लहान मोठी दरी. **ओहळखोहळ** = नदीनाले. **समस्तळ** = सपाट जागा. **सुरीया काढणीयां होती** = आमच्यामध्ये आपआपसामध्ये भांडण होईल, एकमेकांवर सुरीने वार होईल. **काल पडैलजी** = मृत्यू येईल. (**हेतू** = सशाला स्वामींकडून देहविद्येची स्थिती झाली व संबंधाचे फळ पुढील सृष्टीत प्रथमच भेटेल)

४३) सेंदुरजनी मासउपवासिनी स्तीती

सैंदुरजन हे मेहकरवरून वीस कि.मी. अंतरावर आहे. मास उपवासिनी = महिनाभर उपवास करणाऱ्या स्त्रिया. दार सांखा = दाराच्या चौकटीला असलेले दोन्ही बाजूचे खांब. सांजेयापासि = मंदिराच्या समोर भीत नसलेल चार खांबावर उभ असलेल मंदिर. भूलली ऐसी ठाकली = तिला विस्मृती झाली. गुंग झाली. ती मासोपवासीनीचे कर्म धर्म विसरली. वायो ढळला = डोक्यावर परिणाम झाला. देव्हारेयावरि = देवघरासमोर. गोसावीयांसि आपणेयापासि देखतीचि असे = आभासत्व दर्शन दिल्यामुळे स्वामींना ती नेहमी आपल्या जवळच पाहात असे. एकसरी = एकदम, एकाएकी. नागवलीएंओ = नुकसान झाले, लुटल्या गेले. एहवी देह त्येजीन = देहत्याग करीन. तव गोसावीयांसि गावांबाहीरि वृक्षा एका तळीं आसन असे = अचानक, योगायोगाने त्यावेळेस स्वामीसुध्दा परिभ्रमण करत त्याच गावात एऊन एका वृक्षाखाली बसले होते. वांचोन बारा वर्षे स्वामी त्याच गावात राहले असा अर्थ नाही. सुभरजाली = व्यवस्थीत पूर्ववत झाली. बारा वरीखे तैसीचि स्तीति = बारा वर्षे म्हणण्यापेक्षा देहपर्यंत स्तीतीअसावी (हेतु = मासोपवासनीची विषय प्रेमाची चाल असून आणि परमेश्वर पुनः संबंध देतील.)

४४) भोगरामी अवस्थान

भोगराम = देवतेचे नाव. हे आमचे नगीनदेव मां = त्यावेळी स्वामी एक सुडा कंबरेला व एक डोक्याला नेसत होते म्हणून स्वामींचे नाव नगीनदेव ठेवले. तेथीचे बडुवे आधी गोसावीयांचेया श्रीचरणावरीं फुलें ठेवींति = भोगरामीच्या पुजाऱ्यांना सुध्दा स्वामीपासून स्तीती झाली होती म्हणून ते स्वामींच्या श्री चरणावर अगोदर फुले वाहत. आंबाळाचीए = तळ्याचे नाव. गुप्तरामी = कोहकात (पाताळ गुंफेत) असलेली रामाची प्रतिमा. कापूरवावीसी = मोठी विहिर.

४५) मनसीळे ब्राम्हणां स्तीति ॥

मनसीळे = आताचे मनसर. हीवरळीये = जालन्याला. एथिचेया नामापासौनि वेधु कां स्थानापासौनि वेधु = नामाला व स्थानाला निमीत्य करून परमेश्वरापासूनच वेध होतो. अनुष्टान = जप, तप, ध्यान धारणा करणे. वाध्यावणे केले = वाद्यांचा एकच गजर केला. एकदम सर्व वाद्य, घंटा सोबतच वाजविले. आथिले = असणारे/युक्त. श्रुत कि दृष्ट = ऐकिवात आहे कि पाहिले.

४६) भांडारेकारा भेटी

आवारासि = वाड्यासारखे घर, सर्व बाजूंनी परकोटाची भिंत. **ते काणव** = कन्व ऋषींच्या परंपरेतील. **पाणी सारिले होते** = घरामध्ये अंधोळीसाठी पाणी ठेवले होते. कारण श्रेष्ठ माणसे उघड्यावर स्नान करत नाहीत. **अभ्यंगाची** = अंधोळ करण्या अगोदर सर्वांगाला तेल व उटणे लावण्याची क्रिया. **उतरासंगे धोत्र** = कंबरेला वस्त्र नेसून उरलेले वस्त्र डाव्या खांद्यावरून नेऊन मानेवरून उजव्या खांद्यावर आणणे. **पोथी वाचित होते** = सावयव ब्रह्म कसे आहे, ते मला भेटावे त्याचा शोध घ्यायला पाहिजे म्हणून पोथी वाचित होते. **अर्थू अवगमेना** = तो अर्थ सापडत नव्हता, अर्थाचा समाधान होत नव्हते. **ऐसी धातीया दृष्टी न पाहांतीचि** = पाहुन न पाहिल्यासारखे केले. निरखुन पाहिले नाही. **प्रतौनि पाहिले** = स्वामीकडे तिरपे बसल्यामुळे मान वळवुन पाहिले. **ज्ञातार होती** = सर्वज्ञ, मनातील जाणणारे आहे. **काळु रुसला** = मृत्यु (यमदूत) घेऊन जाण्यास तयार नाही. **काळाते बुझाऊ निगाले** = अरे काळा (यमदूता) तू मला घेऊन का जात नाही म्हणून काळाची समजूत घालण्यासाठी निघाले **किं काळाचिवरि रुसले** = किंवा हेच काळावर रागावले कि काय कि अरे मला घेऊन का जात नाहीस, काळाची उपेक्षा करणे, **अवेव गळले असति** = गळीत कुष्ट झाल्यामुळे अवयव कमजोर झाल्यासारखे. **तेया वार लाविले असेति** = ब्राह्मणाना जेवू घालण्याचा ठराविक दिवस ठरविलेला असतो. **भोजन अर्थीया भोजन मीळे** = भिक्षा, भोजन तर कुणालाही मीळते **मां यां न मीळे** = यांनाच का भोजन मिळत नाही. **तरि माझे हीतक्ष होति** = माझ्या हिताकर्ता, भल्याकर्ता, कल्याणाकर्ता आलेले आहेत. **ज्ञातृत्व** = जाणकार, ज्ञानी. **सुहृदत्व** = चांगल्या हृदयाचे, यांचे चांगले व्हावे, भले व्हावे अशा प्रकारची प्रत्यक्ष शरीरे कृती करणारे. **दारवठावरि** = आवाराच्या दरवाजा पर्यंत. **काइ तुम्हीं के नीगालेति** = तुमच्यासाठी पाणी उतरवले व तुम्ही यांच्यासोबत कुठे निघाले **एवं** = अशाप्रकारे **राहाविली** = राहण्यास सांगितले. **आज्ञाधरे** = आज्ञेचे पालन करणारी. **सोळा हातेया** = एक हात वस्त्राचे माप म्हणजे हाताच्या कोपरापासून बोटापर्यंत असे एकूण सोळा हात वस्त्र. **साउलेयाचे धोत्र** = रेषमीवस्त्राचे धोतर. **मांडेखूटी** = एक पाय मोडून (मारुतीसारखे) नम्रतेने थोडेसे वाकून बसने. **प्रतीति** = हे कोणीतरी श्रेष्ठपुरुष आहे अशी प्रतीती, नीष्टा, अनुभव किंवा स्वामींच्या निरूपणाने बोध झाला असेल तर इश्वर प्रतीति. **अवधारिली** = मनात ठाम निश्चिती बसली.

४७) भांडारेकारां स्तुति करावेया आनोज्ञा ॥

आनोज्ञा = मागुन घेतलेली आज्ञा ती अनुज्ञा. स्तुति ऐसी = जशी करायला पाहिजे तशी. जशी-तशी स्तुती. श्रेष्ठ ठाओ = उत्तम जागा. हे नीदवीजे = आम्हाला झोपवून.

४८) अळजपुरी अवस्थान ॥ धानुबाई आवारी भांडारे कारांची पुजा: ॥

पिंगळबहिरवी = तापीभारती मठामधील आजचे मशिदीतील स्थान. अप्रतीखु = अपरितोष, असमाधान. भावीतची = मनाला वाटने. प्रवेसन नव्हेचि = उपयोगी गेलेच नाही. तुम्हां करणीए एक असे = तुम्हाला एक काम करायचे आहे. नीर्वाणे = नीर्वाणेश्वर (महादेवाचे मंदीर) पांचोळिची = आडनाव किंवा परिसराचे (प्रदेशाचे) नाव. तुम्हांही आणीक एक गोसावी असति = भांडारेकरांच्या शरीराचे तेज, विद्वता पाहुन राणी म्हटली की तुम्हाला सुध्दा गुरु आहे काय. तेयाहीहुनि उंचे = भांडारेकारासाठी आणलेल्या पुजाद्रव्यापेक्षा किंमती हे यांचे की = यांनी आम्हाला येथे बोलावल्यामुळे या पुजाद्रव्यावर यांचाच अधिकार आहे. मां एथौनि = यांच्या हातून हें काइ कराल = आणिक पुजाद्रव्ये कशाला आणली. मां आपुली होतिं = मग ती माझी होतील. एसीयां दोन्हीं पूजा गोसावीयांचा ठाई केलीया = भांडारेकारांना प्रथम पुजेचे निमित्त गोमटे आणि नंतर केलेल्या पुजेचे पूर्ण गोमटे लागले. चंडीस = देवाला दान दिलेले द्रव्य. पौळी = परकोटाची भिंत. आस्तीके = धार्मिक. श्रध्दावान. उदेसिले द्रव्य = दानाच्या उद्देशाने दिलेले किंवा समर्पिलेले द्रव्य. उंचवडी = उंचप्रकारचे उंची मोलाचे.

४९) नांदीएडीं भावतीर्थी अवस्थान

भावतीर्थी = विभागाचे नाव. उतरदखीण दोनि ओटे = संन्याशी माणसांना राहण्यासाठी ओटे बनवून ठेवत असत.

५०) पटिसाळ नीमीत्ये भांडारेकारां सीक्षांपण

बटिकरे हो = मुलांनो, पोरानो. ऐसेही केलेया लोकु न भजे = तुम्ही जर चमत्कार दाखविण्यास सुरुवात केली तर लोक तुम्हाला भजनार, पुजणार नाही काय? परि हे नव्हे = असे केल्यामुळे तुम्हाला आम्ही मिळणार नाही. एवं इश्वर प्राप्ती होणार नाही. (भांडारेकरांना स्वामींनी अगोदरच निरूपण केले होते कि भिक्षेला जाताना श्रुत द्रष्ट चुकविले पाहिजे.)

५१) भांडारेकारां देहावसान: ॥

बाहीरितीएचा उपद्रो = जुलाबाचा त्रास. **बाहीरिती फेडिती** = जुलाबाने भरलेला पदर, धोतर स्वामी बदलून टाकत. **बडुवे** = मंदिरातील पुजारी. **काळवंचना कां करा ना** = काळवंचना करण्यासाठी तुम्ही आम्हाला प्रार्थना का करत नाही ? (काळवंचना म्हणजे काळाला वंचीत करणे, फसविणे. एवं आत्मा ब्रम्हांडी लपविणे. म्हणजे काळ जिवाला नेण्यासाठी आला असता देहात जीव नसल्यामुळे काळ तसाच पुन्हा निघून जातो) **उसीसे मांडी कैचीजी** = काळ वंचना केली तर पुन्हा मरताना उशाला मांडी मिळेल काय ?

५२) गोपाळांतु खेळः ॥ लींबगाव

राणेभैरीयांचा खेळू = राजा व सेवकांचा एक खेळ. **गडेयावरि** = गडयावर, सोबत्यावर. **पेणा** = डाव. **मोटा** = शिदोरीचे गाठोडे. **ब्रम्हवाचा** = ब्रम्हविद्येचे बोल, ब्रम्हणांचा शब्द. **एका वृक्षाखाली हे आसनी बैसले होते** = आताचे नाळेश्वर हे स्थान गोपाळ चौंढीपासून २ कि.मी. अंतरावर आहे. **अद्यापि** = स्वामींनी जेव्हा भक्तजनांना ही लिळा सांगितली तेव्हा पर्यंत. **द्रावडदेसी** = आंध्रप्रदेश. **आचारीए** = आचार्यत्वे, सम्मानपूर्वक. मानमान्यता सहीत.

५३) गोपाळ चौंढीए लपवणे : ॥

चौंढीए = खोल रूंद मोठ्या प्रकारची विहीर. चौकोनी पायऱ्या असलेली. **खणीवरि** = विहीरीसमोर असलेली मोठी जागा. पटांगण. **मोहरि** = बासरी, आडवी वाजविण्याची. **गोठणी** = गोठान, जनावरांचे बसण्याचे ठिकाण. **डांगा** = मोठी काठी. **एथ गोवळे होते कीं ?** = आपल्या अंदाजाने म्हटले. **देवते एकीचीये** = कर्मभूमीच्या देवतेचे **अवगळा होते** = देवतेच्या स्थानात मध्ये होते, रिकामी जागा.

५४) गोवारीयां ज्वर नीवृतिः॥

गोवारीयां = गुराखी. **गोवारें** = गुरे, जनावरे. **सलगि** = लागलेपण मैत्री. **धांवाधावि** = औषधपाण्यासाठी पळापळ **सांगाती** = तुमचा मित्र, सोबती. **गोरुवे सुनी गेलीजी** = मुलगा आजारी पडल्यामुळे गुरे रानात गेली नाही. व असेच चालले तर गुरांचे मालक दुसरा गुराखी ठेवल म्हणून. **मगिला मासवडेयाचे आलें नाही जीं** = मागील महिन्याचा पगार अजून आला नाही. आणि **पुढील मासवडा भरला जी** = आणि पुढील म्हणजे चालु महिणा भरत आलेला आहे. **उभा करिती** = दुसरा गुराखी तयार करतील. **तोंडा आला घांसु काढला जी** = मुलगा आजारी पडल्यामुळे आमची खाण्यापिण्याची उपासमार होइल. **दुबळी** = दुर्बल, गरीब.

तीसरा दी निगो आदरिलें = तीन दिवस पूर्ण होऊन चौथ्या दिवशी तेथून निघण्याची तयारी केली.

५५) खीरारीयां नेत्रपतन : ॥

खीरारीया = गाई राखणारा, गुराखी. नेत्रपतन = डोळा खाली पाडणे. कान्हरेदेयाचा = कृष्णराव एवं यादवांचा राजा. साहाणीयांचा = सैन्यांचा प्रमुख. घोडदळ किंवा हस्तीदळ या विभागाचा प्रमुख. तीए गावी = सेनाप्रमुखाच्या गावी. साळीवनाआंतु = तांदळाच्या (भाताच्या) शेतामध्ये. दाटुनि = बळेच, जबरदस्तीने धावणेयां = आक्रमण करण्यासाठी मारण्यासाठी. फुटेयाची तळसुती = उपरण्याची घडी करून पट्ट्यासारखे करून कंबरेला बांधणे आठावेठीचे पाइक = आठ जन्मीचे सेवक अथवा शिपाई एवं सर्वस्व अधीन. सीष्टाइ करू रिगाले = समजुत घालु लागले, दोघांच्या भांडणात मध्यस्ती करू लागले. पुढा वाढीनला = आगळीकता करू लागला (आगावपणा). अधीकाओ = प्रमाणापेक्षा जास्त बोलु लागला. चडकणा = गालावर जोरात थाप मारणे पींडि = तांबुळाचा जाड थर. गोसावी माझा डोळा दीधला = भविष्यात माझा डोळा जाणार होता तो स्वामींनी मला आता दिला.

५६) कळावी बीरणे : देवी वीकारज्ञान: ॥

कळावी = दोन बोट रुंद हातामध्ये घालण्याचा सोन्याचा पट्टा. पाटली (बांगडीसारखा) बीरणे = स्वतः हाताने गोल फिरवणे. देवी = स्त्री. ठाकुरा = क्षत्रीय. न्हाली होती = मासीक पाळी संपल्यानंतर स्नान केले. बटीकि = दासी. तीया बटिकीते म्हणीतले = स्वामींना ऐकु जाइल एवढ्या आवाजात. (बीरी = गोल फिरवणे, विकार भावनेने)

५७) चोरु सांगाती सोडवणे : ॥

पर्वी = पर्वानिमित्य, यात्रेनिमित्य. घोडेयाकारणें वळघा जाला होता = घोडे नेन्यासाठी बळजबरीने गावाला वेढा दिला. चोरु खोडा घातला = पाय अडकवण्यासाठी केलेले लाकडाचे हातकडीसारखे उपकरण. तराळ = गस्त घालणारा, पहारेकरी. भवनीएसि आले = गावाला चक्कर मारण्यासाठी, गस्त घालण्यासाठी आले. खांडदेउळीएसि = छोट्याशा देवळात. माणिकां = वरून एक लाकडी जाड फळी खालून एक जाड फळी (एका बाजुने मध्यभागी चंद्राच्याकोरीप्रमाणे कापलेली) मध्ये गोल छीद्र पाय घालण्यासाठी आणि फळिच्या दोन्ही बाजुंनी खिळे ठोकलेले असतात. आफळुं बैसले = हातोड्याने किंवा

मोगरीने खिळे ठोकु लागले **खीळीला राहिला** = खिळे ठोकण्यासाठी वर उचललेला हात वरच्यावर राहिला. **नाफळवे** = खिळे ठोकु शकले नाही. **कळदीवी यांसी** = हातात कंदिल घेऊन **खांडा** = तोडा. दोन्ही फळीच्या मध्ये करवत घालुन खीळी कापने. **वाढे** = सुतार. **बाजुले** = लहान बाज. **मीया थोरु अन्यावो केला असे जी** = खरोखर मी चोरी, लुटमार केलेली आहे. **घडी** = लांब वस्त्राला पीळ देऊन दोरासारखे तयार केलेले.

५८) अरणीं महीखरोखहरण : ॥

अरणीं = अरण्यामध्ये **महीख** = रेडा. **रोखहरण** = क्रोधाचे हरण करणे. **नाइकतिया भासा** = ऐकून न ऐकल्यासारखे करणे. **कुमती** = वाईट बुद्धी. **वसतीजाली** = वापरात आली (**वणि** = चाहुल, आवाज. **पळसु** = पळसाचे झाड)

५९) वेठी जाणे : ॥

वेठी = बीगारी, पैसे न देता काम करून घेणे. फक्त एक दोन वेळचे जेवण दिले असता असे लोक दिवसभर राबतात. **नासीसि** = पाण्याच्या मोरीजवळ. **पांथैसि** = शेतातील पात, एक माणूस जेवढ्या जागेत काम करू शकेल तीतक्या पीकाची ओळ. **एराचीया पांथा चालति** = बाकीचे माणसे काम करू लागले. **कोरडा** = वाळलेला. **टाहाळु** = हरबऱ्याचे टहाळ. **ठाकुरु** = **क्षेत्रीय** शेतकरी. **मुदल** = मुख्य, प्रमुख. **रुंखा** = वृक्ष, झाड. **सेतीचे खाजे** = शेतातील हरबरे, वाळुक, ओंबीया इ. खाद्यपदार्थ (**चीरलीया** = **वाटणी केली**)

६०) द्विज गोरक्षण: ॥

व्दिज = दोनदा जन्मणारा, प्रथम जन्म आणि दूसरा जन्म मुंजीबंधन. **गो** = गाई. **रक्षण** = राखणे, सांभाळ करणे. **मोटे** = जाडजुड **धाटे** = धडधाकट, दनकट **आडवे रुंद**-समानार्थी शब्द **उभे** = उंच **दीघ** = उभेच्या समानार्थी. **याकरवी कव्हणी राखे ना** = चांगले भले सज्जन दिसतात म्हणून किंवा दुसरे मत यांना गाई राखता येणार नाही म्हणून किंवा यांच्याकडे गाई राखण्यासाठी दिल्यातर हे गाई घेऊन पळुन जातील. म्हणुन आम्हाला कोणी गाई राखण्यासाठी देत नाही. **मोटे** = गाठोड्यात बांधून. **दहीभातु सुनि** = दहीभात देऊ. **ओटेयावरि** = घराच्या पडवीला. **जाडि** = सतरंजी, आंथरुण, पांघरुण वगैरे. **अनुवर्जीत** = गाईंना कोठे चारावे व कोठे नाही अशी माहिती देण्यासाठी चार पाऊले सोबत आला. **मेरे** = शेताच्या बांधावर. **बरवीया रानावरि** = चांगल्या माळरानात, जिथे

चांगले गवत असेल तिथे. **बरवी साऊली मेळवावी** = गाया चारल्यानंतर दुपारच्या वेळी विश्रांतीसाठी घनदाट सावलीत घेऊन जावे. **आनंदु रोहंतीति** = आनंदाने रवंथ करीत बसत. **त्राहाटीती डोळे** = डोळ्याची पापणी न हालवीता ताठपणे पाहणे. **त्राहाटीति पुस** = वरती ताठपणे शेपुट उभी करणे. **बगटावरि बगट वाउनि** = एकमेकीच्या मानेवर मान ठेऊन. **सवायादुध** = जास्त, दुप्पट दुध. **थोर दुभों लागलीया** = पूर्वीपेक्षा जास्त दुध देऊ लागल्या. **कांडार एति** = हाताला कळ लागत, गाय पिळुन, हात दुखत. **ओरिसारि** = आवराअवर. **गोसावी तेथ** = खडकावर. **ऐसा तीनि दी अनुवर्जीत आला** = तो ब्राम्हण तीन दिवस माहिती देण्यासाठी स्वामींना सोडायला गेला. **एका खडकावरि घालिते** = एका खडकावरी नेऊन बसवतात. **गोसावी** = संन्यासी. **असति आणि जाती** = जोपर्यंत वाटले तोपर्यंत राहतील मनात आले तर निघून जातील. **तुम्ही काइ** = तुम्ही कोण आहात ते सांगावे. (**महुटळीएवरि** = टेकाड, टेकडीवरी)

६१) लोणारी कुंडी राजेयां दरीसन :॥

लोणारी = लोणार गावाला. **कुंडी** = धारेचे कुंड. **रावो** = कान्हरदेव राजाला. **सोमवारीयेकारणे** = सोमवारच्या दिवशी येणारी अमावस्या. **कोरवळीतें** = कुमारवयाचे, किशोर वयाचे. **सीधसाधक** = ज्याला सिध्दी प्राप्त झाली असाच. सिध्दी प्राप्त करणारा. **कमळ जैएचेनि** = कमळातून नीगालेली एवं लक्ष्मी (विष्णूची पत्नी) **इश्वर्ये** = सामर्थ्ये. **वीसेखु लागला** = विशेषता सांगु लागला. **तारा तीर्थासि** = उल्कापात झाल्यामुळे तारा पडून झालेले तीर्थ (उल्कापाताचा जमीनीवर स्फोट झाल्यामुळे मोठा खंदक पडला व त्याला तारा तीर्थ नाव पडले.) **हडपीयाते** = पान तयार करून देणारा सेवक. **वाखारी** = पिशवी. **भाटी** = स्तुती करणारा. **सासोला** = स्वतः काव्य, कविता तयार करून गाणारे स्तुतीपाठक. **सींगणाचा** = कान्हरदेव आणि महादेव राजाचे वडील म्हणून. **तुम्हासिकीं** = राजाचे महत्व तुम्हाला आहे. **आस्थीकु** = धार्मिक. **उदेसिले** = उद्देशाने दीलेले, दान देण्याच्या हेतुने. द्रव्य भांडारातून काढलेले द्रव्य. एवं सर्म्पिलेले द्रव्य. **पौळी केली** = परकोटाची भिंत बांधण्यासाठी त्या पैशाचा, द्रव्याचा उपयोग केला. **धारेचा घाटु** = पाण्याच्या झऱ्याची धार पडते तेथे घाट बांधला. (**माहादेओ रावो** = सिंगणदेवाचा पुत्र व कान्हरदेवाचा छोटा बंधु) **हेतु** = (इथे स्वामींनी महादेओ राजाला दर्शन देऊन प्रेम होण्याला अगांतुक योग्य केला.)

६२) लासिपीलीं खेळवणें ॥

हरताळ्याची हि लिळा आहे जाळीच्या देवाची नाही. परंतु जाधववाडीवाल्यांच्या पाठानुसार ही लिळा स्वामींनी सावळेद्वाराला बाईसांप्रती सांगितली म्हणून त्या स्थानाला लासीपीली खेळवणे म्हणतात. **लांसि** = वाघीन. **जाळी** = वेलाची, दाट झाडेझुडपांची दाट झाडी. **लहांसी चारेया गेली होती** = पिलांसाठी मांस आणण्यासाठी गेली होती. **डोळे रोहोकी** = डोळे रागाने ताठ करणे. **जाळीच्या तोंडी** = गुहेच्या तोंडासमोर. **सुनेयाचेया परी** = कुत्र्यासारखे पुढे दोन पाय करून बसणे. **मोळी** = शरीर. **आवाळुवे** = जबडा (खालचा जबडा)

६३) ठाकूर भारीए पुत्रदान

भारीए = पत्नीला (ठाकुर शब्द जातीसी वाचक) **सेजारी** = शयन कक्षात. **माचे यावरि** = पलंगावर. **सुपवती** = गादी. **पुत्रुदान** = लीळादानाचा किंवा ग्रहणादानाचा पुत्र दिला.

६४) राएरी पाणीपात्र : वामनपेदी मृत्यभार्या जीववणे : ॥

वामन = नाव. **पेदी** = आदरावाचक शब्द उदा = दादा आप्पा (कानडी भाषेत पेदी म्हणतात) **मृत्यभार्या** = मेलेली पत्नी. वामनपेदीच्या आवारासि पाणीपात्रासी बीजें करीति = वामन पेदीच्या स्त्रीने स्वामींना एक महिन्याचा भिक्षा घेण्याचा दंडवत घातला होता म्हणून. **पसेया** = दोन हाताच्या ओंजळीत मावेल एवढे धान्य. **पाइलीची** = एक माप, शेराच्या चारपट एक पाइली (पाच किलो किंवा सात किलोची एक पायली) तीतके लेकरे एवं अधिक प्रमाणात लेकरे. **गोसावीयांसि पींपळातळि आसन असे** = आताचे मृत्युंजय स्थान. **तुम्हासि एथ एक पाणीपात्र देणे असे** = आम्हाला तुम्ही एक महिन्याची भिक्षा घेण्याचा दंडवत घातला आहे. त्याच्यापैकी शेवटची भिक्षा देणे बाकी आहे. **खडपडौनि उठिली**. गाढ झोपेतुन ज्या प्रमाणे माणूस घाबरून उठतो त्याप्रमाणे खडबडोनि उठली. **बाई ते असें की** = तुम्ही आम्हाला जर शेवटची एक भिक्षा वाढली तर मृत्यु तुमची वाट पाहत आहे. (एका पाठानुसार अद्यापी वर्तत आहे. ही बाई सुध्दा अद्यापी देवी होउनी वर्तत आहे)

६५) गोविंदस्वामी स्तीति

वेध होति = श्रीमूर्तिकडे आर्कषित होति, आवडी निर्माण होते. **तेयांपासि तु जासी हो** = त्यांच्याकडे तु जाशील बर. म्हणुन तु त्यांच्याकडे जावू नको. **पाराआड** = झाडाच्या बुडाला बसण्याकरीता बांधलेला गोल कठडा तो पार. आणि त्याच्या आडोशाला. **वीनत** = वाकलेले, झुकलेले. **कंदर** = खांदे.

माहानावी = नवरात्रातील महानवमी. राएरौनि = राहेरमधुन. भको लागले = निंदाकरु लागले अपवादात्मक बोलु लागले. बोणे = उपहार. सांपे उदासु जाला = सध्या साधनेवर उदास झाला आहे. ते नमस्कार काड जाले = पूर्वी जे आम्हाला नमस्कार करीत होता ते कुठे गेले. तवं तयाचा नरसींहु = त्याची आराध्य देवता नरसिंह. लवलवौनि = घाइ गडबडीने.

६६) विष्णुस्वामी : घुटीका : सीधी नीखेदु:

घुटीका = गोळी. सीधी नीखेदु = विष्णूस्वामीकडे सिध्दी नव्हती असे स्वामींनी सांगितले. पौळी = आवाराची भिंत. पागार = धाब्याचे छप्पर उडे = त्याच्यावरून उडून जाणे. माळवधांतु = धाब्याच्या घरात. तेयांते अवघे देखे = भिंतीच्या आड उभे राहुन सर्व पाहत. सोमवारीं परवणि पडिली होति = सोमवारी अमावस्या असल्यामुळे खुप गर्दी झाली होती. थडींया लोकु दाटला होता = नदीच्या काठाला अमावस्याकारणे स्नान करण्यासाठी लोकांची प्रचंड गर्दी झाली होती. रजु = धुळीचे कण. (कडवसां = कणगी, धान्य साठविण्याची जागा.)

६७) आंब उचारु : ॥

आंब = कढी, आंबट पदार्थ. उचारु = उच्चार करणे देऊळी = जमीनीत खोलगट जागा करून चारी बाजूंनी चिऱ्याची भिंत व त्यामध्ये देऊळ बनविलेले. (उदा. = छिन्नस्थळी, दाभविहीरीचे देऊळ ज्यामध्ये महादेवाची (नमस्कारी) पिंड बसविलेली आहे. पुढारे = पुढे, पुरु आला = अचानक धरणाचे पाणी मोठ्या प्रमाणात आले. त्यामुळे पुर आला. राणेन म्हणीतलें = गुरवाने, पुजाऱ्याने लांबुनच पुराचे पाणी येताना पाहून जोरात आरोळी ठोकली. गोसावीयावरौनि पुरु गेला = स्वामींनी श्वास रोखून समाधी लावली नंतर पुर वरून निघून गेला. ओहटला = कमी झाला. पन्हा = मोरीचे पाणी जाण्याची अर्धगोल आकाराची दगडाची नाली. तवं गोसावीयांचा श्रीमुगुट देखिला = देऊळात जे पाणी शिरले होते ते कमी झाल्यावर स्वामींचा श्रीमुगुट दिसला गोड जाले = स्वादीष्ट, गोड झाले. पवनगुरुऊपरि = श्वासावर नियंत्रण प्राप्त करण्याची सिध्दी ज्या गुरुला झाली होती त्याप्रसंगावरून.

६८) वऱ्हाडीक करणे

वऱ्हाडीक = लग्नात वऱ्हाडी म्हणून जाणे. सेवतीएसि = गावाच्या शिवेवर, वेशीजवळ. मग तीए = मुलीकडील वऱ्हाड. तेयांसि साउमि आली = मुलांच्या

वन्हाडाच्या समोर आली. **जानवसा** = वरात घरी आल्यानंतर वन्हाडीक लोकांची राहण्याची अथवा बसण्याची जागा. **तळी उचलिली** = लग्न प्रसंगी पुजेचे ताट (सर्वजनांनी) सर्वांनी मिळून उचलले. (हा विधी मुलीकडील वन्हाडीक करतात.) **धुरेसीरां** = उंच आसनावर श्रेष्ठ पुरुषांना बसण्याची जागा. सर्वारंभी बसविणे. (धूरे = श्रेष्ठ सीरां = टोक) **ऐसे च्यान्ही दिस उभयांचे वन्हाड जाले** = पहिल्या दिवशी वरवधुला उटणे लावण्याचा विधी दुसऱ्या दिवशी हळदीचा विधी. तिसऱ्या दिवशी लग्नाचा विधी, आणि त्याच दिवशी वरात घेऊन जाण्याचा विधी. चवथ्या दिवशी वधु घरी म्हणजे माहेरी आल्यानंतरचा विधी असे चार दिवसाचे लग्न. **लुगडी वाइली** = मान्यतापूर्वक वस्त्र समर्पिले.

६९) सीधू रे सीधू म्हणणे

सीधू रे सीधू म्हणणे = आम्ही सिध्द साधक (सामर्थ्यवान) पुरुष आहो असे म्हणणे. **वौहर** = वधुवर. **बउलेवरि** = लग्न करण्यासाठी वधुवरांची बसण्याची जागा. **परि सीधाते कव्हणी नेणे** = कोणी ओळखत, जाणत नाही. **बउलेयावरील** = स्टेजवर बसून. (हेतु = या लिळेत ज्या अधिकारी जीवांना भजन अधिकार घडवावे म्हणून स्वामींनी अशी लीळा केली पण इतर जीव अनाधिकारी असल्यामुळे त्यांनी स्वामींना ओळखले नाही तथा स्वामींचा आदर सत्कार केला नाही)।।

७०) उकरडां पहुडु : ।।

कोहंक = खड्डा, भुयार. **कडबाडे** = कडबा, ज्वारीचे दांडे, सरमाड. **सोहमी** = उबदार, मऊमऊ. **खरखरां** = खरखर आवाज करणे, घोरण्याचा आवाज. **आता सांतीक करुया** = खुप मोठ्या संकटातून वाचल्यामुळे आता शांती करुया. **सवानु केला** = समतळ, सपाट जागा करणे. **माडौ घातला** = मंडप घातला. **कण मेळवीले** = कोरडे धान्य गोळा करून आणले. **होमु केला** = यज्ञ केला. **खीचु** = खीर. **पातीया** = पोळी, पुरी, चपाती. **भूगति** = जेवण, पंगती. **घुगरीया** = हरबऱ्याच्या घुगऱ्या, ही गोष्टी आउसाप्रती पैठणी सांघीतली. **ऊ (३७६)** तळटीप पाहा-श्वान कुंडली कथन

७१) भगओ उदग्रहीणीकें उभयां जैत : ।।

भगओ = भगवे वस्त्र घालणारे संन्यासी. **उदग्रहीणीके** = आक्षेप परिहार पूर्वक चर्चा करणे. **उभयाजैत** = दोघाही संन्यास्यांना जिंकल्याचे सांगितले. **उघाणी** = शास्त्र चर्चा. **सभ्य** = सभेचे प्रमुख, सभाध्यक्ष, पंच. **अडी** = प्रश्नाचा

आक्षेप करून आडवी. **स्थळ** = विषय, पक्ष, बाजु. **स्फुर्ति होए** = आठवण होय. **तेयांचे स्थळ नीउन होए** = त्यांची बाजु कमी पडली. **आणि गोसावी घेती** = त्याचा अभिमान गोसावी घेती. (**प्रसादु** = संन्यासी, मान्यता वाचक, आदर वाचक शब्द. **निधर** = आधार नसलेले **आणि तो बळिया घे** = बोलण्याला वरचढ ठरे, बोलण्यात बलवान होय.)

७२) पराजीत मठपती प्रतीष्ठा : ॥

पराजीत = पराभूत. **मठपती** = मठाचा मालक. **प्रतीष्ठा** = स्थापना करणे, बसविणे. **एकु पढणेयाचा अभ्यासु. करी** = त्यातील एक संन्यासी दुसऱ्याकडे अभ्यासाला गेला होता. **जेयासि पुस्तके वाचती** = ज्याला हि पुस्तके वाचता येतील. **तुझे स्थळ जीतें असे मां** = तुमची बाजु खरी आहे. कारण तुम्ही गुरुची सेवा केली आहे. मठाचे व पुस्तकाचे जतन (सांभाळ) केले आहे. (**स्थळ** = विषय, बाजु) **एकी टाळी पीटिली** = सर्वांचे एकमत झाले. (**दिविजयो करित आला** = सर्व दिशेला जावून विजय मिळवणे. **घाणा** = तेल पिळून काढण्याचे लाकडी यंत्र. **मळा** = मळ्यामधून जो काही भाजीपाला येत होता तो सर्व त्या विजयी संन्यास्याला मिळु लागला. **वाड** = गावातुन जे धान्य येत होते ते सर्व त्याला मिळाले. **वृत्ती** = लोकांकडून गाई, दुध सेवक द्रव्य वगैरे सर्व त्याला मिळत असे. **मठापथ्य** = मठ आणि तत संबंधी शिष्य परिवार सुध्दा. **सेवदान** = प्रतिदीनी मिळणारे धान्य, दुध, भाजीपाला)

७३) मार्गी अधिकारियां भेटि : ॥

मार्गी = रस्त्याने जात असताना. **अधिकारियां** = गावचे पाटील. **गाउं रिगावेया** = गावात प्रवेश करण्यासाठी. **राऊत पाइक पुढे एत होते** = रस्ता मोकळा (स्वच्छ) करण्यासाठी शिपाई, सेवक पुढे येत होते. **बुढीयाकरुनि** = बुडाच्या बाजुने, खालच्या बाजुने. **गोसावी माझेया बीढारा आरोगणे बीजे करावेंजी** = त्यांच गावामध्ये त्या पाटलाचे घर असावे म्हणुन तो अधिकारी स्वामींना आरोगणेची विनंती करतो.

७४) झाडीं रामद्रणेयां भेटि : ॥

झाडी = जंगली प्रदेश, नागपूर व गडचिरोली हे झाडी प्रदेश आहेत. **द्रणा** = आडनाव. **पाळा** = सैन्यांची राहण्याची जागा, मुक्काम, छावणी. **दूसे** = मोठ्या प्रकारचा तंबु. **कटकैए झाडीवरि जातु होता** = सैन्यासहीत झाडी प्रदेशावर स्वारी (आक्रमण, चढाई) करण्यासाठी जात होता. **तवं झुंजुरुके जालें** = सायंकाळ

झाली, किंचित अंधार पडला. **पीचडीए** = छावणीच्या पाठीमागच्या भागाला. **मुडुप घसणी** = गुडघ्याला गुडघा घासणे. **लाहासांवरोनि** = जिथे कळप आहे तिथुन. **दूसचेया तणीयावरि** = तंबुला ओढुन बांधावयाची दोरी. **माणुस रे** = परका माणूस. **अवघेया कटकां आंतु हाहाकारु जाला** = शत्रुचा कोणीतरी गुप्तचर आपल्या सैन्यांत घुसला म्हणुन. **दीवीयां पोतसुनि आला** = टेंभा (मशाल) प्रज्वलीत करुन आला. **एवेळेची कटकै परतती** = ह्या वेळेस तह होऊन सैन परत गेले तर. **कटकै नेतावी** = सैन्य आक्रमणाकरता नेऊ नका. **साधका जोगे** = सिध्द साधक तपस्वी लोकांच्या योग्य. **लाखार बन** = लाख नावाचे वृक्ष जंगलात अहेत म्हणुन. लाखभर झाडे त्या वनात लावलेली आहे म्हणुन लाखार बन. **वने** = डोंगरी वने. **वनस्तळीया** = तयार केलेला बगीचा, बाग. **गरुडुघोडा** = गरुडासारखा वेगवान धावणारा एवं उत्तम प्रकारचा घोडा. **वेगळे दूस** = स्वतंत्र राहण्यासाठी तंबु दिला. **हडपी** = पान (विडा) देणारा सेवक. **सागळीया** = पाणी देणारा सेवक. **चवरुधरु** = चवरी ढाळणारा एवं हवा घालणारा. **भोई** = पालखी वाहुन नेणारा. **मादुरी** = घोडे सांभाळणारा, सारथी. **सुआरु** = आचारी. **बडुवा** = पुजारी, पुजा अर्चा करवून घेणारा. **वेचकरु** = द्रव्य खर्च करणारा. **थापटे** = हातपाय दाबणारा. **मळिवटे** = मर्दना देणारा. **गति क्षाळे** = चालण्याची गती थांबे. उभे राहिल्या वाचौनि सरेचि ना = स्थिती, आनंद वाढल्यामुळे एकाजागी अक्षरक्षा उभे रहावे लागत असे. **राजिकी. गोष्टी सांघति** = जुन्या काळातील राज्याशी संबंधीत गोष्टी सांगत **मेलिकारु जाला** = त्या दिवशी मुक्काम झाला. **लीखिते** = लिखीत संदेश. **मखरे** = कमान, प्रवेशद्वार. **रामद्रणा घोडा बैसला** = सेवाभावी असल्यामुळे पालखीत न बैसता घोड्यावर बसला. **ओवाळणिया पडति** = पैसे ओवाळुन वाद्य वाजविणाऱ्याला देतात. **भाट** = स्तुतीपाठक. **पवाडे** = गुणवर्णन करुन काव्य म्हणणारे. **सेस भरिली** = पाटावर रेषमी वस्त्र टाकुन त्याच्यावर बसवून गंधाक्षता लावणे व पूजन करणे. **तेचि नेमु घेतला** = गोसवियांना आरोगण दिल्याशिवाय स्वतः जेवणार नाही असा नियम केला. **दुर्गाआंतु** = किल्ल्यात. **धानुबाईचा** = भांडारेकरांच्या हस्ते स्वामींची पुजा करायला लावणारी धानुबाई (पांचौळीची राणी) **राज्यधर्म स्वीकरिले** = संन्यास धर्म सोडुन राजासारखे वर्तन, थाट, माट स्विकारला. (**डोंगरावेळु पडिला** = डोंगराला वनवा लागल्यासारखे मोठे संकट कोसळले.) **ज्वाळिया आलिया** = जाळि (दोघांची जाळी) एवं दोन माणसे. **आम्हालागी माहालु पाठवीला** = कर पाठविला. **पानपटे नीळे धावणे आले** = पाहाटेच्या वेळेला लढाईला पुढे जाऊ नका असा निरोप घेउन सेवक आले.

७५) अळजपुरी अवस्थान : प्रतिदिनीं अंबिनाथा गमन ॥

अंबि = अंबिका देवी नाथ = तिचा मालक. पाटाउं = रेशमी वस्त्र. पारावर्ण = उपरण्यासारखे वरून पांघरणे. काढणीया = घोडा सज्ज करणारा सेवक. घोडा पालाणी = घोड्यावर खोगीर टाकून घोडा तयार करनं. (खोगीर = माणसाला घोड्यावर व्यवस्थीत बसता यावे यासाठी बनविलेली सीट. चामाठी = छोट्या आकाराचा चाबुक. बारवे = दगडी चिऱ्यांनी बांधून काढलेली पायविहिर. जळ मांडवी = वरून छत किंवा सावली असलेली विहिर एवं हौद. इतुले ऐसे = नाममात्र (विधी म्हणून) मांधानिचे = गळतीचे, रांजणासारखे मोठे मातीचे भांडे. तीमुनि = ओले करून भिजवून पेखणे = नृत्य (नाच) त्यागु देति = बक्षीस देत, कलेला प्रसन्न होऊन दिलेले बक्षीस. वेदिकेसि बीजें करीति = यज्ञ कुंडाजवळ बसण्याचा ओटा. ऋषी त्या ओट्यावर बसून होम हवन करतात. हि वेदिका बागेत असावी. बकुळाचेया वृक्षापासि = बकुळ नावाच्या फुलांच्या झाडाजवळ. डोल्हारेयावरि = झोपाळ्यावर.

७६) चुनेजाति नीरोपण ॥

प्रदखिणेसि = प्रदक्षणा करण्यासाठी, फिरण्यासाठी. चुनाडे = चुना तयार करणारे. उखरडीत होते = खरडीत होते. नासी दखिणे = मोरीच्या दक्षिण दिशेला पाणी जाण्याची(मोरी). तो सारुनि = लेप चढवून. कवणी कवणी करणीचा = त्याच्यामध्ये कोणकोणते द्रव्य टाकले आहे. दडपणी = दाबून ठेवण्याचा, चुना बनवण्याचा प्रकार. चुनाडेयांची जाती = चुना तयार करणाऱ्या कारागीरांची जाति. अमुकिए जातीचे खडे = पिवळ्या मातीमध्ये चुन्याचे खडे असतात. अमुकीए जातिचे कोळसे = लिंबाच्या किंवा बाभळिच्या झाडाचे कोळसे. अमुकिएचि जातिचा तागु = ताग ही वनस्पति आहे त्याची साल. आगपेटी व त्यापासून तयार केलेला धागा (डिंकासारखा चीकट) अमुकाचि काथु = खैराचा कात. पानात वापरतात तो कात. वांटीती परि = दळण्याची पध्दत. द्रव्य मेळवीती परि = किती चुना घेतला असता त्यामध्ये किती पाणी, इतर किती पदार्थ टाकावे याची पध्दत. कुहीजवीती परि = सडविण्याची पध्दत. डखकरि घांसु घे = मासांचा लचका तोडल्यासारखे घास घेतो. परिसावा = ऐकावा, समजावा. या आमुचीया जीणीजी = जगण्याचा प्रकार, पैसे कमावण्याचा प्रकार उचडीत असा = खरडवीत असा ॥

७७) उदास्य स्वीकारें वस्त्रपुजा स्वीकारु ॥

राज्य सांडुनी = राज्य धर्माचा त्याग केला. पासवडेयाचे वस्त्र = सुती वस्त्र (चादर) दोघदोघ = प्रत्येक वाटेवर दोघदोघे जण, माणसे ठेवली. दृष्टीचि आळवी घातले = सहज नजर ठेवता येईल अशा टप्प्यात उभे राहून लक्ष ठेवणे. हे तेयांचे जैसैं काही लागे = आम्ही जणु काही त्यांचे नातेवाईक आहोत. तेथचि ताट घेऊनि ये = तो रामद्रणा राजा आरोगणेचे ताट. बुढीची राखा = बुद्धि कौशल्याने जवळपास राहून लक्ष ठेवा. हाते हातु धरुनि = रामद्रणा राजा व स्वामी हातात हात घेऊन. मंजिठी = लाल रंगाची. त्रीवडि = तीन वस्त्र जोडून रुंद बनविलेले वस्त्र (घोंगडी). मीयां गोसावीयांसि निरोधु केला = स्वामींची येथे येण्याची इच्छा नसताना सुध्दा जबरदस्तीने परत घरी आणले या अर्थी निरोधु केला : ॥

७८) वडनेरा कांटिवनी पोतुकी खेळु : ॥

कांटिवनी = काट्यांच्या झाडांचे वन. पोतुकी = रुमालासारखे कपड्याचे तुकडे (सुडे) पोतुकी खेळु = कपड्याचे ग्राहक होणे व कपड्याचे व्यापारी होण्याचा खेळ. कुकडेयापासी = गावाचे नाव, काकडा. चौ = चारी गावाचे. त्रीवडि = रामद्रण्याने दिलेली होती ती. कडिदोरा = करगुटा. हें दुसी होईल = व्यापारी. (तंबु पाल ठोकुन त्यामध्ये कपडे विकणारे दुकानदार.) दामौटेयांचे = बाभळीच्या शेंगाचे बी. दामकरू = पैसा, नाणे. चिंचोरेयांचीया = चिंचोक्याच्या. पसारा घातला = दुकान मांडले. तेयाचीए जाडीचा = गोपाळजवळ जे घोंगडे होते त्याचा तडवा केला = अंथरुण केले, बसण्यासाठी. आडदांडी केली = दुकानासमोर कपडे एवं कपड्याची घडी टाकण्यासाठी आडवे लाकुड बांधले. पालवी पाहा = कपडा पहा. प्रमाण पहा = कपड्याची किंमत, (जाडी, तलमपणा, लांबी रुंदी) पहा. हातासन करीति = हातावर कपडा टाकुन भाव करणे. हे दाढे = उत्तम (कडक) वस्त्र. कुडे = हीन कमी किंमतीचे. दूराही = जास्त किंमतीचे, दुप्पट मोलाचे. चाळीती = आसु बरोबर खेळ करणे, व्यवहारी भाषेतील कला. वाकट = वाकडे. फूटक = घासुन गेलेले. फाटलेले. सोप = चांगले, चोपडे. पुंजे = ढिग.

७९) कांटीया सोंकरणें

कांटीया सोंकरणे = गावठी बाभळीच्या झाडावर उभे राहून गोफणीने दगड फेकणे (शेत राखणे) ते वस्त्रें = रामद्रण्याची त्रीवडी. भेलवंडी वस्त्रे गुंडीति = मातीचे ढेकुळ वस्त्राने गुंडाळणे. गोफणीति = गोफणीने मातीचे ढेकुळ फेकत. चीरटीया

सांडिलीया = वस्त्रांच्या चिंध्या फेकून दिल्या. झा भोरडीए = भोरडी नावावचा पक्षी त्याला शेतातून हाकलून देणे.

८०) वडनेरा वटेस्वरां बीजे करणे : लींगाचा देऊळी वस्ती

लींगाचा देऊळी = उत्तरेश्वराच्या मंदीरात. उपकरणे = देवतेचे अलंकार, पीतळी, चांदीचे भांडे, समई. राणा = पुजारी. कुंचीटाळे = किल्ली व कुलुप मध्याने एके रात्री = रात्री बाराच्या वेळेस चडफडीतु होता = तडफडत होता. (बेंगे = कडी)

८१) उत्तरेस्वरीं सर्पद्वय पतन : ॥

सर्पद्वय = दोन साप. पतन = पडने, वरून पडने. एकु एउता घातला = डाव्या हाताने साप धरून उजवीकडे फेकला व उजव्या हाताने साप धरून डावीकडे फेकला. झुंझुरका = तांबड फुटण्याच्या वेळेस. गोसावी श्रीकराचीया आंगुळीया ऐसा अनुकार केला = दोन बोटांचा अनुकार करून दाखविले कि येथे दोन सर्प आले होते.

८२) अंबजैए रामदेवा भेटी : स्तीती

रामदेव वटेश्वरीचे कठीये होऊनि वर्तत होते = नित्य नियमाने देवतेची पुजार्चन करणारे एक पुजारी होते. वटेस्वरीची परिचरीया करीति = देवपुजा, स्तर्पण, देवतेची आरती वगैरे. लावण्य = तेज, झळाल, दिप्ती. इस्वर्य = ऐश्वर्य, मुक्त, शाहीवर्तन एवं लाचारपणा नाही. आपल्या मध्येच मग्न. सामृथ्य = दोन्ही हाताने दोन साप फेकून दिले हे सामर्थ्य. पूर्वीली खांदीएवरि = पूर्वेला मोठी फांदीवर. घोंगडे = कांबळ्यासारखे जाड वस्त्र. गोसावीयांपासौनि तेयां स्तीति जाली = यक्षिणीची विद्या झाली. दहिभातेसी आले होए = दहीभाताबरोबर अद्रक असते तर बरं झालं असतं. परिवंटी = पदराला कमरेजवळ पीळ देतो त्या ठिकाणी. आल = अद्रक आंबजैए : आंब्याच्या वनात असलेली देवी ती

८३) वासनीए लींगाचा देऊळी वस्ति

वासनीए = आताचे असदपूर (गये गेला = गयेला, बिहारमध्ये असलेला बुध्दाचा वटवृक्ष (बुध्दाचे क्षेत्र) तुळा पुरुषी बैसला = तराजुमध्ये माणसाला बसवून त्याच्या वजनाइतके दान करणे. सोने, नाणे वगैरे.

(डांका = डमरूसारखे वाद्य) आदि मध्य अवसान = सुरुवात मध्ये व शेवट. माझे नाव सारंगो = सारंगो हेच पुढे जाऊन छर्दोबा झाले एवं यांना स्वामींकडून बोध झाला परंपरेने असे म्हणतात. सरवळी = शेवया)

८४) वडातळी रामदेवा भेटी ॥

वडातळी = वडनेराच्या वडाखाली. सेतौनि एत होते = त्याच्या स्वतःच्या शेतातुन येत होते. **क्षेऊर केले होते** = सुतक पडल्यामुळे दहा दिवसानंतर क्षेऊर केले होते. **वाळुके** = काकडीसारखे एक फळ. **भूभंगीचीया खूणापुसिले** = भुवईच्या इशान्याने विचारले. **भावरीए** = फिरते व्यापारी. **उदीम करू** = धंद्यासाठी. व्यापारासाठी. **देसाउरां** = दुसऱ्या देशात. **उपद्रविले** = मारले हत्या केली. **मी आचरतू असे** = सूतकाचि क्रिया **सागळे** = चमड्यापासून बनविलेली पिशवी. (**दैविक पडले** = भाग्याच्या कडाने आलेला भोग.)

हेतु = या लिळेत गोसावीयांनी दहा दिवसाच्या आत दादोसांचे दही भात स्वीकारून त्यांच्या पित्याचे प्रतिदेह नासीले.

८५) रात्री गोपाळी वसति : आरोगण : ॥

गोपाळी : गोपाळाच्या देऊळात. **वीळचा** = सायंकाळच्या वेळी. **क्रीयापार करिता** = दैवीक कर्मकांड करीत असताना. **मी आचरते तवं** = माझ्या पित्याचे संस्कार होइपर्यंत किंवा मी आहे तोपर्यंत. **वीसैएकडे** = इसवी.

८६) पातुरडी समसान वस्त्र नीखेदु : ॥

हातु फुटत असे = हिवाळे दिवस असल्यामुळे हाताला भेगा पडल्या. **अंत्युज** = डोंबारी किंवा मातंग. **झील ऐसें देखिले** = पातळ जिर्ण असे वस्त्र. **वाळुकेस्वरी** = महादेवाचे मंदीर.

८७) आलेगावी वारले : । लिंगाच्या देऊळात

८८) पव्है रामदेवां भेटी : ॥ (चिंचाळी) घटाळी हे स्थान

पव्है = पाणपोइ (चिंचाळे आसन असे हवे होते) **वीसैएचीए वाटेसि** = आले गावाहुन वीसैयेला येताना (**पोखरणीचिये** = तलावावर)

८९) वीसैए ब्राम्हणाचें अन स्वीकारू

पाळी = तळ्याच्या काठाला. **माझारीला** = मध्यभागी. **रामदेव उगेचि बैसले असति** = स्थितीच्या भरात. **ते तेयांते** = दादोसांना. **परुसा गेले** = घराच्या मागे दिशेला गेले. **सोत्राअचमन केले** = मातीने हात धुणे नंतर मंत्र म्हणून डोळ्याला, कानाला वगैरे पाणी शिंपणे. **आधीचि मी नेजवी** = स्वामींच्या अगोदर मी जेवणार नाही. **धोत्राचा पालवी बांधौनि** = पत्रावळीच्या पानात वगैरे बांधुन मग धोत्रामध्ये बांधले असेल त्यामुळे वरण गळण्याचा प्रश्नच नाही. किंवा स्वामींना ओवळा भात संपादण्याचा प्रश्न नाही ॥

९०) आंजने वस्ति : ॥

९१) मेहंकरी बोणेबाइयां भेटि : ॥

वीळिचाचा वेळी = दुपारी बाराच्या पुढे. **बोणेबाइया** = देवतेला नैवेद्य दाखविणाऱ्या बाया. **सोंडीएवरि** = दरवाजाची भिंत हत्तीच्या सोंडेच्या आकाराची **कुंसीसि** = पोटात, उदरात. **उसासिली** = फाडुन निघले एवं कोणत्या मातेच्या उदरी जन्म घेतला. **वीसंवली** = विसरली, दुर्लक्ष केले. एवं जन्म दिल्यानंतर तुम्हाला सोडुन का दिले. **मौन्यदेव** = बोलत नाही म्हणुन मौन्यदेव. **ओगाचे** = परंपरेचा उपहार, नैवेद्य. **फीटति** = मिळणे, नियमानुसार दिल्या जाने. **तुप ओळगवीले** = गोसावियांसी. **गोसावीयांसि आरोगणा जाली** = त्याच मंदिरात स्वामींना आरोगणा झाली. **कव्हणी लोका न म्हणावे** = आम्हाला परके समजु नका एवं संकोच करु नका. **उपक्रणे** = अलंकार, आरती पालमांडे, समई, भांडे इ. साहित्य. **कुचीटाळे घातले असं** = कुलुपाला चावी लावून कुलुप लावलेले आहे. **बहीरवांचेया** = भैरवदेवतेच्या ॥

९२) बहीरवी अवस्थान : ज्वारी उपद्रो : ॥

ज्वारी उपद्रो = जुगाऱ्यांचा त्रास. **दोपाहारां** = सकाळचा दुसरा प्रहर एवं ९च्या पुढे १२वाजे पर्यंत. **वीळिचा तरी तैसी देती** = संध्याकाळी जे भिक्षेत ताजे असेल ते. **पांटसुत** = मृदु, नरम. **श्रीकंठी नखे घातली** = गळ्यातील अलंकार काढण्याच्या हेतुने. **तेयांसि आन जाले** = बोणेबायांसी मनात दुसराच संशय आला. **भवंते** = गळ्याच्या अवती भोवती. **पाणीए दिवा पाजाळता बा** = आपल्याला जर काही उपद्रव झाला असता तर खुप वाईट झाले असते. अघटीत घटना घडली असति.

९३) बाणेस्वरीं अवस्थान : ॥

आम्ही देउनि = तुमचे जे सामान चोरी होईल त्याची नुकसान भरपाई आम्ही देतो. **सागळ घालीति** = दार बंद करुन दाराच्या आतील बाजुने फळीला आडवे किंवा उभे लाकुड घालने.

९४) गुंफे चोर वीद्रावण

वीद्रावण = घाबरवणे, भिती दाखवणे. **दाराठीयाहुनी** = दरवाजातुन. **घांट ऐसा दिवा** = घंटीसारखा लोंबता दिवा, जोरात जळणारा. **परीवंट** = वस्त्राचे गाठोडे. **जरि कां हाणैल** = जर आम्ही काही बोललो तर मारेल. **मोट बांधु लागला**. बोनेबायांकडे पाठ करुन चोरलेल्या सामानाचे गाठोडे बांधु लागला. **कोनटां उभे**

राहिले = बोनेबायांची गुंफा खालच्या बाजुला असावी तर स्वामींची वरच्या बाजुला. स्वामी आपल्या गुंफेच्या कोपऱ्यावर उभे राहिले. **इखीत**, थोडेसे **मागीली** वास पाहिली = मागे वळून पाहिले. **यांचे ठाएं** = श्रीमूर्तीच्या ठिकाणी. **दोनि श्रीमूर्ती वाढीनली** = दुप्पट उंच झाली. (महिमा सिध्दीचे कार्य) **पौळि उडौनि पळाला** = चोर इतका घाबरला कि त्याला रस्ताच सापडेना मग तो भिंतीवरून उडी मारून पळाला. **उपराटा** = उलटा. **एवढे एक वाढीनले** = वरती हात करून दाखविले. (**सासलु** = आवाज येणे)

९५) गोकुळ अष्टमी पुजा स्वीकारू : ॥

गोकुळ = गाई गोपाळांचा कळप. **अष्टमी** = तिथी, अष्टमी. **लवड सवड** = लगबग गडबड. **मोटीसी** = मोठी तयारी, खुप मोठ्याने जय्यत तयारी चालु आहे. **तुम्ही नेणां** = तुम्हाला माहित नाही कि अष्टमीच्या दिवशी काय करतात. **गोकुळ करुनि** = गाई-गोपाळ करून **फुलवरा** = पाळण्यावरती करंजी, लाडु वगैरे खाद्य पदार्थ बांधून केलेला फुलवरा. **सोजी** = मैदा (गव्हाचे शुभ्र पीठ) **वळिवटे** = वळून तयार केलेले कणकीचे पदार्थ. **घारीया** = गोड पुऱ्या. **सोवाळी** = सेवया, एक पदार्थ. **संगळी** = गोडीशेव. **बुडडी** = गोड भजे. **सकाळींचि** = सकाळीच लवकर. **ओउ ओउ देती** = दोऱ्यात. **फळोवळी** = फळांचे विविध प्रकार (वास्तविक फळांचा चांदोवा केला होता.) **जेव्हडेया वेळा** = रात्रीचे बाराच्या दरम्यान. **संकोचिली** = बालक रूप घेतले (अनिमा सिध्दीचे कार्य) **कामाईसांचीए** = मोठी बोनेबाई. **उसंगीए** = मांडीवर. **प्रव्हा** = प्रभा, तेज (छटा, भाव) **व्रतस्ते** = व्रत धारण करून. **वरता पालौ बांधला** = शेतकरी बाया बांधतात त्याप्रमाणे डोक्याला फडके बांधून मागच्या बाजुला गाठ मारने. **वाण** = वस्तु. **तीए** = कामाईसा **पारणे करील** = व्रत (उपवास) सोडने.

९६) सप्त घटां श्रीकरु लावणे : ॥

घटां = घागर. **मार्कंड वीहीरिसी** = मार्कंड नावाची वाडी (वस्ती) त्यावरून विहिरीचे नाव मार्कंड विहिर असे पडले. मग **तेणे ब्राम्हणीते म्हणीतले** = दाराच्या बाहेरूनच आवाज दिला. **आही** = आश्चर्यवाचक शब्द. **मी म्हणते कोण गासेवी** = मला वाटले कि कुणीतरी श्रेष्ठ, महान पुरुष आले असतील. **पुर्वी देखिजे ते हेळ वाटे** = तुच्छ वाटते. पहिले पाहिलेले असेल तर त्या व्यक्तीबद्दल तेवढी विशेषता वाटत नाही.

९७) सामान अस्त्रीया भेटी : ॥

सामान अस्त्रीया = वेश्या. उभीया हाटवटीया = बाजारपेठेत दोन्ही बाजूंनी दुकानांची रांग. पुर्वपश्चिम = पूर्वेकडून पश्चिमेकडे (उत्तर दक्षिण ओळ) सर गे परतीं = बाजूला हो. मा मा काइ म्हणत असे = आश्चर्यकारक बोलने. पाहा = हि का म्हणते आहे (स्वामी म्हणतात) एकिसी ऐसा भाओ = सेवादास्य करण्याचा. भावासी रावो राणा नाही = भावाला, भक्तीला कोणी राजा, रंक (सरदार) नसतो. (बहुसाल = पुश्कळ दिवस)

९८) महीक युध्द नीवारण : ॥

महीक = म्हशीचा रेडा. युध्दनीवारण = तो टक्कर देण्यासाठी आला असता त्यांना शांत करणे. माळवधा = धाब्याचे घर. उपरियावरि = वरच्या मजल्यावर, एवं त्याच्या छतावर. साऊमें = समोर, जवळ. आगाध = कुणालाही न घाबरता. चक्रवर्ती = गंभीरपणे. भूइ उंघतु उंघतु = जमीन हुंगत, हुंगत, खाली मान घालुन. नीपट = अगदी निश्चित संपूर्णपणे (वोथरले असति = एकमेकांना धडक देण्यासाठी एकमेकांकडे रागाने रोषाने पाहाणे)

९९) सोमवारीए लोणारा जाणे :

सोमवारीए = सोमवती अमावस्या एवं सोमवारी आलेली अमावस्या(अमावस्याच्या दिवशी सूर्यग्रहण नाही ती अमावस्या). उजूचि = मधल्या रस्त्याने कुमारेश्वरा = महादेवाचे मंदीर एवं स्थानाचे नाव. अष्ट तीर्थीया = आठ प्रकारचे तीर्थ. धारेसि = दगडापासुन बनविलेल्या गाईच्या मुखातुन निघालेली पाण्याची धार. गौमुखी श्रीचरणु घातला. गाईच्या मुखासमोर मोकळे पाय सोडले. कुंडासि = पाण्याची धार पडते तेथील लहान कुंड. दैत्यसुदना मागा = विष्णुच्या मंदिराच्या पाठीमागे (दैत्यसुदन = दैत्यांना मारणारा एवं विष्णु) रंधन = पचन. तीया दिसा हाटु = त्या दिवशी बाजार होता. दूणीची अंगी = अस्तर लावून तयार केलेला सदरा. तव तेथ नावेक अवेळ जाली = शिंप्याने कपडे लवकर न शिवल्यामुळे थोडा उशीर झाला.

१००) लोणार मार्गी चोर कुमती हरणे : ॥

लोणार मार्गी = लोणारला जात असताना. चोर कुमती = चोराची दुष्ट वासना. अवळावेळी = वेळ टळून गेली. त्यावेळी (रात्री) अवेळी. सेरेयापासि = गावाचे नाव. एणीएपरते = वेणी हे गावाचे नाव व त्याच्या पलिकडे. (वेणीस्थान) जुझमालाचेया = ग्रामदैवत. जुहारु करुनि = नमस्कार करुन. जे होउनि आलेती = ज्या विचाराने तुम्ही आले आहात हे आहे = आमच्याजवळ जे काही साहित्य

आहे ते मांग ओखटे = वाईट प्रवृत्तीचे आहे. माणुस दिसला कि लगेच ठार मारणारे. सौंदरा संगमाचीए = सौंदरा नदीच्या संगमाजवळची जागा. लवणीसि = वळणावर लवनामध्ये. खूण जाली = सांकेतिक आवाजामध्ये वांटुळे = गावाच्या बाहेरच्या बाजूला एक वाट गेली.

१०१) सींहस्ता यात्रे जाणें : ॥

सींहस्ता = बारा वर्षांनंतर गुरु सिंह राशीत प्रवेश करतो त्याकाळची पर्वणी (गुरु = ग्रह) दुणीची आंगी टोपरे सीविलें = आतमधुन अस्तर असलेली अंगी टोपरे शिवायला लावले. पोर्ती = पीशवी. कणीकितांदुळा = गव्हाच्या पिठाने व तांदळाने. वेसजु = सामान, साहित्य.

१०२) नदी उपान्हो त्यागु : ॥ =

नदी आली असता तिथेच चपला सोडून देणे. पेणी नदीचे नाव. तेथेचि प्रत्येजुनि = नदीच्या काठाला सोडून (दुतळी = डबल अस्तराची)

१०३) मार्गी प्रतदीनीं बोणे : ॥

बोणे = भोजन, पदार्थ येणे, एवं भोजनाचे पदार्थ दररोज मिळणे. पव्हा = यात्रा, दिंडी. आपारु राहिला असे = पुष्कळ, खुप लोक आलेले आहे वारीत वारीत = नको म्हणत असताना.

१०४) रावंसंगावीं माहादेवो पाठकांचा पाणीभातु = बाबुळसंगा आरोगण : ॥

बाबुळसंगा = गावठी बाभळीच्या कोवळ्या छोट्या छोट्या शेंगा. तो तीर्थाचा गावु = त्या गावामध्ये बरेचसे तीर्थक्षेत्र आहे म्हणुन. संप्रयोगू होईल = प्राप्त होणे, योग येणे, एवं पुढे मिळणारच आहे. अवघेचि वेचिले = सर्व अन्न संपवून टाकले. गोसावी क्षुधा स्वीकरिली = स्वामींनी बोनेबायांना सांगितले कि आम्हाला भुक लागली आहे. ओणवौनि पाहिले = दार छोटे असल्यामुळे वाकुन पाहिले. वाव्य = वायव्य दिशेला.

१०५) प्रतेस्थानीं बाइसां भेटि : ॥

तेथौनि = रावसगांवाहून. पव्हा आला = मुक्काम दरमुक्काम करीत यात्रेकरुंचा समुदाय आला. भोगावतीये = पाताळातुन जिथे नदीचा उगम झाला तेथे भोगवती नाव पडले. चौकटीवरि = चौकोनी ओटा. मात्रास्नाने = बुडिमात्र स्नान, मुक्कामाच्या ठिकाणी गेल्यावर मात्रा ठेवल्याबरोबर गावात न जाता गावाबाहेर स्नान करून तिर्थाला जाणे. एथे हाते हातु न पाविजे = इतकी गर्दी आहे कि आपण दुसऱ्याच्या हाताला धरले असता तो हात सुटला तर ती व्यक्ती

पुन्हा सापडत नाही. **चोजवीत चोजवीत** = शोधत शोधत. **वेधु** = आवडी, आर्कषण. **छायागोपाळी** = विष्णुच्या मंदिरात **भीक्षेसी गेली** = व्रतस्थ असल्यामुळे फक्त दुधापासुन बनविलेले पदार्थ घेत असत. व लोकसुध्दा दुधाचे पक्वान्न वाढत. **वामदेव** = बाइसांचे जेष्ठ गुरुबंधू. **खांडीहुनि** = गावाच्या वेशीच्या मोठ्या दरवाज्याला असलेली खिडकी ज्याच्यातुन फक्त माणुस आत येऊ शकेल पशू, प्राणी वगैरे नाही. (**भोगावती जाणाऱ्या वेशीचा दरवाजातुन.**) **दुणीची आंगी** = ऊन लागू नये म्हणुन डबल अस्तराची आंगी डोक्यावर घेतली होती. **श्रीकरे करुनि ऐसी पुढा धरिली असे** = डोक्याच्या पाठीमागे नेऊन दोन्ही हातात आंगीच्या बाह्या धरल्या. **पसीमिली वाटाचि** = पश्चिम दिशेच्या वाटेकडे. **बाइसीं म्हणीतले** = मनात. **आपण महात्मेया आपणासि काइसा त्रीयंकबु** = संन्यासी माणसाला सारे जग त्रीयंबकासारखे आहे. **एथ पींपळस्वरा सारिखे तीर्थ** = पैठणचे (प्रतिष्ठीत) प्रसिध्द क्षेत्र. (पुर्वाध लिळा व एकांक पूर्वाधातच येते)

१०६) **त्रीएंबका न वचणें** : ॥

एरीकडे = छाया गोपाळाच्या मंदीरात. **परि चुकती कीरू ना** = कसे चुकुशकतात. एवं चुकणार नाहीत (कीरू कदाचित) **व्यवस्तौनि** = मनाची समजुत घालुन. **मुखींमुखीं** = हळुहळु. गालातल्या गालात. **घागाइली** = रागावली. **चाळविले** = फीतुर केले, विचार बदलुन टाकला. **एथ ईजे हो** = येथे तुम्ही कधीही या. **व्यावृत्ती करीति** = टिका, आक्षेप करीत. **चक्रतीर्थ** = विष्णूचे तीर्थ **मुधा** = गोलाकार. **अदैत्य** = सुर्य. **लोणार तीर्था पव्हा उतरत होता** = लोणार तीर्था जवळ नदीच्या पाण्यात यात्रा उतरत होती. **तुमचेनि आम्हांसि त्रीयंबक होता** = तुम्ही जर आमच्या बरोबर आले असते तर अधिक चांगल्या प्रकारे त्र्यंबक झाले असते. **इतुका ऐसा त्रीएंबकु** = तीन बोटात मावेल एवढे तीर्थ. **शाळीग्राम = गोलदगड**. **केदारू** = हिमालय प्रदेशातील केदारेश्वर. (नीनु = घेऊन जाऊ)

हेतु = बाइसांना प्रेम देण्याचा

१०७) **बाइसा स्तीति** : ॥

स्तीति = एक कळिकेचे प्रेम. **सुचीएमते जालीं** = विधीयुक्त स्नान करून पवित्र (स्वच्छ) झाली. **मोकळवाळिचे** = देवतेचे नाव. **कानवडी** = तिरपी, तिरपे तोंड करून. **दीठीदीठि** = दृष्टीसी दृष्टी **वाया दृष्टी केली** = व्यर्थच दृष्टी खाली केली. **उत्तम प्रेम** = संचारी प्रेम. **वैज दीधले** = दृष्टीला दृष्टीची धडक दिली. **सुळी** = मल्ल खांब सारखे टोकदार शस्त्र. **वळघलीए होतीए** = सुळी नावाच्या

शस्त्रावर चढल्यावर मनुष्य जसे मृत्युला प्राप्त होतो. तसे अधिक वृत्तीचा आचार करून, उंच आसनावर बसून मी माझा घात करून घेत होती. **वेळीले** = धुतले मग तयार केले, बनविले. **तेथौनि** = त्या क्षणापासून, त्या दिवसापासून.

सोरठीजाडी = सौराष्ट्रातील एवं गुजरातमधील सतरंजी.

१०८) हंसराजा स्तीति : ॥

भको लागली = बडबड, निंदा करू लागली. **वामदेव** = सुमृताबाईसाचे गुरु **पयोवर्तियांचा** = वर्षातुन काही विशिष्ट काळात दुधाचे पक्वान्न खाऊन व्रत पाळणारे. **मार्गु** = परंपरा. **नासिली** = नष्ट केली, दुषित केली. **कवण नेणो महात्मा** = अनिष्ट दायक शब्दाने म्हटले. **पाएवणी** = चरणोदक न म्हणता पाएवणी म्हणत तुच्छ शब्द वापरणे. **उचीष्ट घेति असे** = प्रसाद न म्हणता. **काही कीजो कां** = काहीतरी प्रतिबंध करा. **कव्हणा एका माहात्मेयाचिए** = परोपकार करणारा महात्मा **आधारीयेसि** = गोरख झोळण्यात. **तोवे तांबे** = तापलेले लालभडक तांबे, लोह. **तेथचि विलया जाए** = जिथुन शब्द निघाला होता पुनश्च तेथेच विलिन होतो. **सागळ** = पाण्याची पिशवी. कापडी.

१०९) पांडेया स्वप्नी नाम स्वीकारू : ॥

चळली = बिघडली, वाया गेली. **अवधीया मार्गासि वरीष्ट** = सगळ्याच मार्गपेक्षा आमचा मार्ग श्रेष्ठ आहे (**वरीष्ट** = श्रेष्ठ) **बोलु** = अपवाद. कलंक. **बाबर झांति** = विसकटलेले केस, ताठ एवं उभे केस **गुंजावर्ण** = गुंजासारखे लाल. **च्यारी पाहार** = सामान्य अर्थाने चार प्रहर जाणावे तसे रात्रभर **चेवो आला** = जाग आली. **उन्हवणी** = गरमपाणी (पांडेयासाठी सकाळी तोंड धुण्यासाठी ठेवत) **तेयाचीए नाथेचा बैलु** = नाकात वेसन घातल्यावर बैलाला कोठेही फिरवता येते. तसे आम्ही त्याचे गुलाम आहो काय. **ना बाबा** = आपण तसा काही प्रकार समजु नका. **धाकुटीऐसी** = मोकळेपणे चालता फिरता येत नाही इतकी छोटी परंतु त्या गुंफेत झोपु शकतो. **सांकड** = लहानाहुन लहान. **रूजाग्रस्तऐसे** = रोगाने पिडीत. **उंबरे या बाहीरि** = गुंफेत घुसण्यास जागा नसल्यामुळे. **सरळी घातली** = स्वामींच्या श्रीचरणावर लोळण घालुन क्षमा मागीतली. **दुध तुपे नमखता** = दुधा तुपाचा हात न लागलेले किंवा दुध तुप न लागलेले.

११०) भोगनाराएनी माए धुआ भेति : ॥

भोग नाराणी = नवसजाप्य पुर्ण करणारे म्हणुन. **माएधुआ** = मायलेकी
ब्रम्हपुरी = ब्राम्हणांची गल्ली. **प्रयागी** = वडाचे झाड. **आदीत्यवारी** = रविवारी.
महीमा = मानमान्यता, किर्ती. **अवस्था** विरह अवस्था. **धावाधावी** = औषध
उपचाराकरता धावपळ. **वीतु वीतु** = अंडे देत देत पुढे निघुन जाते. **तयाते** =
त्या अंड्याला. **अमृतकळा** = जीवनशक्ती **जरू काढे** = ताप कमी होय.

१११) ग्रहे सारंग पाणि भेटी : तथा ग्रहोनिवृत्ती : ॥

ग्रहे = भुताने झपाटलेला. **ग्रहे नीवृत्ती** = अंगातील भूत काढून टाकणे. **तु**
काही जाणसि = मंत्रतंत्र वगैरे जाणतोस का?. **वीळिचा** = सायंकाळच्या पाच
ते सहा वाजेच्या दरम्यान **मुदा** = मुठीत बसेल एवढ्या आकाराचे भाताचे गोळे.
सांडा = रस्त्यात टाकुन द्या. **बटीकु** = किशोर वयाचा. **सावदू** = सचेतन.
चालाख (यावरून ज्याच्या अंगात भूत आहे त्याचे लक्षण वेगळेच असतात.) **एकी**
वारीया = एकाच्या जागी, **ऐवनी बाबुळेसि** = बाभळीच्या झाडावर. **दृष्ट वैर**
चुकविजे = समोरासमोरचे वैर चुकवायला पाहिजे. (भुताला कल्पना नसते कि
हा याच रस्त्याने येईल त्याला सर्व कळते परंतु स्वामींची आज्ञा म्हणून त्याने
सारंग पाणीला सोडून दिले.) (**आपबुद्धीचि** = आपल्या मनाने)

११२) देइभटां भेति : स्तीति : ॥

११३) लखुबाइसां भेति : ॥

११४) वामदेवांचिये गुंफे गमन : ॥

हे सुमृता बाइंचे गुरुबंधू संभ्रमे = इतका आनंद झाला कि काहीच काम सुचेना.
सीष्यां

आश्चर्ये जाले = आमच्या गुरुपेक्षा हे श्रेष्ठ आहे ते पाहुन. **आपण समोर प्रकाशी**
बैसति = ते स्वतः प्रकशात बसत (आणि स्वामींना अंधारात बसवत) माझी
अगोदर पुजा करावी, मानमान्यता करावी ह्या हेतुने.

११५) सारंग पंडितां भेति : ॥

कसे = बंद, फिते. **गदोआळीएसि** = गदोनायक ज्या आळीत राहात होते
त्या आळीचे नाव. **ओतपळी** = कोवळे ऊन. **मोकांनंद** = सारंगपंडिताच्या
पहिल्या पत्नीचा मुलगा. ए.वा. उमाइसाचा भाऊ. **दो एक श्लोक वाखाणिले** =
दररोजच्या पुराण सांगण्याच्या कामात खंड पडु नये म्हणुन जास्त प्रकारे विस्तार
न करता फक्त एकदोन श्लोकांचा अर्थ सांगितला. **प्रयोजन** = कारण, काम,
मोकांनंदाते म्हणीतले = येताना रस्त्यातच म्हटले. **चर्चिले** = चर्चा करा, विचारा.

मा आति तेथ आती = जिथुन आनंद मिळतो तिथुनच मिळणार **चीकसा** = नारळाचे दुध, शिकाकाई, सुगंधी पदार्थ **कपील स्नान** = कापडमादने, एवं ओल्या कापडाने हात, पाय, तोंड पुसणे. **आंगवसा धुति** = अंग पुसण्याचे सुती वस्त्र पाण्याने धुवून स्वच्छ करिती. **सोनेयांचीया मेखा जेया श्रीखंडासि मारिलीया होतिया** = सोन्याचे खीळे चंदनाच्या लाकडाला ठोकले असल्यामुळे चंदन उगाळले की ते सोन्याचे कण अंगाला शोभून दिसते. **मेखा** = खीळ (तार) **श्रीखंडासी** = चंदनाचा लेप. **आड लावणे लाविले** = कुणाची नजर लागु नये म्हणुन आड पडदा लावला. **सारंग पंडितासी मुकुंदासि ताट खाली** = यांचे ताट ओट्याच्या खाली वाढले. व स्वामींचे वरती वाढले. **तुझेया वरैता माने ना** = तुझ्या नवऱ्याला आवडत नाही म्हणुन (अन्य लोकांमध्ये अशी धारणा आहे कि पतीव्रता स्त्रीयांनी पर पुरुषांचे उष्टे खावु नये.)

११६) तथा ज्वरनीवृतिः ॥

ते ब्राम्हणा वृति देत असे जी = जे विद्वान पुराणाचे जाणते ब्राम्हण आहे त्यांना नियमितपणाने बांधुन घेतलेले दान मग ते वार्षिक असो वा मासिक किंवा आजीवन असू शकते किंवा काही काळापुरते असु शकते. **बटीकि** = सेविका **आम्ही काइ हो जी तेथ** = त्या विद्वानांपुढे आमची काय गत. **मोटकी** = नेमकी **भद्री बैसली होती** = राजसिंहासनावर बसली होती. (राजाची सभा वेगळी भरत असावी व राणीची सभा वेगळी भरत असावी.) **सासनी** = शासनाच्या कागदावर किंवा तांब्रपत्रावर लिहून घेणे. ते पत्र राणीकडे जावुन आल्यानंतर राजाकडून शिक्का पडतो मग वृत्ति मिळते. **बीढारा आले** = देवगीरीला **बाहीर बाहीरे** = गावात न जाता बाहेरच्या बाहेर. **घरासि गेले** = स्वामींकडे न येता अगोदर घरी गेले. **ज्वरु वाट पाहातु असे गा** = तुमचा थांबविलेला ताप तुमची वाट पाहत आहे. **उन्हवणी** = गरमपाणी. **बावीस दीजरु होता** = परंपरेच्या अर्थावरून हा सन्नीधानीचा भोग होता. परंतु मामांजींच्या मतानुसार सारंगपंडित अगोदर स्वामींना न भेटता सरळ गावात गेले त्यांच्या त्या चुकीमुळे त्यांना पुन्हा ताप आला. **सीत** = जुन्या तांदळाचा भात.

११७) उपाध्या भेटिः ॥

गावांसि गेले = बळेग्रामासी **पासवडी धों घातली असें** = धोब्याकडे धुण्यासाठी दिलेले आहे. **नागदेओ भटी** = उपाध्यांचे मोठे बंधु **रात्री दोरा घालताति** = धुतलेली पासवडी फाटलेली असावी म्हणून शिवण्यासाठी सुईमध्ये दोरा घालत होते. **उधळला** = मोकळा सुटला, बंधनातून मुक्त झाला. **द्रभा** =

दुर्वा, हरळ, गवत वेदिची रुचा = वेदातील रुचेव्दारे. सहस्त्रसीर्सा पुरुखा = हजार डोके असलेला पुरुष (हजार पाय, हजारहात आहे आणि तो पुरुष सर्वपरीने या पृथ्वीला व्यापुन उरलेला आहे.)

११८) तथा तांबोळ ग्रहणः ॥

गावी अवसरी करिति = घरातील माणसे वाट पाहत असतील उगाळु = पानाचा चोथा. हे काइ कवण = आम्ही कोणत्या जातीचे आहे. तीवैएपुढा = तीवईच्या समोर खाली. (तीवइ = जेवणाचे ताट ठेवण्याची तीन पायांची लोखंडी/लाकडी बैठक.) गोत्राकुटबावेगळे घालिती = जातिबाहेर टाकतील. वाळीत टाकतील. नीर्वाहिले = पक्का विचार केला. निश्चिती केली. आवांका असे = मर्यादा असते काय.

११९) कास्ता हरीदेओ पंडीतां गोपाळमंत्र भेद नीरोपणः ॥

कास्ता = कस्तकरी, शेतकरी किंवा ब्राम्हणाचे आडनाव. सपुजीत = पूजेसहित बाइसे जवं आसन घालीति = आसन आणण्यासाठी गेली असता. उपरतौनि = उलटी घडी करुन कवणी ठाई परिचो = कोण्या ग्रंथाची माहिती आहे. ग्रंथाचा अभ्यास कुठे केला आहे. सहस्त्रसंक्षाभेद = हजार एक भेद ॥

१२०) चांगदेवी अवधुता तांबोळदानः ॥

चांगदेवी = चांगदेव देवतेच्या मंदीरात. अवधुता = विरक्त पुरुषाला माडावरि = माडीवर तो डोळे नुघडी = स्वामीजवळ आल्याची चाहूल लागल्यावर सुध्दा. (खणी = खोलीत.)

१२१) पेखणीयां अवलोकणें ॥

पेखणीयां = नृत्यांगणा. देवतेपुढे चालणारे धार्मिक नृत्य. आडवांगी = जवळच बाजुला. देवाची पेखणाइते = फक्त देवासाठी नृत्य करणारे आवगावेया = वेष बदलण्यासाठी, सोंग धारण करण्यासाठी. आणीकि = तिचे सहकारी. काहाळीया = झांज किंवा सनई वाजविणारा. मादळी = मृदंग, विणा, ढोलकी वाजविणारे. वंशकरु = परंपरेने बासरी, पावा वाजविणारे. चाकीकरु = तंबोरा वाजविणारा. लोखंडाची गोल रिंग व तिला लावलेले हाळासारखे. आळतीकरु = आलाप घेऊन गायन करणाऱ्याच्या मागे म्हणणारे, आलापी. तोखति = संतुष्ट होत. ताळासी चुकली = ताल घेत असताना चुकली. मुखी = गालातल्या गालात. गदगदा = शरीराचे आठही आंग हलेल अशा पध्दतीने हसने. जाणे विण = जाणकारा शिवाय. माळवलीया = लुप्त झाल्या. पोरटीया = नीराधार,

आश्रयरहीत. **माहेर** = जाणकार. **गौस्फुरण** = ज्याप्रमाणे गायीला खडा मारला असता किंवा अंगावर माशी बसली असता फक्त तेवढ्याच जागेची हालचाल होते त्याप्रमाणे नृत्यांगणाने आपल्या अंगाचा फक्त विशिष्ट भाग हलवून दाखविला. **पुडवाटुवा रिचविला** = पान, सुपारी, विलायची वगैरे मुखशुध्दी दिली. **पुडवाटुवा** = पान सुपारी ठेवण्याचे वेगवेगळे कप्पे असलेली पिशवी अथवा डबा. **पाठवणी दिधली** = श्रीकरणे, वांचौन तोंडाने म्हटले नाही. **पदरी धरीले** = विनंती करू लागली. **हें एकाचें नीमंतीलें असे** = त्या नाचणीची स्वामींच्या प्रती विषयभोगाची भावना असल्यामुळे स्वामींनी तिच्या मनातील भाव ओळखून खोटे सांगीतले (शोधनीचा पाठ १३२ आचार)

१२२) धाड संलदी लपवणे

सलदी = पेटी. **धाकुटीचि** = लहान वयाची **बिजवरासि दीधली** = दुसऱ्यांदा लग्न करणारा तो बिजवर. सारंग पंडिताची दुसऱ्या लग्नाची पत्नी. **अमृतकळा** = जीवनकळा, जीवनीय शक्ती.

१२३) धानाइसांसी कवडां खेपु

(हि लीळा व याच्यापुढची तथा आख्यायिका श्रवण ह्या दोन्ही लिळा उत्तरार्धात पाहिजे कारण मागील लिळेत धानाईसा एकदम लहान दाखविली व पुढील लिळेत थोडी मोठ्या वयाची दाखविली म्हणून) **कवडा खेळत होतीं** = कवड्यासोबत **कवडे मांडिले** = एकावर एक किंवा एका रेषेत. **कवडे चालति** = रांगच्या रांग एका पाठी एक चालू लागली.

१२४) तथा आख्यायिका श्रवण : ॥

आख्यायिका = कथा, कहाणी, गोष्ट. **श्रवण** = सांगणे. **श्रीमूर्ती उघडी देखिली** = पिवळ्या चाफ्याच्या फुलासारखी चांपेगौर श्रीमूर्ती जणू काही हळदच लावली अशी. **थाया घेतला** = हट्ट घेतला. **बुझावे ना** = समजून सांगितले परंतु ऐकेना. **धाकुटीएचि** = लहान. **प्रव्हाइ** = वयात **संकति** = संकोच करि, लाजति. **साळेंचें** = चिमनीचे. **पाउसु पडे** = गोसावी श्रीकराचा अनुकार करून दाखविले की हत्तीच्या सोंडेसारखा पाऊस पडत होता. **कानु कीं डोळा** = कानाने ऐकलेले खरे की डोळ्यांनी बघितलेले खरे. **थाया** = हट्ट.

१२५) देओ साकर भातु आरोगण : ॥

पहीति = मुगाचे वरण.

१२६) धाइसि कास घालणें : ॥

कास घालणे = कासोटा (लुगडे) घालुन वस्त्र नेसणे. मुलगी लग्नायोग्य झाली की आपल्या पतीच्या नावाने काष्टा घालते. **कोणावरी घातली** = कोणाच्या नावाने लुगडे नेसली.

१२७) देमाइसा भेटी

पीपळगावीची = साष्टी पिंपळगावची. **अवघा वीचारिले** = घरच्या सर्व लोकांना विचारले. **वीक्षात** = प्रसिध्द **काळेढीवं** = काळेकुट्ट. खुपच काळे. **नागिवे** = एकदम नागडे नसावे कोपीन तरी घातलेली असैल. **यांपासि बोलो पुसो नैए** = मनमोकळे आत्मज्ञान, मनातील गोष्ट बोलु विचारु शकत नाही. **दाउ मीरवु नैये** = आपली उठ, बैस दाखविता येणार नाही. (**दाऊ** = दाखविणे, सजविणे **मिरऊ** = मीरवीने) **गुरु कराल तरी** = तुला जर गुरु करायचाच आहे तर. **संसाराची ली पुसे** = संसाराचे लिहीलेले चक्र, कर्मचक्र पुसून टाकील. **देखिले** = देमतीने लांबुनच स्वामींना बघितले. **पाठिमोरी** = थोडीशी तिरपी, पाठीच्या बाजुने.

१२८) माहादेवो पाठका भेटी स्तीति ॥

हि दुसरी भेट प्रथम भेट बाबुळ सेंगा आरोगण रावसगाव **पढत असति** = वेदाचा अभ्यास. ग्रंथाचे अध्ययन करीत होते. **एथिचे येजमान** = पुर्वीचे दाते. **तेणे देह कृष जाले होते** = अभ्यासाच्या चिंतेमुळे

१२९) राघव देवां भेति : ॥

दोड विहिराहुनि = डोझा गावावरून

१३०) गदोनायका भेटी ॥ ब्रम्हचारीदेवां भेटी ॥ सारस्वत भटा भेटी ॥

१३१) रामदेवां देवता चक्र निरुपण : ॥

देवता चक्र = देवतेंचा समुदाय **विशेषाकारें** = विशेष प्रकाराने **कडित** = धुळपाटी (पूर्वी पाटी नसल्यामुळे मुलांना जमिनीवरच्या धुळीवर लिहिण्यास शिकवत) **खडी** = खड्ड, लेखणी **सामान्याकारें** = थोडक्यात, सामान्य अर्थाने.

१३२) कवडींबा गाएन श्रवन

कवडींबा = बालकवी एवं कवी स्वतःला बालक म्हणवितात (डींब = बालक) **सीकारी** = सराव करणारे एवं गायकाच्या मागे सुर देणारे गायक. **हरिहरि वाचा उच्चारण** = माझ्या वाचेतुन फक्त हरिहरि असाच उच्चार घडायला हवा. **नयेन नीरीक्षण** = माझ्या डोळ्यासमोर आपली श्रीमूर्ती सतत दिसत राहावी **ध्यान** = माझ्या मनाने सतत आपले चिंतन करावे. (**ध्यान** = लक्ष) **हरी** = कृष्णा.

आन न मागे = आपल्या जवळ मी दुसरे काहीच मागत नाही कृपासींधु = कृपेचा सागर बाबा भगतु कैसे मागतु असे = दृष्टपर संसारीक वस्तु न मागता फक्त परमेश्वराला कसे मागत आहे एवं बाईसा कवीची स्तुती करु लागली. बाळाणे = कठडा, काठ, कडडे. सीकारे = शिष्य. त्याच्याकडे गायन कला शिकणारे. भक्त काइ म्हणत असे = बाईसा त्याची प्रसंसा करुन म्हणते सुंदर विचार आहे. (पूर्वापार = मागील व पुढचा संबंध खडुदर्शनव्येता = षडदर्शनाचा जानता.)

१३३) रवळो अध्यात्म गीत निषेध : ॥

रवळो = रवळो कुंभार अध्यात्मगीत = अदृष्टपर, निहेर्तुक विचाराचे गीत निषेध = निराकरण नकार डफगाणे = डफली वाजवुन गाणे म्हणणे. पदे = श्लोक, ओव्या. मेळेनसी = गाणाऱ्यांचा समुह जतपदी = पदाची रचना पद तयार करुन वीदीत करावा = माहीती द्यावी. देवतेचा = गायनाची देवता ती सरस्वती देवता

१३४) वामदेवा भूतसृष्टी दाखवणे : ॥

भूतसृष्टी = भूतांचा समुदाय. वीळिचेया वेळी = तिसऱ्या प्रहराच्या पुढे. पालवी = बाजुला, शेजारी. वैश्य = वश, अधिन. पाओं = दाखवा. अव्हानु लागले = बोलावण्यास सुरुवात केली. फुटेयाचेनि पालवें करुनि = पदराच्या टोकाने संकेत करुन. दृष्टेतीए = वामदेवाने जी पाहिली होती ती आली. सृते = ऐकलेली. नसुधी सीसाळें = फक्त डोके असलेली. रक्तवटीया = रक्तासारखे लाल आणि वाटीएवढे मोठे डोळे. खांखाळे = कींकाळणारे, मोठ्याने आवाज करणारे. खाएगीळि = आत्ता खाईल, गीळील. वीक्राळा दांढा = मोठ्या सुळ्याच्या दाढा. आवाळुवे = ओठ, जबडा अपाहारीजो = बाजुला सारणे, दूर पाठविणे. पीळु घेतला = हट्ट घेतला, आग्रह फुट्याचेनी.....पाठविली = फक्त उपरणे बर केले व ती सर्व निघुन गेली. काइ कराल = तुमची काय अवस्था झाली असती. (रींडे = अर्ध्या दाताचा वरचा भाग)

१३६) दाइंबा दुर्गावरी धावणे : ॥

दुर्गावरि = गावाच्या परकोटाची भिंत चरीयां चरीयां = कंगोऱ्याकंगोऱ्याने, चढउताराच्या भींतीवर. पाहोंठेला = पाहण्यासाठी गेला. पींसा = वेडा (शिष्य)

१३७) अनुसरलेयाचा देओ निरुपण : ॥

वेदवक्ते = वेद, पुराण सांगणारे. वेदाचे वक्ते **आव्हांतर** = अपमृत्यू, मध्येच मृत्यू लेपाचे आयुष्य न संपताच आलेला मृत्यू. **गुरुवाचा** = पुजाऱ्याचा असतो काय ?

१३८) चांगदेओ भटाची वीनंती स्वीकारु : ॥

ऐसें हा बटिका = आमच्या सोबत येण्याचा विचार आहे काय. **सणु करुनी** या = आता जो सण येईल तो तुम्ही घरी साजरा करुन या. **यासीं** = उपाध्यासी **आळेनीवणे** = समानार्थी शब्द, संरक्षक मायबाप, नातेवाईक आहे ते याला आपल्यासोबत येवु देणार नाहीत.

१४१) कडेठाणीं माहालखूमीए वस्ति : ॥

कडेठाणी = गावाचे नाव **सीळिका** = दात घासण्याच्या झाडाच्या काड्या **डीरैली** होती = कोंब निघाले होते. **हातुहातु** = हातभर लांब **पयोवर्तीए** = पयोमार्गाची असल्यामुळे **भवंती भवति** = बोरीच्या झाडाभोवती. **कव्हणासि** = हंसराजाशी **गमिते असति** = व्यर्थ वेळ घालविणे. आणि सीळिका तुम्हाला आणावी तर लागेलच. **अर्ध पटु** = उर्ध पोंडू.

१४२) भीवंडाउवांचा राजौरी वस्ति : ॥

भीवंडाउ = अष्टविनायक गणपती पैकी एक

१४३) सेंदुर्जनी ब्राम्हणा स्तीति : ॥

नागझरीएसि = नदीमध्ये, कोरड्या पडलेल्या नदीमध्ये असलेला झरा. **संध्यावंदन** = संध्याकाळच्या वेळी गुडघ्या इतक्या पाण्यात जाऊन सूर्याकडे तोंड करुन हातात पाणी घेऊन सूर्याला अर्घ्ये देणे. **देखतुचि असे** = स्थानाच्या सामर्थ्यामुळे, आभासत्व दर्शन होणे. : ॥

१४४) मेघंकरी बाइसे हाटा गमन : ॥

मेघंकरी = मेहकर **प्रदेसी** = विभागात. **हाटवका** = बाजार हाट. **वेसरु** = किराणा, खाण्यापिण्याचे साहित्य. **पसारेयांसि** = दुकानावर **माची** = चौरंगासारखे चौकोनी विनलेले बसण्याचे खाट, खाटले. **वेचु** = सामान **सवंगु** = स्वस्त, **सुसासु** = सुवासीक **हाटवका** = बाजारातील सर्व वस्तु **तुम्हां गेलेया** = तुमच्या सारखे महान पात्र गेले असता. **इतुलेंचि काइ बहूत** = फक्त १६ दामांत दिले ते काय खूप झाले काय ? **ऐसे न व्हावे** = आदर सत्कार, मानमान्यता तरी नव्हे = तुम्हाला परमेश्वराविषयी दुःख अनुताप असैल तर असे होणार नाही.

१४५) वीसैए रामदेवीं कमळीं पुजा : ॥

वीसैए = इसवी. संभो मेळौनि = साहित्य, सामान गोळा करून. टाकौनि घेऊनि आले = जलदगतीने लवकर पोहचले. पाळीसी = काठाला वेचु = साहित्य, सामान, द्रव्य आंकुडीया = बांबुला विळा लावून. अंगदे = हातांभोवती घालण्याचा एक दागिना. गळदंडे = गळ्यातील अलंकार मुगुटमाळ = मुंडावळी. लोहिवां = लाल रंगाचे श्रीखंडी = पांढरे कोळ पुरुख = आराध्य दैवत, कुलदैवत. नरसींह देवता. उधारुनि देआवाजी = त्या देवतेची आकृती काढून घ्या. (मलिनत्व आल्यामुळे दादोसांनी स्वामींना विनंती केली आणि तेने करून मी पिंडस्थ देवतेचे ध्यानोदक करू शकेन) देसकाळिचे = सध्याच्या काळात. आचारीये = आचार्य. इतुलेयामध्ये = एवढ्यातच, एवढ्यानेच आचारीत्व करीत असति = गुरुत्व मिरवीत आहेत. चक्र = समुदाय कडती = पाटी खडी = खड्ड, लेखणी उधारु नसरे = काढता संपणार नाही. कागळी = कागदावर तांबपत्री = तांब्याच्या पत्र्यावर (जळु नये, खराब, फाटु नये म्हणून) यातायात = येणेजाणे, आवागमन. संसारचक्र पारुखती = थांबती (यातायात संसारचक्र हे समानार्थी शब्द.)

१४९) वेळुवनी वस्ति : ॥

वेळुवनी = बांबुच्या वनात

१५१) चांगदेओभटां खेळावेया परीखू : ॥

परीखू = पाठविणे

१५२) मार्गी चांगदेओ भटांते जाडि पांगुरवणे : ॥

आरुतें टाका = जवळ या. सीत = थंडी. जाडि = धोंगडे, कांबळ्यासारखे जाड वस्त्र.

१५३) जाडी परित्यागु : ॥

जाडिचा कोंगता = सतरंजीची खोल केली, पोत्याचे पावसाळ्यात करतो त्याप्रमाणे. श्री मुगुट लववीति = तोंड फिरवने, श्री मुगुट पुढे वाकवत. मागुतवाणी = मग पुन्हा पाठीमागे डोके करीति. अन्नीचा संबंधु = शेकाच्या जवळ वात = वायु. श्लेष्मे = कफ न बधीति = बाधत नाही. प्रतवस्ती = प्रत्येक ठिकाणी.

१५४) सींगणापुरी अवस्थान =

कोडेस्वरी घाटेया हरिभटा भेति : ॥ सींगणापुर = जि.अमरावती. खोलेश्वर जवळून पाच मैल. तांबवटी = तांब्याचे लहान भांडे, तांब्या ताट वगैरे. तुळसी अर्चन = तुळसीचे पाने वाहून पुजा करण्याचा विधी. पाखवा = पंखाची उब

संचरे (पिल्लु असे तयामध्ये). **अमृतकळा** = जीवन जगण्याची शक्ती.
(गाभारेयांतु = मंदीराच्या आतमध्ये)

१५५) बाइसे हंसराज रीधपुरा पाठवणें : ॥

पावा ना = पोहचता न पोहचता तोच. **दृष्टीची सेवा करावी** = दृष्टीच्या कक्षेत. जास्त जवळ न जाता लांबुनच.

१५६) चांगदेवा भटां स्तीति : ॥

कोडेस्वरी = महादेवाच्या मंदीरात. **बोलाऊ आले** = जेवणाच्या वेळी बोलवायला आले. **उपमत असे** = उडत आहे. **वरि कळसी लागत असं** = मंदीराच्या आतुन कळसं आहे त्याला लागत असे. **कळस कळसा** = कळसाभोवती. गोलगोल फिरत आहे. **पहुडु तेथचि होए** = हरीभटाच्या घरी निद्रा होत असे.

१५७) खड खांबुला खेळु

खडखांबुला = खांबाना शिवण्याचा खेळ. **दृष्टभुत** = दृष्टीसमोर, दृष्टीने पवित्र करणे. **च्यारी पाहार** = रात्रीचे चार प्रहर (१२ तास) **कांडु जाए** = तांदळाचे टरफल काढण्यासाठी. दुसऱ्याच्या घरी कामाला जाते. **मोटका** = नेमका, दळताना कोपर स्तनाला लागल्यावर **साधन काहीं नाही** = चातुष्ट्य वगैरे नाही फक्त कोरडी भीक्षा आली होती. **एथ म्हणिजे हो** = आम्हाला सांगत जा :

१६०) थूगावी रेमेस्वरीं वस्ति : ॥

थूगावी = आताचे पूर्णानगर (जि : अमरावती) **उदका वीनीयोगु जाला** = पाण्याने हात पाय धुणे.

१६२) सांउरी बाळसमुद्र अवळोकणें

बाळ समुद्र = बऱ्यापैकी तलाव, छोटा समुद्र. **चौबारा** = च्यारी बाजूंनी उघडे असलेले मंदीर. वरुन छत व लोखंडी पाईप असलेले.

१६३) तळवेली लींगाचा देउळीं आसन : ॥

तळवेली = तळौलि, गावाचे नाव तळवेल.

१६४) खैराळा उपान्हो त्यागु : ॥

खैराळा = गावाचे नाव. **उपान्हो त्यागु** = पादत्राणांचा परित्याग करणे. **साळेचा कळसु** = मंदीराचा कळस. जुन्या काळात मंदीरामध्येच शाळा भरत

असल्यामुळे तिचा कळस पाहिला. **जय केले** = दोन हात जोडुन मस्तकाला लावले.

१६५) रीधपुरी श्रीप्रभुदरीसन : ॥

पाउलें देखिली = मातीच्या फुफाट्यावर उमटलेले पायाचे चिन्ह पाहिले.
तळ्याचीए पाळी = भैरव बुरजाजवळ तळे असले पाहिजे त्याचा काटावर.
बहीरवींहुनि = भैरवबुरजावरून. **अळंदी** = मातीचे मोठ्या तोंडाचे भांडे. **अळगौनि** = थोडे अंतर ठेऊन, दुरुनच. **उजुचि** = सरळ, **पावतपावता** = जवळजवळ जाता. **तीहीं काकु वारिलीं** = विशीष्ट पध्दतीने, सांकेतिक सांगितले तिथेच थांबा, इकडे येऊ नका. **दृष्टीचिए आळिवे** = दृष्टीच्या टप्प्यात. एवं तेथेच थांबली. **दोहीं अळंदीयां माजि** = दोन्ही खापराच्या भांड्यामध्ये. **पुष्टीविभागी** = पाठीमागुन न मनेचि = आवडले नाही. मानले नाही. **अधरकंपन केले** = खालचा ओठ हालला, थरथर कापला. **बुदबुदकरि** = दनंदन करीत, हळु आवाजात. **आफळिले** = आदळले. **(कुर्माचे करटें भेदुनी गेले असे** = कासवाची पाठ फाडुन सामर्थ्ये गेले. **इटाळ** = पिटाचे तुकडे)

१६६) मठी रोटी आरोगण : ॥

खोलबुंधि = तोंड झाकले जाईल अशा प्रकारचा बुरखा. **वीनाएकेंसी** = दरवाज्याच्या चौकटीवर असलेली गणपतीची मुर्ती. **खाता** = भिंतीला केलेली देऊळी. **सुत वणीयाचा** = सुतवणीयाचां सुत पींजनारे. **नींबा पश्चिमें** = निंबाच्या पश्चिम दिशेला. **उखळी** = धान्य कांडण्याकरता तयार केलेले दगडाचे किंवा लाकडाचे रांजणासारखे भांडे. **कवाडा आडौनि पाहात होते** = माहाद्वाराच्या दरवाज्याच्या आडोशाला उभे राहुन पहात होते. कवाडाच्या उजव्या बाजुचे स्थान **आगाधत्व** = महत्त्व, श्रेष्ठत्व. **रोटीएचा मो** = चपातीचा काठ काढुन मधला मउ भाग. **यांसियोग्य** = यांच्या योग्य आहे. **माहे अयोग्य** = श्रीप्रभुंबाबासमोर आम्ही प्रसाद घेत आहोत वाचौन आम्ही याच्या योग्य नाही. हे श्री प्रभूचा प्रसादू घेत असे = फक्त प्रसाद घेत आहे वांचौन आम्हाला तुमच्या जेवणाची अपेक्षा नाही. **उंचमदु उजिवा घालुनि** = अगोदर पश्चिम दिशेकडून मग उत्तरेकडून नंतर पूर्वेकडून असे गोल फीरुन. **सुत बडवीती** = सुती कपडे बडवण्याची. **बीदीत करिताए** = आपुला श्रेष्ठपणा, मोठेपणा दाखवतो काय ? **बुदबुदकरि** = हळुहळु आवाज करुन. **काकु** = नेहमीच्या स्थितीच्या वेगळ्या संकेताने दाखविणे, उचाते नीच शब्द आळविजे ते काकु. **खुंटाफळी** = चपटी मोगरी (लपु = लोपने)

१६७) श्रीप्रभूसि वस्त्रपुजा

नीरीया = निःश्या, मिरिया. थोरे श्रांते = मोठ्या शब्दाने. कडक आवाजात सीहाडेनसी = दरवाज्याच्या दोन्ही बाजूंना सिंहाच्या आकृतीचे दगड. कालण = कालवन. प्रुढवीले = वाढविले. त्याच्यात अजुन टाकले. सुनी = घालुन आदीत्या आणि बहीरवांमाजि = दोन्ही मठांच्या सांदीमध्ये. मग गोसावी तैसेंचि तीकोउपाध्याचेया आवांरासि बीजें करीति = दुपारी भोजनाच्या वेळेला. पुढील वस्त्र खांदेंसि धरिसे = पूर्ण वस्त्र उकलुन वस्त्राचे एक टोक आपल्या खांद्यावर टाकले व एक हातात धरले. रजें भरले असे = धुळीने भरलेले आहे. हे रज कैसे = कीर्ती श्रेष्ठ, किर्ती महत्वाचे. मधूरा = गोडपदार्थ. अंबिळाची = आंबट पदार्थ. माखान्न = उडीद दाळ, वडा वगैरे. ठाणवें = तीवड. गोल पाट त्याला तीन लाकडी पाय. कोरलेला लाकडी दांडा त्याच्यावर दिवा ठेवतात.

१६८) बहीरवी श्रीप्रभूकृडा : ॥

कृडा = क्रिडा. केसवासि = केसव हे विष्णूचे विशेषण आहे. (कंस = पाणी राव = पाण्यावर झोपणारा विष्णु.) तेयाचेया = अनेकवचनी शब्द एवं देऊळात अनेक प्रतिमा असाव्यात. नीचळ = निश्चल, हालचाल रहीत. भाळस्तळावर = कपाळावर देओ प्रकासिला = तोदेओ आहे असे प्रकाशीत केले, दाखवून दिले.

१७२) आसुटीए द्रव्य कथन

आष्टी या गावी द्रव्य आहे असे. स्वामींनी सांगितले. वेचु = खर्च करण्यासाठी पैसे. रुवे = रुपये, नाण्याचा एक प्रकार, चांदीचे नाणे., एका आसुमध्ये आट रुवे येतात. सोळे दामी पोफळ फोडणा गाहाणु ठेवा = पोफळ फोडणा चाळीस किंवा पन्नास दामाचा असावा म्हणुन तो फक्त सोळा दामाला गहाण ठेवला. रवणु = अंगण, पटांगण भवनु = घर. रवणुभवणु = आत गेले तरी तेच व बाहेर आले तरी तेच एवं आत बाहेर एकच आहे. माघौते एथ एणें असे = पोफळ फोडणा सोडविण्यासाठी पुन्हा येथे येणे होईल काय ? एदेवतेखाली = स्वामी ज्या मंदिरात बसलेले होते त्या देवतेच्या प्रतिमेखाली. लोही = मोठमोठ्या लोखंडाच्या कढ्या. एके दांड = एका लाकडाच्या, लांब दांड्यात आळिलीया असति = बांधुन जमिनीत पुरून ठेवलेल्या आहे. आळुमाळु = सहज, थोडीफार, वरच्यावर. देवतेसि = देवतेची पुजा अर्चा करण्यासाठी आपुला आणुं धाडावां = तुमचा माणूस पाठवुन घेऊन या. (हा पोफळ फोडणा

वाईसांचा असावा. दाकोने दिलेला फोडणा स्वामींनी दाइंबाहाती श्रीप्रभूंच्या सेवेत पाठविला होता.) (नावांनावां = पुन्हा पुन्हा. थोड्या थोड्या वेळाने)

१७३) वांठवडां लाखमठीं वस्ति ॥ (मानां माणकेश्वरी वस्ति ॥)

लाखमढी = लाखाच्या झाडापासुन बनवलेल्या मंदिरात

१७४) मांगळौरी वन्हारदेवीं वस्ति चांगदेवोभटां खेळा अनुमोदन

वन्हारदेवी = देवतेचे नाव. तेवीचि = खेळायला जात आहे तर रुळली = मळाली, घाण झाली. ओपवींसीं = उन्हात वाळु घालणे. मागुतीं धुनि वाळतें. घातलीं = कपड्यावर चुकून घाण किंवा डाग राहु नये म्हणून पुन्हा धुवून वाळत घातले. मातीचीया = आपल्या परंपरेच्या शब्दानुसार वाळुच्या. लवलवां = लवकर लवकर. पटापट. लाहें लाहें = लवकर-लवकर, पटापट. एरएरां गोसावीयांचे = एकदा त्या गोसावीयांचे एकदा या गोसावीयांचे असे पुन्हा पुन्हा. मागौता पहुडु जाला = सकाळी दहाच्या दरम्यान झोपले. उपहुडु जाला = दुपारी बाराच्या दरम्यान उठले.

१७५) सेंदूर्जनी ब्राम्हणा आभासु कथन : ॥

सेंदूर्जन = मेहकर जवळील. आभासु = जवळ नसताना. दर्शन गावाउतरे = गावाच्या उत्तर दिशेला. अग्ने वडाखालि = वडाच्या झाडाच्या आग्नेय दिशेला. पैन्हा = पलीकडे. गावोगावी = प्रत्येक गावात. नदो=मोठी नदी. नद = लहान नदी. बावी = विहिर. पोखरणी = ज्याच्यामध्ये कमळाचे फुले उगवतात. अशा प्रकारची चिऱ्याची घडवून तयार केलेली मोठी विहिर किंवा छोटासा तलाव. उदैलेया = वर आलेल्या, उत्पन्न झालेल्या. उदैक = दुसऱ्या दिवशी, सुर्य उगवल्यावर.

१७६) डोडवीहीरां राघवदेवां भेटि : ॥

मोहो उछावो = महा उत्सव, तयारी, अवसर. माडवी = मंडप, मांडवामध्ये भागवत = वैष्णव, वारकरी भजन, किर्तन करणारे. मखरे = स्वामींना आणण्याकरीता सुशोभित केलेले बांबुचे आसन व कमान्नी. परिएळी = ताटामध्ये खडकाळिये = खडकाळ भागामध्ये. खडकाळ जमीनीत अवघेयांसि = भक्तजन आणि गावातील अवघे जनासी गोमटदेवहो = सुंदर देवहो एवं स्वामींची सुंदर मुर्ती पाहुन त्यांनी स्वामींना गोमंटदेव म्हटले आहे. अपत्यातें = तुमच्या मुलाला. वही सांभाळा ना = काही विचारपूस करत नाही, चौकशी करत नाही. खेदखीन होति = आनंदाच्या अतिशयामुळे दुःखी होणे. आता थोड्या वेळाने स्वामींचा

वियोग होईल म्हणुन दुःख करु लागली. **जळ मांडवी** = चांदोवा, ऊन लागु नये म्हणून ओला चांदोवा करुन डोक्यावर धरणे **पींजरि** = भुकटी पावडर **पहुडु तेथचि** = देवघरात (**बागडी धरीतं** = फुगडी खेळत, ज्याप्रमाणे दिंडी (यात्रा) नेत असताना. रस्त्याच्या चौकात आल्यावर हातात हात धरुन गोल रिंगण करुन नाचतात त्याप्रमाणे **बींबत** = तुमकत काड **उपदेशीति** = काय सांगतात :)

१७७) फुलंबरीए मदीं वस्ति : ॥

थीलरीं = मोठे डबके, छोटा तलाव. **सागळ** = चामड्याची पीशवी. ते तों रसु म्हणौनि नेणे = त्या ब्राम्हणाला त्या रसाची जाणीव नव्हती की हा सिध्द (नैसर्गिक) रस आहे. **घरीं उतरला** = मुक्कामासाठी थांबला. **कणवृतीसी गेला** = कोरडे धान्य (गहु, बाजरी, तांदूळ वगैरे) गावातुन गोळा करुन आणण्यासाठी गेला. (कोणाच्या हातचे शिजविलेले खात नसावा) **घरधनी** = मालक तेणे म्हणीतले = मनातल्या मनात. **हा सीधरसू** = नैसर्गिक. मुळचाच ह्या रसाला तयार करावे लागत नाही. (पाऊस पडल्यावर हा रस जमिनीतुन निर्माण होत असावा आणि पावसाळ्यात धनगर आपल्या काठीच्या खालच्या भागाला धातु लावतात. जंगलात फिरताना चुकून कुठेतरी रसाशी स्पर्शीत होईल आणि सोन्याची होईल म्हणुन ते शोधत फिरतात.) **हे धातु वेधली** = बाकीचे अनेक भांडे सोन्याचे झाले. (**वेळणीएसि** = भाताची कापणी. **तेणे वेव्हारु संजोगी** = काम धंदा करुन) (**संजोगी** = योग आणणे) (**धारुके** = चामड्याच्या पीशवीला लावलेली धातुची तोटी, नळ..पाणी पीता यावे म्हणुन.)

१७८) गद्याणां वनदेवी वस्ति : ॥

वनदेवी = गावाच्या बाहेर वनातील देव.

१७९) एळापुरीं राजवीहारीं अवस्थान : ॥

एळापुरी = वेरुळ **राजवीहारीं** = लेण्याचे नाव राजविहार (बुध्दांचे लेणे) **कटकावरौनि** = दौलताबादहुन. **राजवीहारावरिचील वाट** = त्या लेण्यावरुन वाट. **घाटु** = उंच विभाग, टेकडीचा भाग. **माचेयावरि** = दगडी ओट्यावर. **वेचु** = विकत घेतलेले सामान सुमान.

(**एं कोकस वाढैए** = सुताराचे नाव. **पाथरटें** = दगड घडविणारे, पाथरवट)

१८०) घोर शब्द श्रवण : ॥

घोर = भयानक, भयंकर. **श्रवण** = ऐकणे. **वसो** = पोळ. **डरों लागले** = ओरडु लागले, डरकाळ्या फोडणे. **लेंकरुवाते परियंदति** = मुलांना पाळण्यात

घालुन अंगाई गीत गाणे **भालुवा भूंकति** = कोल्हे ओरडत होते. कोल्हे ओरडणे व्यवहारात अशुभ मानतात. **उदीयांचि** = दीवस उजाडल्यावर. **स्वइच्छा वर्तति असे** = आपल्या स्वइच्छेने वर्तत आहे (पण स्वामींच्या मनोधर्माने देवतांनी बाइसाला भीती दाखविली असावी कारण जीये परमेश्वर अवतार जातात तीथे देवता आपल्या स्वातंत्रीने वर्तन करु शकत नाही तीथे देवता इश्वराच्या मनोधर्मानेच वागतात आणि तुम्ही कांगा भीया ये तुम्हा आपणपे न दाखवीती की... रीगीजैल या वचनाच्या प्रमाणावरून ती देवता भक्तास भीती दाखविणार नाही) **मी भीति आहे बाबा** = या लिळेत भक्ताच्या ठिकाणी भय हा स्वभाव दिसतो. यावरून असे आढळते कि भक्ताचेही पूर्णपणे स्वभाव नासत नाही. **चतुर्विधाचा मठ** = चार खोल्या असलेला मठ. चार वेदाचे तिथे अध्ययन होते म्हणुन. **पाहात पाहात** = लेण्या अवलोकन करत करत. **प्रतेयासि आला** = मनाला पटला, पसंद पडला.

१८१) उपाधीयां भेटि : ॥

सांपे = सध्या, अलिकडे **मज अळसु लागतु असे** = कोणी भक्तजन येत नसल्यामुळे मला उबग आला आहे. **सयेनासनींचि असति** = झोप झाल्यानंतर शयनासनावरच बसलेले आहेत. **कटका** = कटक, देवगीरी. **राज्य करिताति** = निवास. वास्तव्य, मुक्काम करित आहे. **माहाकाळाचा** = काळभैरवाचा. **जापीए** = जप करणारे. **कवाडे घातली असति** = उन्हाळ्याचे दिवस असावे व दुपारी १ किंवा २ वाजेची वेळ असावी. त्यामुळे कवाड लावुन विश्रांती घेत असावे. **ऐसे आंगुळीयाकरुनि** = एका बोटाने **टीबकारिलें** = कवाड वाजवीले **तेयांचेया सारीखा सबदु आइकीजतु असिजे** = कवाड वाजविताना खांकरले किंवा बोलले असतील म्हणुन स्वामींनी ओळखले. **एसणेया वेळा** = एवढ्या दुपारी **हरखैजते हरखैजते** = आनंदाने हर्षित होत. **तव अंधारु पडिला असें** = भर उन्हातुन घरामध्ये आल्यामुळे डोळ्याला अंधारी आली **भगकरि** = एकदम प्रकाश पडणे. **दीवेनि देखिजे** = दीव्याच्या प्रकाशाने आम्ही तुम्हाला दिसणार आहे काय ? **गोमटे** = स्थिती सुख. **ते तुमचा ठाई काही वर्ते ?** = त्याची तुम्हाला काहीतरी आठवण आहे काय ? **पाहार खांडु** = एक प्रहरातील म्हणजे तीन तासांपैकी चौथा हिस्सा (पाऊनतास किंवा एक तास) **तुम्ही यातें काइ म्हणा** = तुमची आमच्यावरील धारणा, श्रध्दा कशी आहे. तुम्ही आम्हाला काय समजता. **हे-जे होए ते होए** = आम्ही जसे आहेत तसेच आहोत. **आपुलं** = तुमची आमच्यावरील श्रध्दा भावना : ॥

१८२) तथा ईश्वर प्रतीति पुसणे

सीक्षासुत्र वर्ते = दादोस लोकांना (तुम्हाला) धर्म निरूपण करतात कि नाही. **तेथ तुम्हीं जा** = ऐकण्यासाठी जाता काय ? **एथौनि जैसी म्हणीतलें तैसी** = आमच्यावर जशी तुमची श्रद्धा आहे तशीच दादोसांवर आहे काय **दुचीतें होती** = दुसराच विचार करत होती, मन दुसरीकडे लागले होते. **कीडडीए** = तिरडी **घागरा** = बैलाच्या गळ्यात जशी घुंगुर माळ असते त्याप्रमाणे. बैल चालल्यावर वाजते तशा प्रकारे **टुणुटुणु करीत** = टणटण आवाज करीत. **काइसा खाडाचा** = दाढी वाढविल्याने काय महात्मा होतो काय. **काइसे तेयाचें आचारीत्व** = असे गुरुत्व काय उपयोगाचे **कोपोंचि दीधले** = बाइसांना स्वामींनी रागवू दिले. खंती परिहरण्यासाठी, दोष नासण्यासाठी. **सतेव** = आपोआप, स्वतःहाच **एथौनि जाणवीजे** = आम्ही सांगु. **प्रत्या आणिले** = अनुभवाला आले **नागदेओ उपाध्य** = उपाध्यांचे वडीलबंधु **पदकर** = स्वामींनी पदकर पदवी दिली होती.

१८३) आत्मतीर्थ प्रसंसा

आत्मतीर्थ = आत्मऋषीच्या नांवामुळे आत्मतीर्थ हे नाव पडले. **पंचपर्वी** = (अमावस्या, पौर्णिमा, संक्रांत, व्यतीपात, वैधृती) (सोमपर्व चंद्रग्रहण, सूर्यपर्व सूर्यग्रहण, सोमवती अमवास्य किवा सींहस्त पर्व) पवीते पर्व, दवना पर्व, दीवाळी पर्व. एका वर्षात येणारे पाच पर्व. **प्रतीहीं** = प्रत्येक दिवशी, दररोज. **स्थावरा** = सामर्थ्ये स्थीर आहे म्हणुन तीर्थासारिखे = थांबलेल्या तिर्थाप्रमाणे नाही. **प्रतीष्टा** = स्थापन करणे, पवित्र करणे.

१८४) देवा सीक्षा भेटि = रामदेव व त्यांच्या शिष्यांच्या भेटि

एरि अवघा = बाकीचे सर्व शीष्य. **नीगों आवडत असे** = स्वामींजवळुन नीघावेसे वाटते काय ? ना नाही. **न मनेचि** = उपाध्यांचा एवढा सन्मान केला म्हणुन आवडले नाही. **गोसावी बाहीरि बीजें केले** = बाहेरच्या पडवीत गेले. **पासवडी** = चादर. **प्रूथकाकारे** = प्रत्येकाची वेगवेगळी. **संभाखिलें** = विचारपूस केली. **पाणीभातु** = भाकरीचे कोरके बारीक चुरुन पाण्यात भिजवुन मग त्यात लींबु पीळुन मीठ आणि कढिपत्ता टाकुन ठेवतात नंतर ते सकाळी व संध्याकाळी खातात असे तीन दिवस चालते नंतर पाणी बदलवतात असे सात आठ दिवसापर्यंत पाणीभात टिकतो. हा भाताचा असतो. **घागरि** = घागर **पृथक पात्र** = जेवण्यासाठी वेगवेगळे पात्र हवे कि सर्व एकत्र जेवणार. **जी जी** = वेगळे पात्र द्या. **मग तुमचे तें काइ के हीं गेलें असे** = तुमचे स्वतंत्र जेवणे काय कुठे गेले आहे काय ? ते केव्हाही जेवता येईल. **एकवट** = एकत्र **आपणेयापुढें** = आपल्या

नजरेसमोर **खूणावीलें** = डोळ्याच्या इशान्याने (**सपुर्व** = पूर्व परिचयाचे. **अपूर्वापरी** = ज्यांचा पुर्व परिचय नाही असे.)

१८५) **द्रीढ पुरुख नाम करणें** : ॥ - वेरुळ

द्रीढ पुरुख = दिड भाकर खाणारा. **द्रीढ** = दृढ, पक्के (प्रासादीक नाव)
माझारिती = मधली. **एसणीया रोटीयाचि** = इतक्या मोठ्या जाड चपात्या
एकीटाके = एक रोटीने पोट भरेल काय ? : ॥

१८६) **लेणा साया पुरुखू दाखवणें** - वेरुळ

साया पुरुखू = सामर्थ्यवान पुरुषाची सावली. **चौकावरि** = चौकाच्या पुढच्या भागात. **भव्य** = मोठा. **पुरुखू देखति** = त्या सामर्थ्यवान पुरुषाची रंगासह भिंतीवर आकृती दिसते. (जसे पडद्यावर माणसाचे चित्र दिसते त्याप्रमाणे.)
कमळाची आंगी = कमळाच्या फुलांची नक्षी असलेला सदरा **आणि नेदखति** = कोणत्या तरी विशिष्ट जागेवरच उभे राहिले असता तो पुरुष दिसतो. **सीधाचा संकेतु** = सिध्द साधक लोकांची खुण, निर्देश, ओळख आहे. **जेणें ऐ लेणीं केली** = स्वतः न करता कामगारांकडून करवुन घेतली ज्याने तो. **आपुली छाया नीक्षेपिली असे** = सामर्थ्याने आपली सावली तयार करुन ठेवली आहे. (स्वामींनी भक्तजनांना दाखविली म्हणुन दिसली एरवी दिसली नसती. ती फक्त सीधसाधक पुरुषच पाहू शकतात.)

(**कांटे वसै** = जैनांचे मंदीर)

१८७) **आगमसमो कथन** : ॥ - वेरुळ

आगमसमो = आगमीकांचा सांकेतिक वेळ. **वीवरें** = भुयार, गुहा. **कासे** = कंबरेला (कासोटा) एवं एकमेकाच्या आधाराने चालले. **घटु** = डेरा. **गुंडगुंड बैसली असति** = डोक्याचे केस निटनिटके बांधुन बसले होते. **हा यांचा आगमसमो** = सिद्ध लोकांची एकत्र येण्याची वेळ. **उसासले** = बाहेर निघाले, वर आले. **बाळाणे** = लाकडी कठडा. **दिढा गाउंवांचेनि माने** = १८ कि.मी. (एक योजन- ४ कोस = ८ मैल = १२ कि.मी.) (**जाळारखी** = सूर्याचा प्रकाश खोलीत येण्यासाठी भींतीला लावलेली जाळी.)

१८८) **चांगदेओ भटां लेणां परीखू** : ॥ - वेरुळ

परीखू = पाठविणे. **एका लेणेयासी** = बुध्दाच्या, महाविराची लेणी. **कांटेवसैये** = जैनांची लेणी. जैनांचे मंदीर **रुंडे** = मुंडके, धडविरहित. **एके वाजते** = दातदातावर घासल्यानंतर जसा आवाज येतो त्याप्रमाणे. **कुंथते** = जखम

झाल्यानंतर कन्हतात त्याप्रमाणे. एन्ही तरी जड होते. **साउमां मार्गु** = समोरच्या भुयारात जाणारा रस्ता. (**पासली** = उताणे झोपणे (उलटी) **डोळे मीलमीलवीत** = डोळ्यांची उघडझाप करणे. **वोंठ फुल फुलवीति** = ओठ हालवीने, ना दिव्य मार्गीची = दिव्य जगातील आगमीकांचा एक प्रकार)

१८९) आपदेओ भटां प्रल्हादवीबा नीखेदु : ॥

प्रल्हाद वीद्या = एक विशिष्ट प्रकारची सिध्दी जसे प्रल्हादाला तलवारीचे घाव (शस्त्राचे घाव) लागत नव्हते. ती स्थीति संचरली. **तवं पुरुखू एकु आला** = स्थीतिच्या भरात पुरुषाला पाहू लागले. **खांडेवरी** = देवीच्या हातातील त्रीशूल घेओं लागला = त्याच्याने मारू लागला. **भागेया** = आपदेओ भटाचे दुसरे नाव. **श्रीमुगुट हालविला** = नकारार्थी. **ते तुम्हा एथौनि दीसे** = आमच्यामुळे.

१९०) सप्तदसकळानीखेंदु - वेरुळ

सप्तदसकळा = चंद्राच्या सतराव्या कळेचा **नीखेंदु** = निराकरणे, निषेधणे, नाकारणे. **सोवासीनि** = विवाहित सौभाग्यवती स्त्री. **खोडसवारिखी** = सोळा वर्षाची येथे अर्थ सर्व अवयवांची शुध्दता आकारयुक्त. **खळिचा** = सुती खळ दिलेले चमकदार नक्षी काढलेले वस्त्र **साऊला** = रेशमी नेसायचे वस्त्र. **अणकैए** = अंकईच्या लेण्यामध्ये. **चंद्राची सतरावीं कळा गा** = अमृतकळा

१९१) सारंगपंडिता भेटि : ॥

एकाइसे = सांतबाइसांची लेक. **देमाइसे** = साष्टी पिंपळगावची. **ओलेया पोफळांची रासि** = हिरव्या सुपान्यांचा ढिग. **दुरडीएसि** = छोट्या टोपल्यात. **नागझरी एसि** = नदीतील झरा. **रोटीया** = दशम्या. **आखरी** = गावाच्या शेवटी कींवा बाहेर गुरे ढोरे चरण्यासाठी असलेली जागा. स्वामींचा ज्या गावी निवास आहे तेथून जवळच. **भुकाळु** = याला जास्त भुक लागते. **पीत करपैल** = जेवण केले नाही. तर पित्त वाढेल, जळेल. **करंटे** = बाजुच्या कडाचे निबर काठ. **लवलवकरि** = पटापट, लवकर, **आवगु** = सदरा, टोपी वगैरे. **टोपरियाचिए बाले** = टोपीतला दुमडलेला कप्पा लावण्यासाठी केलेली पट्टी. **सकलें** = तुकडे, काठ काठ. **आंगुळीया करुनि गळ्याकडे दाखवीति** = तु स्वामींना मी केलेली चुक सांगुन माझा गळा कापतेय असे म्हणून स्वतःच्या गळ्याकडे बोट दाखविले. **जडा** = गोल दगडाला सेंदूर लावून लोक त्याची पूजा करतात येणे अर्थी जड म्हटले. **पार्थीवा** = पृथ्वी संबंधी एखाद्या डोंगराला सेंदूर लावून त्याचे तीर्थस्थानात रुपांतर करणे. **तीर्थ उपवासु** = तीर्थ करायला जात असताना उपवास करणे. ते

नाही = तेवढा सुध्दा नियम तुम्ही आमच्या ठिकाणी पाळला नाही. (उगाणेयाचा बैलु = सामान सुमान भरलेली बैलगाडी वाहून नेणारा बैल. वाणीयेचे = उत्तम प्रकारचे/ कमी असणारे)

१९२) सारंगपंडितांसी पोफळी खेळु : ॥

पोफळी खेळु = सुपारी सोबत खेळ नवीए = ताजे. मेले असैल = त्यामध्ये पाणी मुरले असेल, घुसले असेल दोन्ही सकले = सुपारीचे दोन तुकडे. काळे = मधुन काळे निघाले. कुहिटी = कुजलेली असैल. डोइएचे जाए = तुमच्या डोक्यावरील टोपीत असलेले आसु तुम्ही आमच्या सोबत शर्यत लावली तर हारुन जाल. हे जाए = आमच्या हातातली एक सुपारी व्यर्थ जाईल किंवा तुम्ही आम्हाला अर्पण केलेला सुपाऱ्यांचा ढिग आम्ही हारु तीएकडे श्रीकरु केला = सारंगपंडित स्वामींजवळ बसलेले असावे म्हणुन स्वामींनी त्यांच्या डोक्यावर श्रीकर ठेवला. गोसावी टोपेरयांकडे श्रीकर घालुनि.....आसु होति ते घेतली = स्वामींनी अगोदर डोक्यावरुन टोपी काढुन श्रीकरात घेतली. नंतर आसु काढले असावे. मीयां अभिळाखु केला = स्वामींना देण्याच्या हेतुने आणलेले आसु ते मी स्वतःकडे ठेऊन घेण्याची इच्छा केली ॥ (एवं विज्ञान सामर्थ्याने स्वामींनी ती सुपारी खराब करुन दाखविली व पुनश्च चांगली करुन दाखविली) (आंगुळीचीया चीकीया करुनि = बोट्याच्या चिमटीमध्ये धरुन एवं बोटाने दोन भाग केले.)

१९३) तथा अंब्रग्रहण : ॥

अंब्रग्रहण = आंब्याचा स्वीकार. अवग्रहण केला = स्विकार केला. नाचुके = आंब्याचे पुढील टोक(चोच) तैसेंचि = आंबा तर तसाच आहे. वीखया वीखो तो ऐसा भोगी = खालील चहुस्थानीच्या देवतेला फाळिया वीखो म्हटले. (वीखो इंद्रिये वीलया जाए या प्रमाणावरुन) जेउं = जेवताना कोणता पदार्थ आधी जेवावा व कोणता पदार्थ नंतर जेवावा याचे ज्ञान किंवा जेवताना ताटातील कोणत्या पदार्था बरोबर कोणता पदार्थ खावा याचे ज्ञान. घांसु घेओं = घास किती प्रमाणात घ्यावा व किती वेळ चावावा. फोडी = सुपारीचे खांड बाखा = ह्या लोकांना काय कमी आहे पदार्थांची ते का बर उपभोग घेऊ शकत नाही.

१९४) तथा श्रीप्रभू दाखवणें

भावी भाव दाखवीणे म्हणजेच जी श्रीमूर्ती रुध्दपूरला खेळत होति तीच श्रीमूर्ती स्वामींनी एणकैयेच्या लेणीच्या टेकडीवरुन खाली उतरताना दाखविली. तरि हे घेया गा श्रीप्रभू = स्वामींनी श्रीकर करुन दाखविले. नाभिचुंबीत = बेंबी

पर्यंत. **खाड** = दाढीचे केस. **मोकळे केश कळापु** = डोक्यावरचे केस मोकळे आहे. बांधलेले नाही. **कासोटा** = पदर **उतरासंगे धोत्र** = १६ हात वस्त्र कंबरेला गुंडाळून डाव्या व उजव्या खांद्यावरून समोर आणून कंबरेला खोसने. त्या वस्त्राचा एक भाग डाव्या खांद्यावरून घेऊन उजव्या हाताखालून घेऊन डाव्या खांद्यावर लोंबत टाकणे. **दंडवताचे मान जालें** = दंडवत करण्याइतके जवळ आले, दंडवत घालावे इतक्या अंतरावर आले.

श्लोक = (हृदय ! भज परेशं स्वामिनं गुंडमाख्यम् ।

नयन ! निखिल लोकाधारमांलोकयेशम् ॥

श्रवण ! शृणु नितांतं पुण्य कीर्ति महान्तम् ।

भवगदशमनं तं वाणी ! संवर्णयाशु ॥)

हे हृदया गुंडम ज्याची नामना आहे आशा परमेशवराला भज ।

हे डोळ्या अखील लोकांना आधार असलेल्या ईश्वराला अवलोकन कर ।

हे काना त्या परमेशवराची महान कीर्ति ऐक ।

हे वाचे संसाररूपी दोष ष्मन करणारे जे आहेत त्यांना लवकर चांगल्या प्रकारे वर्णन कर।

हृदय = अरे हृदया । **भज परेशं** = परमेश्वराचे भजन कर । **स्वामिनं गुंडमाख्यम्** = गुंडम नावाच्या स्वामींचे भजन कर, स्मरण कर । **नयन** = हे डोळ्यांनी । **निखिल** = सर्व, आखील । **लोकाधार** = लोकांना आधार असलेले त्यांचे **मालोकये** = अवलोकन कर । **शम** = ईश्वराला । **श्रवणशृणु** = हे कानांनो ऐका । **नितांत** = अत्यंतिक, अकदी पूर्णपणे । **पुण्यकीर्ति** = ज्याची किर्ती पूण्यकारक आहे किंवा पुण्याला प्राप्त करून देणारी आहे. **महान्तम्** = महान आहे. । **भव** = संसार । **गद** = पाप दोष । **भवगदशमनं** = संसाररूपी दोष नासणारे । **तंवाणी** = तुमची वाचा । **संवर्णयाशु** = लवकर वर्णन कर (**अशु** = लवकर)

१९५) साळ्वाहाना हट्ट निरोपण : ॥

साळ्वाहाना = अधिकाऱ्याचे नाव **हट्ट** = हट्टयोग. **माहादेयारायाचा** = देवगीरीचा राजा. **राउतु** = सैन्यांतील मुख्य सैनिक, घोडेस्वार. **नाडी फुंकुं लागला** = श्वास पोटात थांबवून नाडी फुगवीने एवं पोटातील श्वास बाहेर टाकून श्वास थांबविणे. योगाचा प्रकार. (स्वामींना दाखविण्यासाठी हा प्रकार करीत होता.) **श्रीमुगुटें नीराकरिलें** = स्वामींनी विज्ञानी केली. सर्व येत असून नकार दिला. **तरि**

गोसावीं काइ जी ? = आपण तर साधुसंत दिसता तर मग योगसाधना कसे जाणत नाही. पाओं = पाहु. दाखवा बर. जारकु = जीरवीने (प्राणायामाची योगक्रिया). पुरकु = श्वास हळुहळु आत ओढने. कुंभकु = पोटात साठविणे. त्राहाटकु = दृष्टी एकटक, तटस्थ करुन समोर पाहणे. हटातळी = हटाच्या खाली. हटयोग साधनां आचरल्याने पळीत = केस पांढरे होणे. वळीत = सुरुकुत्या पडने. कानसुलांकडे = कानाजवळील केसांकडे म्हातारी = पांढरे केस. अप्रेतनु = जो प्रयत्न करायला पाहिजे तो केला नाही. वयस्तंबे = वय जिथल्या तिथेच थांबते. वैसा जीणे = वयाला जिकल्या जाते. जींपति = मृत्यूला जिकल्या जाते एवं अपमृत्यु येत नाही. अभ्यासीतांचि = अभ्यासाच्या सुरुवातीलाच मा अभ्यासी = जो पूर्ण अभ्यास करतो. परीसो नेणों = समजण्याला सुध्दा अवघड आहे. कधीच ऐकलेले नाही. ॥

१९६) चरण वीहीरां डखलेयां सीक्षापण : ॥

चरण = टुकडा, विभाग, एक हिस्सा. (चरण = ओवीचे एक पद) वीहीरां = वीहीर, कुंड. चरणवीहिरा = छोटीशी विहिर, कुंड, झरा (क्षेपनीकाच्या अमृताचे कुपीचे तीन तुकडे झाले पैकी एक टुकडा येथे पडून हे तीर्थ झाले) उपर कुंडीएसि = वरच्या कुंडासी आणि म्हणति = लोक म्हणतात. कांडर आलें = भरुन आले, थकले. कोमाइले = चेहरा उतरला. अनमीत = मोजता येत नाही (मीत = मोजने) ॥

१९७) सुकररोखु हरण ॥

सुकर = रानडुक्कर. रोखुहरण = त्याच्या रोषाचे निरसन करणे. कान्हाळैयाकडे = रानात असलेल्या मोठ्या तलावाकडे. ते रान राखीचें राखीलें होते = त्या रानाचे रक्षण करण्यासाठी माणसे नेमलेली होती व त्याच्यामध्ये बाग तयार करण्यात आलेली होती. त्या बागेत पशू पक्षी मोकळे सोडलेले होते. गोसावीयां उजुचि आला = स्वामींच्या अंगावरच धावुन आला. गोसावीयांपासि = स्वामींसमोर. दृष्टी = कृपादृष्टीने. भूइं उंघतु उंघतु = मान खाली करुन जमिनीचा वास घेत. जगतुकेचा = देवतेचे नाव. काइ जी = आम्ही खरोखरच घाबरलो होतो. पाहा नीके = पाहा बर चांगले आहे की नाही = पाणीएं दीवा पाजळला होता = जसे पाण्याने दीवा विझल्या जातो तसे जीवनज्योत विझल्या गेली असती, अघटीत घटना घडली असती.

(पींजरि = पाठिवरचे केस ताठ होणे. जळतुंबिकेचां = नदीच्या पाण्यावर वाळलेले भोपळे दोरीने बांधून रांगेत लावलेले असतात. नंतर हवेने ते नदीच्या काठाला लागतात. त्यामुळे नदीच्या पाण्यावरची घाण, कचरा एका बाजूला होतो आणि पाणी स्वच्छ राहते. त्यावरून ह्या देवतेचे नाव जळतुंबिके पडले असावे.)

१९८) अदंडीनाथ सामृथ्य कथन : ॥

डाक्रामांसि = आंध्रप्रदेशातील असलेले डाक्राम नावाचे गाव. घेववेना = घेऊ शकत नाही. अवघेचि मीळाले = सर्वजण एकत्र आले. दंडवत घालुं आदरिले = दंडवत घालण्याच्या तयारीतच होते. नडरि नडरि = लींगातुन रक्त निघाल्यामुळे पाहणारे लोक घाबरून गेले. म्हणुन अदंडीनाथ म्हणतात घाबरू नका. जोगवटेयाचा बंध घातला = कंबरेचा पट्टा लींगाला गुंडाळला आणि लींगाचे दोन भाग एकत्र झाल्यामुळे रक्तप्रवाह बंद झाला. (प्रतिमेच्या हननाचे जडत्व लागणार) गोरक्ष = आगमीक, सिध्दपुरुष काहांथी आव्यो = कुठुन आले. काहां जाव्यो = कुठे जायचे. (गुजराती भाषा) डाक्रामु भेदीया = डाक्रामाचे दोन भाग केले. सोरठी सोमनाथू = गुजरातमध्ये असलेले महादेवाचे मंदीर. आपु नाहीं भेदिया = स्वतःतु अंभेदीया (न भेदल्या जाणारा) झाला नाही. त्यामुळे तु आप भेदीया झाला पाहिजे. (ज्याप्रमाणे पाण्यावर प्रहार केला असता शस्त्रं आरपारं निघुन जाते त्याप्रमाणे) (आप = पाणी) परु काइ भेदैल = दुसऱ्याला काय भेदशील. आपु नाहीं भेदिला = स्वतःचेच पींड पक्के झालेले नाही. खळखळीत धगधगीत = खणखणीत तेजदार, समानार्थी शब्द. पुता = पुत्रा. देह जाले = अशा प्रकारचे देह झाले पाहिजे. याला शरीर तयार झाले. तीडकीया = ठिणग्या खांडे भेदे ना = तलवारीने देहाचे तुकडे होऊ शकले नाही. देहकरि जाए = अगोदर (अमर ओळीच्या) देहाला तयार कर. किंवा देहाला तयार करण्यासाठी जाए. दंडी होती ते गेली = संन्यास वेशाचे लींग, चिन्ह, मुद्रा (काठी) इ. वेश होता त्या वेशात परिवर्तन झाले. काठीप्रमाणे ताठ, कणखरपणा राहिला नाही, संन्यासी माणसाने पळसाची काठी हातात वापरावी (पळसाची एक काठी वापरतो तो उत्तम (विरक्त) संन्यासी जाणावा. दोन व तिन काठी वापरतो तो मध्यम व कनियस जाणावा. अशाप्रमाणे एकदंडी दोन दंडी व त्रीदंडी संन्यास्यांमध्ये फरक) खेपणीकीं = क्षेपनीक (जैन, बौध्द). वेदु उथापिला असे = वेदमार्ग खोटा ठरविला आहे. तेथ साधनीं रीगावे = तिथे जाऊन आचरण करण्यास सुरुवात करा. आवघा मळा = स्वामी त्या मळ्यातच बसलेले असावे आणि स्वामींनी भक्तजनांना तो मळा दाखविला. उपहतु = उपेक्षीत, उजाड, उदास, सुकुन गेला.

मळांचे उलींग = मळ्यातले फळे, फुले. **उलींग** = सोपवलेले काम करणारा सेवक. **अवधी** = वेली, वृक्षवेली. **तीए दीउनि** = त्या काळापासुन. **सांसीनलीया** = बहरल्या मोहोर आला. **बोसांडलीया** = भरुन वाहु लागल्या. **वीळिचां** = तिसऱ्या प्रहरी. **तोंडे** = तोंडावरुन. **पाइंचि** = पालखित बसुन न येता पायानेच चालत आली. **परीएळु** = पुजेचे ताट. **झारी** = पाण्याची नळी. **क्षेपणीकांचा** = जैन धर्मियांचा (देहाचे क्षेपण करतात म्हणुन क्षेपणीक) **उमटले** = कोणाच्या द्वारे समजले. **कपटें करीसि** = आमच्याकडे आला तर आमची सेवा व मळ्यात गेला तर अदंडीनाथाची सेवा अशाप्रकारे. **तुझां ठाई** = तुझ्या घरामध्ये. **मळा** = बागेत. **मार्गु** = धर्म, पंथ. **दोहीं सुरुकणी** = रस्त्याच्या दोन्ही बाजुंनी. **खेडे** = भाल्याचा एक प्रकार. **नीर्वडि** = तयारी, कडक पाहारा. **एओ एइल** = येणे शक्य आहे काय ? **बटिकीचीए** = दासीच्या. **तांबकळसा** = तांब्याची कळशी. **ठाई ठाई** = जागोजागी. **गति** = हालचाल **मति** = बुद्धी, विवेक विचार. **क्षाळली** = प्रतिबंध झाली. **वाचा खीळिलीया** = तोंडातून शब्द नीघेना. **ठकले** = अचंबीत, आश्चर्यचकित झाले. **मग राए पुसिलें** = दुपारच्या भोजनाच्या वेळी राजाने विचारले. **उधाणीं** = शास्त्र चर्चा, वादविवाद **आणि आले** = एक पाठात हत्तीवर बसुन गाजत वाजत आले. **गजदंताचीया** = हत्तीच्या दाताच्या. **पांउवा** = पादुका, खडाव (फक्त अंगठा असलेली चप्पल.) **हें वेदास्तव** = वेदात सांगितल्या जाते कि अमका जप केला असता पाऊस पडतो. अमका जप केला तर असके कार्य वर्तते. असे वेगवेगळे वेदामध्ये प्रकार आहे. **प्रवर्तली** = सुरुवात झाली. **वागजाळ** = शब्दांनी निर्माण केलेले भ्रम. शब्दाने फसविले, पुढीलावर आक्षेप घेऊन त्याच्या प्रश्नाचे परिहार देऊन निरुत्तर करणे. **सबुदु जैसा नेइजे तैसा जाए** = शब्दाचा जसा उच्चार केला तसाच अर्थ निघतो. एवं एकाच शब्दातुन निघणारे बरेचसे अर्थ. **कुपी** = काचेची लहान बाटली. **पाउ** = खडाव. **भीडि** = त्या बाटलीला जावुन धडक मार. **प्रहरिली** = मंत्रोच्चार करुन प्रेरित केले. **पाठविली मध्यें** = वरच्यावर ठसठस करुनि = आवाजावाचक शब्द, दोन तीन वेळेस धडक दिली. **तीनि कोरें** = तीन तुकडे, विभाग. **सीवाळां** = शिवालयावर घृणेश्वराच्या मंदीरात. (**खरांटला होता** = झाडाची पाने झडल्यामुळे फक्त काड्या शिल्लक होत्या, झाडे वाळुन गेली. **सेव घालु गेली** = पंधरा दिवसाकरता किंवा महिन्याकरता ठरवून दिलेला व्यापार. **आवंतुं गेला** = आमंत्रण देण्यासाठी गेला. **कुंडी** = भांडे) (हे दोन्ही विद्यावंत कलीयुगाचे असावे)

१९९) तथा भीड भीड सबदु कथन ॥

साधनीं रीगाले = समाधीस्त असताना त्यांचा अंत झाला. **प्रतीष्टा केली** = त्यांच्या समाधीवरच त्यांचे मंदीर बांधले. **अद्यापि** = अजुनपर्यंत, आजपर्यंत. **वर्ते** = ऐकायला येतो. **एथ जोगी एति** = ज्यांना अदंडीनाथाच्या सामर्थ्याची किंवा त्या विद्येची कल्पना आहे असे सिध्दसाधक पुरुष. **आंतुलीकडौनि** = समाधी मधुन. **आइको ठाकले** = गडबड, गोंधळ न करता ऐकण्यासाठी आले. **नीजौनि तेथ कानु टेकीति** = उभे राहुन ऐकु येत नव्हते म्हणुन. **आउठे ठाई सांघीतली** = तीन ठिकाणी पूर्ण लीळा व एका ठिकाणी अर्धी सांघीतली. (भीड भीड हा शब्द स्वामींच्या मनोधर्मने भक्तजनांना ऐकु आला. वाचौन फक्त त्याचे जाणकार सिध्द पुरुषच तो ऐकु शकतात.)

२००) कुइरामा सीधि नीक्षेदु

कुइरामा = अन्य संन्यासी, **सीधि नीक्षेदु** = सिद्धीचे सामर्थ्य आहे हे अमान्य करणे. **चतुर्वीधांचेया मढावरि** = जीथे चार वेदांचे अध्ययन केल्या जाते तो मढ, किंवा ज्या मढात चार देवतांची प्रतिमा आहे. **चरणचारी** = पायी चालत असताना, पायावर. **नांदत होते** = त्या काळात खुपच प्रसिध्दीला पावलेले होते. **यासि** = या मंदीराचे **कुइकुइ करीति** = कुइकुइ असा आवाज करत बोलत असत. **प्रगटति** = त्यांना वश, अधिन आहे. **कांबळेयाचीए मोटे बांधौनि** = कांबळ्याच्या गाठोड्यात स्वतःला बांधुन **पवनाचे कार्ये गा** = वायुचे कार्ये एवं श्वासोच्छवासावर नियंत्रण ठेवण्याची सिध्दी. पोटात पूर्ण श्वास घेऊन तोंड बंद करुन पाण्यात पडले असता बुडत नाही त्याप्रमाणे (आपण व्यवहारात बघतो कि सर्कशीमध्ये हत्ती माणसाच्या पोटावर पाय ठेऊन उभा राहतो आणि त्या माणसाला काहिच होत नाही हे पवनाचे कार्ये म्हणजेच त्याने पोटात श्वास रोखुन ठेवल्यामुळे त्याला हत्तीच्या वजनाचा त्रास झाला नाही.) **सरकाळांची** = सळकाड्यांची, ज्वारीच्या अंबडीच्या ताटांची. **सराडेयाची** = बाजरीचे ताट, तागाच्या काड्या (दोन्ही शब्दांचा अर्थ एकच आहे. **पडिवा करिति** = बसण्याचे आसन, पालखीत बसण्यासाठी केळीचे पान लावती. **लेंकुरुवांचीए खांदीं जाति** = लहान लहान मुले कुइराम पालखीत बसलेले असताना ती पालखी खांद्यावर घेऊन जात. **चेटकाचें** = नजबंदीचे, जादुगरीचे. **भागवंत** = अन्य संन्यसी. **उध्र रेते** = आजन्म, ब्रम्हचारी, वीर्यस्खलन न होऊ देणारा, वीर्य वरती ओढणे. जेव्हा ते कुइराम महात्मा स्त्रीसोबत संभोग करायचे त्यावेळी ते आपले श्रोणीत स्त्रीच्या योनीत पडु न देता उलट त्या स्त्रीचेच वीर्य आपल्या इंद्रियाद्वारे ओढुन घेत **उध्ररेत घेति** = वीर्य वरती ओढणे. **बाहीरें सांडीति** = ब्रम्हचर्य भंगु न देता सामर्थ्याने

शरीराच्या बाहेर टाकत. **अर्ध घेति** = अर्धे देहामध्ये घेत. **उर्ध जारीति** = त्या वीर्याला वरती (डोक्यात) नेऊन जीरवीने. (या भागवतानी स्वामींना उर्ध रेंताचे जे प्रकार सांगितले ते चुकीचे होते ते प्रकार भागवतांना सुध्दा माहित नव्हते ते उर्धरेंताचे प्रकार आता स्वामी सांगतात.) **उर्धरेंते होति** = उर्धरेंताची प्रक्रिया कशी हे जाणणारे जे कोणी पुरुष आहे ते **बींदूची जाणा जाणति** = वीर्य देहात जीरवीण्याची माहिती जाणतात. **उर्ध रेंत घेति** = स्त्रीचे श्रोणीत आपल्या शरीरात ओढून घेणे. **भीतरि जारीति** = शरीरात साठविणे. **प्रवृत्ति** = प्रभवति, निर्माण करीती. **जैसे नारीएळ** = नारळाचे झाड. **मुखे पाणी घे** = मुळातून जमीनीतील पाणी शोषून घेते ते **वरौतें जाए** = वर जावून नारळात साचते. **भीतरि** = नारळामध्ये **आणीक देह होए** = खोबरे. **बाहीरील करंटे नीबर होए** = करुटी मजबुत होते. **छेद** = तोडने. छिद्र पाडने. **भेद** = तुकडे करणे. **वोळगति** = वश, अधिन. **यावरि गोसावी हास्य केले** = ते सन्यासी माघार घ्यायला तयार नव्हते म्हणून. **सृष्टी** = सृष्टीतील विशिष्ट भागाचे. **फागडा** = काव्याचा एक प्रकार (फाल्गुन महिन्यात म्हणण्याचे काव्य) **कर्म करी तरी अंतरसार** = मनुष्य (जीव) कर्म तर करतो परंतु अंतःकरणात रजस्तमाने मोह ममतेने गच्च भरलेला आहे त्यामुळे चांगली कर्मे करीत नाही. **कर्म न तुटती** = कर्म केल्याने तुटत नाही. **भवपास हार** = संसाररूपी बंधन. **कर्म करितां गोरक्ष न दीसे** = कर्म करीत असताना कर्मांमध्ये रममाण, लिंपायमान होत असल्यामुळे परमेश्वर दिसत नाही. **पैसे** = घुसने, प्रवेश करणे **गोरक्ष** = सिध्द पुरुष (गोमटदेवाचेया = सुंदर देवाच्या)

२०१) वीद्यावंता भेति : ॥

वीद्यावंत = स्थुळ विद्यावंत **जोगीयाचेनी वेखें** = आगमीक असुन सोबत संन्यास्याचा वेष. **अर्धासन बैसों घातले** = स्वामी ज्या आसनावर बसले होते ते विस्तार करुन अर्ध्या आसनावर स्वामी बसले व अर्धे वीद्यावंताला बसण्यासाठी दिले. **पाए धुववीले** = तो उपाधी स्थुळ असल्यामुळे पाय धुववीले. **सागळेचेनी** = चामड्याची पीशवी. **भातुर्के** = खाजे, मध्यंतरी खाण्याचे खाद्य पदार्थ उदा. चणे, पोंगे वगैरे, **रांधवणहाटिचे** = हलवायाकडील. **अनुवर्जनाचेनि** = अभ्यागतांना ते निघाले असता चार पाऊले पुढे सोडायला जाणे. **अनुक्रण केले** = व्यवहारात जसे आपण अभ्यागतांना चार पाऊले सोडायला जातो त्याप्रमाणे अनुकरण केले. **सीमुरी** = शेंबडी पोर. **मेळविलीया** = प्राप्त केलेल्या, रचल्या. **जवटु** = जोडी. **उळिकांदा** = हिरवी पात असलेला कांदा. **माइणीची मुळें** = एका कंदभाजीची

मुळे. मग म्हणीतले = मनात म्हटले. लीळा = खेळ, क्रिडा. केंरिगीजेल = त्यांना जर राग आला तर तुमचे काय होईल. लुइपाइची गोष्टी सांघीतली = विनाकारण जर कोणाला हसले तर काय परिणाम होतो ती कथा सांघीतली.

२०२) लुइपाइउपदेशे सिध्दि अंतराओ कथन ॥

लुइ = अळइ. मांसाचे तुकडे. पाइ = ते भक्षण करणारा, खाणारा. उपदेशे = त्यांच्याकडून उपदेश घेतल्याने. सिध्दी = जी सिध्दी, सामर्थ्य प्राप्त होणार होत. अंतरांओ = त्याचे आचरण. बरोबर. सांगीतलेल्या पध्दतीने न केल्यामुळे अंतर पडले. मासदीयांचां घरीं = खाटकाच्या, मांस विक्रेत्याच्या दुकानात. वाडां लुइ वेचीति = जीथे रहात होते त्या वाड्यात अळी निघाली असता ते खाऊन टाकत. गीवीगीवी करि = गुणगुण असा आवाज करत वैह्याळीएसि = सायंकाळच्या वेळी फिरायला. मासदवाडेयांहुनि = खाटीकांच्या घरासमोर, त्या गल्लीतून. साही दरीसनानी भगति करी = कुठलाही धर्म असो तो साही दर्शनात येतो. (साही दरीसन = न्याय, वैशेषीक, सांख्य, योग, पूर्व मीमांसा, उत्तर मीमांसा) यासि नमस्कारू न करा तें काई = कुचेष्टेने म्हटले. तु हांसिलासि काइ तरि तुंचि हांसिलासि = तु हसला म्हणजे तूच हसलास. बापुडा = बिचारा, हिन दिन. परीवारु हांसे = राजा आणि प्रधान सोडून सर्व परिवार हसायला लागले (कारण प्रधान शिष्य व राजाला दाखवून घ्यायचे होते.) हांसे प्रवर्तलें = हसायला लागले. खेमावीजे = प्रार्थना करून त्यांची क्षमा मागा. सीक्षा देयावी = आपला गुरुमंत्र (उपदेश) द्या. मडीची खापरी = स्मशान भूमीतील मडक्याचा तुकडा एसणेयांचि वेळा = दिवसा ढवळ्या. वीळु होइल = संध्याकाळी अंधार होईल. एतीबार तुम्हीं काहां गया होतेति = इतका वेळ तुम्ही कुठे गेले होते. आतां काइ जाओं = आता घरी जाऊन काय करणार. बारां घडीयांची = पाउने पाच तासांची. एक घडी = चोवीस मिनीटांची. वीकलपीया = शुभ अशुभ मानणारा. वीखैया = सतत विषयात रमणारा. अष्टभोग भोगणारा. मदिरापान केले = ते पुरुष शुभाशुभ पाळत नव्हते म्हणून दारू प्यायले. कालळांचा = दारूची भट्टीवले. प्रधानु गाहाण ठेविला = दारूचे पैसे न देता प्रधानाला तेथे गहाण ठेविले. भाटी = दारू तयार करण्याची भट्टी. पोती = सारवीने, लिंपने. पाणी सांडी = दररोज पिण्याचे पाणी बदलविणे. एवं कच्चा माल सडू घालणे इत्यादी पाण्याचा व्यापार करणे. पढीएता = प्रेमीया, प्रियकर, पैलाडि = नदीच्या पलीकडे दुसऱ्या काठावर. अवस्थाभूत जाली = विरहाने व्याकुळ झाली. आफळसाफळ = आदळापट करणे, अंग जमिनीवर आपटणे, केस तोडणे.

उतपवन करुनि = पाण्याला पाय न लावता हवेत उडत. डोल्हारे यावरि = झोपाळ्यावर लाडवीत = लाड करीत होता. खेळवीत होता. एकि पाताळीं धार = पुरामुळे नदी जोरात भरुन वाहात होती. नीउन म्हणीएं = हीन प्रकारचे काम (संडास साफ करायला लावणे) पाणीयावरि चालत घेउनि आले = पुराच्या पाण्यावरुन चालत आले म्हणुन राजांचे नाव पुढे जाऊन जाळांधरी पडले. उतराइ = कर्ज फिटले सीधि जाली = संपूर्ण सिध्दी प्राप्त झाली. कालळें उठिली = पती पत्नी दोघेही (राजा व प्रधान यांचे पुढे जाऊन दारिकपा व ढेकीतपा हे नाव पडलें) (प्रक्षा कारणें = परिक्षा पाहण्याकरीता) (राजा व प्रधान हे दोघे तोडेरुप आगमीक झाले)

२०३) ब्रम्हसानवीखस्थंबन : वीखंसक्तिस्वीकारु : ॥

ब्रम्हसानवीखस्थंबन = ब्रम्हसानांनी सुपारीच्या फोडीला विष पाठविले त्या विषाचा प्रतिबंध करणे. (स्थंबन = थांबविनें)

वीख सक्ति स्वीकारु = दुसऱ्यांदा पाठविलेल्या विषाच्या फोडींचा स्वीकारु आचाट = अमाप, अद्भुत. राजे = राजकीय लोक. साळिवाहानु = नाव. पाल्हाडांगीया-बोल्हाडांगीया = हे दोघे राजदरबारातील एका विभागाचे सैनिक. राणे = राज्याच्या एका भागाचे अधिकारी. राउत = राजाचे प्रमुख सैनिक. पाइक = उचितत्वे ओडवणारा. दांडीया दांडी अडे = दांडीलादांडी घासायला लागली इतकी गर्दी. ते रायाचे = ब्रम्हसान रामदेव राजाचे गुरु होते. ते फुलंबरीएसि गेले होते = तिकडे त्यांचा आश्रम असावा म्हणून भेटायला गेले होते. कटकीचा लोकु = देवगीरीचे, सैन्यांतील माणसे. पाहाटे = पुढे, भविष्यात. मेळउनि = एकत्र करुन, कालउन. सीक्षांहाती = दोन चार शिष्य पाठविले. नीरोपु दीधला = सांधीतले, आज्ञा केली. दीस तीनि गेलेयां = ब्रम्हसान आणि त्यांच्या शिष्यांनी दोन, तीन दिवस विषाचा परिणाम होण्याची वाट बघितली. श्रीमूर्ती जैसी तैसिची = ब्रम्हसानानी श्रीमूर्ती बघितली पण विषाचा परिणाम झाला नव्हता. ब्रम्हसानांनी म्हणीतले = मनात म्हटले (विचार केला) आतां तुम्ही जावें = विषारी फोडी दिल्यावर स्वामी म्हणतात आता तुम्ही जा. इखीत = किंचित. कपोळी = कपाळावर, माथ्यावर स्वेदर्बीदु = घामाचे थेंब. नावेक = थोड्यावेळाने. तापु = ज्वर. उष्णता. उगाळु = पानाचा चोथा. हें एकी ठाई पुरा = पशूप्राण्यांनी जर खाल्ले तर एका क्षणात मरतील म्हणुन जमिनीत पुरण्यास सांगितले. एकांती = जिथे कुणीही जात नाही किंवा त्या जमिनीत काही उगत नाही अशा ठिकाणी. आणीके तीनि तांबोळे गोसावीं घेतलीं = विषाचा वास जाऊन तोंड शुध्द

करण्यासाठी एका पाठोपाठ तीन तांबुळ घेतली. ते आपदेओ भटां दीधली = विष काय असते याचा अनुभव येण्यासाठी. दाटुनि = लगेचच, जोरात. हळाहळ = सापापासुन तयार केलेले विष. (हे चारी विषाचे नावे आहे.) राळेमवणी = राळ्याच्या दाण्यासारखे अल्प, छोटिसी घटना. खांबी पुजा = खांबाला बांधुन पुजा करणे. येथे अर्थ खांबाला बांधुन शिक्षा. दंड करणे. बीजे कीजैल = त्याची क्रिया पूर्ण झाल्याशिवाय एवं अशा छोट्याशा घटनांना घाबरुन आम्ही पळून जाणार नाही. जचतु असे = मनातल्या मनात जळत आहे, तो सतत आम्हाला मारण्याचा प्रयत्न करतोय. तेयांचा उदीमु वायां जाओ ? = त्याचे कष्ट (खटपट) आम्ही वाया जाऊ देणार नाही ते आम्हीच सिध्दार्थ नेउ. एथ करावें ते न लगे = उपचार करण्याची आवश्यकता नाही. एकाची धावणी = चार प्रकारच्या विषापैकी एका प्रकारच्या विषाचा प्रभाव उतरण्यासाठी तुम्ही धावपळ, औषधोपचार करू लागले तर. एकाची चढावणी = दुसऱ्या प्रकारच्या विषाचा प्रभाव वाढेल. अपकारु = उपचार, अलोहीत = लाल. सोजी = जाड रवा. (दळवैकडु = सैन्याच्या एका तुकडीचा प्रमुख. सांहांगे ठाकुर = सैन्यातील छोट्या तुकडीचा प्रमुख) हेतु = (अगोदर भजनाचे फळ मिळेल नंतर हननाचे फळ. ब्रम्हसानला अगांतुक अनारब्ध क्रियेचे ओखटे लागेल. ज्या शिष्याने श्रीमुखामध्ये विषारी फोडी घातल्या त्याला प्रारब्ध हननाचे ओखटे लागेल.)

२०४) उखलेयां चांगदेवो भटांते श्रीदत्तात्रयो प्रभूचेया दरीसना पाठवणें ॥ अमोघ दर्शन =

पहिले तर श्रीदत्तात्रेय प्रभूंचे दर्शनच होत नाही जर झाले तर नीर्फळ जात नाही. तुम्हां भेटती = आम्ही तुम्हाला पाठविले आहे म्हणुन भेटतील. कव्हणी एकि = कोणी एक स्त्री. वर्तेवरि = दोरीवर. ऐले सेवटुनि = दोरीच्या इकडच्या टोकापासुन वर्त साधे = दोरीवर चालण्याची कला प्राप्त होते. दाए = ऐपतीप्रमाणे दान देणे. पसाय = कलेवर खुष होऊन ऐपती पेक्षाही जास्त दान देणे. हाड = शरीरातील हाडे गुड = हाडांमधील गुद सांद. नुरे = न उरे. काहीच शिल्लक रहात नाही. ते पडे = मनाची एकाग्रता भंग पावल्यामुळे दोरीवरुन खाली पडे. पेणोवेणा = मुक्काम-दरमुक्काम करत. उपेणें = एकाच गावात दोन दिवस थांबने. एकि भीक्षा = एकाच घरी भीक्षा मागुन तिथेच भोजन करणे. सन्यास्थाचेनी वेखे भेटती = संन्याशाच्या वेषात भेटतील. विज्ञान सामर्थ्याचे असावे. माथा = माथ्यावरती, एकदम वरती. मेरुवाळेयाचीए = मेरुवाळा नावाचे तळे. पाळी = त्याच्या काठाला कडेला. गोंदळापुढे = विशिष्ट प्रकारचे गायन करणारे माणसे,

गोंधळी. चौकुडा = एक चर्म वाद्य. चळना = गोल झगा. कवडेयांचें आभरण = समुद्रातील कवडे व त्यापासुन बनविलेले अलंकार. कटकाचीया वाटा = देवगीरीच्या रस्त्याने. तोडे = तोडे, तोरड्या. भातुकी = गोड शेवया. खाजे = फराळ किंवा भातुकी खाजे = समानार्थी शब्द. पाठउ = पाठवावे बर. उपरवाहीं देओ = वरच्यावर, घरामध्ये न जाता अंगणातुनच देऊन बाहेरच्या बाहेर पुढे जाणे. कै एणे होईल = परत केव्हा येणे होईल किंवा येणे होते कि नाही. डाउवाडीयेसि = डखले यांचे गांव वीळुजाला = सायंकाळ झाली. पेहें दे = मुलगा थोडा मोठा असल्यामुळे वाटीत दुध टाकुन त्याला पाजते. डुळकी = उल्टी करी, पिलेले दुध बाहेर काएते सेजीया = शेजारनी. साइलीया = मैत्रीणी. घेया आइ = पिउद्या आइ आंतु तऱ्हीं लीनैल = आतडे तरी ओले होईल.

२०५) संतोखा भेटी ॥

संतोखा = प्रासादिक नाव (हे वेधवंत होते) आलजुल = मात्रा, सामान. काठी = विशिष्ट प्रकारची. मुद्रा = कानातील अलंकार.

२०६) तथा अभ्यास करणीं सीक्षापणा ॥

अभ्यासकरणी = अभ्यासाच्या कृतीव्दारे आचरण. जोगी = अनेक जोगी. जोगु नाही = जोग्याचा वेष. जुगुति = ध्यान धारणा करणे, योगाचा एक प्रकार. सीक्षा = आणिकाला उपदेश करणे. आदेसु = नमस्कार, दंडवत करणे. अभ्यासु = योगासन. च्याऱ्ही क्रणें = योग आसनाचे प्रकार. पात्र पुजिलें = वेगवेगळ्या पदार्थांने पात्र भरुन मग त्या पात्राची पूजा करणे. सीक्षा केली = उपदेश केला, नमस्कार केला. भ्रूभंगी = भुवयांच्या इशान्याने पुढा ठेउनि = स्वामीं समोर ठेवले. मोदळा = आदुली, धान्य मोजण्याचे एक माप. घटिका यंत्र, (छीद्र असलेली वाटी)

२०७) तथा साडा क्रमुज्ञान ॥

साडाक्रमु = षडचक्र भेदण्याचा एक प्रकार. योगसाधनेचा एक प्रकार. (आत्मा ब्रम्हांडी लपवीने) हा गोसावीयांपासि काइ असे = आमच्या पंथाचा असुन गोसावीयांजवळ कसा काय राहतो ? पुसतातितरी पुसतु = त्यांनी जरी विचारले तरी मी काहीच सांगणार नाही, विचारत असतील तर विचारु द्या. तोंडिचा तोंडीं मारीती = सर्व लोकांसमोर तोंडात मारतील. काढिती = ओढतील. सतेव = मुळातच, स्वाभावीक घाला = करुन दाखवा. तुम्ही नेणा गा =

तुम्हालाच माहित नाही. चंद्राइ महात्मा = नाथ पंथीचा महात्मा. (वेवादत = वाद विवाद, चर्चा करत.)

२०८) उपाध्या म्हणीए ॥

म्हणीएं = व्यापार, बाजारातुन सामान आणण्यासाठी पाठविणे. **पत्रसाख** = पालेभाजी = (मेथी, पालक इ.) **सांबारु** = कोथंबीर. **वीसुगी लावा** = बेचकी, एसकी एवं हाताच्या काखेत आधार देण्यासाठी. (Y) यू आकाराची काठी. **मांउभाचि असैल** = काखेत काठी धरुन तुमचे काम ऐकण्यासाठी उभाच आहे. (**सवंग** = स्वस्त, चांगले)

२०९) नागदेओ भटां वेवुदान ॥

वेवुदान = वेदाचे दान, वेदशास्त्र म्हणण्याचे ज्ञान. **पदकर** = वेदांमधील पदांना व त्यांच्या अर्थांना जाणणारा. **संध्यातुल वेदु** = गायत्री मंत्र लयबद्ध म्हणण्याची माहिती. एवं विधीयुक्त शब्दांचे उच्चारण. (**संध्यातुल** = संध्येच्या सदृश्य) **दानासी पुढारले** = वरदान देण्यासाठी तत्पर झाले. **सबद संक्रमण** = शब्दांचा क्रम, शब्दांचा अन्वय लावणे. **वेदध्वनि** = वेदमंत्र म्हणत असताना ऱ्हस्व, दीर्घ, प्लव ह्या तीन सुरांचा उच्चार करणे. एवं गायत्री मंत्र म्हणताना आवाज (स्वर) खालीवर करणे (ऱ्हस्व = वरुन खाली नेत नेत स्वर कमी करणे. **दीर्घ** = खालुन वर स्वर नेत उच्चारणे. **प्लव** = स्वर खालुन वर नेत जोरात नंतर अतिजोरात उच्चारणे.) **संक्रमणासहीत** = पूर्णध्वनी आणि क्रमयुक्त. **पद चुकति** = गायत्री मंत्र म्हणताना गायनाची ढब (अन्वय) चुकत असत. **अचाट** = विशाल, खुप विस्तृत. **उभीए** = दोन्ही बाजूंच्या. **गंगातटी** = नदीच्या तिरावर. एवं समृद्ध (सधन) भागात. माहात्मे आमची-भटमार्गीचे. जाति = अटनाई क्रमे गेले असता. (संज्ञाक्रमु = रचनेचा क्रम.)

२१०) पारधी नीरोपणें ॥

पारधी = शिकार. **ठीटिकारें** = (घमेंडयुक्त) आम्ही काहीतरी विशेष आहोत असे दाखविण्यासाठी ऐटीत बसणे. **परीच्यो** = तुम्हाला काय येते. **वगतृत्व** = भाषण, बोलणे. **सास्त्राआधारु** = शास्त्राच्या आधाराने की **उबेणे** = शास्त्राचा आधार न घेता कसेही बोलणे. **सावजाचा** = हिंसक प्राण्यांचा. **यावा** = आगमन, येण्याची चाहूल. **धुरेचा** = शूर, वीर पुरुषांचे. **लातु** = साहस, धैर्य, शौर्य. **अभिनवे ना** = प्रगट होइना. उत्पन्न होइना. **वाड** = वाघाची शिकार. **जाड** = हत्ती, डुककर यांची शिकार. **कोड** = हरणांची शिकार. **कवतीक** = सशाची शिकार.

मोराची. रोहीया = एक पशु (हरणा सारखा). चीतळांची = अंगावर ठिपके ठिपके असनारे हरिण. मेदडांची = हरिणांची एक जात. लावेयांची = कबुतरासारखा मांसळ पक्षी. हु डू हु डू करि = हींस्त्र पशु येताना हुडु हुडु असा आवाज करतात. मांडी मोडून सज्ज झाले. आखूडिला = आकर्षित केले. परजांवरि = तलवारीच्या मुठीवर. लातु उपजला = शौर्य. आवेश चढने.

२११) बाइसांचेया देवां होणें ॥

जगती आंतु = मठाच्या परकोट्याच्या भिंतीच्या आत. पाटाउ पाग = रेषमी वस्त्राचा फेटा. काळी धारि = त्या रेषमी वस्त्रावर काळ्या रंगाची किनारी. उभी धाटिया = वस्त्राची उभीलांब घडी करून पट्ट्यासारखी कंबरेला बांधणे. लाहानी सीवनी = लपाछपी. डवंचीति = बोटाने स्पर्श करणे, फक्त बोट लावणे. उघडी = कंबरेपासून वरती. उघडी. नाइकतेया भाखा = ऐकून न ऐकल्यासारखे दुर्लक्ष करणे. खेळोंचि आदरिलें = खेळ बंद केला नाही चालुच ठेवला. बटि कुरेन्हो = पोरानो बालकांनो. देवां होआवें लागैल = बाइसाजसे सांगैल तसे एकावे लागेल. ओलणीएचि वस्त्रें = बांबुच्या काठीवर सुकण्यासाठी टाकलेले वस्त्र

२१२) संकरेस्वरीं बोणे कथन ॥ - १६ क्रमांकाची लेनी ।

बोणे = देवतेसाठी केलेला उपहार, नैवेद्य. (खांडिंभारिची = एक खंडी वीस मनाची असते.)

२१३) रीतुपे कथन ॥

रीतुपे = ऋतु परत्वे रंग बदलणारे फळ. (हे फळ वर्षभर राहत असावे.) काइसेयाचीं फळे गा = कशाची, कसली फळे आहेत. रायाचीए = देवगीरीचा राजा. गदोभांडारी = राजाचा खजिनदार. (सीध = सरळ)

२१४) माणेकेस्वरीं पेखणे चोरीं नेणें ॥

पेखणें = नाचनारे व गायन करणारे. वीवरापासि = भुयारा किंवा बोगद्याजवळ. (हे वीवर सध्या बंद आहे. कारण या बोगद्यात कोणी गेले तर परत येत नाही.)

२१५) चांगदे ओ भटां स्मरण वीधान कथन ॥

वीधान = बीधी. महाजनी = गावातील प्रमुखांनी दादोसा सकट. खंति करीत असे = उदास होणे, स्वामींवर रागावणे, खेद व्यक्त करणे. गावा नीगाले = बळेग्रामला. बोळवीत नीगाले = चार पाउले सोबत सोडवायला जाणे. आडी

= आडाजवळ, डोंगराच्या कडेने जाणारे आडवे तिडवे रस्ते. **रोवंती** = रवंथ करणे. **नींवती** = शांत होणे. **तुष्टी** = शरीराची संतुष्टी. **पुष्टी** = शरीराची धष्ट पुष्टपणा, धडधाकटपणा. **कीटकीएतें** = अळीला. **कांटा रोंवी** = दंश करणे. **भींगुरुटी** = भुंगा, भ्रमर.

२१६) तथा जळ मांडवीए कृडा ॥

जळ मांडवीए = जळक्रिडेसाठी. विहिरीसारखा बांधलेला मोठा हौद, तलाव. **उपाहार** = दुपारच्या भोजनाचा उपहार. **घडी येकि** = चोवीस मिनीटे. **वरि वीजें केले** = पायऱ्या चढुन वरती गेले. **जळमांडवी खेळो आदरिली** = एकमेकांच्या अंगावर पाणी सिंपने. (**अतिक्रमले** = खेळण्यामध्ये गेले)

२१७) सांतिबाइसां भेटि ॥

वसमतीएसि = ता. वसमत. **फीटला** = मृत्यू पावला. **धन होतें ते राउळें नेलें** = त्या काळी धन सांभाळण्यासाठी कोणी वारसदार नसेल तर त्या धनावर राजाची सत्ता असते व त्या व्यक्तीला हवा तसा अन्न खर्च राजा पुरवीत असतो. (त्या धनामुळे नातेवाईकांमध्ये भांडण होऊ नये म्हणुन राजा ते धन घेऊन जातो) **हातरीतले** = हातातील बांगड्या फोडल्यामुळे हात रिकामे झाले एवं विधवा झाली. **कावेर** = पिसे, वेड. **थोर दुखीएं जाली** = तिन्ही तापाने तापली. **लोकु निगाला** = तिर्थयात्रेसाठी. **भासे** = सांतिबाइच्या भावाचा मुलगा, भाचा. **दुखनीवृत्ती केली** = समजावून सांगणे, समजुत घालणे. **धनकुळवाडि** = पैसा अडका, शेतीवाडी, जमीनजुमला आदि. **बरवा होता** = चांगला होता. गुणाचा = अंतरगुणाचा गोसावीयांसारखाचि **होता** = तरुण. **दुख म्हणीजे पाप** = जीव, आत्म्याला दुख होते व दुःख केल्याने पाप लागते. **दुखातव** = एका जीवाने दुसऱ्या जीवासाठी दुःख केले असता. **सोनें याची फळी** = लाकडाच्या फळीऐवजी **उदकामध्ये रीगालेया** = पोहण्यासाठी पाण्यामध्ये उतरले असता. **काइ तरिजैल बाइ ?** = सोन्याच्या फळीचा आश्रय घेतल्याने पाण्यावर तरंगणार आहे का ? तसे गोमतीमध्ये उडी घेतल्याने तुम्हाला मोक्ष थोडेच मिळेल. **उपद्रोजाला ?** = त्रास झाला काय ? **एरांचे** = जसमाईसांचे. **कान्हैया** = कृष्ण. **दुहवः** - दुर्दैवी, वाईट, दुर्भागी सासरी नकोशी असलेली. **देरां भावेयां** - दिराला, व भायाला आवडत नाही. **पढीएती** = प्रिय होईल. स्विकार करतील. **पाटु पासवडिती** = ज्याप्रमाणे लग्न समारंभामध्ये नवरा नवरीला चौरंगावर सुती वस्त्र टाकुन गहु किंवा तांदूळ ठेवतात व त्यावर बसवितात लोक त्यांची पूजा करून भेट वस्तू देऊन पूजा करतात त्याप्रमाणे **दोघां सेस भरिती** = पती व पत्नीला सोबत बसवतात व पती

पत्नीचा मळवट, मांग भरतो. हे म्हणे = सांतबाइसा सांगते एकाइसा म्हणते. एथ असतां होइल = शांतबाइसाला इथ असताना जे सुख, समाधान स्तिती होइल. सय्या पाळणा = पतिव्रता स्त्री. कव्हणी एकि = सर्वच स्त्रिया शय्येच पालन करीत नाही म्हणुन कव्हणी एकी. कव्हणां = परपुरुषाला. रीगावा नाही = प्रवेश नाही. एवं तिच्या पतीच्या झोपण्याच्या जागेवर त्याला बसुन देत नाही. सुद्रीही-हिन जातीची स्त्री. वेश्या. जेचि लोक = पतिव्रता धर्म पालन केल्याने सत्याचे एक लक्ष वर्षाचे फळ होते. बोळावा = सोडविण्यासाठी एखादा माणुस सोबत पाठविणे. चीर = साडी. चोळी = झंपर. तोडु = पायातील चांदीचे तोडे, अलंकार, तोरडी. घोडें = एक घोडा. जनु = दोन चार माणसे दिली. तवं तीए = सोबतची माणसे भांगार = सोन्या चांदीचे अलंकार. (भांगार = भंग करुन तयार केलेले अलंकार) जाल कैसी = सोबत माणुस देऊ तेव्हाच जालना वाप धाडल = पाऊस पडल्यानंतर ज्वारी बाजरी पेरण्याची विशिष्ट वेळ ज्वारी किंवा बाजरी पेरल्यानंतर आम्ही रिकामे होऊ मग तुम्ही जा. बोळवीत घालुनि = सोबत एखादा माणुस देऊन पाठवणी करु. देव्हारेयावरि = देवपूजेच्या घरामध्ये. सेतासींवाराचे दीस = शेतात धान्य पेरण्याचे विशिष्ट दिवस. आराओं ना = रिकामेपण नाही, सवड नाही. बोळवीत एउनि = आम्ही स्वतः तुम्हाला सोडायला येऊ किंवा एखादा माणुस सोबत देऊ माझी काढिली. रेघ नोलःडीति = मीं वर्जलेले काम ती करत नाही, माझ्या शब्दाच्या पुढे जात नाही. रश्मी करुनि = किरणांच्या द्वारे. सीळा = घडविलेली लहान सीळा. पाषाण = बिगर घडविलेले मोठे दगड. (लता = वेली. गुल्मे = गवत, गवताची झुडुपे.) नीवति = शांत होतात. थंड होतात. द्रवति ना = त्या पाषाणामधुन पाझर फुटत नाही. सोमकांतु = सोमकांत नावाचा पाषाण व त्याच्यापासून बनविलेले मणी. तो द्रवे = तसे सिध्दांते तुम्ही असे समजू नका कि एकाइसा. माझी रेघ ओलांडत नाही आमच्यापासून स्तिती झाली असता आज्ञापालन होत नाही. दारा आली = चर्तुविध मढाच्या दाराजवळ आली. (सांतबाइसा जवळ असल्यामुळे तीला दृष्टीव्दारे स्तिती झाली तर एकाइसा दूर असल्यामुळे तिला अंतःकर्णाद्वारे स्तिती झाली.) (एरंडरसासि = गावाचे नाव. अपसमारु = रोगाचा एक प्रकार.)

२१८) तथा बोरिबाबुळ सींपवणें ॥

बोरिबाबुळ = बोर तथा बाबुळीच्या झाडाला सींपवणें = झाडाला आळ करुन त्यात पाणी घालायला लावणे. (एकतर हे दोन्ही झाडे छोटी असावी किंवा त्या झाडांची काहीतरी कणव असावी म्हणुन स्वामींनी पाणी घायला सांगितले.

वांचौन जडत्वाच्या दुःखाआड परमेश्वर येत नाही.) **मासुदीसु** = महिनाभर. **ओलीया पडदणीयां** = स्नान केल्यानंतर ओल्या वस्त्रानिशी. **हस्त उदक घेइजैल** = हातावर संकल्प घेऊन मागील सर्व नर्करूपी कर्मफळाचा नाश करुन घेऊ. **सांति नगरीचा** = इश्वरप्राप्तीचा. **पाटा दीजैल** = तुम्हाला इश्वर प्राप्तीचा. राज्याभिषेक करु. **तुम्हां सांती बाइसें ऐसे नाव ठेविजैल** = तिच्या उठण्या-बसण्या बोलण्या स्वभावावरुन शांत असावी म्हणुन. **जाळितांहीं परि न जळेलि** = सन्नीधानीचे जडत्वासारखे कर्म जोडलेले होते म्हणुन स्वामी म्हणतात. आम्ही नासु म्हटले तरी नासल्या जात नव्हते. इतके कठीण कर्म होते म्हणौनि **श्रीकरि हस्तउदक घेतले** = सांतबाइसाने महिनाभर झाडांना पाणी घातल्यानंतर स्वामींनी संकल्प घेतला.

२१९) तथां परमेश्वरपुरा पाठवणें ॥

उपेणे न करावें = एकाच गावात दुसरा मुक्काम करु नये. **संबंधा न वचावे** = नातेवाईकांच्या घरी किंवा गावीसुध्दा जाऊ नका. **मीठाचेया खडेया साक्ष न ठाकावे** = एवं इंद्रियार्थ रस विखो आदि पदार्थ घेऊ नये. **दुरुनि सेवा करावी** = श्रीप्रभूच्या लांब राहुन व सांगीतले तेवढेच काम करावे. **चीमुटी मीठही नेघावी** = श्रीप्रभू बाबांकडील मिठासारखा साना पदार्थ सुध्दा घेऊ नये. कारण श्रीप्रभूंना केव्हा काय खाण्याची इच्छा होइल ते सांगता येत नाही जर तुम्ही अगोदरच ती वस्तु घेतलेली असेल तर त्यांची प्रवृत्ती भंगेल म्हणुन उरलेला पदार्थ सुध्दा स्वामींनी घेण्यास वर्ज केला. **गोसावीयांसि लागे हो** = गोसावीयांच्या सांभाळी केली. **तल्हाताची साइली कीजैल** = तळहाताच्या फोडाप्रमाणे जपू. **देमाइसीं सांगातु दीधला** = स्वामींची आज्ञा मान्य केली. **अभ्यागता म्हणों आदरिलें** = आमच्याकडुन अभ्यागत वृत्तीचा स्वीकार करा असे सांगितले. **एकि भीक्षा वारिली असे** = एकि भीक्षा उपलक्षणे. भीक्षेव्यतिरिक्त कोणाचेही अन्न घेऊ नका असा विधी विहिला आहे. **वरिचील** = शेवटची. **वारिला** = प्रतिबंध. **आधजुनीए** = अर्धवट जुने वस्त्र. **पाटुगे** = वस्त्राच्या टुकड्याचा एक भाग. **रुजा** = आजार. **जरि घेओं ए तरि** = जर दुसऱ्याचा आपल्याला घेता आला तर. **मज गोसावीं कां वारिले** = पदार्थ घेण्यापूर्वीच मला पदार्थ घेण्यास का प्रतिबंध केला. **कणव** = किव, दया (पूर्व प्रमादानंतर जोडलेली कणव.) **संस्कारु केला** = अग्नीडाग दिला. (अग्नी डाग दिल्याने तिचा पुनःसंबंध अंतरला असे नाही तर फक्त व्यवहाराकडे पाहुन संन्यासी यांना अग्नीडाग देत नाही जसे लहान मूल सरले असता त्याला भूमीत दफन करतात कारण त्याला निष्पाप मानतात त्याप्रमाणे संन्याश्याला

निष्पाप मानून भूमीत दफन करतात) पीठजैएचेया = जंगलात असलेले देवतेचे मंदीर. एथौनि म्हणितले तें म्हातारीएसि घडलें = वचन पाळल्याची योग्यता, विधीचे आचरण केल्यामुळे तोष. वाराणसी नेइजति = काशीतील नदीमध्ये विसर्जित करतात. कासीएचा वासु किं बाइ = साक्षात काशीचा निवास आहे. जडा पार्थिवासारिखे = इतर देवतेचे जड पार्थिव जे संबंधीत आहे त्यासारखे. घाला पैली लोणार्तीर्थी = एकादसाच्या भक्ती भावची जपणवूक करत स्वामी म्हणतात कि लोणार तिर्थात अस्तीचे विसर्जन करा वांचौन अनुसरलेल्या पुरुषाची तो सरल्यानंतर अस्ती कुठेही टाकली तरी काहीच फरक पडत नाही. (तेथ लागे तेंचि बोणें करावें = जे पदार्थ श्रीप्रभूंना रुचतात तेच द्यावे)

२२०) आपदेओ भटतिं एकैए पाठवणें ॥

एकैए = लेण्याचे नाव. भागेया = प्रसादीक नाव. तवं एकु = कोणी भक्तं परीएळु = देवतेसाठी नैवेद्य. भवीक्ष असे कीं गा = भवीष्यात तुम्हाला देवतेचा नैवेद्य असे पदार्थ मिळतील व तुम्ही ते आम्हाला संपादाल. (अप्राप्ति भावीति = मला स्वामींच्या ठिकाणी काहीच क्रिया घडत नाही अशी खंत करतात.)

२२१) रांकेयां लखू मीद्रभटां जीव्हामळ प्रसाद नीराकरण ॥

रांकेया = आडनाव हाडगदलेयां पापां = हाडामध्ये घुसलेले पाप एवं महापाप (कर्मराहाटीत ५ महापाप मानतात. १) ब्रम्हहत्या २) बालहत्या ३) स्त्रीहत्या ४) गौहत्या ५) भ्रूण हत्या (गर्भपात करणे) अपवादु भके = नींदा करणे । तरि दोखू = बोलणान्याला दोष लागेल. बोखटेयासि कारण होए = दुसऱ्याच्या दोषाला तुम्ही निमित्त ठराल.

२२२) नाथोबाकरवि टीळाजानिवे पुरवणें ॥

भीक्षा यावेया कारणें = व्यवस्थीत चांगली भीक्षा मिळण्यासाठी. दीसाची वास पाहाति = सूर्याकडे बघुन वेळ ठरविणे. टीळा लाविला = टिळ्याची गोळी करुन त्याला वाळवुन जवळ ठेवतात व जेव्हा लागेल तेव्हा त्याला उगाळुन कपाळाला लावतात. तांबवटी = तांब्याची वाटी.

२२३) मंडळीका झोळी देणें ॥

प्रणएन = लग्न हे तुम्हा लागे हो = तुमच्या स्वाधीन केली. प्रतिपाळीजे = भीक्षा विधीचे पालन करा एवं झोळीला उपवास पडु देऊ नका. डिंगरा = दासीपूत्र, राजाला दासीपासुन झालेला पूत्र. (दासीला अंगवस्त्र म्हणतात) वोलि

= तलम, रेषमी. **साउला** = साडी, लुगडे. **ने** = न विचारता घेऊन जातो. **उपसाहे** = दुर्लक्ष करतो. **सांखळे** = सोन्याची साखळी (जंजिर) **भांडार फौडौनि** = पैसे-अडके वगैरे यांनी भरलेली तिजोरी तोडून. **वाखारि** = तागाची, चामड्याची पीशवी. ती सोन्याने भरलेली. **आवडी** = आपल्या अधिकारापेक्षा वेगळी. **मुख्य विखो** = चेतन विषय (स्त्रीचा उपभोग)

२२४) दायंबा भेटी : स्तिति ॥

२२५) राजेया दरीसन स्वीकारु ॥

असके = सगळेच. **राणे** = सैन्याधिकारी. नेमक्या वेळी मालकासाठी वाटेल ते करणारा. **राउत** = घोडेस्वार. **नावारुपाचा** = राजदरबारातील विशिष्ट मुख्य अधिकारी. **जो जी ए ओळगेचा** = ज्याच्याकडे जे काम, सेवा सोपविलेले आहे. **तो तीए ओळगे न देखो** = तो त्याच्या जागेवर दिसेना. **पाल्हाडांगीया** = सैन्याच्या एका तुकडीचा प्रमुख. **अचळ** = ज्याला टाळता येत नाही **नाभि** = आश्वासन **सांधा** = घाबरु नका, **सांधा कां चुकवीता** = लाभापासुन का वंचीत करतात. **एइल तरी एओ कां** = एत असेल तर येऊ द्या.

२२६) राजेया गमनीं वार्ता ॥

वार्ता = खबर, समाचार. **पाटाचा हाति** = मुख्य हत्ती. राजा ज्या हत्तीवर बसतो तो. **पडिला** = सरला, मृत्यू पावला, संपला. **हाति साहाणी** = हत्ती सेनेचा प्रमुख (हेमाद्री पंडीत) **पाणिं पीटौनि** = पाऊसाच्या पाण्याने ओले होउन **मागुता दुर्गाआतु घातला** = परत फिरुन वाड्यात यावे लागले. (**आसनीचा घोडा** = राजाचा बसण्याचा)

२२७) राजेयागमनीं प्राण ॥

राजेया गमनीं = राजाचे आगमन होत असताना. **प्राण** = प्रयाण, स्वामींनी तेथून गमन केले. **आजि राज्य जाओ** = आज कितिही मोठे संकट आले किंवा राज्य गेले तरी. **कैसे पात्र** = किती योग्य, अधिकारी जीव. **होत खेओं** = झाल्याबरोबर. **संपादील** = अर्पन करेल. दान करेल. **काठीया** = हातात काठी धरुन उभा राहणारा सेवक एवं तत्पर सेवेला तयार असलेला सेवक. **तुम्ही बोडिकीं कें रीगों लाहाल** = तुम्हाला प्रवेश कसा मिळेल, राजा आणि त्याच्या सेवकांची आमच्या भोवती इतकी गर्दी होईल कि तुम्हाला ते आमच्या जवळ सुध्दा फिरकू देणार नाहीत. **असो परुता** = त्याला तिकडेच किंवा पलिकडेच

राहू घा. एथ दीसु काढील = दिवस उगवल्याबरोबर इथे पोहचेल, दिवसभर इथेच थांबणार आहे.

२२८) माटखेडां वसति ॥

उदकपात्र भरुं गेली = नदीवर. दहीं करिणीं = दही तयार करुन विकणाऱ्या बाया. पाणिवठांचिया बाइला = पानवठ्यावर पाणी भरण्याकरता. कपडे धुण्यासाठी येणाऱ्या बाया. कटक = सैन्य. तेथचि वीकलि = वेरुळमध्येच विक्री करुन पुढच्या गावात जात होत्या. लेणे निं लेणें = प्रत्येक लेण्यात हेतु = महादेवराजाची मागील जोडुन ठेवलेली परनीष्ट खंति होती म्हणुन त्याला जवळ आल्यावरसुध्दा भेट देत नव्हते व त्याची आर्ती उत्कंठा वाढवून मग नंतर प्रेम देतील.

२३२) डोंबेग्रामीं वस्ति : दाइ भागवंतांकरवि ओटा करवणें ॥

दाइ = त्यांचे नाव दायंब असावे. भागवंतां = हे विशेषण नीसेखु न वचेचि = पूर्णपणे, मुळासकट गेले नाही.

२३३) मार्गी पोफळ फोडणा गाहाण ठेवणें ॥ वावीच्या महालक्ष्मी पोफळ फोडणा =

आडकित्ता. वेचुसंपला मंदिरातील लिळा खर्च करण्याचे द्रव्य संपले. गावा जाता = दाऊवाडीला. बीटीया = विशिष्ट प्रकारचे नाने. मनोर्थ राज्य करीत असीजे = मनोराज्य करत आहे काय अवघी राहाटी = आमच्या असलेले धातुचे साहित्य. १) पालमांडे २) आर्तिचे पालमांडे, ३) तांबतौली ४) नीरांजन ५) जेवणाचे ताट इ. उरो न ल्हा = धर्म तुमच्याकडे उरणार नाही. तुम्ही द्रव्याच्या मागे धाव घ्याल त्यामुळे धर्मापासून जाल.

२३४) एरंडबन कथन ॥ खोपडीची लीळा

वोसे = वोस पडलेले, उजाड, घरे पडलेली, भकास, उठुन गेलेले. दुरुनि एक एरंडाचे बन देखिलें = उंच जागेवर असल्यामुळे लांबुनच एरंडाचे बन दिसले. आंबेयाचे बन = एरंडाच्या झाडाला एरंडाचे घड असल्यामुळे ते आंब्यासारखे दिसत होते. सांसिनलें असे = बहार येणे, फळाफुलांनी घड मोडकळीस येणे. हा आंबावाणिचा = उत्तम प्रकारचा हापुस आंबा. विपलाउं लागले = चेष्टा करु लागले. असेख = फांधा, डहाळी. विसेख = पाने, फुले, फळे. (दुरदृश्याचा = दुरचे पाहणाऱ्याचा)

२३५) श्रीनगर दाखवणें ॥

श्रीनगर = आताचे सीन्नर. सीनरीचे कळस = सीन्नर गावातील मंदीराचे कळस. कींकाट = चित्कार (ओरडणे) हींस = खिंकाळणे. नीसाणांचा = ढोल, (नगारा) नीनादू = आवाज, गजंबु = गोंगाट, गोंधळ, कलकलाट (अडवांगानि = दुरुन, लांबुन)

२३६) श्रीनगरी भीलमठीं अवस्थान ॥

भीलमठ = महाराष्ट्रात यादवांचा पहिला (जुना) राजा भीलमं त्याने मठ बांधला म्हणुन भीलमठ.

२३७) राजेया प्रेक्षीत पुरुख स्वएंनामगोपन ॥

राजेया प्रेक्षीत पुरुख = माहादेव राजाने पाठविलेला पुरुष, माणुस. स्वयंनामगोपन = स्वतःचे, स्वामींनी स्वतःचे नाव गुपीत, लपवुन ठेवले. ठाणेयां = ता.जि.ठाणे. महीबा = मुंबईमध्ये असलेला माहिम हा विभाग. कटकैए गेला होता = आपल्या राज्यातील प्रदेशाची पाहणी करण्यासाठी सैन्यासह गेला होता. पाल्हेया = नाव. डांगीया = आडनाव. बटीकु = लहान मुलगा. गुजरु वेखू घेतला = गुजराती लोकांसारखे कपडे अंगात घातले. गुजर दौंडी घेतली = गुजराती लोक ज्याप्रमाणे फेटा बांधतात त्याप्रमाणे बांधला. पटिसाळेवरि = बाहेरच्या पटांगणात. यौ सहौ छो = इथे फक्त मी एकटा आहे. झाजणु = वेश धारण करणारा मग तो कोणत्याही प्रकारचा वेश असो. (सोरठी जाडि = गुजरातमधून आणलेले जाड वस्त्र. मदळसेसी = वरच्या छताला आधार देण्यासाठी लावलेल्या खांबावरील आकृती बध्द पुतळी, खांबाला आधार देण्यासाठी, चहुकडुन पुतळ्या वगैरेंचा केलेला दगड. माथिमा = महात्मा. हे । इहा छें = मी येथे राहतो.)

२३८) माहादाइसां : उमाइसां भेटि ॥

वडील पुत्रु सारंगपाणि = त्यांच्यापेक्षा लहान भटोबास व धाकले देसाउरासि गेला होता = दुसऱ्या देशात काम धंद्यानिमित्त गेला होता. उपद्रविला = मारुन टाकला. क्षेत्रसंन्यासु = एक प्रकारचे वृत्त घेणे. एकाच क्षेत्रात तीन वर्षे पर्यंत राहुन गावातील मंदिरात तीन वेळा आरती करण्यासाठी जाणे. रावंसगावी मठीं बांधली = माहादाइसाचे पणजीला पाच गावांची वृत्ती (वेतन) मिळत होते. १) पुरी गाव २) पाडळी गाव ३) साडेगाव ४) जोगला देवी ५) रावसगाव. मढी = घर. मास उपवास = दिवसभरात २४ तासातून फक्त एक वेळ भोजन करणे. हे व्रत वर्षातून एक किंवा दोन वेळा करत असावे. बरवे बोलति = निरुपण करत. दादोसापासौनि तेयांसि स्तीति जाली = दादोसांनी स्वामींचे नाम उच्चारल्यावर

स्तिती झाली. (दादोसांना तथा स्वामींच्या नामाला निमित्त करुन नामापासुनच स्तीति झाली.) **वाहाणा उचा असति** = उंच टाचाच्या चपला. **पडताळावेया** = विचारपूस, चौकशी करण्यासाठी. **मोकळा कासोटा** = लुंगीसारखे धोतर कंबरेला बांधणे. **आडवी वेणी** = लांब वेणी करुन समोर खांद्यावर आनने. किंवा केस छोटे असेल तर दोन्ही बाजूंनी आडवी वेणी बांधणे. **ओणवौनि** = पुढे मान करुन वाकुन पाहणे, ओणवे होवुन पहाणे. **खालुतें पाहाति** = घरात पाहती. **सारिलीया** = बाजुला केल्या. **घोंगडे** = आंथरण्याचे लोकरीचे वस्त्र. **दंडु** = काठी. **कुमंडलु** = पाण्याचे भांडे. **दादुलेयाचा** = पुरुषाचा. **यांसि गोमटे होआवे की** = ह्या दोघींना तर गोमटे होणारच एवं ह्या दोघीही तरुण आहेत व तो महात्माही तरुण आहे. तरुण स्त्रीला तरुण पुरुषापासून आनंद होतोच की. **भाणेयावरौनि** = वाढलेल्या जेवणाच्या ताटावरुन. **आउक्ष भवीक्ष उणें होए** = भविष्यात येणारी सुख समृद्धी कमी होते. (**आयुक्ष** = आयुष्य, वय) **तरि माहात्मे होती** = तरचं मी समजेन कि ते खरे माहात्मे आहे. **काइ म्हणें** = कशी विचारपूस करू. **भटी म्हणितले** = मनात. **आकृतीम** = नैसर्गिक. **होताए** = हे खरे आहे काय ? **सर्वथा** = अकदी, निश्चितपणे. **पर्वाकारणे** = दवणापर्वा कारणे. **अनुश्रले** = दादोसांच्या सांगण्यानुसार वागु लागले. **साडेगावांसि** = भटोबासांचे मुळ गाव साडेगाव. (**सोध जाला** = ठाम निश्चय झाला.) **उचीष्ट** = उष्टा प्रसाद. **गोसावी काइ म्हणौनि नेणिजे** = गोसावी कोणत्या जातीचे आहे ते माहित नाही. **दोन्ही दारसंका** = दरवाज्याच्या चौकडीच्या दोन्ही बाजु. **ठेली** = पाहातच राहीली. **जी जी एसे त्रीयंबकाकडे** = गडबडल्यामुळे स्वामींसोबत खोटे बोलली.

२३९) देवा भटां भेटी ॥

त्रींबकबाइया एथचीयाचि मा = त्र्यंबकाकडे जाणाऱ्या बाया आमच्याच आहेत किंवा त्र्यंबकाला जाणाऱ्या बाया गेल्या नाही अजुन एथेच आहेत. **आणि वीचारिले** = मनात विचार केला. **पुरुख होती** = सामर्थ्यवान पुरुष आहेत. **माहात्मेयांपासौनि जाले तें तैसेचि** = दादोसापासून व आमच्यापासून जे सुख झाले ते सारखेच आहे काय ? **स्तीत्यांतर गा** = अधिक आनंद, सुख. (सांणे = सध्या.)

२४०) भटा स्ळेष्माहरणीं परीहासुनी सुककथन ॥

स्ळेष्माहरणी = रजस्तमाचे, मनोरथमाळकाचे, वात पित्त कफाचे निरसन करण्याविषयी. **परीहासुनी** = चेष्टा करुन. **सुककथन** = सुख सांगणे. **भट गंगेकडे गेले होते** = प्राणायाम (योगसाधना) करण्याला एकांत आणि शांत जागा असावी

म्हणुन. **स्ळेष्मा झाडुं गेलां होतां** = प्राणायामाची क्रिया करुन रजस्तमाचे मनोरथाचे नीरसन करतात. जसे श्वास आत बाहेर घेण्याची प्रक्रिया असते तशी. (किंवा एकी वासना नदीच्या काठी मडक्यात दारु भरुन ते अर्धे पुरुन ठेवतात आणि भटोबास आधीच सप्त व्यसनी होते व आपल्या शरीरातील वात, कफ, पित्त कमी व्हावे म्हणून भटोबास तिकडे गेले होते. परंतु हा अर्थ पूर्णपणे घडत नाही.) **तेणे मुंगी रांड नव्हे** = दादोसांकडून मुंगी उपलक्षणे साना दोष सुध्दा नासल्या जात नाही. (येथे स्वामींनी दादोसांची व्यावृत्ती केली.) **एतुका येळु गुणु जाला होता** = जी थोडीफार स्तीति झाली होती. **तो एथिचिया स्तीति गेला** = ते सुख आमच्या सुखानंदामुळे गेले. **आम्हीचि केलें** = दादोसापासुन सुख झाले ते आमचे नाम उच्चारल्यामुळे आमच्याकडून झाले. **ऐसेंचि होतें तेही गेले** = आमचे उचिष्ट तांबोळ घेतल्यामुळे दादोसांपासुन झालेले सुख निघुन गेले. **तेयांचेन आड गेलेयां तण न मोडे** = दादोसाना शरण गेल्याने गवतासारखी साने दोष सुद्धा नासणार नाहीत इतका सामर्थ्ये रहीत आहे. (**सीवनी** = चिमणी)

२४१) दवनीका पर्वी डखलेयां स्तीति ॥

दवनीका पर्वी = दवना नावाची वनस्पती पर्वाच्या दिवशी गुरुला अर्पन करतात. हे पर्व चैत्र महिन्याच्या शुध्द चर्तुदशिला असते. डखले = पूर्वीचे नाव खेड भट. हे दाउवाडीचे. **चांगदेव** = बळेग्रामचे. **एल्हंभटां** = भटोबासांचे मावस भाऊ, सामकोसांचे पुत्र (सावखेडीचे) **अवडळु** = दुर्देवी, अभागी. **ऐसें तरि** = असे जर म्हणत असाल तर. **लावण्य अमृताची** = स्वामींच्या सौंदर्यरूपी अमृताची. **धवधणि** = तृप्तीपर्यंत आनंद घेणे. **अन्मीख लोचनीं** = डोळ्याची पापणी न हलविता एकटक पाहणे. **मग सर्वज्ञे म्हणीतलें** = सर्वजन स्तिती भोगत असताना भोजन थांबु नये म्हणुन फक्त डखलेयांची स्तीति भंगावी म्हणुन स्वामी म्हटले. **ऐसा** = असा कोणता धर्म आहे का ? **उगेयांचि असिजे** = निश्चळ होऊन शांत (स्थिर) बसावे. **ऐसा एकु धर्मु असे** = समाधी लावुन निश्चळ, शांत होऊन बसने असाही एक धर्म आहे. **व्दीतु** = जीव आणि इश्वर वेगवेगळे मानणारा. **अव्दीतु** = सर्व जगच विष्णु महंम मानणारा एवं जीव आणि इश्वर एकच मानणारा. **प्रतीष्टीति** = प्रतिष्ठा करणे. मांडणे. **प्रतक्षाकारे** = प्रत्यक्षामध्ये, दृष्ट जगतात. **व्दीत असे गा** = वेगळेच आहे.

२४२) डखलेयांसिं खेळु ॥

पाटु = पाट, कालवा (कॅनॉल) **उडति** = उडी मारुन इकडून तिकडे जाणे.
सीतांऽली = पाण्याचे सिंतोडे उडवीणे. (बखलीलें = खांद्याला धरुन पाण्यात दाबणे.)

२४३) तथा पाद वेथा संबोखू ॥

पादवेथा = पायाची पिडा, वेदना. **संबोखू** = विचारपूस करणे. **भोउडतां** = कोठपर्यंत जायचे आहे त्या जागेची निश्चिती करणे, उडी मारुन एका विशिष्ट जागेला शिवने. **अवटळला** = मुरगळला, लचकला. **तीडीकि** = वेदना, कळ, चमक. **तेथ डखले होते** = डखलेंचे बिडार होते. **कुंथति** = दुखत असल्यामुळे हळुहळु कण्हणे. **परीवंति** = पाय हातात धरुन दाबत होते. **वीवळत होते** = कण्हत होते. **पडिताळु नैएतीची** = विचारपूस चौकशी करायला आले नाही. **माहात्मे कीं गा** = श्रेष्ठावाचक शब्द वांचौन डखले अनुसरलेले नव्हते.

२४४) दाइंबा जवळीक कथन ॥

जवळीक = सन्नीधान पातले इथे हा अर्थ आहे. **इश्वरीं काइ अदए असे** = परमेश्वर देऊ शकत नाही अशी कोणती गोष्ट आहे काय. **वींस्वरुप भ्रमण तें कां पां** = जगाचे भ्रमण, संसारात एणे जाणे हे एवं मोक्ष का भेटत नाही. **जवळीकावीण** = सन्नीधानाशीवाय.

२४५) गोंदेस्वरापुढे पदमेश्वरु कथन ॥

या देऊळापुढें देऊळ कां = ह्या मंदीरापुढे दुसरे मंदीर कशाला. **गोंदेस्वरु** = गावातील प्रतिष्ठीत व्यक्ती सरली तर त्या व्यक्तीची आठवण म्हणुन त्याच्या नावाने मंदीर बांधत. **वेव्हारा** = व्यापारी. **लवडसवड** = लगबग, गडबड. **माथा भोगी लावीतु होता** = केस स्वच्छ होण्यासाठी शिकाकाईची पावडर अथवा नारळाचे दुध लावणे. **भाउजै** = मोठ्या भावाची बायको. **वहीलें** = लवकरी. **सारवीले** = गरम होण्यासाठी चुलीवर ठेवण्यासाठी सांगीतले. **खरकीटली** = सुकली, वाळली. **लाहो** = घाई, गडबड. **तेलंग देसासि** = आंध्रप्रदेश, कर्नाटक. **डोइ बांधली** = स्नान न करता केसांची गाठ मारली. **आभिमान कार्ये** = पुण्यहेतु व निष्काम नाही म्हणुन अभिमान कार्य आहे. **ते** = एकी वासना. **भावे** = पत्नीचा छोटा भाऊ, **मेव्हणा** = मेहुणे = मोठ्या बहीणीचा पती. (**तागड** = तराजु, **कथिला** = कथील पांढरा धातू (चांदीसारखा) **बैल** = बैलगाडी. **रुपे जालें** = रुपात आले, चांदी झाली. **भाचा** = बहिणीचा मुलगा.

२४६) माहादाइसांते राहावणें ॥

वृथाबाइसां = आबाइसां. तुम्हासांघातु = तुम्हाला वृथाबाइसांचा सांगात आवडतो म्हणून त्यांचा सांघात देतो. करण सवरण = आवरा आवर, साफसफाई. तें जें करां ते एथिचें सेवा दास्य करा = घरचे काम करता त्यापेक्षा आमचे सेवा दास्य करा. असंसिते होतीति = अपेक्षा करने, इच्छा व्यक्त करने. मज दादोसांवीण राहावे ना = मी दादोसाशिवाय एकटी राहु शकत नाही.

२४७) नासिकीं अवस्थान = उदास्य स्वीकारें गंगा उतरणें ॥

पंचवटि = पाच वडांचा समुदाय ते पंचवटी. रामनाथी = रामाच्या मंदिरात. पंचायेतनी = पाच देवतेंची प्रतिमा एकाच ठिकाणी असलेली जागा (पाच प्रतिमा = रामाची मुख्य. सीतेची, हनुमंताची, लक्ष्मणाची व भरताची ह्या चार अनुशंगीक. सौंदरासि = सुंदर नारायणाच्या मंदिराकडे. घाटासी = नदीच्या काठाला दगडाचे बांधकाम करून तयार केलेले जेथे स्त्रीया कपडे धुतात तर पुरुष मंडळी स्नान करतात. फुटा = उपरणे. कें हीं जाओ न ल्हाइजे = एकट्याला कुठेच जाता येत नाही. चासापाशी = निसर्गतः तयार झालेली नदीमधील दोन खडकांतील दरी जसे देवद्रोणी. पुढां रिगवे ना = स्वामीसमोर जाण्याची हिंमत होत नव्हती. विनंती करवत नव्हती. हेतु = (भरोशाने उध्दरून जाणाऱ्या जीवाने त्या अवस्थेत प्रमाद आंगवीला म्हणून परमेश्वर उदास्य स्वीकार करतात. किंवा त्या जागेत ज्ञानीयाचे हनन घडले असेल तर परमेश्वर उदास्य स्वीकारतात.)

२४८) सौंदर्यानुवादु ॥

सुंदरासि = सुंदर नारायणाच्या मंदिराकडे. वानीली = तीची प्रसंसा केली. तिसी व्येभिचारु घडला = मानसीके व्यभीचार घडला. एवं सीतेला रावण जबरदस्तीने उचलून घेऊन गेला हाच व्यभीचार घडला. प्रत्यक्ष विषयसेवा घडली असा अर्थ नव्हे. सकळ देवतांचा पळुपळु बरवेपण काढीलें = प्रत्येक देवता मुर्तिच्या ठाई थोडीफार सुंदरता आहे ती काढली. (पळु_२ = थोडी_२) सीता रचीली = सीतेचे शरीर तयार केले. जनक तनया = जनकाच्या शरीरापासून तयार झालेली एवं जनकाची पुत्री, कन्या. तीयेचा कानांतु गुढरला हस्ति सामाय = सितेचा कान एवढा मोठा होता कि कलियुगातील हत्ती तिच्या कानाच्या पाळेतुन आरपार जाईल किंवा तिच्या कानाच्या सुंदरतेसमोर शृंगारलेला हत्तीसुध्दा. तुच्छ वाटावा. षोडशवरुषी = सोळा वर्षांची सुंदर. सुंदरु बरवा = सुंदर नारायण, विष्णु सुंदर आहे. कडीदोरा = कमरेचा घोळ उतरी = रिबीनीसारखे. पाटउ = रेशमी वस्त्राचे. कास घातली असे = धोत्राला कासोटा

घातलेला आहे. **मानवली** = पसंद पडली. बरी वाटली. हे सारंग माहालेनि केली = मंदीराच्या बांधकामाचा खर्च करणाऱ्याचे नाव.

२४९) गोवर्धनीं गदाधरी वस्ति ॥

गोवर्धनी = गावाचे नाव. **गदाधरी** = हातात गदा धरणारा विष्णु.

२५०) त्रींभकी अवस्थान = वीडा वारणें ॥

मांधाणी = रांजणासारखे पसरट तोंडाचे दगडी भांडे. **जगती आंतु** = आवाराच्या भिंतीच्या आत. **आश्राइत गुंफा** = त्या भागात, जवळ. खेटुन एवं घरात भिंत न करता स्वतंत्रपणे केलेली खोली.

२५१) गंगाव्दारी बडूवासि संबोखू ॥

गंगाव्दारी = जेथून गंगेचा उगम झाला ते ठिकाण. गंगेचा झरा निघण्याचे व्दार. **बडूवासि** = पुजारी. **संबोखु** = दुःख: निवारण करणे, सांतवन करणे. **धाकुटे कुंड** = पाणी साठविण्यासाठी जमिनीत केलेला दगडांचा छोटा खड्डा आणि त्या पाण्याला लोक तिर्थ म्हणून उपयोग करतात. **कोळायेची ये** = वराह अवतार. **खालीलीकडे** = गावाच्या खालच्या भागात. **गावं नेसि** = पूर आला तर गावचं घेऊन जातेस. **तुं गुरउ** = देवतेचा पुजारी. येथे अर्थ गुरव नावाची शुद्र जात आणि शुद्रांना देवतेचा पुजारी होण्याचा अधिकार नसतो. फक्त ब्राम्हणच पुजारी होऊ शकतात. **गौतमाचा** = गौतम नावाची ऋषी. **दाइज** = वारसदार. नातेवाईक आहे काय ? मी ब्राम्हण असल्यामुळे मीच खरा वारसदार आहे. **राणा तो गोसावीयांपासि आला** = यांच्या सोबत जास्त बोलत बसलं तर उगीचच भांडण होईल म्हणून तो गुपचुप स्वामींकडे तक्रार घेऊन आला. **याचें काहीं ए** = या तिर्थस्थानाचे तुम्हांला काय उत्पन्न आहे. **सरु दामु** = एका दामापेक्षा वाढाव दाम.

२५२) ब्रम्हगीरीवरि गौतमाळां उदंबरें आरोगणे ॥

गौतमाळा = गौतमाळा नावाचे तळे. **उदंबरें** = उंबर. **पुर्वीली पाळीवरि** = पूर्व दिशेच्या काठाला. **वेंचा गा** = खर्च करा. **रासि** = ढिग. (**पींडप्रदान वर्ते ना** = अशा ठिकाणी तुम्ही पिंडप्रदानाची क्रिया का करत नाही ? एवं भोजन. **ब्रम्ह गोळकु ऐसा असे** = उंबर फोडून त्यातील बीया पाहुन स्वामी म्हणतात हा उंबर म्हणजे ब्रम्हांडरूपी गोळा व त्यामध्ये जीव गच्य भरले आहे. **अफोडी उंबर खाइजे** = उंबरामध्ये किटाणु असतात आणि त्याला फोडले तर ते सर्व बाहेर येतील म्हणुन उंबर न फोडता खाण्यास सांगितले.)

२५३) गुपीत त्रींंबका बीजें करणें ॥

गुपीत = गुप्त. त्रींंबका = तीन नेत्र असलेल्या महादेव. गुपीतत्रींंबका = गुंफेत असलेली महादेवाची मुर्ती आदि त्रींंबकी = पुर्वीच्या त्र्यंबकाला (एवं त्याच्यानंतर अवांतर त्र्यंबक बसविले असावे म्हणुन आदि त्र्यंबक म्हणीतलें.)

२५४) गौतमाची भातौडि दाखवणे ॥

गौतमाची = गौतम ऋषींची. भातौडि = उरलेला भात जिथे टाकत होते ती जागा. दीहेंचि = एकाच दीवसात. साळि पेरी = शेतात बी पेरणे. सावंगी = कापणी करणे, कापुन घरी आनने. मळी = मळणी करणे. उखळीत घालुन साळीचे तांदूळ करणे. आणी = आश्रमात परत आणी. (गौतम ऋषी सामर्थ्यवान असल्यामुळे एकाच दिवशी तो अठ्यांशी हजार ऋषींना भोजन तयार करुन खाऊ घालत होता.)

२५५) तथा सीता देविचें कोथळे मोथळे दाखवणें ॥

तथा = तसेच, त्याचबरोबर. त्या लीळेशी संबंधीत लिळा. कोथळे = धान्य साठविलेले पोते आकाराने पोत्यापेक्षा मोठे. मोथळे = गाठोडे, गवताचा भारा, धान्य साठविण्याचे लहान दगडी भांडे.

२५६) आंजनैरीं वसैए वस्ति ॥

आंजनैरी = गावाचे नाव, वसैए = जैन मंदीर.

२५७) नासिकीं पंचवटिये अवस्थान = दीस पाच = चांगदेओ भटा पाठवण : ॥

हे एकांकी असैल = आम्ही एकटेच निवास करू. प्रवृत्ती वीखो होआ ना = इच्छेप्रमाणे वागत नाही. आगंवलि काढा = अगोदर तुम्ही पुढे जा, जाण्यासाठी पुढाकार घ्या. प्रतदीनी करा = पुजा अवसर रोज करा. कोमाइली = उदास. जाडि = सतरंजी, घोंगडी एवं खाली अंथरण्याचे जाड वस्त्र. एरझार = येणे जाणे. डोंगरेडोंगर = डोंगराच्या प्रत्येक भागात. अग्रीष्टीकेसि = विटांचे बांधलेले यज्ञकुंड. वेधीं लविलीं असति = आकर्षित केले आहे. एकमेकांचेया तोंडाची वास पाहिली = नाथोबा व जानोउपाध्य यांनी. सत्रसींगाकडे गेले असति = पर्वताच्या भागाकडे गेले आहे. परंतु स्वामी तर दुसरीकडे गेलेले होते याचा अर्थ ते संन्यासी खोटे बोलत होते. (सत्र = छत्रीसारखे पसरलेले, एवं छत्र कृती. श्रृंगा-पर्वत) फाटकी वस्त्रें नेसों = चांगले कपडे घातले तर काट्याकुट्यांमध्ये अडकुन फाटेल किंवा चोर लुटतील म्हणुन (वारेन पानरेट जाति = ज्याप्रमाणे जोरात वारा आला

असता झाडाचे वाळलेले पाने त्याच्याबरोबर जोरात उडत जातात, त्याप्रमाणे जोरात (घाईघाईने) आम्हाला शोधत येत आहे.)

२५८) उपाध्या : नाथोबा भेटी ॥ गीवसु = शोधणे.

तीघै = डखला, चांगदेओभट, नाथोबा. बांधोनि आहे = बांधलीच होती तर लगेच, नुकतेच. ब्रम्हविद्या = परमेश्वराचे ज्ञान. बापुडीं = बिचारी

२५९) नाथोबाकेसदरिसनी विस्मो ॥

नाथोबा केसदरिसनीं = नाथोबाच्या डोक्यावर केस दिसल्यामुळे. विस्मो = आश्चर्यचकित. आंबेयातळि आसन = पानवड्याकडे जाणाऱ्या रस्त्याच्या कडेला आंबा असावा म्हणुन तर बायांनी स्वामी व नाथोबाला पाहिले. भादरिली होती = चाटि, चंपी केली होती. हे दोघै भाऊ = चांगदेओ भट व नाथोबा. जावळांचे = एकाच जारातील जुळे भाऊ.

२६०) मार्गी चौरंगी वीद्या नीरोपणें ॥

मार्गी = नाशिकवरून येताना आडगावला. चौरंगी विद्या = गेलेले हात पाय हे अवयव परत मिळविण्याची विद्या. पव्हे = पानपोई. पव्हे पुढां = पानपोईच्या समोरील भागात. खोड पाल्हेले होतें = झाड कापल्यानंतर बुडाला कोंब फुटले होते. हा तरि याचा स्वभाओ = झाड कापल्यानंतर कोंभ फुटणे स्वाभाविक क्रिया आहे. तळिवटि = पायथ्याशी, खालच्या बाजुला. स्वरूपू = सुंदर. बरवा = चांगला. सेजारी = शयन कक्षामध्ये. झोंबो लागली = प्रेरित करू लागली, चाळे करू लागली. दैन्य जाली = अपमानीत झाली. (लज्जीत झाली.) नखें घातलीं = आपल्याच नखाने स्वतःला जखमी केले. परिवारु = घरातील किंवा राजदरबारातील प्रधान वगैरे वीव्दांस = शास्त्राचे पंडित, विद्वान. जाणते = ज्योतिष, शास्त्र वगैरे सर्व प्रकारच्या कला अवगत असलेले. पुराणीक = पुराणाचे जाणकार. चौरंगु = दोन हात व दोन पाय कोपरापासून कापुन टाकणे. मछिंद्र आला = गोरक्षनाथाचा गुरु मछिंद्र (तोडेरूप आगमीक) हे शक्यतो अदृष्टरूपात असतात. परंतु कदाकाळी दृष्ट रूपात प्रकट होतात. पुता = मुला. कपाटीं = कोहकात (गुहेत) सीळेतळी घातला = अंगावर दगड पडेल अशा दगडाखालि ठेवला. मी ऐसा एते हो = मी असा थोडा फिरून येतो. तुम्हीं मोटा जेवाल = तुम्ही जेव्हा शिदोरी सोडुन जेवायला बसाल. कुरुंधने = पातळ केलेले अन्न. पातळ बनविलेली खिचडी, पेज सारखी. (कुरुंध नावाचे गवत.) मग बारा बरिखां तेयासि हातपाय नीगालें = जेव्हा त्याने आपली नजर शिळेवरून हटवुन

हातापायांकडे पाहिले तेव्हा त्याला समजले. मग तो तेथून निघून गेला. **चौरंगी सीधु बाइ** = चौरंगीनाथ नावाने प्रसिध्द झाला. (**सीध** = भैरवांची विद्या. **सांभवीकाचे** = विश्व चैतन्याची विद्या. **शक्ती कुमार** = शक्तीने तयार झालेला, शक्तीरूप. **सालैचा** = एक वृक्ष)

२६१) मार्गी विज्ञान दर्शन: पव्हे आरोगण : ॥

हे स्थान आडगाव मार्गी व चौरंगी विद्या स्थानाच्या मध्यभागी असावे. **सागळ** = पाणी भरण्याची चामड्याची पिशवी. **ऐसें हान होइल** = कदाचित तिकडे असेल. **सरवर** = तळे. **भवंती भवाल** = अवतीभवती फिरने. **आणालचि की** = आनाविच लागेल (अशीच लिळा पूर्वार्ध-१४१ कडेठाणची आहे.)

२६३) मार्गी उपासन्यां स्तीति ॥

उपासन्यां = पैठणचे राहणारे. **उपासनीयां स्तीति जाली होती** = स्वामींकडून अंतःकर्णाव्दारे. **हेतवं** = उपासने. **धनुकाकारें** = धनुष्यासारखे. **हे काइ सांभव** = विश्व चैतन्याची विद्या. **रश्मि होए = विद्येचा संचार होय. स्तिती होते.** **जीउ सकळें** = सर्व जीव. **आत्मत्वेन नेदखे** = लागलेपणाच्या भावाने पाहात नाही. **गोसावीं ऐसें भ्रूंगे केलें** = भुवइच्या इशान्याने पुढे चला म्हटले. **एतुकेया एका** = थोडेसे दुरवर.

२६५) नीफाडे आत्मेयां रामां पयोवर्त देणें ॥

आत्मेयांरामा = बाइसांचे गुरु बंधु वामदेव यांचा शीष्य. **कोकणाएसि** = कोकण प्रदेशातील देवता. नदीच्या काठी हे स्थान आहे. **पयोव्रती** = फक्त दुधाचे पक्कान्न खाऊन राहणारा. **आत्मारामु** = शब्दाचा अर्थ, आपल्या आत्म्यात रमणारा. **आरोळीया** = ओरडणे. **एन्हवी बाइसां नीरोधु कीं गा** = बाईसांना उगीचच वाईट वाटेल गुरुबंधूचा शिष्य असल्यामुळे. (**आळु किळु देति** = भुकेमुळे अंग वाकडेतिकडे करत. **कोकणाये** = देवतेच्या मंदीरात. कोकण नावाची देवता. **दुगाणीचे** = दोन आप्याचे, विशिष्ट नाणे.)

२६६) मार्गी आरोगण ॥ शिवन्याचे स्थान

मार्गी पव्हे होती = रस्त्याच्या कडेला पानपोई होती. रस्त्याने जाणाऱ्या प्रवाशांना पाणी पिण्यासाठी पाणपोई बनवतात.

२६७) नांदौरी जळकृडा ॥ ता.निफाड जि.नाशिक

मध्यमेस्वरा = नदीच्या मध्यभागी असलेले महादेवाचे मंदीर. **अग्ने** = पूर्व व दक्षिणेच्या मधील दिशा. **चास** = निसर्गताच तयार झालेली नदीमधील दरी

जसे देवद्राणी जवळील. **डवंचलीति** = स्पर्श करने, टोचणे. (एराते **डवंचलीति** = एकमेकाला पाण्यात ढकलत होते. **सीणतें असति** = दुखी होणे.

२६८) नाथोबापीते ग्रहोनीवृत्ती ॥

दोहीं श्रीचरणांवरतें पाणीं होतें = पायाच्या पोटऱ्यापर्यंत पाणी होते. **ग्रहोनिवृत्ती** = स्वतःची किंवा दुसऱ्याची आत्महत्या केल्यामुळे भुत झाला आहे त्याची निवृत्ती म्हणजे त्या योनीतून मुक्ता. **पीतेयार्चें** = पित्याच्या नावे. **मुंचवीजत असिजे** = मुक्त करु **तुझा पीता पुरुषोत्तमु होता** = पित्याचे नाव. (हेतु = नाथोबांच्या आभारामुळे स्वामींनी त्यांच्या पित्याला मुक्त केले किंवा पुरुषोत्तमाचीच पूर्व प्रमादी कणव असावी म्हणुन मुक्त केले)

२६९) मधिमेष्वरा वीडां वारें ॥

(गोसावीं **मध्यमेष्वरी वीडा वाइला** = स्वामींनी हरिपाळदेवाचे जीवधर्म, देहधर्म स्विकारल्यामुळे वीडा वाहिला. हरिपाळ देवांनी पाच ठिकाणी विडा वाहण्याचा नवस केला होता. १) अळजपुरी (पू.७५) २) त्र्यंबकेश्वर (पु.२५०) ३) विज्ञानेश्वर पु.(५६२) ४) घट सीधनाथ उ. (३९९) ५) प्रस्तुत लीळेमध्ये एवं मद्धिमेश्वर.

२७०) नांदौरी आदीतीं वस्ती जाली ॥

आदीती = सुर्याच्या मंदीरात

२७१) कांदळर्दीं एल्हणेस्वरीं वस्ति ॥

कांदळर्दीं = कानळस गाव

२७२) अग्नीष्टिके वस्ति ॥ हे स्थान बंधाऱ्याच्या भिंतीजवळ आहे.

२७३) चासुमाणिकेस्वरीं लींगाचां देऊळीं वस्ति ॥

चासा = चासाच्या काठावर **जगतीमध्ये** = परकोटाच्या भींतीमध्ये **लींगाचां देऊळीं** = माणिकेश्वराच्या मंदीरासमोर एक छोटे लींगाचे मंदीर होते.

२७४) सुरेगावी आदीतीं वस्ति ॥

२७६) सवंचरी सींगेस्वरीं आसन = आदीती वस्ति = दूसरां सींगे-स्वरीं आसन ॥

सींगेस्वरीं आसन = पाच पायरीचे स्थान. **आदीतीं वस्ति** = आश्रमाच्या ठिकाणी, सुर्याच्या मंदीरात एक रात्र मुक्काम झाला. **दुसरा सींगेस्वरी आसन** = वीभंडकाचे स्थान.

२७७) कुंकुमठाणीं अग्नीष्टिके वस्ति ॥

अग्नीष्टिके = यज्ञकुंड, थंडीमध्ये संन्याश्यांना शेकण्यासाठी बांधलेले कुंड.

दामोदरा = डबल मजल्याचे मंदीर. माड = समईचा खालचा दांडा.

२७८) पुणतांबा पाताळगुंफे वस्ति ॥

पाताळ गुंफे = जमिनीखाली असलेली गुहा.

२७९) नाउरीं कंटकेस्वरीं वस्ति ॥

२८०) नाएगावीं दाइंबा भेटि ॥

नाएगाव = नायगव्हान, पुणतांब्याच्या पुर्वेस पाच मैलावरचे स्थान.

देउळीएसि = लहानश्या मंदीरात.

२८१) पुनरपि पुणतांबां पाताळ गुंफे अवस्थान ॥

पुनरपि = पुन्हा कारट मढासि = दहाव्याच्या (दशक्रियेच्या) दिवशी मुंडन करण्याचा मढ. कामेस्वरा = येणाऱ्या लोकांची मनोकामना पूर्ण करणारे महादेवाचे मंदीर. वीस्वेस्वर = तिर्थाचे नाव. जळसेनी = पाण्यात शयन करणारा शेषनारायण एवं शेषनारायणाचे तीर्थ. साळुंकी = साळुंकी गुपली होती = झाडावर अडकली होती. तीएचि कोरडी जाली होती = जागेवरच सुकून गेली होती. वाळली होती. एथ पडिला = पिंपळाच्या झाडाखाली पडला. तेया पुण्यास्तव = त्या जागेच्या पुण्यामुळे आणि देवतेने त्या स्थानाचे माहात्म वाढावे म्हणून साळुंकीला ब्राम्हणाच्या घरी जन्मवून तिला पूर्वजन्माची आठवण करून दिली. जेणेकरून लोकांमध्ये त्या स्थानाचे महत्व वाढेल. (स्वामींनी अन्यत्रीची प्रचलित कथा भक्तजनांस जशीच्या तशी सांगितली वांचौन आपल्या निर्णयानुसार अशा पुण्यफळास्तव ब्राम्हणाच्या घरी जन्म भेटत नाही.) मीं अमुकी = साळुंकी अद्यापि कोरडी असे = मेल्यानंतर वर्षभर तिथेच अडकून राहिली. तेथ घातली = पींपळातळी दफन केले. स्थापना केली = समाधी बांधली. साळतीर्थ = साळुंकीपासून झालेले तीर्थ. आक्षा = आख्याईका, दंतकथा.

२८२) ठाकुर उपद्रवीं हींगुणीए प्राएण ॥

ठाकुर उपद्रवीं = गावच्या प्रमुखाला मारले असता, त्याची हत्या केली असता. हींगुणीए प्राएण = हींगुणी गावाला स्वामींनी गमन केले. बाहीर वाहीरे = बिढाराकडे न जाता बाहेरच्या बाहेर.

२८४) पुर्णगावी सोमनाथी आसन : मढी वस्ति

पुर्णगावी = पुरणगाव, पुणतांबा रेल्वेस्टेशन पासुन दोन मैल.

सोमनाथी = महादेवाचे मंदीर

२८७) जुना नागमठाणीं आदीतीं वस्ति ॥ चांदेगावची लिळा.

जुना नागमठाणी = यावरुन नवीन सुध्दा नागमठाण गाव असावे एवं तेथे नाग येत होते म्हणुन गावाचे नाव पडले.

२८८) तपोवनीं माणिकेस्वरीं आसन ॥ चांदेगावची लीळा.

तपोवनी = नागमठाणजवळ.

२८९) खातिगावीं आदीतीं वस्ति ॥ वामाचा उपहार स्वीकारु ॥

खाति गावीं = हमरापूर. वामाचा = नाव. वामदेवेंही दंडवत केले = स्वामींनी भोजनाला सुरुवात करावी म्हणुन दंडवत केले.

२९२) डोंबेग्रामी अवस्थान : दाइभागवंताकरवी ओटेया चुना पिटवणे ॥ डोंबेग्रामी =

डोंबाई देवता व तिच्या नावावरुन डोंबेग्राम नाव पडले. ओटेया चुना पिटवणे = ओटा तयार करण्यासाठी चुना तयार करविणे. माझा जरु गेला = पूर्णपणे नाही. नीसेख न वचेचि = पूर्णपणे गेला नाही. चुना पीटिला = कामगारांकडून. (एवं स्वामींनी दाइभागवताची दुख नाशक लिळा केली.)

२९४) बीडी आटवलीए माहालखूमीए अवस्थान ॥

आटवलीए = नदीच्या काठावर बांधलेली गुहा. प्रसनाएकाचीया गुंफा = त्यांनी स्वतः करता बांधुन घेतल्या असाव्या किंवा गुंफा बांधुन दिली असावी. (हे अन्य संन्यासी) बीढार = मुक्कामाचे ठिकाण. बाहीरि असैन = बाहेरच्या पटीशाळेवर राहीन. परिग्रहो परता ठेऊनि = साहित्य, सामान त्याच खोलीत. एका कोपऱ्यात ठेवले. वोटा = खोलीमधील वोटा. मासच्यारि = पावसाळ्याचे चार महिने.

२९५) प्रसनाएकां भेटी : स्तीति ॥

पुढां = स्वामींसमोर. मग प्रसनायक म्हणति = लोकांना. ब्रम्हवीत्पती जाली = ब्रम्हज्ञान, आनंदात ब्रम्हाचे ज्ञान, स्तीति, आनंद घेणे हेच ब्रम्हज्ञान झाले. रेमनाएकें = हे त्या प्रदेशाचे प्रमुख अधिकारी होते. अपरपक्षी = श्राध्दपक्ष, भाद्रपद महिन्यातील दुसरा पंधरवडा. पितर पक्ष. भाद्रपद महिन्यातील कृष्णपक्ष.

दुटी = दोन वस्त्र जोडुन तयार केलेले वस्त्र. वाइली होती = भेट दिली होती.
तेधुनि = तीला धुवुन आणि भगवा रंग सुध्दा दिला होता.

२९६) पद्मनाथी भेटि : स्तीति ॥

रेमनाएक पद्मनाथीचे पीता व जोगनायक मोठे बंधु होते. सारस्वत भटां भोगनारायणाचां देऊळी दरिसन जालें होतें = पैठणला पू. (१३०) लिळा. म्हणौनि ते गोसावीयांचेया दरीसना येती = पूर्व परिचय असल्यामुळे दर्शनाला येत. चळवळे = चंचल प्रकृतिचे, सतत काम करत राहणारे. येइजोंहों = इकडे येत जा. दीहां एकां आडयेति = एका दिवसाआड येत. दीसा आठा येती = आठ दिवसानंतर येत. आरायेंचि ना = सवड नसणे. रिकामे पण नसने. बनी आसन जाले = हे अनुपलब्ध स्थान. आडपालउ = तोंडासमोर वस्त्राचा आड पडदा : गोसावीयांवरौनि = स्वामींसमोरुन, रस्ताच तिथुन जात असल्यामुळे जवळुन गेले. कानवडे = तिरपे. हा याचा सीक्षू = पद्मनाथी देव सारस्वत भटांचे शिष्य. अतिसो न करावा = अतिरेकपणा करु नये, जास्त प्रमाणात ममता (लोभ) करु नका, याला जास्त जवळ नका करु.

२९७) पद्मनाथीचा उपाहारू = वस्त्रपूजा ॥

मोटका = नेमका. वस्त्रपुजा केली = बाहेरुन नवीन वस्त्र आणुन पुजा केली.

२९८) रेमनाएकां अवसरु अनअवसरु कथन ॥

भीतरि रेमनायक आले = आवाराच्या आतमध्ये आले, अंगणात आले. जाणवा का = निरोप द्या, संदेश द्या. बाहीरि बीजें केलें = पटिशाळेवर अनवसर = अयोग्य वेळी. सोधावे = व्यवस्थीत चौकशी करायला पाहिजे. वीतीपात दे = संकट निवारण होण्यासाठी विशिष्ट वेळी केलेले दान. सारी = बुध्दीबळ. उभगला = कंटाळला. फळें मोडैल = डाव संपेल. चेइल = जागा होइल. जाए = बसुन, कंटाळल्यामुळे फिरायला, नीघुन जातो. ब्राम्हणासी = दुसऱ्या ब्राह्मणांना. (सिधांत = तसे अन अवसराच्या वेळी तुम्ही आले तर आमचे दर्शन होणार नाही असे नाही व तुम्ही थोर अवसराला चुकाल असेही नाही.)

२९९) कोले घाएखंडि दाखवणें ॥

कोले = दांडा, काठी, छडी. घाएखंडी = समोरच्याने केलेला वार चुकविणे व आपला वार करणे. गरुडीकडौनि = गरुड व्यायाम शाळा, पूर्वी व्यायाम शाळेत गरुडाची मुर्ती समोर ठेऊन व्यायाम करत परंतु मुसलमानांच्या धाडीनंतर

हनुमानाची मुर्ती, फोटो समोर ठेऊन व्यायाम करतात. **सराउवांचा अनुकार केला** = तालीम करून दाखविली. **परिजीलें** = मारण्यासाठी उगारले. **चौरंगी घाओं केला** = एकाच वारात चार ठिकाणी मारले वांचोन स्वामींनी दुरुन तसे करून दाखविले त्याला मारले नाही. **प्राज्ञु असे** = बुद्धीवान, हुशार आहे. **घायाघाया** = एकाच घावात तत्परतेने, झटपट. **प्राणीयांतें ठेवील** = अनेक माणसे मारील.

३००) सुकीयां जोगनायकां दूखा उपनीति ॥

सुकीयां = कर वसूल करणारा. **दूखा उपनीती** = दुःखचे निवारण करणे, नाश करणे. **माथा सींपिला** = चांगली बुद्धी यावी म्हणुन डोक्यावर सींपडले. **भीतरि घेतले** = पिऊन घेतले. **जळांका** = कशामुळे दुःखी आहे **मीरजेकडील** = त्या काळातील प्रसिध्द गाव तर आजचे ता.मिरज जि.सांगली. **उभयेमार्गीचा** = येणारे-जाणारे प्रवासी. (त्यांच्याकडून कर वसूल करायचा जितक्या वर्षाचा करार असेल तितके पैसे राजाला देऊन उरलेले आपण घ्यायचे.) **अवधीए मार्गीचे मज सुंक होतें** = सर्व रस्त्यांचा कर मीच वसूल करत होतो. **सोइरेयाधाइरेयांआंतु वेचु** = नातेवाइंकासाठी खर्च करु. **वेओ** = लग्न. **वन्हाडे** = वरात. **बैलु भरुनि** = पैसे, सोने-नाणे वगैरेंनी बैलगाडी भरून घेऊन येत होता. **जनु होता** = माझ्या बरोबर जो होता. **गांठी** = सोन्याचे मणी असलेली गळ्यातील माळ, साखळी, सोन्या-चांदीचे अलंकार. **मुदी** = सोन्याची अंगठी. **पसरां बैसवीला** = दुकान उघडून दिले. **तोंचि भांडवल** = दुकानासाठी दिलेले द्रव्य, पैसे. **ते दुख पडिलें** = भयंकर दुःख माझ्यावर कोसळले. **मी जळंतुचि असे** = नेहमीच दुखीस्त असतो. **नीवालांजी** = शांत झालो. **द्रव्यसोखू** = द्रव्य चोरी गेल्यामुळे दुःख **पुत्रसोखू घरभंगू** = पुत्र सरल्याचा व पत्नी सरल्याचा शोक किंवा घर विकून बेघर झाल्याचा शोक.

३०१) बाइसीं महात्मेयांची वाट पाहाणें ॥

सांपे = सध्या, अलिकडे, हल्ली. **खंति लागति असे** = उबगल्यासारखे होणे. **आजि पाहे एति** = आज उद्या येतील. **सांचुनि ठेवा** = सांचुन ठेवा, तयार असु द्या.

३०२) देवा : भटां भेटि ॥

कांबखेडेयासि = गावाचे नाव. जि.औरंगाबाद : **पर्वाकारणे** = पवीते पर्व करिता. **वीणवीली** = विनुन, तयार करून घेतली. **दामीं दों आगळें** = दोन अधिक दाम देऊन **गोदरी** = संध्याकाळी भरणारा बाजार. **सुरकोनी** = दोन्ही बाजूंनी.

जाणिजति ना = आपल्याला माहित नाही. **येकी ठाई वसिनले** = एका ठिकाणी मुक्कामासाठी थांबले. **घाटासि** = नदीच्या काठावर जेथे कपडे धुता येतात व स्नान देखील करता येते. **उजाइ करीत असति** = प्राणायामाचा एक प्रकार, श्वास ठराविक वेळेत आत घेणे व बाहेर सोडणे. **प्रसनाएकाची दुटी** = प्रसनायकाने भगव्या रंगांची दुटी वाहीली (दुटी = वस्त्राची रुंदी वाढविण्यासाठी वापरतात.) दोन वस्त्रांची तयार केलेली. **दूटीएचेनि** = दुटीच्या रंगाच्या प्रकाशामुळे. **श्रीकरु काडुनि** = दादोसांच्या पाठीवरून काडुन. **प्रतिलीया** = तळहातावर उगाळल्या.

३०३) पर्वी पुजा ॥

माहात्मेयांचा ठाई पर्व होत असे = दादोसांना त्यांचे शिष्य परिवार पर्व करित होते. **एथीचा एथ बाबा असति** = याच गावी. स्वामी येथे विराजमान असताना. **तरि तु आलासि हैं काइ** = दादोसांना पवीते न करता येथे कसेकाय आले ?

३०४) देवक्षाळीत वस्त्रस्वीकार ॥

देवक्षाळीत = रामदेवांनी दिलेले वस्त्र धुवून. **गळां मुठि एकि पवितेया** = मुठभर जाड होतील एवढे जाणीवे गळ्यात होते. **भोरि** = भुकटी, पावडर **देवी आपणे यांसि पवितें वाववीलें** = स्वतःला पविते वाहुन घेतले. **आम्हांसीचि करावें** = आम्ही तुमचे गुरु असल्यामुळे आम्हाला करा. **देवीं ऐसे आडवे तीडवें पाहिलें** = अपमान झाल्यामुळे त्यांनी खालीवर इकडे तिकडे पाहिले किंवा बाइसा व चांगदेओ उपाध्य हे मला पविते वाहतील म्हणुन पाहिले. **कोण कोणां वडील** = आमच्या ठिकाणी कोणीच लहान मोठा नाही किंवा बाइसा याच्यापेक्षा श्रेष्ठ आहे हे सुध्दा विसरले आणि बाइसांकडून पविते वाहुन घेण्याची अपेक्षा करतात. **यांसि** = दादोसांना. **ओहळोनि** = पाण्यात हीसळून. **वीसाइल** = खळ निघुन गेल्यानंतर पातळ होईल, वस्त्राची घडी मोडेल. **उवेळें** = ओवळे, वापरलेले. **वीधीअवीधींचे ज्ञान नाही** = गर्व व अभिमानामुळे. (आंगसीकें = अंगावर घातलेले वस्त्र)

३०५) एकादसीसि सोभागाकरवि केळें खाववणें ॥

सोभागा = पुर्वीची माइबाइसे. **नासती** = खराब होतील. **वेचिजतु का** = वाटुन देऊका. **वृधाबाइसे** = आबाइसा (भटांची आई) **चाळवीत असिजे** = मस्करी करीत आहेत. **केळे खाववीली** = खावू घातली.

३०६) आबाइसां आपध्दुर्मु नीरोपण ॥

आपध्दुर्मु = अडचणीच्या वेळी करावयाचा धर्म. संकट काळी आचारवयाचा धर्म. **एका ब्राम्हणाचेया घरासी** = तो ब्राम्हण ओळख परिचयाचा आहे व ह्या त्याच्याकडे नेहमी जात एत असत. **जागरणासि** = जागरण गोंधळ. **एकवते** = दिवसातून एक वेळ जेऊन करावयाचा उपवास. **ऐसी भूक** = आज लागली अशी भूक. **आसानिचा** = मडक्यामधील, चुलीजवळ ठेवलेले मडके. **कांजी** = पीठ टाकून केलेले पातळ पेय. **पाठि घातली** = झोपली. **नखते** = काहीच न खाता. **पारणाइती बाइया** = उपवास सोडणाऱ्या बाया. **अपुंसी** = न विचारता. **प्राणापदी पीडा समे** = थोडीशी भूक शमेल.

३०७) उमाइसा नीरे नीरोपण ॥

नीरे = नर्क. **खडकलीएकडे** = नदीजवळील खडकाळ भागात. **कीवी** = अळी. **मग म्हणताती** = मनात म्हणते. **तैसे आणि काइ** = दुसरे आणिक नर्क नसुन हेच नर्क आहेत. **जाणतेयासि एथचि नर्क** = ज्ञानी पुरुषाला येथेच नर्क दिसतात.

३०८) आबैसा : अनंतु नीरोपण ॥

अनंतु = रेषमी किंवा सुती वस्त्राचे बरेचसे धागे एकत्रित करुन त्याला चौदा गाठी मारलेल्या. **अनंत व्रताचा दीसी** = भाद्रपद महिन्यातील शुध्द चर्तुदशिला. **पाटसुताचा** = रेशमी धाग्यांचा. **हवीक्षाअनाचा** = अग्नी कुंड प्रज्वलीत करण्यासाठी तुप टाकतात म्हणून येथे तुपाला हवीक्षाअन्न म्हटले आहे. **दोन्ही सेवट** = दोन्ही बाजूंची टोके. **तांथूंचा** = धाग्यांचा. **एकु सेवटु इउती** = एक टोक इकडे दिसते तर,

३०९) प्रसनाएका चांदोवा ब्रम्हकथन ॥

प्रसनाएक = अन्य संन्यासी. **चांदोवा** = छतावर लावलेल्या कपड्याचा ज्याला मातीची फळे बांधले असतात. (पूर्वी देवतेच्या मंदीरात चांदोवा असतं) **ब्रम्हकथन** = प्रसनायक ज्या देवतेची भक्ती करित होते तिलाच ब्रम्ह मानत. परंतु त्या देवतेची फळे ह्या चांदोव्यासारखी पतन होणारी आहे असे सांगणे. **ये तुमचीं ब्रम्हें गा** = ह्या चांदोव्यासारखी. **मुर्ते** = विशिष्ट काळ भक्ती केल्यानंतर मिळणारे फळ. माफक सुख, मपीत फळ देणारे. **चुतिमंते** = पतन होणारे (लादी = लीद, चिखल. **हरियाळ** = गवत, हरळ वगैरे टाकुन बनविलेले फळ. **वर्त** = रंग लावलेले, **जो जयाचा वर्तु** = ज्या फळाचा जो रंग. **ठकारे** = आकार)

३१०) रुम्हणेयाचा दृष्टांत कथन ॥

रुंभणे = नांगर, शेतीकाम करण्याचे औजार. **दुधाचे गुणविसेख** = शरीरासाठी दुध किती पौष्टिक आहे वगैरे. **अन्मोदीत होते** = वाखानत होते, वर्णन करत होते. **जात्यंधु** = जन्मतःच आंधळा. **हातु वाकुडा करुनि** = जात्यंध्याने देखिले, त्याच्या हाताला लागले, स्पर्श झाला. **बापे** = श्रेष्ठ माणसाने, गुरुने. **कठीया** = गावठी, विशिष्ट माहिती नसलेला, कर्मठ पुजारी. **तो** = कठिया तेथ राहे = हाच परमेश्वर आहे असे समजुन **तेणे अधिका नरकचि होति** = झाडल्यामुळे व सडासर्माजनामुळे सुक्ष्म जंतुंच्या हिंसेचा दोष. (ती क्रिया विधीत नसल्यामुळे नर्क)

३११) चांगदेओभटां धोत्रा ज्ञानस्वरूप कथन ॥

धोत्रा = धोतर धुण्याचे. **ज्ञानस्वरूप कथन** = वस्तुस्थिती सांगणे, ज्ञानाने यथातथ्य माहिती देणे. **चाटे** = विद्यार्थी. **तीहीं म्हणीतले** = आपसात म्हटले. **भटो** = ब्राम्हणाला भटो म्हणतात. **दोनि पाहार जाले** = दुपारचे बारा वाजुन गेले. **काइकाज** = काय आवश्यकता, जरूरत.

३१२) आपदेओभटां नींबु माधुरीएं करणें ॥

नींबु = लिंबाचा पाला. **माधुरीएं** = गोड, मधुर. **तीयें पटिसाळेवरि** = परसनायकाच्या खोलीच्या बाहेरिल पडवीवर. **पौळीसी** = परकोटाच्या भिंतीआत, भिंतीजवळ. **अर्ध बाहीरि अर्ध आंतु** = अर्धा भिंतीच्या आत अर्धा बाहेर. **गुंफेवरि** = प्रसनायकाच्या. **ऐसीया आंलीया होतीया** = खाली उभे राहुन हात पुरैल इतक्या खाली. **ओरपओरपों** = पाला तोडुन तोडुन (या आंतु = या लीळेत)

३१३) वीद्यावंता भेति ॥

आंगी लेइले होते = नेहरु, सदरा घातला होता. यावरून दिसते की ते सदर्थ (उपाधीमंत) विद्यावंत असावे. **उभे ठाकले** = आदरार्थी उभे राहिले. **भातुकें** = खाजे, खाऊ. **वाटा** = पात्रात, ताटात. **अनुकरण केलें** = चार पाउले सोडायला गेले.

३१४) देवांप्रति गीरीकपाटे प्रसंसा ॥

गीरी = पर्वत, डोंगर. **कपाटें** = डोंगरातील दरी. **पर्व** = पविते पर्व. **वाढावाढी** = भोजन वाढणे. **ग्रामांतर** = गावाला जात आहात काय ? **घाटावरि** = उंच विभागाकडे किंवा बिड अ.नगर कडे. **तुम्हां गंगातीउरचि होए** = तुम्हाला फक्त गंगातीरच आवडेल. **नवीं नवीं अघारें** = शासनाकडून दानात मिळालेली नवी जमिन व त्या जमिनीत पिकलेले नवीन धान्य. **श्रधाधान लोक** = श्रद्धावान,

भाविक माणसं. ताटी ठाणवैया = पाटावर अथवा तीवईवर जेवणाचे ताट ठेवणे. सरवळेया = वळलेल्या शेवया व त्याची बनविलेली खीर. पंचधार साखर = साखर जर मुठीत घेतली तर पाचीही बोट्यांच्या भेगेतुन ती खाली ठाकते किंवा पंचधार नावाची उत्तम प्रकारची साखर. भातुवेळितीं = सेवेला तत्पर राहणारा शिष्य परिवार. ऐंसे तुम्हां गंगतीउरचि होए = इतके सारे असल्यामुळे तुम्हाला गंगातीरच हवे. अदृष्टार्थीए = अदृष्ट वासनेचे. गव्हरें = अवांतर तयार करून घेतलेले दरी वगैरे मांदाडे = समुह, समुदाय. मंजीष्टा साया = घनदाट सावली. वरि संचरते चंद्रस्मि = झाडाच्या डाहाळीतुन येणारे चंद्राचे किरण.

३१५) आबैसीं दीठि उतरणें ॥

दीठि = लागलेली दृष्ट उतरवणे. आलोहीत = लाल. वासनांची-विचारांची कुहीटि = कुजलेला नासलेला पदार्थ. (जनपद = लोकांचा समुदाय)

३१६) सोभागें नाम करणें ॥

सोभागे = सौभाग्यवती, भाग्यशाली. परभत = मोठे, जाडजुड. फाळ = रुंद. पसरट, टोकदार. गाडुगा = तांब्या, सोभागाचा गाडुगा = सौभाग्यवती गाडगे आहे.

३१७) दाइंबा सोभागांते हांसणे ॥

सोभूलेया = शोभणारी, (प्रेमाने चेष्टा करणे) सोगौरा = गोरी. दायादादोतें = दायंबादादांना वौजे = मृत्युनंतर अंतिम विधी मी करेन. संस्कारु = अग्नीडाग.

३१८) भोजेया सरावीं चुकि ॥

सरावीं = तालीम, डावपेच दररोज करण्याचा व्यायाम. सराडेयाचा = सरभाड, सनकाडीं. वळन घेउनि = विशिष्ट पद्धतने मागे फिरणे. परवडी = क्रमाने, एका पाठोपाठ एक. होए = बरोबर आहे. वेताळु = पूर्वी व्यायाम शाळेत वेताळाचा फोटो असे. त्याला नमस्कार करून मगच व्यायाम सुरु होई.

३१९) गोंदो माळ देणें ॥

गोंदो = सत्यदेवीचा पुजारी (गोविंदधावनी तो गोंदो) पर्वा कारणे = पवीते पर्वा कारणे. अखंड म्हणति = मनामध्ये.

३२०) भोजेया वखरीं चुकि ॥

वखरीं = नांगर. आउत वाहात होते = नांगराने शेत नांगरत होते. नाडे = बैलाच्या नाकातील वेसन.

३२१) पालीं मैराळदेववीं वस्ति ॥ चौक नमस्कारी आहे.

पाली = गावाचे नाव. मैराळ देवी = (खंडोबाची पत्नी)

३२५) राहीया भेटि ॥

राहीया = गवळ्याचे नाव. कोरें वस्त्र = नवे वस्त्र. केदारा देवाची = महादेवाची. श्रीमूर्ती वरौनि फुटा खालुता ऐसा पडिला होता = ज्याप्रमाणे आपण उपरणे पांघरतो त्याप्रमाणे एक बाजू निसटल्यामुळे खाली पडली होती. हों देइजो डोळेयां पारणें = आपली सुंदर श्रीमूर्ती पाहुन माझ्या डोळ्यांची तृप्ती होऊ द्या. आंग सराउवांचे = व्यायाम केलेले पिळदार शरीर. मर्दनेचे आंग = मर्दना (मालीश) केलेले शरीर. वामदेव : गुणाकार देव : देवर्तदेव = त्या काळातील प्रसिद्ध संन्यासी. पाणीभाताची आंगे = फक्त पाणी भात खाऊन पोसलेले अंग. भेंडी = थुलथुलीत, वाळकुटे अंग. गोतमारी नावंजाळे = पशु, पक्षी व मासे पकडण्याचे विशिष्ट जाळे. तेंही = वामदेव-गुणाकारदेव. कार्नी खडा लाविला = कानाला खडा लावून जोरात दाबले, शिक्षापण केले. तैसीं तीए दुखवताति = तुझ्या कानाला खडा लागल्यावर जसे दुःख झाले तसे दुःख त्या प्राण्यांना होते. सांडवीले = हिंसा धर्म सोडायला लावला, जाळे सोडायला सांगितले.

३२६) भटां : माहादाइसां भेटि ॥

अपरितोखु = पर्वाच्या अवसराला वंचित राहील्यामुळे दुःख करणे. भारीवसु घेओं लागली = हट्ट घेऊ लागली, आठवण करून पुन्हा दुःख करू लागली. सपुजित = दुपारचा पुजा अवसर झाल्यानंतर अकराच्या दरम्यान पुजेसहीत आसनस्थ आहे. कीं मीं राहीया = मी खरा राहीया आहे कि नाही. काइ होति = ही तुमची कोण आहे बर. एं काहीं नव्हति = ही आमची कोणीही नाही. एथिचीए सवेतव = पुन्हा भेटत राहिल्यामुळे.

३२७) राहीया करवि दुध आणवणे ॥

नावां एकां = थोड्या वेळाने. एर तुमचे = दुसरे जे पदार्थ, वस्तु लागेल ती तुमची. मां तुमचे काइ केंही गेले = तुम्ही दररोज दुध देणार आहेत की. साकरी = सतत गोड दुध देणारी म्हणून साकरी नाव.

३२८) माहादाइसांचीए पाठीवरि श्रीचरणुं ठेवणे ॥

आउठ गावे = साडेतीन गावं, ६ कि.मी. चे एक गाव एकूण २८ कि.मी.
चौकी आसन जाले = केदारच्या चौकात बसले.

३२९) माहादाइसांचा उपाहारु स्वीकारु ॥

सामदि = सामग्री. सामान साहित्य. वळिवंट = कणकीच्या पिठाच्या वळुन तयार केलेल्या शेवया. वेळु = तयार करु. बाइ = बाइसाला. ए = माहादाइसा. वडातळीं बीजें केलें = अनुपलब्ध स्थान. चरणक्षाळण केले = भोजन करण्याअगोदर जेवणाराचे पाय धुणे हा कर्म राहाटीतील विधी. हे काइ बाइ = माहादाईसाला स्वामी म्हणतात. तांदूळांची खीरि केली = तुम्ही तर शेवयांची खीर करणार होता. श्रीचरणा लागली = आपली चुक मान्य केली. एथिची प्रवृत्ति = आमची इच्छा, मनुष्य वेषानुसार.

३३०) माहादाइसें माहो उपवासें प्रस्नु करणे ॥

माहोउपवासे = महिणाभर करण्याचा उपवास, मासोपवास पाखू एकु = १५ दिवस स्त्रीयांचा उपद्रो उठिला = मासिक पाळी येणे. वायनायकू = माहादाईसांचे पिता. उजवीजे = व्रताच्या शेवटच्या दिवशी उद्यापन करणे. देओब्राम्हेणु केलेयां = ब्राम्हणाला खाऊ पिऊ घातल्याने. फळ होए = ज्या देवतेच्या नावाने केले त्या देवतेचे फळ होते.

हेतु = (विधी युक्त नसेल तर प्रत्यवायाचे नर्क होतील. भावप्रधान विधी अनुशंगीक असेल तर नर्क होणार नाही.)

३३१) तथा एकादशी प्रस्नु करणें ॥

उपवासु कीजे तेणे पाप होए = शरीराला पीडा होते म्हणुन दोष. उजवीजे तेणें पुण्य होए = व्रताच्या शेवटच्या दिवशी लोकांना जेऊ घातल्यास पुण्य मिळते. एकवत कीजे = दिवसातून फक्त एक वेळ अन्न खाऊन व्रत करणे. ब्रम्हचर्य = विकाराची सेवना न करणे. वागर्नीमु = वाचेवर नियंत्रण ठेवणे, मौन. पारणें = व्रताच्या उपवासानंतरचे भोजन. पारणें तेचिं नीवारणें = तृप्तीपर्यंत जेवणे. नरकचि होति बाइ = विधी विरहीत उपवास केल्याने नर्क होतात. जगवीस्व = सर्व जग. चोहोटां = चौकामध्ये. बाजुलें = बाज, खाट. सेणवरि नेघे = लोक शेण फेकुन नाही का मारील? संग्रहो वीहिला = चरित्रकार म्हणतात संग्रह पाळण्यास सांगितले.

३३२) दयांबा जावाइं नीराकरणें ॥

ना होए = बरोबर आहे. संवसाळुनि = सांभाळुनि. तुमची कोणी साख = ब्राम्हणांच्या दहा शाखा, प्रकार आहेत पैकी तुमची कोणती शाखा. माध्यांजन = एक शाखा. सर्वज्ञे म्हणीतले = ते लोक गेल्यानंतर स्वामी म्हणाले. जी मी काइ जी = मीं सुध्दा निराकरणच करित होतो तरी आता काय करू हे असति आणि काइं जी = दायंबा स्वामीं सोबत विनोद करतात. ती आली असती तर सांभाळली असती पोरुयासीचि टेकला मां = हेच तर याला हवे होते. याच्याच तयारीत होता.

३३३) चींतन प्रस्णे राहीया पाठवणी ॥

चींतन = स्वामी चींतन करत असताना. प्रस्णे = स्वामी काय चिंतन करतात असे राहीयाने विचारले असताना. बुझले = लक्षात आले. वोपडानि = घाण वास

॥ ३३५ सांकर्दी बाहीरीली बीजे स्वरी वस्ति ॥

सांकर्दी = साकत गाव. बाहीरीली = गावाच्या बाहेर असलेले

॥ ३३६ सवितडां साजां आसन ॥

सवितडां = सौताडा. साजां = चारी बाजुनी खांब असलेले पण भींती नसलेले छोटे मंदीर. चौबारा = चौकोनी ओटा.

॥ ३३७ घाटीं चांगदेओ भर्तीं घोंगडें पतन ॥

घाटी = डोंगर विभाग, उंच भाग, उंचावरून खाली येत असताना. चांगदेओ भर्तीं = चांगदेओ भटांच्या हातातून. पतन = खाली पडणे. (पातन = स्वतःहून जाणून बुजून पाडणे) पडे ना = मी पाडले नाही. गोसावीं इखीत हास्य केलें = अगोदर म्हणत होते कि मी पाडले नाही नंतर म्हटले खांद्यावरून निसटले म्हणून. बुडी = पायथ्याजवळ.

॥ ३३८ दाइंबा आसर्नीं नीक्षेदु ॥

नीक्षेदु - आसनावर बसण्याविषयी प्रतिकार. बोटें भोए खालावली असे = बोटभर जमीन खाली आहे. भीड राखिली = लाज राखली. (भीड = उपकार) (आडोळीचि ना = उठत नव्हते, धडक देणें. आदळणे.)

॥ ३३९ रामदरा गुंफे अवस्थान ॥

रंग माळिका भरिलीया = गुंफेमध्ये रंगमाळीकां, रांगोळी काढली. यावरून गुंफा बरीच मोठी असावी नंतर तीला तोडून लहान केली.

॥ ३४० नदीधारे प्रदक्षणा ॥

नदीधारे = नदीच्या धारेजवळ (वींचुर्णा नदी) माणुकूर्ली = लालरत्न, रत्नासारखे (ही उपमा जमली नाही कारण पाण्याचे सितोडे पारदर्शक असतात.) खेवणीली = खोवलेली, जडवलेली. धारेसि प्रदक्षणा करविली = तेथील परंपरा असावी म्हणून व्यवहार पाळण्यासाठी स्वामींनी त्याचा भोवती फीरायला लावले. (धारेचेया कुंडा = धार पडून झालेले नैसर्गिक रांजणासारखे कुंड)

॥ ३४१ प्रसनाएका भीक्षा सौकरीए श्रवण ॥

सौकरीए = कष्ट न करता सहज भिक्षा मिळने. दीसवडि = दररोज. सौकरीए = सुलभ. आपुलेया असा गेला = आपल्याच वंशावर गेला संन्याशाच्या जातीवर गेला. आणि आपण = ज्यांना पाहण्यासाठी पाठविले ते.

॥ ३४२ मार्गी बाइसा आग्रहों नीवृति ॥

मार्गी = वनदेवाचे स्थान. सीसैं कां नीवटाल = शीरच्छेद का करवता सर्वांचे डोळे का मीटविता. गजबजिली = घाबरली

॥ ३४३ मात्रकौळीए ब्राह्मणां घरी मादणें : पुजा : आरोगण : ।

मात्रकौळीए = मातकुली. ता.आष्टी. जि.बीड. सेवंत्याच्या पश्चिमेस ५ मैल दुटी = दोन वस्त्रांची तयार केलेली भगव्या रंगाची ओडणासारखी = ढालीसारखी. (जुन्या काळी ढालिला दैवत मानुन सेंदुर लावत) ओरपेकार = दरोडेखोर. लुटारू. जुझाची आइति = लढण्याची तयारी. मांदी = लोकांची गर्दी पटिसाळेसि = वेशीच्या आत असलेली पडवी. प्रवाशांसाठी बनविलेली सोवनी = सोनार, सोन्याचा व्यापार करणारा (त्याकाळी सोन्याचा व्यापार ब्राह्मण करत) आसुटीएसि = आष्टीला

॥ ३४४ आसुटीए हरिचंद्रिं वस्ति : विनायकीं क्षौर ॥

हरिचंद्रि = देवतेचे नाव. विनायकीं = गणपतीच्या मंदिरात. क्षौरजाले होतें = क्षौर करण्याइतके केस वाढले होते. म्हाला = न्हावी तेहीं हाती = त्या वस्त्याने

॥ ३४७ चोरकुमति हरणें ॥

चोरकुमति हरणें = चोराच्या मनातील वाईट विचार काढून टाकणे. वीळिचांचा वेळी = सायंकाळी अंधार पडला कीं लगेच. माणुसैं आली = सांकेतिक भाषेत बोलने कीं चोर आले. गोसावीयांसि उपद्रो करुं आलो = इथे

जे कोणी राहतात त्यांना त्रास देण्यासाठी आलेलो आहोत. **जुहारू** = नमस्कार.
(तो गाऊ वीसु = उजाडगाव, वीस पडला)

॥ ३४८ जोगनाएका वीज्ञापनी पदुमनाभी पाठवणी ॥

वीज्ञापनीं = विनंती केली असता. **थोरे आवेसें** = मोठ्या आवेशाने. घेऊन जात असताना जर कोणी मध्ये आले तर त्याला ठार करायचे अशा आवेशात. **पाइकु** = शस्त्रधारी सैनिक. **परीवारू** = सेवक. **लींगभेदु केला होता** = ज्या लिंगाचे पूजन करतो त्याच्यावरच प्रहार झाला असता. **ओडण** = ढाल. **खांडे** = तलवार

॥ ३४९ उपासनीयां स्तीति ॥

स्तीतिमंत = नेहमी स्तीतिमध्ये मग्न राहणारे. **रातांजनासि** = बिड जिल्ह्यातील वाकीजवळील गाव. **नागिवेची** = स्तीति जास्त झाल्यामुळे विवस्त्र झाले. **रांधने घेउनि** = चुलीवर भाजण्यासाठी ठेवलेल्या पदार्थासकट. **कुंपाआंतु** = घराभोवती असलेले काटेरी कुंपनामध्ये **पाखालेयां** = पाण्याची चामड्यापासून बनविलेली पिशवी. पूर्वी बैलाच्या पाठीवरून घरी घेऊन जात. **खूळिगा** = पीशवी खोल. **देसासि** = आपल्या भागात. **भीउ** = भीम. **लुकुळु** = नकुल

॥ ३५० मीरडां रेमेस्वरीं वस्ति ॥ मीरडां = मिरजगाव.

॥ ३५३ अर्ण ग्रामीं नागनार्थीं अवस्थान : उपासनीया लाठि घालणे ॥

लाठि = घाण्यावरील जाडजुड गोल दांडा, लाठ. (उपासनीया = ब्राह्मणांच्या दहा जातीपैकी एक जात. आडनाव देखील.) **मागांचि स्तीति जाली होती** = जी सात दिवस स्तीति झाली होती त्यापैकी एक. **पुर्खार्थे** = आवेशाने, जोशात, पुरुषासारखे गंभीरपणे. **आदि माहादेवी वीद्या** = आठांतुल महादेवाची किंवा (आदि महादेव नावाच्या पुरुषाला जी विद्या ती) **वीद्या सांघीतली** = मंत्राचा उच्चार करून विद्या दिली. **वीदारिलें** = तुकडे-तुकडे केलें. **आश्रणीं वाचा** = आकाशवाणी. **मीयां तुतें वारिले कीं** = आकाशवाणी म्हणते, मी तुला असे करू नको असे सांगितले की.

हेतु = (त्या विद्यावंताला ठाऊक होते की हिला विद्या होता क्षणी मला मारेल म्हणून त्याने मारण्यापूर्वीच पोपटाच्या देहात किंवा नारळाच्या झाडात प्रवेश केला असे परंपरेचे मत आहे व मामाजी म्हणतात जेव्हा विद्यावंत परकाया (दुसऱ्याच्या देहात) प्रवेश करायचा तेव्हा ब्रह्मांडस्थेच्या (सामर्थ्याने) अति वाहीके

नावाच्या भांड्यात जातात व विदारेपर्यंत त्या भांड्यातच राहतात) (बखलीले = ढकलले. खांदा धरून लोटले. भक्षाल = खाऊन टाकाल.)

॥ ३५४ देमती अद्रक त्वचा ग्रहणीं सीक्षापण ॥

अद्रक = आले. त्वचा = साल. ग्रहणी = घेतली असता. म्हणीं = व्यापार. कोंडा = सालपट. गांठी = साडीच्या पदराला गाठ बांधून. सता = सत्ता. आथि = हातात आहे. देवस्व = देवतेला अर्पन केलेले, देवतेची वस्तु. हेतु = (देमतीला कोणतीही वस्तु न विचारता घेण्याची सवय लागेल म्हणून स्वामींनी प्रतिबंध केला.)

॥ ३५५ भींगारीं आदीतीं अवस्थान ॥ लखमुदेव ग्रहवसे आसंनी धान ॥

आदीतीं = सूर्याच्या मंदीरात. लखमुदेव = भाइदेवांचे मोठे बंधू. ग्रहवसे = ग्रहाचा वास झाल्यामुळे. शरीरात ग्रहाचा संचार झाला असता. नावेक वेडा = थोडा मंद बुद्धीचा. पावतपावता = पोहचता, जवळ येता-क्षणी. वेघले - वर चढले. नासीआंतु = पाणी जाण्याच्या नालीमध्ये. लखमुदेव सन्मुख होते तरि तेयांचे पीसें फीटतें = सन्मुख झाले नाही म्हणून ग्रह गेला नाही. किंवा खंतीचे असावे किंवा त्याची काही कणव नसेल म्हणून त्या ग्रहाला मुक्त केले नाही.

॥ ३५६ भाइदेवांतें लघुनीती बोलावणें ॥

बोलावणें = बाइसा बोलावत होत्या. वाटवनी = मुत्र सारणे, लघुशंका करणे. सींतोडति = लघवीचे तुषार उडने, सींतोडे उडती. वास्तविक बाइसे गोसावियांचे श्रीचरण पुसीति जसे पाहिजे

॥ ३५७ भाइदेवांचीं बदरिकां फळें आरोगण ॥

कडुवेंकडुवें = आंबट तुरट रीचवीति = ओतती, रिक्त करत. भावो असे = विचार तरी आहे का. साकवती = भाजी. (वाखोरा = झग्याची ओटी करून.)

॥ ३५८ तथा चणा आरोगण ॥

पेवें = धान्य साठविण्याची कणंग(लहान) कणंगा (मोठा). नीगंति = त्या कणगीतुन चणे बाहेर काढत. पेवाचीए पाळी = कणगीच्या काठावर अरधे ढांकाणें करीति = अर्धा हरबऱ्याच्या घुगऱ्या करत. सांबारीवं = फोडनी. दिलेली पातळ भाजी.

॥ ३५९ देमाइसां ज्ञान : भक्ति : वैराग्य नीरोपणें ॥

संसारमोचके = संसारातून मुक्त करणारे आहे. एके अमोचके बंधनात घालणारे आहे. **अभिळाखु** = इच्छा (जडाची) **लोभु** = (चेतनाचा) लोभ, ममता. **भक्ति अमोचक जाली** = भक्ती गेली. **प्रीती** = धर्माव्यतीरीक्त प्रेम. **विखो** = जड पदार्थाचा. **मथन** = शास्त्रचर्चा. **जवळीकेचेनि** = जवळीक केल्याने. **अथवा भेटलेयां** = अधिकरणाकडून शास्त्र प्राप्त झाले असता. **वीतपाताचेनि** = संकट निवारण्या अर्थी विशिष्ट वेळेला दिलेले दान. **धर्म** = धर्मबुद्धीने. **वीतकीत** = शास्त्र चर्चा चाललेली असता तर्क वितर्क करणे. **बोधुपूर्वक** = समजपूर्वक, शास्त्राचा उमट झाल्याने. **अव्हेरण** = उचित शास्त्र न ऐकणे, हे तर मला माहित आहे असे म्हणून दुर्लक्ष करणे. **सकळां अपरां** = सगळ्याच अलीकडच्या वस्तूंचे (अपर = जीव : देवता : प्रपंच) **अतीत** = यांच्या पलीकडील वेगळी वस्तु. **याचि त्रीगुणाते** = ज्ञान : भक्ती : वैराग्य. या तीन गुणाला. **अपरांची** = अलीकडची, इतरांची (तांदूळ सडीतां = तांदळावरील कोंडा काढणे)

॥ ३६० देमाइसां प्रतीति पंथु नीरोपण ॥

प्रतीति = निष्ठा. **नइकडे** = नदीकडे. **पडदणीयां** = स्नानाचे वस्त्र. **तरिजेना** = तरणार नाही, उद्धरल्या जावु शकत नाही. **मुंचिजेना** = मुक्ती मिळत नाही. **ली** = लिहीलेले. कर्म. **ऐसें एउनीचि ठाकैल** = खरोखर वाटणे किंवा वास्तविकच तुम्ही पुरुष होऊन जाल. **पाखाणीची रेघ** = दगडावरील रेष.

॥ ३६१ तथा वीस्वासु पंथ नीरोपण ॥

घोकवीति = अभ्यास शिकवत होते. **योजिले** = मानुन घेऊन प्रत्यक्ष कृती केली. **बाहीरिवाडी** = शेतीमध्ये. **कानवडी** = वाकडी. तिरपी.

हेतु = (एका पाठात असे आहे त्या शिष्याने गुरूच्या शब्दांवर खुप विश्वास ठेवला व त्याला सिद्धी प्राप्त होऊन अदृश्य झाला) (**अध्यासु वाढविला** = मनात पक्का विचार केला. **दूर्वाकुर** = गवताचे अंकुर. **पाडरू आंआंतु** = म्हशींच्या पारड्यांमध्ये. **कराडी** = काठाला **आवंतीला** = निमंत्रण दिले.)

॥ ३६२ उपाध्यां वीस्णुभटां भेटि : तथा पंचम वेदू उचारू ॥

पंचम वेदू = पाचवा वेद. गंधर्व वेद गायनातील प्रकार. **तेहीं भुंको लागले** = गाढवासारखे.

॥ ३६३ जेउरमार्गी बाइसा आग्रहो नीवृत्ती ॥

पापवीनासनासि = पापांचा विनाश करणारी जागा, डोंगरगण. **सावधे** - सचेतने = दोन्ही समान अर्थी शब्द, शुद्धीवर आनने. **तुकीला** = वाकवणे,

झुकवणे, नमस्कार करणे. **भूमंडळी** = जमिनीवर. **कंदर्प कोडि** = एक कोटी कामदेवांची सुंदरता सुद्धा श्रीकृष्ण चक्रवर्तीची बरोबरी करू शकत नाही. **उपजे** = जन्म झाल्याबरोबर. **सरे** = मरे. **अधर्म सीळ** = अधर्मी असले पाहिजे. म्हणून लेकरे सरतात. **माझी प्रजा वाढे ना** = माझी लेकरे वाढेनात, वाचेनात. **पंजरीलें** = पिंजरा, पिंजऱ्यासारखे तयार केले. **खीळणी केलीं** = कडेकोट बंदोबस्त, दरवाजाला खिळे मारून बंद केले. **येणें अर्जुन होआवे नासि** = तु महाभारतातील अर्जुन नाहीस, या अर्जुनपणाचा काय उपयोग. **हें** = माझी स्त्री. **सूधी करुं द्या** = मला तपास, शोध करू द्या. **आठाही लोकपाळांचेया** = आठ प्रमुख रक्षक, जीवांचे रक्षण करणाऱ्यांच्या ठायांसि = स्वर्गात. **प्रज्ञाहतु** = प्रतिज्ञा हरणे. **चोराचांडाळा दसरात्री पंचरात्री** = चोराचा शोध घेण्यासाठी ५, १० दिवस सवलत देतात. **लोका लोक पर्वत वेर्हीं** = हिमालयाच्या पलिकडील पर्वत. **अर्थेसी** = अर्थाने. **साउमे चर्णचारी** = समोर पाडू चालत. **मांचेयावरी** = पलंगावर. **कनकांचा परिणी** = सोन्याच्या ताटात. **रत्नाचां दीपी** = रत्नाने जडवलेला दीवा, कापसाच्या ज्योतिऐवजी रत्नच दिपरूपाने केले. **आबुलीया** = पत्नी, बायको. **पाणीए दिवा पाजळला होता** = ज्याप्रमाणे पाण्यात दिवा ठेवला असता विझतो तसे अघटीत घटना घडली असती. (**कास्मीराची** = संगमरवराच्या दगडाची)

॥ ३६४ पीपळगार्वीं घोळाणा आरोगणें ॥

घोळाणा = हरबऱ्याची कोवळी पाने. **खूडाणा** = खुडण्यायोग्य झाला होता. **रनखणें** = सडा, खच. (जसे रणामध्ये प्रेत पडलेले तसे) (**आंब** = आंबट. **कीडौरी** = किडके (खराब) असलेले. **रवखळे** = रणखणेच्या समान शब्द मैदान. **आले** = अद्रक

॥ ३६५ पापवीनासनीं आसन ॥

पापवीनासनी = पापाचा विनाश करणारी जागा, डोंगरगण. **कपार** = गुहा. **धार** = पाण्याची

॥ ३६६ कपार्टीं महात्मा बोलवणे ॥

कें रीगौनि ठेला असे = कुठे घुसून बसला आहे. कोणत्या स्थितीत आहे **ऐसा जरि एथिचा होए** = आम्ही सांगितलेला आचार करणारा असता तर. **आन लेख आहे** = विशेष गोमटे झाले असते, पुनः संबंध दिला असता

॥ ३६७ वामौरीं दखिणेस्वरीं अवस्थान : मसक निवृत्ती ॥

दखिणेस्वरी = गावाच्या दक्षिण दिशेला असलेल्या महादेवाच्या मंदिरात
मसक = चिलट, डास. **अवस्थान** = तीन दिवस मुक्काम.

॥ ३६८ मळेसंदी माहात्मेयां वैराग्य कथन ॥

मळेसंदी = दोन शेतामधील बांध, पांदन. **लखलख करीत** = कडकडीत, अतिशया वाचक. **हे ऐसें दीसत असति कीं** = हे असे विरक्त वाटतात. **नगर** = गाव. **पूर** = थोर शहर. **पाटणीं** = राजधानीचे गाव. **हे हातें हातु न पविजति** = आपल्या घरी घेऊन जाण्यासाठी चढाओढ चालते, एक माणुस इकडून धरतो तर दुसरा तिकडला हात धरतो. **एक एति** = एक घरी येतो आणी घेऊन जातो. **बोट रूपेतव** = अंगाला बोटभर जाड. चंदनाचा घट्ट लेप. (**याचि लागि** = किर्ती, मान मान्यता)

॥ ३६९ सोनैए वनदेवीं वस्ति ॥

वनदेवीं = गावापासून लांब वनात असलेले देवतेचे मंदिर. (**हे बळीपाचे दैवत मां** = बळीप गवळी ज्या देवतेची पुजा करत होता ती.)

॥ ३७० कानडी भालुगावीं त्रीपुरुखीं अवस्थान ॥

त्रीपुरुखीं = ब्रह्म, विष्णु, महादेव हे तिघे. **सीधनार्थी** = महादेवाचे मंदीर.

॥ ३७२ मार्गी पदुमनाभी भेटि : धांदलमोक्ष कथन ॥

धांदल = झटपट, लवकर. **चर्येसि सोल** = किल्ल्याच्या कठड्याला दोरी बांधली कींवा काथ्याने बांधले. **आहोणिचेया** = **वहीनीचा**. येथे अर्थ घोरपडीच्या शेपटीला दोरी बांधून तिला वर फेकले असता ती कपारीला असे पकडते कि माणुस ती दोरी धरून वर चढू शकतो. **दुर्ग वेंघला** = किल्ल्यावर चढला. **दुबळा** = गरीब. **तुरी** = तुराटी, तुरीचे झाड. **डाग** = काठी. **उपवला** = उत्पवन करणे, उडने. **चोरांदीधले** = चोरांना फुकट द्या. **म्हैसरु** = म्हैसा. (त्या शेतकऱ्याने जीवनात कधीच हत्ती पाहिला नव्हता म्हणून तो त्याला म्हैसरु म्हणतो.) **जाडि** = अंधारवायचे वस्त्र. **ऐंसा असो लागला** = सुखी संपन्न. **अनसारिखा** = वेगळा, श्रीमंत. **उब** = पैशाची, श्रीमंतीची उब, गरमी. **कढिवें** = कंबरेला. **इंद्रवन** = एक फळ, कोवळ्या वाळकासारखे. **उभयजरतु** = ममतेने व वयाने जरठ झालेला **आक्रोशे** = अतिरेक, आगळीकता. **भीक्षा** = दीक्षा. **अवीघेसींचि-उठी** = घरचे सर्व सोडून आला व परत ममता उत्पन्न झाली. (म्हणून पदुमनाभीला धांदुल मोक्षाची उपमा दिली.) (**पळहें** = कापुस, **मोलकैयें** = मोलकरी, पैसे घेऊन काम करणारा.)

॥ ३७५ प्रमाण अनुभव नामकरणी पदुमनाभी सीक्षापण ॥

हाहीरेधूळ तेथील प्रसिद्ध व्यक्ती **क्षोभले** - मनात खळबळ होणे, रागावणे, **चैतन्य** = मन, अंतःकरण **कीउलवाणा** = केवीळवाणा, कींव येइल अशा प्रकारे वागणे, रडणे. **ते होउनि** = परमाणु भवदेव स्वतः घेऊन आले तर. **अधिक क्षोभले** = आश्चर्यचकित झाले. आता तुमचे होते तुमचे म्हणून तुमच्या नागझरीएकडे) नदीमध्ये असलेला नागाच्या आकृतीचा झरा.

॥ ३७६ गणपती ठाकुरा भेटि ॥

कटकीचा = देवगीरीचा, दौलाताबादच्या पर्वताचे देवगीरी हे नाव गुंफेसि बीजे केलें. सोबत ठाकुर होता. **तेही** = प्रमाणू अनुभवदेव.

॥ ३७७ हातनौरी नरसींहीं वस्ति ॥

हातनौरी = कन्नडच्या जवळपास. **नरसींहीं** = नरसिंहाच्या मंदिरात

॥ ३७८ कानरडे ब्राह्मणग्रही द्राक्षघडु स्परिसणे ॥

कानरडे = कन्नडचे. **द्राक्षीचा माडौ होता** = द्राक्षाच्या वेलीचा मंडप तयार केला होता. जीथे स्नानाची शिळा होती तेथे हा वेल होता. अंधोळीचे पाणी वायाला जावु नये म्हणून.

॥ ३८१ काणसे मळां देवां : सीक्षां भेटि ॥

कनाशिला. **मळा** = शेतात. **देवां** = दादोसांना, **रामदेव सीक्षा** = रामदेवांच्या शिष्यांना **पानरटा उडे** = जसी झाडाची वाळलेली पाने हवेने उडून येतात तसे **वेवदेयासि** = साधेचे गाव. **आंबिलीचा** = पिठल्यासारखे पातळ व आंबट पदार्थ. **डेरा** = मातीचे मोठे भांडे. **काको** = रूपदेव भट, चारठाण या गावी राहणारे व अन्य संन्यासी साधाचे काका होते. **वानितें वानितें** = स्तुति करित, **देवा देवा** = आश्चर्ययुक्त. **देसदेसाउरें** = एका देशातून दुसऱ्या देशात. **सोभाग आले** = सोभागा आली असे आश्चर्यचकित होत हर्षाने स्वामी म्हणतात. **एल्हाइसं मागिलीकडौनि आली** = साधा देहाने स्थूळ असल्यामुळे हळूहळू आली. (साधेचे चारठाण माहेर, वेवदा सासर, दाभेरिंचे मामा)

एल्हाइसीं म्हणीतले = मनात **वेधिलीं** = स्वामींकडे आकर्षित झाली. **हे ऐसे काइ** = हा काय प्रकार आहे. **सारंगधरू** = मेहकरला सारंगधराची मुर्ती आहे. सारंग विष्णुच्या धनुष्याचे नाव. **एल्हाइसे दंडवत न करीतिची** = स्वामीं - प्रती पूर्ण श्रद्धा आली नव्हती म्हणून. **जी जी संबंधीये** - साधा ही दादोसांची

चुलती. अवडळाची = अवडळभट. अवडळाची माता = सामको. लेकी = गौराइसा. जावाइ = इंद्रभट. अवडळीं लावीलीं = अवडळाने पाठवीली.

॥ ३८२ दमनीका स्वीकारें एल्हाइसां सार्धें नामकरण ॥

दमनीका = दवना, पवत्याच्या दिवशी गुरुला वाहतात ती सुगंधी वनस्पती. माळीयांते = शेतकऱ्याला, माळ्याला आलेया = याचकाला. वावेया = अर्णन करण्यासाठी. वपे = वाफा, आळे. वोहळीला = विसळणे. पाण्यात घालून स्वच्छ करणे. समुळीं = मुळासकट थीपतु असे = ठिबकत आहे. वराडीची = विर्दभातील

॥ ३८३ सामको मदळसा नाम करणें ॥

सामको = एल्हंभटाची माता. मदळसा = अर्लकाच्या मातेचे नाव मदळसा होते. जसे तिने आपले सात पुत्र श्री दत्तात्रेय प्रभूंच्या सन्नीधानी लावले तसे तुम्ही मदळसा आहात हे प्रासादीक नाव. पीसैं = वेडेपन, आर्कषण. लागो का = लागले तर बरे होईल

॥ ३८४ इंद्रभटार्ते सुखस्वास्ति पुसणें ॥

सुखस्वास्ति = मनाची स्वस्थता, स्तीति. अक्रुत्रिमु = मुळातच आनंद, धर्मेच अर्थेच कामेच मोक्षे च नातिचरितव्या नातिचरामि हा अन्यत्तीचा श्लोक आहे. धर्मेच = धर्माअर्थी अर्थेच = पैशासाठी. कामेच = कामवासना, इच्छा अर्थी मोक्षेच = मोक्षाअर्थी परममोचक = सर्वात श्रेष्ठ.

॥ ३८५ ब्राह्मणा अभ्यार्थनीं भृत्यातें जेउं पाठवणें ॥

ब्राह्मणा = ब्राह्मणाने अभ्यार्थनी = विनंतीपूर्वक जेवणाचे आमंत्रण दिले असता भृत्यातें = शिष्यांना, भक्तीजनांना. नावेक राहुनि = थोड्या वेळाने. लुखलुख वर्तत असे = मनात खळबळ, चलबिचल होणे. श्रीकरें ऐसैं केलें = श्रीकराचा अनुकार करून दाखविला

॥ ३८६ रात्री ब्राह्मणाघरीं पुजा आरोगण ॥

रुइचेया डेंसे यांचें = रुइच्या फुलांचे गुच्छे (कापसाचे तोरण घराला बांधत असावि). कोनटे = कोपऱ्यात. कोठा = गोठा चोखणी = नारळाचे दुध कींवा दही, दुध, बेसन पीठ, तिळाचे तेल इ. वस्तु टाकुन शिकाकाइ सारखे केलेले सुगंधी उटणे. ओलणी = स्नानाचे गुडध्यापर्यंत येणारे वस्त्र. कानवडा = पडदा. बाइसे गोसावीयांचे आंगीटोपरे लेउनि = स्वतः (बाइसांचा ठाई असळगे दोष होता) वरैताते = नवऱ्याला. चाटे = नोकर, सेवक. गोरसीजति = गाईच्या

दुधापासून तयार केलेले पदार्थ तुप, लोणी, दही, ताक वगैरे. **मोकळा पालउ** = मोकळा साडीचा पदर, **उघडे डोके**. **एकी नीरीचा कासोटा देववीला** = साडीला एकच नीरी देऊन वरती उचलून कमरेला खोचने. **चीकसा** = सुगंधी उटणे. **तळीलु वरिवरीलु तळि** = तळपायापासून गुडघ्यापर्यंत-गुडघ्यापासून तळपायापर्यंत. मालीश करणे. **वारीया** = ऐवजी. **मळीया** = चंदनाचा, उटण्याचा मळ.

चोखनी = शिकाकाई सारखे सुगंधी डोक्याला लावण्याची पावडर. **गाडु ढाळिती** = तांब्याने पाणी टाकणे. **ओडवीली** = लावली. **ती बोटामध्ये सामावे इतुका** = कारण इतर भक्तजनांना सुद्धा प्रसाद द्यायचा होता. (**आंगवसा** = अंग पुसण्याचे वस्त्र, अंगोछा, टॉवेल. **पडदणी** = स्नानाचे वस्त्र. **नायकवाडी** = नोकर, चाकर. **परिसजति** = चोपडणे)

॥ ३८७ मार्गी ब्राह्मणा अनुवर्जनीं वरप्रदान ॥

अनुवर्जनी = चार पाउले सोडायला जात असता. **दहीयाचा टीळा केला** = दह्याचा गोल टिळा लाउन त्यावर ज्वारी लावतात त्यांचा असा समज असते कि धान्यात वाढ होईल. **कोठेया कोनी** = गोठ्याच्या कोपऱ्यात, गोठा मागीतला तर गाय येणारच म्हणून. **सुनाचेनी हाते** = त्या ब्राह्मणाला मुलगा नव्हता म्हणुन सुन मागीतली असता मुलगा होईल म्हणुन. **आंबीली** = धनधान्य. (**आंबील** = पिठल्यासारखे आंबट पदार्थ) अशा प्रकारे त्या ब्राह्मणाने एका वरात सर्व सुखसोई चतुराईने मागुन घेतल्या. **राहाटी** = पाणी काडण्याचा रहाट. **घडी बांधली असे** = मातीचे गाडगे बांधलेले असतात. **ये** = विहिरीतून पाणी भरून वर ये. **जाए** = खाली होउन भरण्यासाठी जाए. **भरे** = विहिरीत जाउन पाणी भरे. **रीचवे** = वर येऊन खाली होते. **दाइं** = हिस्सेदार, नातेवाईक, वाटेकरी. (**भाऊबंध**) **पाटीया** = जास्त लांब व कमी रुंद अशा प्रकारचे शेत. **धरीलीया असती** = जबरदस्तीने हिसकावुन घेतलेले आहे. **दोहो सुरकनी चीया** = रस्त्याच्या दोन्ही बाजूंनी लांबपर्यंत शेत. **बाइंसीं म्हणीतलें** = तो ब्राह्मण गेल्यानंतर. **साळीयाची परि** = विनकराप्रमाणे, कपडे विनणारा **वेवार्थीया** - विणलेले कापड गुंडाळण्यासाठी जे लांब व गोल लाकुड लागते त्याची इच्छा करणारा. **वेव** = कापड गुंडाळण्याचे गोल लाकुड. **वीसांवला** = विश्रांतीसाठी थोडा वेळ झाडाखाली डोळे न मिटता झोपला. **उताणा** = वृक्षाकडे तोंड करून. **खांदीया** = फांद्या. **काखेसुनि** = बगलेत घालुन **मोडीए खोडीए** = हे जर मोडले तोडले तर. **पाटाउंवा** = रेषमी वस्त्र. **सुता उंवां** = सुती. **सुष्टे फळें** = चांगली फळे किंवा

अदृष्ट-पर देवतांची फळे. **हेंचि मागावें** = विषय व्यवहार, जडचेतन पदार्थ, प्रपंच हे मागावे काय ? (**कामत** = शेत काम, व्यवसाय करण्याची जागा. **धुवां - पुर्ती** = दोन्हींचा अर्थ एकी हे समान अर्थी शब्द. **जाधववाडी चरित्रपाठ** - धुऊन व सारवून स्वच्छ केलेली जागा. **हाटवेळ नव्हे** = बाजार भरण्याची वेळ झाली नाही.) **हेतु** = (त्या ब्राह्मणाला त्याच जन्मात पुढे केव्हातरी धनसंपत्ती मिळणार होती तिची स्वामींनी ग्रहणा करून त्याला अगोदरच देऊन टाकली.)

॥ ३८८ मार्गी कामधेनु नामपूर्वक भीक्षान आरोगण ॥

कामधेनु नामपूर्वक = कामधेनुची उपमा देत. मनात इच्छीलेले अन्न देणारी स्वर्गातील गाय. **वाकी वडजी** = गावाचे गाव. **मुंजि** = ब्राह्मण मुलगा आठ वर्षांचा झाला असता त्याच्या कंबरेला मुंजी नावाचे गवत बांधून धार्मिक संस्कार करतात. **घारीया** = तळलेल्या गोड पुऱ्यासारख्या **चौवनी** = एक खाद्य पदार्थ. **तीळवे** = तीळाचे लाडू. **एथिचीया कामधेनु** = जसे कामधेनु गाय अन्नाचे नवीन प्रकार देते तसे पदार्थ मिळतात म्हणून भिक्षेला कामधेनुची उपमा दिली. **दृष्ट भूता** = दृष्टीने पवीत्र करून घेणे. (**ऐलाडी पैलाडी गांव** = नदीच्या अलिकडे एक तर पलीकडे एक गाव. **अमृतफळे** = खव्यापासून गुलाबजामुन सारखा केलेला पदार्थ)

॥ ३८९ भडेगावी सीवाळां अवस्थान ॥

सीवाळा = शिवालय महादेवाचे मंदिर.

॥ ३९० सीमुगां सीपणे ॥

सीमुगां = होळीचा सण, राख. **सीपणे** = खेळणे, फेकणे, उधळणे. **पाडिवेयाचां दीसीं** = पोर्णिमेच्या दुसऱ्या दिवशी, होळीच्या दुसऱ्या दिवशी. **कांसार आळीएसि** = भांडे विकणाऱ्यांच्या गल्लीत **हो : जे रे : होजेरे** = खेळात म्हणण्याचा एक प्रकार, होऊन जाऊ द्या. **वसैएसि** = जैन मंदिरात.

॥ ३९१ वसैए अवस्थान : इंद्रभटां वसैनीक्षेदू ॥

वसैनीक्षेदू = जैन मंदिरात ब्राह्मणाने जाऊ नये असे सांगणे. **हस्ती वेंझ घेओं आले यांही** = हत्ती तुम्हाला धडक मारण्यासाठी आला असता. **वसैएआंतु रीगों नैए** = कारण जाणाऱ्या ब्राह्मणाला महापाप लागते असे त्यांचे शास्त्र सांगते. **दस अवतारा आंतुलि** = विष्णुचे दहा अवतार मानले जातात त्यापैकी. हा एक अवतार आहे कि नाही ना आहेच **ऐसा गा भटाचारीया** = असा आहे भटाचार्य. **अभीमानाने** = गर्वामुळे, अहंकारामुळे, अभिमानामुळे. **देवता दुखिली** = देवतेला दूषण दिले. **आबूखा घालिजे** = देवतेच्या नावाने कलंकरूपी शिंतोडे उडविले,

देवतेची विटंबना केली, निंदाजनक शब्द वापरले. **भटाचारीया नव्हे** = भटाचार्य होण्याच्या लायकीचा तो नाही. तो सुना तो तर कुत्रा आहे, कुत्राच्या जातीचा आहे. **जेउतें तेउते भुंकतुचि गेला** = त्याच्या विरोधात जे कोणी गेले त्यांच्याविषयी वाईट, ओखटी क्रिया करत गेला. **एसणा अभिमान** = एवढा गर्व, अभिमानाचे कार्य. **वेदांतिचे** = सहा शास्त्रापैकी एक मिमांसा नावाचे शास्त्र. **मीष करुनि** = नाटक करून. **क्षेपणीक** = जैन किंवा बौद्ध संन्यासी. **कढैआंतु घातले** = उकळत्या तेलाच्या कढईत घातले. **अनीमीत हिंसा जाली** = न मोजता येण्यासारखी हिंसा झाली. कारण त्या संन्याशांसोबत गावातील जैन उपदेशांना सुद्धा कढईत घातले. **जाणौनिचि करी** = ज्ञान, परिणाम माहीत असून सुद्धा अभिमानामुळे असे कृत्य करतात. तेणे तो तत्काळ नरका गेला. स्वनीष्ट व परनीष्ट आत्मघात घडल्यामुळे लगेच

॥ भटाचार्या कर्मस्वरूप ज्ञान ॥

(अनवसरिं अवसर दीधला = निरूपणाची वेळ नसताना निरूपण केले. **क्षेपणीकी** = जैन संन्यासी, देह क्षेपण्याची क्रिया करतात म्हणून क्षेपणीक. **वेदीचें** = चार वेदांचे अथर्व, साम, ऋग्वेद वगैरे चार. **सार** = तत्वशास्त्राचे रहस्य. **अप्रतीष्टा केला** = उच्चाटन, विध्वंस केला. **पणु करा** = प्रतिज्ञा करा. **खंडपरें घेतली** = पुरावा म्हणून तांब्याच्या पत्र्यावर लिहून घेतले **यदनंतरे** = यानंतर. **खवणापुरीये-सि** = गावाचे नाव. **प्रज्ञेचा उत्कर्षता** = अति आवेशाने बुद्धीवाद लावता. **पणु अंगीकरा** - आमच्या सोबत केलेल्या प्रतिज्ञेचा स्विकार करा. नाही तर आमचे शिषत्व पत्करा. **अनुग्रहे** = शिषत्व, **मीखांतर** = सोंग, नाटक. **सांणे** = सध्या, अलिकडे **अताप्य उपजलें असे** = थोडासा हलकासा ताप आलेला आहे. **निवर्तलें** = सरले, संपले. **कर्तव्य** = मेल्यानंतर करावयाचा विधी, संस्कार. **तुम्ही वैदिक क्रिया आचरा** = तुमच्या वेदशास्त्रातील माणुस मेल्यानंतरचा विधी सांगितला तसा भटाचार्यांचा करा. **कर्म कर्मा तरें** = एका कर्मानंतर दुसरे, दुसऱ्यानंतर तिसरे अशा क्रमाने **वेद सत्य पुरुष यो** = वेद हा कोणाच्या तोंडातून निघालेला नाही तो ईश्वराने निर्माण केलेला आहे. **प्रस्तावा मानिला** = पश्चाताप केला, दुःख केले. **गोरांजन** = गाईच्या गोवऱ्यांसोबत राख होऊन जाणे. गाईच्या गोवऱ्यांचे सरण रचुन पायाच्या बाजुने स्वतः पेटवून मग त्यावर झोपने नंतर तो माणूस जळून गाईच्या शेणाच्या राखेसारखी त्याची राख होते. **आउठ हात** = साडेतीन हात (साडेपाच फुट) **गोवराची बौली** = गोवऱ्यांची रचुन चौकोनी ओटा तयार केला. **आंगुठा पेटवीला** = अंगठ्याच्या बाजुने गोवऱ्यांना अग्नी दिला.

इथुमेव यथा तथ्य. पुर्वमीमांसेचे ज्ञान = सहा शास्त्रापैकी एका शास्त्राचे ज्ञान.
स्वनिष्ट = स्वतःकरीता परनीष्ट = दुसऱ्यांकरीता)

॥ ३९२ गारि बुजवणें ॥

सीमुगा = शिमगा, होळीच्या दुसऱ्या दिवशीचा सण. खेळां = खेळणाऱ्यांनी
गारि केली होती, खड्ड्यामध्ये पाणी टाकुन चिखल केला होता. मार्गी = रस्त्यात.
तीयावाहीं = तिकडे, त्या बाजुने, त्यावरून. रात्री प्रश्नयासि बीजे करिता अवघड
= स्वामींना. रामाचे वानर सैन्य प्रगटे = दादोसांचे शिष्य परिवार (ए.वा.त्रेतातील.
रामाचे वानर सैन्य.)

॥ ३९३ अनंतचि सुड आइकवणें ॥

अनंताचे = अनंत नावाच्या कवीचे. (अनंत = गणपतीला देखील
म्हणतात) सुड = काव्याचा प्रकार. सीवाळ्यासि = महादेवाच्या मंदिरात. भागवत
= वैष्णव पंथी अन्य संन्यासी. सुड ओळ गविले = काव्य म्हणुन दाखविले.
(सीकार = गायनाच्या पाठीमागे सुराला सुर लावणारे अनुषंगीक शिष्य)

॥ ३९४ इंद्रभटां स्तीति : नाम करणें ॥

इंद्रभटा = पुर्वीचे नाव नागदेव भट. सीवाळांचि - महादेवाच्या मंदिरात.
इंद्रीएद्वारे = श्री नेत्राद्वारे. आंकुसु स्तीति संचारु = इंद्राच्या विद्येचा संचार.
(आंकुसु = हत्तीला ताब्यात ठेवण्याचा) पाएचि गेले = पाय लुळे पडले. पायातील
बळ निघून गेले. आंगेसी धरुनि = आपल्या खांद्याचा आधार देऊन. मग दंडवत
केलें = तोपर्यंत स्तीति पातळ झाली होती. संपाती = सोबत ओळीने.

॥ ३९५ तथा तांबोळ ग्रहण ॥

तांबोळ ग्रहण = स्वामींचे उचिष्ट तांबोळ घेणे. भावो = श्रद्धा म्हणुन घेत
आहे. (परंतु अन्य शास्त्रात असे मानतात. आपल्या श्रेष्ठांचे, गुरूंचे माता-
पित्यांचे उचिष्ट घ्यावे.)

॥ ३९६ तथा श्रीचरणा तुळसीं वाणें ॥

वाणें = अर्पण करणे. (वाणे = वाजवीने, वाखाणने.) देओ ऐसा असे =
देव झोळी दृष्टपुत करीत असे. (ताट किंवा वाटी काहीच न घेता झोळीतच
विलक्षण प्रकारे आरोगणा करणारे.) साष्टांगीं तुळसी वाइलीया = दोन श्रीचरण,
दोन श्रीकर, दोन खांदे, वक्षस्थळ व श्रीमुगुट किंवा दोन श्रीचरण, दोन गुडघे,
दोन श्रीकर, दोन खांदे असे अष्टांग. मागौता प्रसादू केला = पुन्हा स्वामींनी

झोळी दृष्टपुत केली. पुन्हा स्वामी आरोगण करू लागले. (सोभागाचा हेतु होता किं स्वामींनी माझे भिक्षान्न आरोगावे.)

॥ ३९७ गौराइ पंचराणे यांचा मुक्ष नाएकु म्हणणे ॥

पंचराणे यांचा मुक्ष = पाच पदार्थांचे व्रत धारण करणे. खाणे, पिणे, स्नान, पायात चप्पल न घालणे व मुख्य विषय किंवा पाच कर्मइंद्रिय, पाच ज्ञान इंद्रिय किंवा इंद्र, चंद्र, सूर्य व इंद्रायणी-सूर्यायणी त्याची मुख्य गौराइंसा (महादेवाची पत्नी गौरी) तव गौराइसें आली = तिला स्वामींच्या पुजा अवसराला येता येत नव्हते म्हणून अवेळी आली. **अनाचे व्रत** = चांगले पदार्थ व ताजे पदार्थ न खाण्याचे व्रत. **माथाचा जारू नाही वाळला** = कोवळेपणा, बालपण अजुन गेले नाही. **लेयावे** = अलंकारादी भूषणे घालावी. **नेसावे** = पाटाउ, सुताऊ जरतारी वस्त्र नेसावे. **कोरडी येती** = रिकामेच अंतःकरणात श्रद्धा भक्ती रहित दर्शनाला येतात.

॥ ३९८ गौराइनीद्रा प्रसंगें इंद्रभटां सीक्षापण ॥

मग = वरील चरित्रानंतर **पाहारू एकु** = बराच वेळपर्यंत. **भगतजनासि** = इंद्रभटा सोबत आलेल्या भक्तजनांना. **व्याळी जाली** = रात्रीचे जेवण झाले. **जाया** = पत्नी. **चीमोरे** = चीमटे. **इंसाळु केला** = राग केला. **कोमाइलीं** = कोमेजली **दुमाइलीं** = हातपाय लुळे झाल्यासारखे होणे. **माझा कैवारू घेतला** = रात्री इंद्रभटाने मला जो त्रास दिला. त्याबद्दल स्वामींनी माझे कैवार घेतले. **माझे अनुंचीत सांडवीले** = मी रात्री गौराइसांला जो त्रास दिला त्याबद्दल.

॥ ३९९ स्त्री सुळवेथानीवृति : तथा तांबोळ दान

स्त्री = स्त्रीची. **सुळ वेथां** = पोटात विशिष्ट ठिकाणी दुखणे, चमक निघणे. **नीवृति** = हरण करणे, दूर करणे. **गोसावी वींहरणासि बीजे करिति** = त्या बाइच्या घरासमोरून. **झळकतां** = लांबुन, अस्पष्ट अवस्था = इच्छा, चाड. **दुरळु** = खडुंस, बेरड, रागीट, शंकेखोर. **रूजा** = आजार सवेअसे = मधुन मधुन त्रास होतो. **मीस करि** = निमित्त, नाटक करणे. **धावणी करुं लागला** = आजार बरा होण्यासाठी औषधोपचाराची जुळवाजुळव करू लागला. **सुपवतीचां दुणवंगी** - गादीच्या घडीमध्ये. **वहीली** = लवकर. **बहुत धावणी केली** = औषध उपचाराव्यतिरीक्त मांत्रिक उपचार करणे, गंडा दोरा करणे. **हा तुमते न बधी हो** = कधीही त्रास देणार नाही. **नीच** = दररोज (**बाहाणा** = निमित्त, तीनशे

वर्षापूर्वीचा उर्दु शब्द आहे. पडि घे = झोपुन जाण्याचे नाटक कर. आद्यप्रवृत्ती = आजपासून पुढे.)

॥ ४०० देव नीवारित माहादाइ वस्त्र पुजा स्वीकारू ॥

देव नीवारित = दादोसांनी प्रतिबंध केला असता. केतुलेयाचे-केवढ्याचे. ओपुनी फेडीती = देऊन टाकतील. आहीं = तुच्छतादर्शक शब्द. जां पां ऐसी, = श्रीकराचा अनुकार करून दाखविला कि असे असे जा. मां कोणह एक साहीं यांते करितील = तुम्ही धर्मरूप क्रियेला प्रवर्तले असता साह्य होईल. (अन्न, वस्त्र, निवारा विषयी अनुकुळ देवतेचे साह्य) तिऐ बाइएचेया घरासि = सुळ व्यथेवाली. दुसी = पाल ठोकुन कपडे विकणारा कपड्याचा व्यापारी. (दूस = तंबु) गाहाणाउ वस्त्र = गाहाण ठेवलेले वस्त्र. ते या आइसांसि ओपि. कां = ज्याने ते वस्त्र गाहाण ठेवले तो मुदत संपली तरी सोडवायला आला नाही म्हणून ते वस्त्र देण्यास सांगितले. ते वस्त्र सोडिले = वस्त्राच्या गाठोड्यातुन एकी आसुचे = ३२ दामाचा एक आसु. ओळगेसि = सेवेसाठी. काइ लाहे = किती रुपयाचे असेल, याचे मोल किती. आसूडिला = हिसकावून घेतले, सोडून घेतले. आन एक लाहे = अनमोल आहे. याची तुम्ही किंमत करू शकत नाही. हे वस्त्र देणाऱ्याला खुप योग्यता लागेल. जेव्हाळी भट माहादाइसे = जालन्याहुन. तोंडी आंगी = रंगीबेरंगी कपड्यांचे तुकडे जोडून डीझायनदार तयार केलेला सदरा. (नागदेवो भटार्ते = इंद्रभटार्ते)

॥ ४०१ साधा पुजाकर्णी बाइसीं कोपणें ॥

रींगणीचीं फूलें = पिवळ्या रंगाची असतात. पहुडु जाला असे = स्वामी चादर पांघरुण झोपले होते. बाहीरिलाकडौनि = दिसी सारून श्रीचरणाचेयाकडे काइ देओ नव्हे = चादर काढुन श्रीमुखावरी फूले वाहण्यापेक्षा श्रीचरणाकडे वाहायला हवी होती. अन अवस्वरी = अयोग्य वेळी (त्री संदीची = त्रीसंदी नावाची वनस्पती.)

॥ ४०२ माहादाइसां द्वारावतीए जाणे ॥

सेवाळा = महादेवाच्या मंदिरात. कटकदेवगीरीकडील - दौलताबादकडील हा आपुला = आपल्या परिसरातील माणुस. द्वारावतीये = श्रीकृष्ण महाराजांच्या द्वारकेला संबळ = धान्य. प्रभासे आटलीया = ५६ कोटी यादव प्रभास क्षेत्रावर एकमेकांशी भांडुन मेले. (प्रभासां = गुजरातमधील प्रभास क्षेत्र. आटलीया = सुकुन, आटून गेले.) वज्रु = श्रीकृष्णाचा नातु. खुरखी गेला = घोडदळाच्या

खुराने (टापांनी) त्याला युद्धातुन पळवून लावले. **पणतु** = नातवाचा मुलगा. **राज्यासि सेस भरिली** = राज्याभिषेक केला, राजसिंहासनावर बसवून राजतिलक करणे. **आपुलिया परि** = पूर्वजांच्या आठवणीत व आपल्या पद्धतीने. **ते वज्राची प्रतीष्ठा** = वज्रराजाने प्रतिष्ठीत (स्थापित) केलेली श्रीकृष्णाची मुर्ती **पाताळ गुंफा असति** = एकूण सात गुंफा आहेत. श्रीचांगदेव राऊळ पुरत्याग गुंफेसहीत चार गुंफा बंद आहेत. ह्या सर्व जमिनीमध्ये आहेत. (**उस्तंबिली** = प्रवृत्त, तयार केली. **खूरुदवो** = खुरांच्या दाबाने)

॥ ४०३ उमाइसाते सर्वे धाडणे ॥

सवे धाडणे = सोबत पाठविणे. **रडो लागली** = आलाप. दुःखपूर्वक रडू लागली.

॥ ४०४ साधांते द्वारावतीए पाठवणे ॥

संबळ = खाण्यापिण्याची शिधा, सामग्री. **पाए नाही** = साधा शरीराने स्थुळ असल्यामुळे चालायला त्रास होत होता.

॥ ४०५ द्वारावतीए नीक्षेदपूर्वक काको स्तीति ॥

द्वारावतीए = द्वारकेला जात असताना **नीक्षेदपूर्वक** = प्रतिबंध करून. **काको** = रूपदेव भट; अन्यसंन्यासी चारठानचे व साधाचे काका (चुलते) **बैसा ऐसे नावेक** = बसा असे थोडा वेळ, श्रीकराचा अनुकार. **पुरुखाचीयाचीया ठाया जाइजे तरि तेथचें काहीं गोमटें घेउनि नीगीजे** = त्याप्रमाणे आमच्याकडे तुम्ही आलेलें आहात तर आमच्याकडून काहीतरी लाभ प्राप्त करून घ्या. **हात धरिले** = प्रेमाने श्रीकरात त्यांचा हात घेतला. **प्रमाण म्हणौनि** = मान्य करून. स्वामी म्हणतात तर ठिक आहे म्हणौन बसले. **स्तीति जाली** = स्पर्शाद्वारे. **गोसावी यादवां सहीत** = द्वारकेमध्ये आमचे गोसावी श्रीकृष्ण चक्रवर्तीच्या रूपात ५६ कोटी यादवांसहीत बसलेले बघितले. **साचोकारी** = खरोखरची **मात्रा** = साहित्य, सामान. **गोसावीयांपुढे ठेवली** = स्वामींना अर्पण केले. **देव होते** = शाळीग्राम, सोन्याची किंवा पितळाची देवतेची मुर्ती. **नक्षेत्रमाळा** = देवाला घालावयाचीं धातुची नक्षी काढलेली माळ. **उपक्रणे** = देवासमोर सुंदर दिसावे म्हणून पितळाची समई, घोडा, आरती वगैरे साहित्य.

॥ ४०६ पद्मनाभी क्षौर नीराकरण ॥

पद्मनाभी = बीडला राहणारे. **चोंडकाऐसे उडति** = स्वतः अंगावर चाबुक मारून पैसे मागणारे व सोबत जो डफ वाजविणारा असतो त्याच्या डफाच्या

तालावर नाचत होते. **गौराइसे** = इंद्रभटांची पत्नी. **पोरू पोकळू** = वरवडे तसा दिसतो परंतु अंतःकरणात काहीच नाही. **दांडीए** = पालखीत. **आडासनी पाओ घालौनि** = मांडी घालुन एक पाय दुसऱ्या पायावर ठेवणे, आठी मारणे, सावकारासारखी **वाखारि झेलावी असे** = आसुनी भरलेली पिशवी खाली-वर करणे आहे किंवा लोकांकडुन कर्जाची वसुली करणे आहे. **भीतरी वर्तत असे तें साच** = आतमध्ये गओराइसा क्षौर करून अनुसरावे असे जे दुःख करते ते खरे आहे.

॥ ४०७ साधां मोदकं विपलाणें ॥

साधा मोदक = साधेने लाडु तयार केले असता. **विपलाणे** = उपहास करणे, चेष्टा करणे. **मीरीएं** = मसाल्यातील एक पदार्थ. काळीमीरी, **सोजी**, मैदा. **सेव-बुंदी पाकु** = गुळाचा तयार केलेला पाक. **उसीरू लागला** = भिक्षेला गेली असता गप्पा गोष्टी मुळे उशीर लागला. **लांघला** = तो पाक न हालवल्यामुळे भांड्याला चीकटला त्यामुळे तो जास्त कडक झाला. **दूडीए** = बांबुच्या बारीक काड्यांची कामट्यांची छोटी टोपली. **सात पाच मुसळे मैळोनि** = सात पाच मुसळे मिळून जरी मारले असता फुटेना

॥ ४०८ माहात्मानामपूर्वक कुमारी खाजें देववणें ॥

माहात्मा नामपूर्वक = महात्मा असे नाव ठेऊन. **कुमारी** = आठ वर्षाच्या मुलीला, लग्न न झालेल्या मुलीला **खाजे** = भोजना व्यतीरिक्त मध्यंतरी खाववायचे पदार्थ. (काजु, बदाम, बिस्कीट वगैरे) **देववणे** = देण्यास सांगणे. **पटि साळे वरि** = जैन मंदिराच्या भिंतीच्या आतील पडवीला **करा** = कळशीने द्वार = परकोटाच्या भिंतीचे दार **आपणेयां आपण खेवं देति** = खेव देण्याचा अनुकार केला. **हूँ** = आम्हाला खेव द्या. **आणि जाए** = मग पाण्याला जाते. **आधीं खाजे वांटिलें होते** = थोडा वेळ अगोदर साधांनी आणलेले खाजे सर्व भक्त जनांना वाटुन दिले होते. **एथ तुम्हीं काइ होआं** = तुम्ही आमच्यासमोर काय आहात बर, जशी तुमची पात्रता आहे. **मां एं एथ काइ नव्हति** = यांची देखील तुमच्या इतकीच पात्रता आहे, ही सुद्धा प्रेमाला पात्र आहे. (**प्रस्तुतींचि** = सांप्रतची, सध्याची, आत्ताची **साधी** = साधेने आनलेले खाजे.)

॥ ४०९ पांचौरां वस्ति ॥

॥ ४१० सेंदूर्णीं गोपाळी अवस्थान ॥

गोपाळी = गोपाळाच्या (श्रीकृष्णाच्या) मंदीरात (सोनेसळे या फुटेयाची = पीवळ्या रंगाचे उपरण्याची. (सोन्याच्या तारा असलेल्या उपरण्याची.) कास = कंबरेला बांधलेले वस्त्र. मेघस्याम = आकाशी रंगाची, निळसर. म्हणौनि दंडवत करू बैसली = गोपाळाच्या मुर्तीला पाहुन भाळली, आर्कषित झाली. म्हणुन दंडवत केला.)

॥ ४११ पदुमनाभी याचनीं चणकपकवान आरोगणें ॥

पदुमनाभी याचनी = विनंती केली असता चणकपकवान = हरबऱ्यापासुन बनविलेले विविध पदार्थ. आपजवावा = मागुन घ्या. सांगवतु होत = सोंगणे, कापणी करणे. वावरीं = वावरात, शेतात. कडपें होति = वाळलेल्या हरबऱ्याची मुळासकट उपटुन गंजी, ढिग तयार केला होता. तेयांचेया तोंडाची वास पाहिली = चोर, लुटारू तर नाही असा मनात विचार करुन निरखुन बघीतले. नीका = चांगला, सभ्य. संभावनीकु = मालदार. श्रीमंत घरचा. ऐसा काइ नेयाल = झाडासकट कशाला नेता. पुसो लाभे = तुम्ही बाइसांना विचारू शकता. परि करउं न लाभे = बाइसांकडुन तुम्हाला करवुन घेता येणार नाही. वेसरू = मीठ, मिरची वगैरे सामान.

॥ ४१२ पदुमनाभी पाठवणी ॥

आंबडीहुनि = त्या काळातील बीडजवळील अंबड गाव किंवा आताचे अंबड. रामनाएकु = रेमनायकाचा मोठा भाऊ ए.वा. गौराइसाचा पती. कुळवाडि = शेती अथवा शेतीविषयक देण्याघेण्याचे व्यवहार. आवरे ना = सांभाळल्या जात नव्हती. ऐसी काइ चाड पडीली असे = याची आम्हाला गरज सुद्धा नाही. यांचे पाहों पां = यांची ताकद पाहतो. बाइंसी म्हणीतले = ते पदुमनाभीला घेऊन गेल्यानंतर बाइसा म्हणाल्या.

॥ ४१३ देमाइसां : लखुबाइसां भेटि ॥

देमाइसां = साष्टीपिंपळगावची. लखूबाइंसा = पैठणची. कवडां दूध फोकरा = कवडा घेऊन दूध द्या असे ओरडा, म्हणा. फोकरू लागले = ओरडू लागले. पाचारिलें = बोलाउन घेतले. हा कोणु = हा कोण मार्कंड आहे काय? इस्वरीए = सामर्थ्य, ऐश्वर्यत्व या = मार्कंड स्वतःला म्हणतात.

॥ ४१४ उपाध्यां वीष्णुभटां भेटि ॥

पर्वाकारणे = दवणा पर्वा कारणे. कणीकि = गव्हाचे पीठ. ना हें नव्हे = इथुन जवळच असलेल्या गोपाळांच्या मंदिरात अहेत ते.

॥ ४१५ उपाध्ये : प्रसनाएकु रीघपुरासि पाठवणें ॥

जाइजे = जायला पाहिजे. हो गा बटिका = हे म्हणतात ते बरोबर आहे परंतु तुमचा जाण्याचा विचार आहे का ? मातीया मोहोरा उभा ठाके = जाण्याच्या हेतुने त्या दिशेकडे तोंड करून उभा राहीलो असता. कमळजैए चे = कमळातुन निघालेली लक्ष्मी. महाविष्णुपत्नी. धारेचें = दगडी प्रतिमा असलेल्या गाईच्या तोंडातुन येणारे पाणी. उजुचि = एवढ्या लांबुन जाण्यापेक्षा सरळ जवळच्या रस्त्याने जाऊ. वीसंवादु = दूमत, वादविवाद. मतभेद. ब्रजेचे = वर्धा नदी. तिच्यातील विशिष्ट कुंड. कव्हणी एक आले = विष्णुचे विग्रह. पेणोवेणां जावे = मुक्काम दरमुक्काम करत जावे. उपेणे = एकाच ठिकाणी दुसरा मुक्काम करू नये. वाडुवेळुं = जास्त वेळपर्यंत. परीखानीमंत्रण = गावातील व परिसरातील लोकांना भोजनाचे निमंत्रण. आंबेभोजन = आंबारस मुख्य इतर पदार्थ अनुशंगीक. आखत लविली = अक्षदा व पाणी हातावर देऊन दंडवत घातले. आंबेयाची सराए = आंब्याचे दिवस, सिझन, मोसम, हंगाम. देहेंचि = त्याच दिवशी. मध्येचि = आडवातिडवा कसाही. पुसीति = दुसऱ्या हाताने पुसत होते. ते आंबे आरोगिले = अर्धवट, जेवढे आणले होते ते सर्व आंब्याची आरोगण केली. साळे = धर्मशाळेत, पूर्वीच्या काळी पाठशाळा मंदिरातच होती. बुजालें = घाबरले, दचकले.

॥ ४१६ देमाइसां : लखूबाइसां पाठवणी ॥

सेंदूर्णीसी = सेंदूर्णीला पुढे गावासीं = पुढील गावाला, टाकळीला. तेयांचेया गावांसि = ज्या गावात त्या दोघींना पाठविले होते त्या गावाला वीसारुंचि लागती = कुरकुर चालु असणे, टाकुन बोलने. जवं उर्भी ठेलीए = उभे राहिले असतां लगेच ओढाळा = मोकट. ज्याच्यावर कसलेही बंधन नाही अशा प्रकारचे गोरूवाची = गुर-ढोर वाणी = रित, प्रकार. पद्धत. वल्हें = वळई, गवताची गंजी. घांसु तवं फावे = घास तर प्राप्त करतात, लाभ प्राप्त करतात.

॥ ४१७ चांगदेवी अवस्थान ॥

जगती आंतुली = परकोटाची भिंत व त्याआतील (मढौलीए = मठापेक्षा लहान देऊळ)

॥ ४१८ चींच खेडकरां रामदेवांचा अवस्वरु आइकर्णें ॥

चींच खेड करां = चींच खेड गावाचे. सोरंठीए = सौराष्ट्राची, गुजरातची. कवडींबु = छोटा कवी, बालकवी म्हणुन लावायची उपपत्ती. गंगेकडौनि = येथे तापीला गंगा म्हटले याठिकाणी तापी व पूर्णेचा संगम आहे. उभीया हाटवटीया = रस्त्याच्या दोन्ही बाजूंनी दुकानांची रांग. पुढां आले = एकटेच पुढे आले. चीत्रीव काठी = रंगीत नक्षीदार त्रीभंगी उभे असति = जसे धनगर जमिनीवर काठी टेकुन तिच्या आधाराने तीन ठिकाणी वाकडे उभे राहतात. त्याप्रमाणे. पाय, कमर व मान थोडीशी तिरपी करणे. जति = जयजयकार युक्त काव्य. काव्याचा एक प्रकार, गीत. मागौतें सरौनि = उंच टेकडीवर उभे होते ते थोडे मागे सरकुन सपाट जागेवर आले. टाळु = टाळ. आळवणी घेऊनि = आलाप घेऊन. श्रुतीकार = गीताचे आर्वतन करून मागे साथ देणारे. डांग = काठी हाती एरु गोवळीया = काठी हे गोपाळांचे हत्यार आहे. आलीएं = सखींनो, मैत्रीनींनो. परि गोवळु ऐसा नावडे = लोकांना गोपाळ वेश आवडत नाही परंतु मला आवडतो किंवा शिशुपाळ सारख्यांना आपण गोपाळ वेषात आवडत नाही. माया मानवीया जाले = तो परमेश्वर मायेचे देह घेवुन मानव वेषात अवतरला. नीराकार परमेश्वर साकार झाले. रामेयांसि स्वामी नोळखे कव्हणी = असा हा रामदेवाचा स्वामी कोणाला ओळखु येत नाही. नाचीनले = आनंदाने हर्षित होउन नाचले. भागवत = वैष्णव, अन्य संन्यासी. आणीकां = दुसरे कर्मठ असतात तसे. सलोलु = ओल्या गुणाचा, धार्मिक, याच्या मनात मृदूता आहे.

॥ ४१९ तापीतटीं मार्कंडा देवता दाखवणें ॥

गोसावी आसनी उपविष्ट असति = देवतेंनी रचलेल्या. परीएळीं = सोन्याच्या ताटात. चतुर्मुखी = चार तोंडे असलेल्या ब्रह्म्याच्या मंदीरात (आंगुस्ती दीधली = झोपेतुन उठल्यावर आळस देतात तसे. आभासु = आभासत्व दर्शन. विज्ञानाची मुर्ती. पालुखा केला = आवरून घेतले. जे दृश्य पाहात होते ते बंद केले.)

॥ ४२० मार्गी व्याघ्र पाठीं येणें ॥

मार्गी = जंगलातुन जात असता. स्तीति जाली = दृष्टीद्वारे आखरू = गावाच्या बाहेर गुरे एकत्र करण्याची जागा. खेळा = परत जा.

॥ ४२१ तुरंगमा रोहणीं देमतीप्रती श्रीकृष्ण लीळाकथन ॥

तुरंगमा रोहणीं = घोड्यावर बसले असता सावळ देवासि = देवतेच्या नावावरून गावाचे नाव पडले. वारिकें = वाऱ्यासारखा वेगवान पळणारा घोडा

किंवा श्रेष्ठ माणसाचा घोडा वारिक होऊन चालतो. म्हणजे न्हावी घेऊन चालतो. **टाकुनि आलीं** = जवळ पोहचली. **पासाळाचा अनुकार** = घोड्याच्या पाठीवर श्रीकराने थाप मारून बसण्याचे सांगितले. **जाले नव्हे जी** = आपण म्हटले तर बसल्यासारखेच झाले. **जाणविला** = जाणीव करून दिली. **श्रीयापुर्वक आळवीति** = श्री शब्द लावून आदराने उच्चार करून बोलावत. **अणुभरही उणे नाही** = सौंदर्य ३२ लक्षण युक्त होते व चातुर्यदेखील, कणभरही त्यात कमी नाही.

॥ ४२२ सावळदेवीं आटवलीए अवस्थान ॥

आटवलीए = नदीच्या काठावर बांधलेली गुंफा (जशी बिडची) **खीडकी** - **येहुनि** = गुंफेला खेटून छोटासा दरवाजा. **पउळी बाहिरीली** = परकोटाच्या भिंतीच्या बाहेर **वाव्य** = उत्तर आणि पश्चिम दिशेमधील दिशा. **नैचिए थडिए दोही वाहाळांमधि** = नदीच्या काठाला दोन ओढे आहेत व ओढ्यामध्ये. **वाहाळा** = ओढा, नाला नदीमध्ये दोन खडकातुन पाणी जाण्याची जागा. **देवता असे** = देवतेचे मंदीर होते. (**बदरीखीया** = बोरीचे झाड. **खणाची** = खोली, भाग, कप्पा.)

॥ ४२४ तपोवनीं साइ देवां भेटि ॥ मासुरूळीं अवस्थान ॥

साइंदेवां = गावाचा ग्रामाधिकारी. **रचमचेचें स्थान** = लोकांच्या वर्दळीचे ठिकाण. **आपुली वस्त्रें ठेविली कौपीनु केला** = देवतेला आपल्या अपवित्र वस्त्राचा स्पर्श होऊ नये म्हणुन. **तवं तेथ गोसावीयांतें देखिले** = स्वामी मंदीराच्या पाठीमागच्या आवारात होते. **ओडण** = ढाल. **खांडे** = तलवार. **खोलत नीगाले** = नाचत खेळत, **मिरवणुकीसमोर जसे नाचतात मी गोसावीयांपुढे चालैन** = स्वामींच्या पालखीपुढे नाचत खेळत चालेन.

॥ ४२५ पींपळगावीं गोवर्धनीं वस्ति ॥

गोवर्धनी = गोपाळाच्या मंदीरात.

॥ ४२६ भोगवर्धनीं रामीं वस्ति ॥

भोगवर्धनी = भोकरदन. भोमासुर राक्षस राहत होता म्हणुन

॥ ४२७ सेलवडे बामेस्वरीं वस्ति ॥

सेलवडे = सिल्लोड. **बारव** = पायऱ्या असलेली विहीर. (तिथेच शिलालेख आहे.)

॥ ४२८ आणवां बनीं अवस्थान ॥

बनी = आंबे वनात. गुढरू आंबा = भरगच्च पानांनी आच्छादलेले, फांद्या जमीनीला टेकलेल्या असे आंब्याचे झाड.

॥ ४२९ प्रतिदीर्णी बनकर आंब्र भेटि ॥

बनकर = माळी आंब्र भेटि = आंबे भेट देणे. पाटासि = शेतातुन पाणी जाण्यासाठी तयार केलेला दांड.

॥ ४३० उपाध्यां भेटि ॥

प्रसादू दिधला = श्रीचरणाचेनी अंगुठेयानी लोटुन प्रसाद दिला. (सराए केली = पोद्भर आंबे खाऊ घातले.)

॥ ४३१ देमतीप्रति अंबग्रासु दरीसन ॥

अंबग्रासु दरीसन = आंब्याचा घास घेताना दाखविणे. खाली लोंबति = जमीनीच्या जवळपास खाली लोंबत होते. ऐसेयांचि नीजावे = वर तोंड करून, उताने. ऐसेयांचि आंबे = आ करून. ऐसे गोसावी दाखवीले = प्रत्यक्ष कृती करून दाखवली (लपकरि = गपकन, एका झटक्यात.)

॥ ४३२ संसारमोचकु अंब्रकथन ॥

संसारमोचकु = संसारापासुन सोडविणारा, मुक्त करणारा, मृत्यू आननारा. तेयासि जरू ये = ताप येऊन मृत्यू होतो.

॥ ४३३ देमती झोळी घुतां सीक्षापण ॥

पुंजा केलें = सर्व गोळा करून टाकुन दिले.

॥ ४३४ देमाइसांते स्वइच्छा राहावणें ॥ अशीच लिळा उ (३४६)

मासुदीसु भरला = महीना संपला, भेटिचे दिवस संपले. आतां तुम्हीं राहा = तुमची इच्छा असेल तर. भावे परि अटण करा = राहायचे नसेल तर जा. वीळासले मन = लागले माझे मन. वेधे = आर्कषणामुळे. संभ्रमीतें = आनंदात तल्लीन. नीर्वीकार = खळबळ रहीत. जोगीयाचे = सर्वज्ञांना म्हणतात. निस्टूर = विरागी, शांत, चीत = मन. मग सर्वज्ञें म्हणीतले = तिचे गीत ऐकुन स्वामी प्रसन्न झाले व म्हणितले.

॥ ४३५ एकाइसांकरवि वाटी धुववणे ॥

वाटी = वाटी, जेवणाचे पात्रातील लहान भांडे. ताटकढा = ताट उचलनारा सेवक, ताट धुनारा.

॥ ४३६ मार्गी देमाइसांकरवि जाडि ठेवणें ॥

जाडि = अंथरण्याचे जाड घोंगडे अथवा सतरंजी. **कडिवाळा** = सामान वाहुन नेणारा सेवक. मोलकरी. (**कडिवाळा** = पशूच्या पाठीवर सामान वाहुन नेणे त्या पशूला कडिवाळा म्हणतात.) येथे देमाइसाला कडिवाळा म्हटले.

हेतु = एकाइसा श्रीमंत आहे म्हणुन देमाइसाला आपली सेवा करायला लावते. (**कडिवाळु का न करा** = नोकर, मोलकरी का ठेवत नाही.)

॥ ४३७ चारनेरीं मार्कंडा रोगनासा उपाए कथन ॥

रोगनासा उपाए कथन = रोगाचा नाश करण्याचा उपाय सांगणे. **काही न करिताति** = दुःखाची निवृत्ती करून सुखाची प्राप्ती करतात. **नोकीतु असें** = टोचुन बोलतो, विशेषत्वाने म्हणतो कि माझ्याकडे काहीच नाही. **तुमचे अठरा रोग पींपळी बांधिजती** = ज्याप्रमाणे भूत लागले असता पिंपळाला खिळे ठोकतात त्याप्रमाणे तुमचे अठरा रोग नाहीसे करू. **उन्हतीन्ह** = गरमागरम-समान अर्थी शब्द. **तुम्हांसि काइ तेणें** = बाकीचे प्रश्न कशाला करता. **जोन्हळे** = ज्वारीचा भात केला असावा. **उदास भीक्षा** = भिक्षेत फक्त शिळा भात आला कुठलेही इंद्रियार्थ पदार्थ आले नाही. **उरोधीत असे** = विरोध पत्करते. विरोध करते. **याचे रोग न वचावे असति** = रोग बरे होणार नाही अशी दैवराहाटीची कणव याने जोडुन ठेवलेली आहे. **आवेयाचें दीवेया कां एइल** = मडक्यातील तेल दिव्यामध्ये कसे मावेल. **खांडीएचें** = वीस मनाची एक खंडि, एक मन ४० किलोचा. एकुण ८०० किलो. **उंडीए** = पीठाचा उंडा. **पसेया** = दोन हाताचा पसा, त्या पसाभर धान्याने पायली भरणार नाही. तसे सिद्धांती भोगुन नासणारे थोर कर्म ते थोडासा विधी आचरल्याने कसे काय नासेल, किंवा याचे फक्त येवढेच आर्जकत्व आहे वाचौनि इश्वरप्राप्ती जोडावी असे आर्जकत्व नाही.

॥ ४३९ पानुनाएका वाता उपनीति ॥

वाता उपनीति = वाताचे निवारण करणे. **आश्चर्य जाले** = सामर्थ्यवान पुरुष आहे हे पटल्यामुळे. **पाट बैसो घालीती** = घरामध्ये पाटावर बसवुन भिक्षा वाढत. **वाये** = वातामुळे. **कोडिमोडि करुनि** = हातपाय वाकडे तिकडे होणे, वातामुळे शक्तीहिन होणे. **पुरुख** = सामर्थ्यवान पुरुष. **आइसें** = म्हातारी आइ. **दोनि** = एकावर एक. **डोंडी माथा** = डोक्यावर पीळ देऊन बांधलेला फेटा. (राजस्थानी लोक बांधतात तसे.) **कोंगते** = पावसाळ्यात वापरतो ते. **खस्तिलेति ना** = त्रसले, दुःखी झालेले आहेत ना. **एतुलाही वारा** = थोडासासुद्धा वारा, हवा. **एकि उसिसां सगडी : एकी पाइतां सगडी** = रात्री झोपताना एक उशातला

एक पायातला शेगडी. **न गमे जी** = त्रास होतो जमत नाही. **च्यारी पाहार** = रात्रभर. **गावी** = पानुनाएकाच्या गावचे. **गावींचा** = दुसऱ्या गावचे. **कामतु** = शेतीच्या ठिकाणी. **दाळद्री** = वाटेकरी. शेती कसायला दिलेले. **खाओं न ल्हाओं** = शेतातील धान्य वगैरे चोरता येणार नाही. बेईमानी करता येणार नाही. (**रोग प्रमाण जाणति** = रोगाची, रोगाबद्दल जाणतात. **पाग** = पीळ दिलेला फेटा.)

॥ ४४० पानुनाएका उपाहारीं दीपनसक्ति देणें ॥

दीपनसक्ति = पचनशक्ती, भुक् लागण्याचे सामर्थ्य. **रूचे** = आवडते. **तींवरिखां तांदुळांचे सीत** = तीन वर्षे जुन्या तांदळाचा भात कारण पचण्याला हलका असतो **बाधील** = बाधा, त्रास होईल. **आनि सदन जेविलों असों** = चांगले पोट भरून उडदाचे पदार्थ खाल्ले आहेत व ते पचनाला जड असतात. **सेणि** = गोवरी. **पुरि हो** = विस्तवावर राख टाकून पुरून ठेव विझु नये म्हणुन. **मध्याने एकी रात्री** = रात्री १२.०० च्या दरम्यान. **पाळलें** = संपले. **तैसेंचि कीजे** = जेऊन घ्या.

॥ ४४१ देवा : भटा : आबैसां भेटी ॥

भटोबासांची स्वामींसी पाचवी भेट.

॥ ४४२ सीतळानंदु नाम करणें ॥

सीतळानंदु = थंड पाण्यापासून आनंद येत होता म्हणुन. **सेंदूराळ्यासि** = तळ्याचे नाव. **कामतु** = शेतावर काम करणाऱ्यांकडे. **पालखति** = मांडी. **डोळा घातला** = डोळ्याने खुणावले. **सीतळ उदक न साहे** = मागे वाताचा त्रास असल्यामुळे म्हटले थंडपाणी सहन होत नाही. **वाडवेळा** = बऱ्याच वेळनंतर **तेथ आरोगण जाली** = आरोगणेच्या तयारीसह गेले होते.

॥ ४४३ आबैसा मयोर लेखनी म्हणणें ॥

मयोर लेखनी = मोराचे चित्र काडणे. **म्हणणे** = व्यापार दिला. **चीत्र पाडु जाणा** = कोरीव, चित्र काढता येते. **मोरें लेहों जाणें** = मोराचे चित्र काढता येते. **वान मेळवीलें** = साहित्य गोळा केले. **एक उणे लेहति** = जीथे दोन मोर काढायला हवे तीथे एकच मोर काढत. **तुम्हीं लागा** = तुमच्याकडे उधार, राहिला. **आगळे** = दोनपेक्षा जास्त. **एक मोर गोसावी माझे लागति** = स्वामींकडे माझा एक मोर उसना राहीला.

॥ ४४४ भटां होडे अदृस्य होणें ॥

भटां = भटोबासांसोबत होडे = शर्यत लावली असता. हें जैसे उठितें तैसें उठिता = आम्ही जसे उठतो तसे तुम्ही उठता. नीगैल = चालायला लागलो असता टाकाल = पकडाल. आमच्यापर्यंत पोहचाल. टाकाल कीरू = पकडु शकता, पोहचु शकता. किरू = नक्की, निश्चित. चळबळे = चपळ, चंचल. गजगती बीजें केलें = हत्तीच्या चालीप्रमाणे, जोरजोरात हातावीहीती = हाताच्या कींवा वितीच्या अंतरावर, हातभर वितभर. ओहळु = ओढा, नाला. (ओडगाल = स्पर्श कराल, शिवाल. हातावीती = वीत भर पुढे.)

॥ ४४५ वानरा नाम करणे ॥

आश्राइत = आश्रय घेणे. धाबें = माती व लाकडाने बांधलेले वरचे छत. फाटा = फांदी, डहाळी. कोरडा = वाळलेली. (कोरडीं सलें = वाळलेली फांदी.)

॥ ४४६ प्रकास देवांचीए गुंफेसि बीजें करणें ॥

नए = नदी. जगती आंतु = परकोटच्या भिंतीच्या आत. साहानेवरि = चंदन उगाळण्याच्या दगडावर. रेखवीला = भक्तजनांकडून लावला. घोंटी ऐसी फोडि = लालसर चिकन पण लहान कडक सुपारीच्या फोडी. मानुअभिमानु = मानमान्यता. अभिमान आहे. दंडवत घातले = हात जोडून नमस्कार केला आभीमान असल्यामुळे. गोसावी प्रकास देवां पुढां सांघत जाति = प्रकास देवाचा आभीमान दूर करण्यासाठी सांगतात. प्रकास = देव तोखत जाति = नीराभिमान होऊन संतुष्ट झाले. क्रीतकृत केलां = मला कृता कृत्य केले, माझ्यावर उपकार केले, अपवीत्राते पवीत्र केले. सुखीयां केलां = संतुष्ट केले. वस्तु = महत्वाची एकमेव व्यक्ती.

॥ ४४७ देवांकरवि जाडि तुणवणें ॥

तुणवणे - रफु करणे. वृक्षमुळीए = वृक्षाखाली बसुन वीद्या सांदैल = विद्येला पूर्णता येईल. मळालेली विद्या उजळतीला येईल. एल्हंभट = अवडळ भट भटोबासांचा मावस भाऊ. डोल्हारेयावरि = झोपाळ्यावर; बंगईवर. ताटांठाणवैया = तीवईवर ताट ठेऊन. देवीं म्हणीतले जी जी = आपले म्हणने बरोबर आहे. द्वापरिचा सहश्रु वरिखां आउक्ष होइल = शिल्पविद्या झाल्यामुळे द्वापरा इतके (हजार वर्षांचे) आयुष्य वाढेल व दादोस शिल्पविद्यावंत होते. अतीत = भुतकाळ. अनागत = भविष्यकाळ. आपेयाचा परिवरीं = आपल्याच पद्धतीने किंवा आपदेव भटांच्या व्यवहारात मोह ममतेते. (हे दादोसाचे भाऊ) पाए पसरून मरावें असें = खुप दुःख भोगत, यातना, त्रास भोगत मरायचे आहे. पसेयाचें

पाइलीए कां येइल ? = पसाभर धान्याने पायली भरेल का तसे छोट्या क्रियेने मोठी क्रिया होईल का ? **जळ मांडवी** = पाण्यामध्ये उगवणारी एक वनस्पती. **पाण्यां आंतु घाली** = रस्त्याच्या कडेला तळे असेल व तेथे पशू वगैरे येऊन पाणी अशुद्ध करत असेल म्हणुन. **वारेयावेंनि योगे** = वाऱ्याबरोबर **रज** = धुळ. **तेथ आणिक बेंचाळ उठी** = एका रोपापासुन दुसरे तयार होते. **तेथ उदक असे** = जळ मांडवी पाल्यावर इतकी वाढते कि ज्याने ती लावली त्याला सुद्धा कळत नाही कि इथे पाणी आहे कि जमीन. **बुधिही** = भावना, कल्पना सुद्धा करवत नाही. **कवळीवरि** = दोन्ही हात पसरून **हातासि कांडर एति** = जळ मांडवी उपटुन हाताला कळ लागते मुंग्या येतात. **बाहीया** = दंड. **भरिति** = थकुन जातात. **रगत ए** = वेलीला बारीक काटे असल्यामुळे हातातून रक्त येते. **धर्ममीखें** = धर्माच्या नीमित्ताने. **अवीद्या** = ममता किंवा अज्ञान दोष. **असेखा** = सर्व. **अभावो करी** = नाश करी. (**आडवाटी** = ताटामध्ये वाट्याआटु वाट्या, भरपूर वाट्या.)

॥ ४४८ प्रकासदेवां गर्वा अनुवादु ॥

अनुवादु = सांगने. **तरी पुससी काहीं** = काही विचारतो कां ? **आचार्या नावें कांकण बांधलें असे** = आचार्य ह्या नावासाठी जाहिर दंवडी पिटवणे, प्रसिद्धी करणे. **कांकण** = कडे. **अज्ञानाचेनी प्रसादे काइ एक न बोलावें गा** = अज्ञान माणुस काय बोलणार नाही बर तो काहीही बोलु शकतो. **जाळांधरीसी** = कान्हाचा गुरु जाळंढर, लुईपाईचा शिष्य व राजा एका सामान्य स्त्रीची सेवा करताना तिच्या प्रियकराला पाठीवर बसवुन पाण्यावरून घेऊन गेला व तेव्हापासुन त्याला सिद्धी प्राप्त झाली. **आति अनुकरला** = खुप सेवा मानसम्मान करून जाळंधरीला संतुष्ट **केले व उपदेश घेतला**.

॥ ४४९ पाठकत्यागु परिहासु =

पाठकाच्या त्यागाचा उपहास, चेष्टा करणे. **रामनाथाकडे** = महादेवाचे मंदीर. **नैयाइकी** = न्यायशास्त्रात, सहा शास्त्रापैकी एक **कांठाळु** = साहित्य. सामानाचे गाठोडे. **तल्हातीचीया पाणीयां बोटे थाउ तैसा पाठेयाचा त्यागु मां** = तळहातावरील पाण्यात बोट बुडवले त्याचा ठाव सहज कळतो त्याप्रमाणे पाठकाचा वरवडे त्याग आहे.

॥ ४५० भट इंद्रभट कटकां पाठवणें ॥

कटकां = कटक देवगीरीला. **सुंटदेओ** = म्हसोबाजवळ इतर बिगर घडवलेले टोळ असतात जेव्हा म्हसोबाला शेंदुर लावतात तेव्हा त्या टोळांना फक्त हात पुसतात त्यांना सुंटदेओ म्हणतात. **सिद्धांते** = काहीच कामाचे नाही, ज्याला शास्त्र येत नाही असे. **तुमर्ते मुक्ष पीतरीया करिती** = श्राद्ध स्विकारणाऱ्यांमध्ये तुम्हाला मुख्य मान मिळेल. **माहादेओरायाचें श्राध होत होते** = राजा सरल्यानंतर त्याच्या नावाने वामदेव श्राध करत होते.

॥ ४५१ प्रकासदेवा नीर्गमनीं सींके वीस्मो ॥

नीर्गमनीं = परत जात असता. **वीस्मो** = आश्चर्य. **माहात्मे एक आले** = तळटिपेत प्रकासदेव असा उल्लेख आहे म्हणुन वर सुद्धा तसेच हवे. **घाएचि** = लगेच, झटपट **माहात्मेपण गेलें होते** = कारण प्रकासदेव संन्यासी (वीद्यावंत) होते. व प्राणायामाची प्रक्रिया जाणत होते. अन्य संन्याशांमध्ये अशी धारणा आहे कि जो प्राणायाम करणारा संन्यासी आहे त्याने शिंक, जांभई. अपानवायु व निद्रा या चार गोष्टींवर नियंत्रण ठेवायला हवे. जर प्रकासदेवासमोर सिंक आली असती तर आमचे माहात्मे पण गेले असते. (**नीरुधन करी** = निरोध, प्रतिबंध, संयम करी.)

॥ ४५२ वर्म स्पर्शै नरक निरूपण ॥

रुणाचें द्रव्य = कर्ज स्वरूपात घेतलेले द्रव्य. **दैनावले** = लज्जीत होने.

॥ ४५३ भटां लखुबाइसां भांडण ॥

रजु गेला = धुळ. **काइ डोळा देखसि ना** = डोळ्याने दिसत नाही का. **हो का नावडतीचा** = नावडतीचा असला तरी (राजापासुन झाला) आवडत जरी नसेल तरी. तसे सिद्धांते काहीही, कशीही असो पण लखुबाइसा आमच्या सन्नीधानात राहते व सेवादास्य करते. **जांघेमार्डीचा** = राजाचा स्वतःचा पुत्र (असल्यामुळे जरी नावडतीचा असला तरी मांडीवर बसु शकतो.) **एरांसि** = इतरजनाला. **जयजय सब्दीं बोलावाचि लागे किं** = श्रेष्ठत्वाचा, मोठेपणा द्यावाच लागतो ना.

॥ ४५४ दाइंबाप्रति पाटनीयां सारिखा वांटनीयां कथन ॥

पाटनीयां = धाव्याच्या घराला आधारासाठी लावलेली गोल लाकडाची दांडी, वर आडवी लावलेली असते. **सारिखा** = फळी, लाकडासारखे. **वांटणीया** = छतावर आडवे लावण्याचे लांब गोल लाकुड. **आम्हीहीं बरवे** = आम्ही

स्वामीपेक्षा कमी नाही. **आडवेआडवे** = मुद्दाम वीडीया मोडीत जाति = वीडा हातात धरून थोडा थोडा दाताने चावने. **सुरंग मीरवत जाति** = वरून उपरने पांघरून त्याचे एकटोक खाली लोंबते सोडून स्वामीच्या समोरून जाणे. **हैं तै कीं** = त्यावेळी, त्याकाळी. **दूलतें येतें** = आनंदात मग्न असल्यामुळे डुलत येत होते किंवा दारू पिल्यानंतर माणूस जसा चालतो त्याप्रमाणे **माथा ब्रह्मांड लागत असे** = गर्वामुळे आकाश ठेंगणे झाले. **प्रसादें** = प्रसन्नतेमुळे **पाटनीया** = पाचटाचे घर **व वाटनीया** = बांबुने बांधलेले घर या दोन्ही घरात काही फरक आहे का ? **बेगडही** = कचकडयाच्या फुलांच्या हाराला सोनेरी दोरा गुंडाळतात ते किंवा सोनेरी रंगाचा चकाकणारा कागद. **वालु** = गुंज. **लोहिवा** = लाल. **पतंगुही** = दिव्याच्या ज्योतीवर झडप घालणारे फुलपाखरू **आम्हासी जाले** = **इश्वर प्राप्ती परमेश्वराचा आनंद आम्हाला झाला का**. **लाधला** = ऐकण्यासाठी तयार झाला. **अन्यव्यावृत्ति पुडूती नीरोपिली** = हि दुसऱ्यांदा प्रथम पू (२४४) निरोपण केले. **कव्हणी एकी माता असे** = बाळाला औषध कसे द्यावे हे जाणनारी. **मांघ पडिलें असे** - जठराग्नी मंद झाला. भुक लागत नाही. **गुळुळा दे** = हिरडा बेहाडेयाचा रस काढून बाळाला पाजते. **मांघ फिटे** = योग्य औषध दिल्यामुळे बाळाला भुक लागते, पचनशक्ती वाढते.

॥ ४५५ इंद्रेया पवितें देणें ॥

उदैले = दुखु लागले. **गाउं पावलेयावरि** = गावात जाऊन घरी पोहचल्यावर.

॥ ४५६ रामतीर्थी वस्ति ॥

सिल्लोड व निल्लोड या दोन्ही गावामधील अनुपलब्ध स्थान.

॥ ४५८ हिवरळीए राजमर्दी अवस्थान = जालना ॥

॥ ४५९ वनदेवी देवां : सीक्षा भेटि ॥

वनदेव = गावापासून लांब वनामध्ये असलेले महादेवाचे मंदीर. **ग्रामांतरासि** = गाव सोडून जात असता. **उमाइसाते म्हणीतले** = वायनायकाची कन्या व भटोबास महादाईसाची देहाची बहीन, तिकवनाएकाची पत्नी. (**वाहाणा सांदु** = पायतण शिवण्यासाठी, सांदण्यासाठी.)

॥ ४६० बाइर्सी वनदेओ पुसणें ॥

वनदेओ पुसणे = कुठे आहे ती चौकशी करणे. नासीसी = देऊळाची मोरी.
मीं कोळी तुं गौळी = कोळ्यापेक्षा गवळ्याची जात उच्च असते. कोळी ते कोळिची
= हिन जातीचा तो हिनच. अळुकें = लोभी, लालची अवस्था = विरह अवस्था
व्याकुळता. दांगटा = दनकट, मजबुत. खेवेंदे = अनेक झाडांना मीही मारतो
खेवदे (अनेक-वचन.) नउ अवस्था प्रगटलिया = ९वी जडता अवस्था (शरीर
जड पडते. व स्थीर होते फक्त मनाचे कार्य चालते स्वप्नवत.) नीजेला = चक्कर
येऊन बेशुद्ध पडला. डोळेयांचे ठाए भवों लागले = बुबुळ फिरू लागले डोळे मात्र
झाकलेले आहे तुं कोणु = थोडा शुद्धीवर आल्यावर म्हटला. ऐसेयांचि असावें =
नेहमी (त्रिकाळ) असेच राहावे. तीन्ही लींगे = हिंवजु, बळीप व पार्वती यांची तो
भगतु होए = त्याने भक्तीचे आचरण केले. देवता नव्हे = जशी भक्ती केली तसे
फळ देणारी देवता नाही. जें तेयासि दीजे तें तींते नाही = वर देण्याचे सामर्थ्ये
(नीर्वाळा पाहीला = शेवट बघीतला)

॥ ४६१ वाएनाएका भेटी ॥ पाडळीचे राहणारे.

वाएनायक = उमाइसा व माहादाइसाचे वडील. (चरित्रात २ उमाइसा
आहते.) स्तीतिजाली = नामापासुन. पाओ आसुडिला = घरातील व्यक्ती पाय
धुत असता ओढुन घेतला. धोत्री आवधें घेतले = धोत्राच्या पदरात पानें, पोफळ,
श्रीफळ वगैरे पुजेचे साहित्य घेतले. धोत्रवरुते गेलें असे = मांडीपर्यंत. संभ्रमें =
हर्षाने, उल्हासितपणे. धोत्र वरुतें करीति = एका बाजुच्या धोत्रात पुजेचे साहित्य
आहे व दुसऱ्या पायात अडकु नये म्हणुन वर करत होते. आडचि गोसावीयांसि
उजुचि एत होते = समोरच्या पायऱ्या चढुन न येता मधुनच वरुन आले. पालखती
बैसले = मांडी मारुन प्रशस्तपणे बसणें. सांघेति तीए सांघो नेणति = तिने
सांगीतले परंतु जसे तसे नाही. सांघौनि नासीति जी = गुण सांघुन गुणाचा नाश
करणे, कारण गुण सांगत असता मनामध्ये किंचित अभिमानाचे कार्य वर्ततात.

॥ ४६२ माहादाइसां भेटी ॥

आलेया = अरें एरू मौलके = दुसरा मोलकरी. तयाचीए हाती =
वाएनाएकाने पाठविलेल्या मोलकऱ्याच्या हाती. पोते = सामानाची पीशवी.
श्रीचरणांसी = अनेक वचन, दोन्ही श्रीचरण. कैसेनि स्फुरले = ओळगणी मायेने
चेष्टकत्व केल्यामुळे समजले. (चोजवलें नाहीं = तपास, शोध घेतला नाही.)

॥ ४६३ अवतारु प्रतिभिज्ञा करणें ॥ हिच लिळा पु. १६

प्रतिभिज्ञा करणे = ओळख, निश्चिती, जाणीव करणें, पूर्व अवताराची जाणीव करून देणे. **रुपेयांचीया सरीया** = चमकदार, चांदीच्या तारे सारखी लाळ. आपला सामर्थ्य प्रभाव दाखविण्यासाठी अशी क्रिडा करत होते. **काउरळीची** = कामरूप देश, केरळ तेथे स्त्री उपभोग प्राधान्य आहे. **हटयोगिनी** = हटयोगाच्या द्वारे सिद्ध साधकांना साधनावरून पतीत करणारी. **लंघुनी** = उल्लंघन **भोपा नीक्षेपिलें** = पुजाऱ्यांनी लगेच पुरून टाकले. **आधील गोष्टी** = पूर्वी घडून गेलेली गोष्ट. **हेतुधातुतव** = वागण्या बोलण्यावरून, मनोधर्मावरून. **काइसेनि जाणिजे** = कसे कळेल.

॥ ४६४ तथा उपहारु स्वीकारु ॥

उपहारु = माहादाइसाचा ४था उपहार. **उडीदान न साहे** = उडदाच्या पदार्थामुळे त्रास होतो. **साहे** = पचु लागले.

॥ ४६५ आपलो भेटि ॥

आपलो = माहादाइसाचे सख्ये भाऊ सात बहिणींचा एकच भाऊ. भटोबासांचे चुलत भाऊ. चुलत. **बोकणा बांधला** = पूर्वी तोंडात मिरचीचा बोकणा बांधत. **कोपली** = तोंडात बोकणा बांधलेला बघुन. **तेयांचीए माता** = कामाइसा. **आडा** = कपाळावर. **काउर वांउरे** = कावरे बावरे, गुन्हेगारासारखे, चोरी करताना पकडले असता लज्जीत होतो त्याप्रमाणे. **हे नए ओलांडती परि पाणी न पीएति** = आमच्या दर्शनाला येत असताना नदीतून येत होते परंतु पाणी प्यायले नाही. **बाइयां म्हणीतले** = घरच्या बायांनी, आई व बहिणींनी. (**माएसि लाजती** = कोणी ममता दाखविली असता लाजत.

॥ ४६६ उमाइसांचा उपाहारु स्वीकारु ॥

उमाइसा = भटोबासांची बहिन. **दसमिचा दीसी** = दसऱ्याच्या दिवशी. **अळगौनि** = दुरूनच, स्पर्श न होऊ देता. **आरोगण देआवी** = भोजन करत असताना मधुन मधुन आग्रह करून वाढणे. **पैन्हा आसिजे** = पचन-पाचन करताना तुम्हाला लांबच राहावे लागणार. **ऐसे असिजे ते ओखटे** = अस्पर्शित झाले म्हणुन वाईट आहे काय किंवा काही दोष आहे का ? **प्रोहीतद्वारे** = पुरोहीतद्वारे, दुसऱ्याद्वारे. **पांती जेवन जाले** = सर्वासोबत पण थोडे लांब बसुन जेवण झाले. **हें काम्य व्रत** = तुम्ही जे व्रत करू इच्छिता ते मनात इच्छा ठेऊन केलेले व्रत आहे. **पुहीयांनि** = **ओवळ्या, सडलेला**. **घाणतेनि तोंडेंसि** = खरकट्या

तोंडाने. उपवास सातरीया = उपवास करण्यासाठी चादर अंथरुण बसने समुद्राचा प्रांती = दुसऱ्या प्रदेशात, देशात. सातासमुद्रापलीकडे.

॥ ४६७ माहादाइसां श्रमनीवृत्ती करावेया अनोज्ञा ॥

तुळसीया = तुळसीया नावाचा विशिष्ट माणुसच वृंदावण करणे जाणतो. पाहिचा दीसु = आजचा दिवस सकाळपर्यंत. वीळुनि = सायंकाळ पर्यंत. रगडु = दाबु.

॥ ४६८ तुळसीया आंगुळी वेथा हरणें ॥

चीरा = चौकोनी घडवुन तयार केलेला दगड. पारुखो देया = थांबवा, प्रतिबंध करा. तीनि खण = खालील जथ्था, मध्यभाग व वरचा असे तीन खण. नीर्वाळले = पूर्ण केले. संपवले. हेतु = भक्तजनांचा कर्मनाश व तुळसीयाचा सन्नीधानीचा भोग नासीला (पाटसरे यावरि = पटीशाळेवर)

॥ ४६९ जोगीवेखें मनभूली कृडा ॥

मनभूली = मनाला भूलविणारी, मनाचे कार्य बंद करणारी. कृडा = लिळा. एक मढादखिणें = एकी वासना दक्षिण दिशेला. एक मढापूर्वे = एकी वासना पूर्वेला. गळकथा = गळ्यात घालावयाचा सदरा, अंगरखा. खापरी = फुटलेल्या मडक्याचे खापर आधारि = झोळी, गवसनी. (काखेत बसेल इतकी पिशवी.) वीभूती = रक्षा, भस्म, पांढरी राख. फागडा = विशिष्ट काव्य. करधरीत खर्पर = हातात खापर धरून. भीक्षापात्र = तेच खापर कशासाठी आहे ना भिक्षेचे पात्र आहे. भस्मवीधुळीत = अंगावर भस्म उधळणे, पावडरीसारखे लावणे. वीलसीत = सुशोभित. गात्र = शरीर, अवयव. नीत्य = सदा, नेहमी. चळीत चीत = मनाची चंचलता, मन इकडे-तिकडे धावते मंद मंद -हळुहळु. सावकाश गतीने. मनसावीगळीत = मनाचे कार्य प्रतिबंध केले. मनाच्या चंचलतेचा नाश केला. परमानंद = त्याच्यामुळे परमआनंद प्राप्त झाला. मन भुली रे = मन मोहुन, भुलून गेले. टाळी = समाधी लाउ आदरीती = सुरुवातच केली होती. (कडासन = गवताचे किंवा वाघाच्या चामड्याचे आसन.)

॥ ४७० माहादाइसैं विवादें तीकवनाएका जैत ॥

विवादें = चर्चेत, वादामुळे. तीकवनाएका जैत = तीकवनाएकाला स्वामींनी विजय मिळवून दिला. म्हणौनि माहादाइसैं आलीं = तीकवनाएकाच्या घरी. संकल्पु देओं = विधी विधान करून घेऊ. ओगरिलें = ताटात पदार्थ वाढले. सतसारावे असैं = भांड्यात अग्नी टाकून पवित्र करणे. कोण्या शुद्र जातीच्या

व्यक्तीला भांड्याचा स्पर्श झाला असता असे करतात. (सत = पवीत्र.) काइ म्हणौनि = कोण्या जातीचे आहे भावे = भाव, श्रद्धापूर्वक घेइ. तुझेया भावाचें काइ घेओं = तुझा त्याच्यावरचा भाव काय सांगावा. की काइ ऐसे कण्हणी जाणे = मुसलमान आहे कि काय. कि आदीवासी आहे कि शूद्र

॥ ४७१ भटाविवादें तीकवनाएका जैत ॥

सीधनाथाकडे = महादेवाच्या मंदीराकडे. नीसरबोडी = बरोबरी करायला गेले तर. ब्रह्मदीक सुद्धा घसरून गटारीत पडतील तरी सुद्धा स्वामींची बरोबरी करू शकत नाही. के रिगैल = कुठपर्यंत पोहचेल. डोइ बोडूनि = मुंडन करून, शेंडी काढून, संन्यास घेऊन धोत्र फाडुनि = कासोटा फाडुन संन्याशांसारखे गोल करून नेसु. उतरापंथे जाएं = संसार, घर दार, मुले, बाळे सोडुन उत्तरेकडे निघुन जाणे. कर्मरहाटीत असे मानल्या जाते कि एखादा थोर दोष घडला असता त्याचे क्षाळण करण्यासाठी मरेपर्यंत चालतच राहावे लागते. (कट तुझेया सीधनाथासी = तुच्छतावाचक शब्द, तुझा सिधनाथ काय उपयोगाचा.)

॥ ४७२ लुखदेओबा भेटि ॥

गोदानालागि गेले होते = ब्राह्मणांना दानात गाई भेटत म्हणुन त्या घेण्यासाठी गेले. करंजाळेयासि = गाव शहागड (अंबाडी) जवळ. ढांढाळें = वाईट कृत्य, कामे पाहारा रात्री = रात्री ९ च्या दरम्यान पाहान पटीची = पहाटेच्या वेळेला, तांबडे फुटण्याच्या वेळी, झुंझुरकाच. दरीसन करावेया = पान, सुपारी नारळ वगैरे पुजा द्वे घेऊन. वीखुरली = अस्ताव्यस्त झाली. नावेक होते = थोड्या वेळापर्यंत स्तितीचा प्रभाव होता. मोटका = नेमक्या वेळी, मेळापकू कीजे = जमीनी व बीयांचा योग आला असता. घुमरीसीं उठी = जमिनीतुन अंकुर बाहेर नीघतात, बहारतात. (एथपर्यंत सुक्षेत्राचा दृष्टांत व पुढे कुक्षेत्राचा दृष्टांत. तन धैलिया भूमी = तृण, गवताने गच्च भरलेली भूमी. तनें दाटलीया असति = गवताने गच्च ठासुन भरलेली आहे. आंतुबाहीरी = खालीवर. नांगरीजति = खोलपर्यंत. वाहीजति = बीनकामी जो गवताचा ढिग (कचरा) परतीया सांडीजती = पलीकडे शेताच्या बाहेर टाकतात. घातेवाफे पेरिजति = जमीन गरम(उष्ण) असताना पेरणे, पेरणी करण्याइतका पाउस पडला नांगरून पेरणी सुरू करतात. (बरडें = मुरमाड जमीन, दगड मिश्र असलेली.)

हेतु = पाने पोफळे दर्शनाला केली. त्यामुळे भेटीच्या विधानाचे पदार्थ संपादल्याचे गोमटे आणि दूरवर दर्शनाचे गोमटे.

॥ ४७३ तथा उपाहार स्वीकारु ॥

तुते काइ असे = तुझ्याजवळ किती पैसे आहेत. स्फुरविले = प्रेरणा दिली.
आप्ताचे = हितक्षाचे, हितचिंतकाचे.

हेतु = पुजा आरोगण व वस्त्र संपादल्याचे गोमटे व वस्त्रास संबंध दिला.

॥ ४७४ तथा पुण्यमहात्मे नामकरण ॥

तीमुनी = भीजवुन, ओले करून. डोहरवणीए = ढोरजातीच्या घरातील पाणी. (वणी-पाणी) मोचवणीए = चांभाराच्या घरचे पाणी. एवं कटक देवगीरीला कुठल्या कुठल्या जातीच्या लोकांच्या घरचे पाणी मी पिलो. तीर्था जाइजे = प्रायश्चित घेऊन पवीत्र होण्यासाठी. गोसावीयांचा ठाड सकळ तीर्थे = स्वामीं प्रती त्याची अशी श्रद्धा होती. करवीतेंजी = स्वतःला पवीत्र करून घेत आहे. पुण्य माहात्मे = पुण्य प्राप्त करून घेणारे. (कानसुले = कानाजवळील केस.)

॥ ४७५ संबंधु वंद्य निरूपण ॥

उपासना एकीचि कीं भिन्न असे जी = भक्ती करण्यात फरक आहे का सारखेपणा आहे. जीया प्रसन्नता = ज्या प्रसन्नतेमुळे. सकळ जीवातें एके वेळे आपुलेया प्रतीती दृश्य होए = सृष्टीतील सर्व जीवांना एकदा ज्ञानाचे दातृत्व ईश्वर करवुन त्या जीवाप्रती आपले ईश्वरत्व प्रकाशित करतात. मालखांडा = कुस्तीचा आखाडा, फड. देवताचक्राचा = देवता समुदायाचा. प्रसन्नता स्फुरे = प्रसन्नता धारण केली. निक्षेपिती = ठेवणे. (स्वमति = मुरारीमल्ल बासाने स्वमतीचा शोध लावला म्हणुन.)

॥ ४७६ काचराळां तीकवनाएकाचा उपाहारु स्वीकारु ॥

काचराळा = काजळा, गावाचे नाव. आनसारिखे जाले = अनादृश्य, पुर्वास विलक्षण सत्वास भंग ऐसे विचलीत जाले. माहात्मेयातें काइ लटिकें बोलिजे = महात्मे सुद्धा खोटे बोलतात. तपोवनीचा = वनाचे नाव. श्रमु गेला = स्वामींनी विचारपूस केल्यामुळे माझा शरीर मानसीक थकवा गेला.

(स्वमती शोध = मुरारीमल्ल बासांचे मत. आश्राइत = आश्रयाला राहीलेला.)

॥ ४७७ माहादाइसां परीसु दृष्टांत कथन ॥

वाइनाएकु म्हणति रूपै वायां गेली = हि लिळा वायनाएक प्रथम भेटीची (पू ४६९) च्या अगोदर हवी. कारण त्या लिळेत स्वामींविषयी अनुकूल भावना

होती व ह्या लिळेत प्रतीकुळ भावना दिसते. **कव्हणी एकु महात्मा** = परोपकार करणारा म्हणुन हा ब्राह्मण जातीचा असावा म्हणुन फक्त ब्राह्मणांच्या घरी जातो. **आधारीए** = गोरख झोळणा. **थीकटें - थीकटें** = बारीक बारीक थेंब. **तांबीया भरुनी दिधला** = संध्या वंदनासाठी तांब्या भरुन पाणी दीले. **वानीएराची पेंडी** = ज्वारीचे ताट. (**वाणी** = उत्तम प्रकारची ज्वारी) **दुबळी** = गरीब गाए **एकी दुभे** = दुध देणारी गाय. **ढासुलें** = **राळे नावाच्या धान्याचा भात**, राळ्याचा भात. **कवडा** = गोळा. **कीडकीडवीला** = तापवीला. गरम केला. **दोघाई** = घरधनी व महात्मा. **घोंटी** = चिकन, सुपारी पण साधारण **वाकळ** = गोधडी. **लोणीएं पाए चोपडिले** = पायाला आराम मिळण्यासाठी तुप लाऊन मालीश केले. **आभारैला** = प्रसन्न झाला, संतुष्ट झाला. **लोखंडे** = लोखंडाची औजारे. **पासु** = वखराला लावायची आडवी लोखंडी **पट्टी फाळ** = नांगराचा. **तुता** = नांगराला लागलेली माती काढण्याचे खुरपे. **मध्याने एकी रात्री** = ३ च्या नंतर पहाटें. **पाहात पटीची** = पहाटेच, झुंझुरका, ४च्या नंतर. **पालवीया** = झाडाच्या फांद्या. **इळा लाउं बैसला** = इळ्याला धार लावत असताना. **नी धावला** = वैतागला. **कुजांतर** = जादुटोणा. **आउते नासीली** = औजारे खराब, निकामी करुन टाकली. **एककु दीहाडा** = एक-एक दिवस. **सोनेयाचा** = सोन्यासारखा. **दडैकरी घातली** = जोरात आपटली, आदळली. **कवणासी** = न कळता, विचारपूस न करता. **बीढार** = आश्रय. **मुळीं इळा घातला** = जसे गवताच्या मुळावर इळ्याचा घाव घालुन मुळासकट उपटतात तसे माझ्या कुटुंबाचा, प्रपंचाचा मुळासकट नाश केला. **वीवळले** = उजाडले. **खपटी** = वरच्या मातीचे आवरण, खपली. **तीया झळझळीत** = त्याच्यातुन चकाकत आहे. **दळीद्राचा** = दारीद्र्याच्या मुळावर घाव घालुन ते नष्ट केले. **गंधि** = घाण, गंज किंवा वास. **काळिमा** = काळेपणा. **तेज-चमक वर्ण-पिवळा कनक** = सुवर्ण. २४ कॅरेटचे उत्तम प्रकारचे सोने. **परि आणिकातें वेधी हैं नैये** = परिसाच्या स्पर्शाने झालेले सोने दुसऱ्या लोखंडाला स्पर्श झाला असता त्याचे सोने करू शकत नाही. **जीवत्व** = मतीत्रय. **वस्तुत्व ये** = सारभुत होए, श्रेष्ठत्व ये. (**कढविला** = गरम केले. **कौटाळ** = जादुटोणा **घातवाफ** = पेरण्याची विशिष्ट वेळ, जमीन उष्ण असताना पेरणे.

॥ ४७८ एल्हाइ मठावरि वारणें ॥

वारणें = वर ओढुन घेणे. **एल्हाइ** = माहादाइसांची मोठी बहीणीची मुलगी. **परंवटे** = साडीला निऱ्या देऊन नेसणे. **साउलें** = रेशमी वस्त्र. **उजू नेसली** = व्यवस्थीत. **निटनेटके**, **वेठतासि** = नटने तयार होणे. **पाठिलाकुनि** =

मागीलाकडुन. भवर्ती भवति = मठाच्या परिसरात गोल गोल फिरणे. दसीया = दोरे. टोक.

॥ ४७९ भटांकरवि क्षौर करवर्णे ॥

एय सकेसीयांचा उपद्रो असे = केस असणाऱ्यांचा त्रास आहे म्हणजे तुम्ही क्षौर करा सुरू = वस्तरा. (दैविकी भाषेत त्याला रोमशस्त्र म्हणतात.)

॥ ४८० माहादाइसीं माहात्मेयां दीवाळी सणु करवर्णे ॥

सांजवेळे = संध्याकाळच्या वेळी. सामग्री केली = सर्व भांडी पाण्याने भरून ठेवली. चीकसा = शिकाकाई. पाट पासवडिले = लाकडी पाटावर सुती वस्त्र टाकले बसण्यासाठी. जोन्हळे याचा चौकु भरिला = दिक्षार्थीला चौक भरतात तसे. गोसावीयांसेजे = गोसावीयाजवळ. रांगेत. माखिले - चोपडले. पीळ्या आंतु = केस वाढली असावी म्हणुन त्यात किंवा शेंडीला केसाची भवरी, भोवरा असतो त्यात. भोगी = नारळाचे दुध. गाडु ढाळीति = तांब्याने पाणी टाकणे. आक्षेवाणे = ओवाळणीचे पदार्थ. मुठे, दिवसे सोन्याचे अलंकार इ. नीमस्तु = नेहमीचे. (भरोवरि सामग्री = भांडे पाण्याने भरून ठेवले. सेस भरीली = चौक भरला.)

॥ ४८१ भट माहादाइसा रीधपूरा पाठवर्णे ॥

बीजेचा = भाउबीजेचा. माहातुमेयां सांघातें जावे नाहीं = स्वामी स्वतःहून दादोसासोबत पाठवतात आणि परत म्हणतात पाठवावे कि नाही यावरून स्वामींचा हेतु हा आहे कि दादोसांसोबत जा परंतु जास्त संपर्क ठेऊ नका. जास्त उठबस बोलणे करू नका. झणे = न जाणो. काहीं आनौनी आन घेया हो = यांच्या विषयी काही संशय घ्याल, कुज-बुज करतात अशी कल्पना कराल. सकरडीया गाइ असति = करड नावाचे गवत. त्या गवतामध्ये पौष्टीकता नसते असे गवत खाऊन गाईचे पोट भरते परंतु ती गाय दुबळी दिसते तसे हे नागदेव माहादाइसा रजस्तम रहीत आहेत.

॥ ४८२ माहादाइसा वस्त्राची आंगी भटां देणें ॥

मग आंगी सीवली = भडगावमध्ये होळीत फाल्गुन महिन्यात सदरा शिवली. दि जो = दिली तर तुम्हाला चालेल का, द्यावी का?

॥ ४८३ एल्हाइ भाउबीज करणे ॥

नीगाली पाडव्याच्या दिवशी. फूटेयासी पीळा घातला = पदराला धरून पीळा देणे. आग्रह, हट्ट करणे. सोजी = मैदा. बाईसीं हात पाहिले = लाडू तिनेच

तयार केले कि दुसऱ्याकडुन करवुन घेतले. **कुंकु ऐसे** = कुंकवा सारखे लाल. **मसवीले** = हातावर हात घासले, रगडुन घेतले. **जाळु** = आग. (एल्हाइसी ८ किंवा ९ वर्षाची असावी.) (**फोडी भरले असती** = हातावर फोड आले होते.)

॥ ४८४ स्थानपरा देवता कथन ॥

स्थानपरा = दुसऱ्या स्थानापर्यंत **तीजेचा दीसी** = भाऊबीजेच्या तिसऱ्या दिवशी. **तेथील देवता** = करंजखेडीची. (**बारव** = दगडी चिऱ्यांची विहिर. **खांडे माहानांवि** = नवमी तलवारीने पशुंचा बळी दिला जातो म्हणुन खांडे माहानवमी म्हणतात. **चौबारी** = चारी बाजुंनी पायऱ्या असलेली विहिर. **खणिवरि** = विहिरी शेजारील अंगण. **आंतुलि खणिवरि** = विहिरीतल्या सपाट पायऱ्या असतात ती जागा. **गजंबु** = गोंगाट, कल्लोळ. (स्वामींच्या मनोधर्माने बाइसांना देवतेचा गोंगाट ऐकु आला. एरवी देवतेचे दर्शन होत नाही. मग आवाज कुठुन येईल.) **उर्ध पुंङ्ग टिळा** = यू (U) आकाराचा **दो पाहारा** = दुपारी १२ च्या दरम्यान. **सकर्पूर वीडा** = कापूरासह वीडा. **भाजने** = भोजन भांडी. **राजमढासि** = नरसींहाच्या मंदीराला राजमठ म्हटले.)

॥ ४८५ मार्गविधे भारद्वाजा गमन ॥

भारद्वाजा गमन = भारद्वाज पक्षाला स्तीति झाली असता स्वामींसोबत येणे. **उत्तरमार्गी** = उत्तर दिशेकडे जाणाऱ्या रस्त्याला. **गोसावीं तेथौनि बीजें केले** = भोजन न करता थोडा वेळ विश्रांती घेऊन तेथुन निघाले. **भारद्वाज** = पक्षाचे नाव, चांभार कोकड्यासारखा पक्षी किंवा तोच. **ते उगेचि होते** = लखुदेवबांना उत्तर देता आले नाही म्हणुन गप्प बसले. (भारद्वाजाला स्वामींपासुन संचारी वेधाचे कार्य वर्तले म्हणुन वेधले.)

॥ ४८६ भाटापुरीए वस्ति ॥ लुखदेवोबा : नाथोबां भिक्षे पाठवणें ॥

भिक्षा घेओ जाणिजे हो = लखुदेव बासांनी सर्व भिक्षा एकत्र घेतली त्यावरून स्वामी म्हणतात कि निमित्त विधीमध्ये असताना भिक्षुकाने वेगवेगळे पदार्थ घेतले पाहिजे. कारण तो पदार्थ दुसऱ्याला संपादता येईल म्हणुन. **सारंगधरी** = विष्णुच्या मंदीरात (**सारंग** = विष्णुच्या धनुष्याचे नाव.)

॥ ४८७ मनोर्थ ज्ञानें लुख देओबा पाठवणी ॥ अनुपलब्ध स्थान.

मनोर्थ ज्ञाने = लखुदेवो बासांच्या मनातील विचार, कल्पना, मनोर्थ माळा स्वामींनी जाणुन. **धावा** = छोटी टेकडी. **तेयां** = संबंधी - यांना. **वरो घालावी** = कोरड्या धान्याचा साठा करून द्यावा. **वर्तत असे** = वाटत आहे. काय ?

बहुत दिस लागले ना = जास्त दिवस आमच्या सन्नीधानात राहिल्यामुळे तुम्हाला घरची चिंता लागली. **निश्चेतें करावी : मग यावें** = स्वामींचा प्रश्नार्थक शब्द आहे हि सर्व क्रिया करून मग आमच्या सन्नीधानात यावे असे तुमच्या मनात आहे काय ? **तरि ऐसें कीजे** = तुमच्या मनात जो विचार आहे तसेच करा.

॥ ४८८ एरमली आसन ॥

(अहीरमली = गवळ्यांचा मल्ल, गवळी लोकांची देवता.) अहीर गवळ्यांना म्हणतात.

॥ ४९० अनअनोज्ञात मंडळीका जाणें ॥

अन अनोज्ञा = आज्ञा न घेता. अनुज्ञा परवानगी न घेता. स्वामींनी जाण्याची आज्ञा तर दिली नाही परंतु नाथोबाने स्वामींकडून जाण्याची अनुज्ञासुद्धा मागीतली नाही. (स्वतःहून दिली जाते ती आज्ञा व मागून घेतली ती अनुज्ञा) **माणीकदंडा** = एक प्रदेश, अरण्यातील एक विभाग, माणीकदंड नावाचे गाव **आरुते** = गावाच्या अलिकडे रस्त्यावर. **पोते** = पिशवी. **बाबा एकला** = अनादर अर्थी शब्द आहे असा अर्थ नाही तर ज्याप्रमाणे आपण आईला अग काग, तु असे प्रेमाने बोलतो त्याप्रमाणे जाणावे. **इतुकेया एका गेले** = थोडेसे अंतरापर्यंत सामान घेऊन आले. **पडाळी** = पडवी, छप्पर, गोठा, सर्व बाजुंनी उघडे. असे छप्पर. **तीयवरि गळे** = छप्पर बाजुंनी उघडे असल्यामुळे व वरून पुरेसे पाचट नसल्यामुळे पावसाचे पाणी गायीवर पडत असे. **चरों जाए तवं तोंडा चीखलु ए** = चारा खायला लागली असता त्यासोबत पाऊस पडल्यामुळे चिखल पण तोंडात येई. **बुडिं पाइं** = पायाच्या खुराच्या सांदीमध्ये **कीवीं कोरीति** = अळ्या त्रास देतात, डसतात. **पावो झाडि** = अळ्या चावल्यामुळे त्या पायातून, निघाव्या म्हणुन पाय झटकायला गेली तर. **मागा खांबी लागे** = पाठीमागच्या खांबाला पाय जोरात लागतो. **झडें** = पावसाची झड. **वारेन** = थंड हवेने **किंवा झडवारेन** = वाऱ्यासोबत येणारा जोराचा पाऊस. **पीटे** = जोराचा पाऊस असल्यामुळे गाय झोडपुन निघाली. **देखौनि** = गाईला झालेला त्रास बघुन. **पीडिली** = दुखीस्त झाली. **माळवधाचा खांबी** = धाब्याचे राहण्याचे घर व त्याच्या खांबाला **खडु** = कडबा, वाळलेला चारा. **कंटाळा सांडी** = ती गाय त्रास, उबग कमी करी. **बुजे** = दचकणे. घाबरणे. **तो म्हणे** = मनात म्हणे. **तयांतुचि रिगे** = परत त्या छप्परामध्ये जाते. **यांसि जें उठिले** = मनात उत्पन्न झाले ते विचार. कल्पना **मार्गी ठेविले** = रस्त्याच्या कडेला. (**धर्मदर्पहरणाची** = धर्माचा, युधीष्ठीराचा गर्व कसा हरण केला त्याची. **वैहाळिएसि** = संध्याकाळी फिरायला जावु. **ब्रीदाचा**

तोडरू = युद्धात जेवढे राजे जिंकले त्यांच्या प्रतिमा (पुतळे) करून तोरडीसारखे अलंकार बनवून पायात घालणे. **आवांकीतु** = मनात आठवीत होतो.)

॥ ४९२ वाएनाएका भेटि ॥

कामाइसां = वाएनाएकाची कन्या. **आठांगुळे** = गर्भ आठ महिन्याचा झाला असता करावयाचा संस्कार विधी. एवं गर्भ आठ महिन्याचा झाला होता. **उजु वाटा गाडा नेला** = चांगल्या, रस्त्याने. (कामाइसाला त्रास होऊ नये याकरता) **कामत** - ज्या रस्त्याने जात होते तिकडे शेत असल्यामुळे कामगारांची व शेतीची पाहणी करण्यासाठी गेले. **पुर्व दृष्ट असे** = पुर्वी बघितलेले आहे.

॥ ४९३ रावंसगावीं सीधनार्थी = संगमेस्वरीं वस्ती ॥ आबाइसां : उमाइसां भेटी संगमेस्वरी =

जेथे गंगा यमुना सरस्वती या नद्यांचा संगम झाला तेथे महादेवाच्या मंदिरात **ऐसें घेतले** = सर्व वस्तु घेतल्या. **गजगतीं** = पटापट. जोरात चालने. **मागां टाकीत एति** = गोसावी पुढे निघुन गेले असता वाएनायक मागे राहिले. त्यामुळे जोरात धावत स्वामींजवळ पोहचत. **वाति लावुनि गेलीं** = त्यांनी स्वामींना व वाएनाएकाला बघुन न बघितल्यासारखे केले आणि निघुन गेली. त्यांना वाटले कि वाएनाएकाने कोणीतरी बाई आणुन बसविली आहे. त्या संकोचामुळे. **म्हांतारेपणौनि याचे न पारूखे** = हा म्हातारा झाला तरी याचे चाळे (रजवासना) थांबायला तयार नाहीत. **मासी रळी** = माझ्यासोबत चेष्टा, विनोद. मस्करी. **परवंसिले** = चाचपुन बघितले. स्पर्श केला. **मग म्हणीतले** = मनात म्हटले. **जइंती** = दत्तजयंती. रामजयंती. **तुम्ही म्हणा यातें समुद्राचा प्रांतीं ओळखौनि** = जालन्याला उमाइसा म्हणाल्या होत्या व आबाइसा सुद्धा जवळच उभ्या होत्या म्हणुन स्वामी आबाइसाला म्हणतात. पु. (४६६) **मुडूपें मुडूप झगटूनि गेलीति** = कोपराला कोपर घासून गेले. जसा शब्द तसा अर्थ नाही परंतु स्वामींच्या जवळून गेली असावी. **तुम्हां अगळी उदक घेऔ नैए** = कर्मराह? इटीत असा विधी आहे कि महिनाभर जे उपवास करतात त्यांनी आगळी उदक घ्यायचे नसते व दात देखील घासायचे नाही. म्हणुन स्वामी म्हणतात. **केळीए** = कळसी, तांब्या, घागरीत (**सरळीया** = सरळ बोटे.)

॥ ४९४ गुंफे आरोगण ॥

तो दारवंठा उभा राहिला = गुंफेचे दार छोटे असल्यामुळे दरवाजात उभा राहीला. (**सडीले** = कांडीले, कुटुन तयार केले. **आंबाचा गाडुगा** = आंब्यापासुन

तयार केलेले लोणचे, पिठले, चटणी वगैरे पदार्थ. **गाडुगा** = तांब्यासारखा परंतु मातीचा.)

॥ ४९५ पाहातां मादणें ॥

पाहातां = पहाटे. सकाळी. **बहुत दीस मादणें नाही** = विशेष प्रकारे तेल उटणे, चोखणी वगैरे लावून तेव्हा सामान्य स्नान स्वामींना दररोज होत असावे. **पाणीं ठेविलें** = तापवण्याकरिता चुलीवर ठेवले. किंवा भांड्यात भरून ठेवले. कारण स्वामी स्नानाला मनाई करतात. आणि जर पाणी चुलीवर ठेऊन गरम केल्यावर पुन्हा थंड होईल म्हणून दुसरा अर्थ बरोबर घडतो. **चोखणी** = डोक्याला लावायचे शिकाकाइ सारखे सुगंधी उटणे. **ओलणी** = अंधोळीचे वस्त्र. **वीवळले** = उजाडले, तांबड फुटल, सकाळ झाली.

॥ ४९६ कामाई अष्ट मंगळा नाम करणे ॥

कामाई = वाएनाएकाची पत्नी. **अष्टमंगळ** = आठ प्रकारच्या मंगल श्रृंगारांनी युक्त. किंवा आठ मुले असलेली सौभाग्यवती बाई (सात लेकी व आठवा आपलो.) **सांकड गुंफा** = छोटीसी गुंफा. **परता नीगे** = पाठीमागे, गुंफेच्या बाहेर निघणे. **परचारक** = सेविका. **दारवठेनसी लागौनि** = दरवाज्याच्या एका बाजूला वाएनाएक व दुसऱ्या बाजूला सेविका उभी आहे. **मागिला वडातळी** = पश्चिम दिशेच्या वडाकडे. **ओतीं** = नाला. **उतारू नाहीं** = नाल्याच्या पलिकडे खुप खोल असल्यामुळे जाता येत नाही. **ओतु वरि उतरले** = दक्षिण दिशेकडे. (**दारवंडेसी बाई उभी होती तीयासि जालें** = तिला सर्वज्ञाची अधिक आवडी असल्यामुळे दर्शनाचा लाभ झाला.)

॥ ४९७ ओतीं उमाइसांसि आस्वासन ॥

ओती = नाला. **रामनाथाचेया** = रामनाथाचे मंदीर **एओ एइल** = यायला काहीच अडचण नाही. **व्रतस्तें** = मासो पवास करणारे. **सीवालंधन करू नैए** = गावाच्या वेशीचे उल्लंधन म्हणजे ओलांडु नये. कारण मासोपवास असल्यामुळे एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी जाता येत नाही. **काळदासभट** = इंद्रभटांचे सासरे. **एसें एथ काइ असे** = येथे असा काही प्रकार नाही. **आपणेयां नीवारे** = त्यांनी केलेल्या आरोपाचा तुमच्याकडून परिहार होत असेल तर (**माहादेव पाठक** = रावंस गावीचा ज्यांच्या स्वामींनी बाबुळशेंगा व पाणीभात आरोगण केल्या पु. १०४. परंतु त्या लिळेत ते अनुकूल होते व या लिळेत प्रतिकूल दिसत आहे. काही कारणास्तव जीव स्वतंत्रीने प्रतिकूल झाले असावे.)

॥ ४९८ काळदास भटां तांबोळग्रहण ॥

एकादसिचां दीर्सी = त्या दिवशी काळदास भटांचे एकादशी व्रत होते.
मुंजिये = मुंजिबंधन न झालेला बालक पाच किंवा सहा वर्षांचे बालक. (आठ वर्षांनंतर मुंजिबंधन करतात.) ऐसा काइ धर्मु = एकादशीचे व्रत उपवास असताना तांबेळ घेणे विधी आहे का. जानामि धर्म = मी धर्म जाणतो, धर्म काय आहे ते मला माहित आहे, धर्म आचरणाची सुख फळे मला माहित आहेत. अधर्म आचरल्याने नर्क फळे होतात तेही माहित आहे. न च मे पृवृत्ति = त्याविषयी मला आवडी नाही. न च मे निवृत्ति = परंतु त्याविषयी मला अनावडी नाही. केनापि देवेन = न जाणो कोण्यातरी देवाने, देव. हृदिस्थितेन = माझ्या हृदयात (अंतःकरणात) निवास करत आहे. यथा नियुक्तोस्मि = तो जसे मला सांगतो त्याप्रमाणे मी करतो, वागतो. तथा करोमि = तसेच मी वर्तन, आचरण करतो. (हा श्लोक महाभारतात दूर्योधनाने म्हटलेला आहे.) हे आवघे ऐसे असति कीं = समोर बसलेले सर्व ब्राह्मण बघत आहे. कारण. एकादशीच्या व्रताला तांबोळ चालत नाही व तांबोळ घेताना बघुन ते ब्राह्मण तुम्हाला नष्ट भ्रष्ट म्हणतील म्हणुन. श्रीकरें दाखविले = ब्राह्मणांकडे श्रीकर करुन दाखविलें. यांचें घेओ ए = एकादशीचे व्रत असले तरी या चौघांचे उसिटे तांबुळ खाऊ शकता. स्वधर्म पीडा = स्वतःच्या धर्माकडे, संसाराकडे दुर्लक्ष करुन धर्माला पीडा देतात. मवचिन्त्ययोयं = माझ्या हितचिंतनासाठी (यो = जे कोणी) मत्पापशुद्ध्यर्थ मिहं = माझ्या पापाचे क्षाळण होण्यासाठी. नाश होण्यासाठी प्रवृत्त = प्रवृत्त झालेले आहात, क्रियेला प्रवर्तलेले आहात किंवा येथे एकत्र झालेले आहात. नोचेत्क्षमा मप्य हमस्य कुर्यामत = मी जर त्यांना (तुम्हाला) क्षमा केली नाही तर. कृतघ्नो = माझ्यासारखा कृतघ्न (केलेले उपकार विसरणारा.) वद = सांगा बर की दृशोऽन्य = दुसरा कोणी असेल काय ? उलट मीच तुमचे आभार मानले पाहिजे. तीं म्हणीतले = काळदास भटांनी म्हटले. यांसि = काळदास भटांचे नातु भानु (मुलीचा मुलगा व इंद्रभट जावाई) अधिलीं घरिचे = पहिल्या पत्नीचा मुलगा. भाइदेव = भानु. (स्वधर्मपीडा अशाच प्रकारचा, असाच श्लोक. भावार्थासह. उ. ६०० लिळेत दिला.)

॥ ४९९ वैजो भुंगी नामकरण ॥

भुंगी = महादेवाच्या अष्टगणांपैकी एक गण (गण = सेवक समुदाय) डेरां घालुनि = रांजनासारखे मातीचे भांडे. गंगेआतुं घेउनि आले = डेऱ्यात वाळक घालुन व त्याला वाळलेले भोपळे बांधुन पोहत आले. ओतीं डेरा घातला =

ओढ्यातुनही तसेच आनले. पातळु = कमजोर, सुकलेला. माजु = मान. (माज = पाठीचा मध्यभाग) भ्रींगि = सेवक पुंजा = ढिग, गंज. जारसे = निब्वर, जुन, आतुन धाग्यासारखे होणे.

॥ ५०० स्त्रीये काळस्फोट व्येथा हरण ॥

काळस्फोट = काळ फोड, काळाकडे, मृत्युकडे नेणारा फोड. (स्फोट = फोड.) व्येथा हरणे = दुःखाचे निवारण करणे. कठीएं = पुजारीन. वीवळों लागली = धाए मोकलुन. गयावया करून रडु लागली. (तीला लिळादानाचे आयुष्य दिले.) (तळवां = पायाचा तळ.)

॥ ५०१ उमाइवीज्ञापनें उपहारु स्वीकारु ॥

वीज्ञापने = विनंती केल्यामुळे. घोडेया वावुनी = घोड्यावर बसवुन रावसगावाहुन दर्शनासी आले. बारसीचा दिसी = एकादशीच्या दुसऱ्या दिवशी. द्वादशीच्या दिवशी.

॥ ५०२ उमाइ दरीसना एणें ॥

बाबा मासोपवासीनी नव्हे = बाइसा विनोदाने म्हणतात मासोपवासीनी तर नाही? लाव = लहान मुलांना खाणारी डाकीण. पोट बांधुनी एत असे = तिचे पोट दुखत असल्यामुळे पोट बांधले होते म्हणुन विनोद केला.

॥ ५०३ सोभागाचा उपाहारु स्वीकारु ॥

भूगावी = जि. परभणी (हे कोणते भूगाव आहे ते माहित नाही व स्वामींचा मुक्काम बिडला आहे. बिड व परभणी बरेच अंतर आहे.) मज गोसावीयांचें दर्सन होईल = घरच्या कामामुळे मी स्वामींना भेटण्यास जावु शकत नाही व तुम्ही जर घरी घेऊन आले तर मला इथेच घरी दर्शन होईल. कणीकि कांडिता = गहु जात्यावर दळत असताना. पाटैलु हुडेयावरि = परकोटाच्या भिंतीवर कींवा बुरुजावर. आकडसासुवेचे = बायकोची मोठी बहिण रांधिजत = स्वयंपाक करताना, दळण दळताना ब्राह्मणिचे = पत्नीचे. पौळीचेया = पराकोटाच्या भिंतीच्या यां पापीयांचेया गावां = त्या पाटलाच्या गावाला किंवा आमच्यासारख्या पाप्यांच्या गावाला वीळिचे यांचा पाहारीं एका = संध्याकाळी तीन चारच्या दरम्यान. व्याळी न करितीचि = दुपारी उशीरा पोटभर जेवल्यामुळे.

॥ ५०४ पाडिवां प्रायाण ॥

पाडिवा = पाडव्याच्या अथवा प्रतीपदेच्या दिवशी. देवता भूवनी = जोगला देवीच्या मंदिरात. दुपाहारी = बारा किंवा एकच्या दरम्यान.

॥ ५०५ बोरीएं राणाइसां : लाखाइसां भेटि ॥

बोरीए = नदीचे नाव. साडेगाव व रावस गावाच्या मधली नदी : **बोरी उतरौनि** = बोरी नदी पार करून. **टाळु सींपा** = डोक्यावर पाणी टाकून थंड करा कारण उन्हातून आल्यावर लगेच पाणी पिता येत नाही. **थापडे यांची** = हाताने थापुन तयार केलेला पदार्थ. **बळे ग्रामिचे पक्वान** = तेथील पक्वान विशिष्ट आहेत? **लाकांचे** = लाख नावाचे धान्य. (**मूर्द्धनि** = टाळु. **विपायें** = कदाचित.)

॥ ५०६ साडेगावी मैराळदेवी वस्ति : गौराइसां भेटि ॥

मैराळदेवी = ग्रामदेवतेचे नाव. **कानवडा** = पडदा. **अग्रोदका** = नदीच्या उगमा जवळील पाणी. **तीही म्हणीतलें** = मनात **देवा लागि** = देवतेचें पूजा अर्चन करण्यासाठी स्वच्छ पाणी. **आंजि आलों** = आज म्हणण्यापेक्षां आदल्या दिवशी आलो असे. **प्रीति - सोईरी** = प्रीतीमुळे झालेली सोईरी. (**व्रत** = व्रतामुळे झालेली सोईरी. **वृत्ती** = जमीन, घर, गाय वगैरे वतन मिळाल्यामुळे झालेली सोईरी.)

॥ ५०७ राणाइसां स्वतंत्रीए धर्म नीरोपण ॥

राणाइसां = बळहे ग्रामची. **तुम्हीं काइ करा** = तुम्ही काय काम करता. **धानि मागे** = कोरडे धान्य मागतो. **वरो होए** = घरात खाण्यापिण्यासाठी होते. वर्षाचा धान्यसाठा होतो. **तयाचें तेलमीठ होए** = त्यातील काही धान्य विकून त्याचे तेल, मिठ, मिरची घेता येते. **कांते** = सुत, कापूस कातने (कापसाचे धागे वेगवेगळे करणे) **धडौतपण** = कापसाला कातून त्यापासून कपडे लत्ते तयार करतो. **घानि न मागिजे** = कोरडे धान्य मागु नका तेव्हा ओली भिक्षा करा. **कांतिजे ना** = कापसाचे सुत काढून नवीन वस्त्र परिधान करू नका. जनांनी उपेक्षिलेले किंवा कोणाकडून चार हात वस्त्र प्राप्त करा. **भीक्षा मागिजे** = भीक्षा मागुन जेवा यावरून असे दिसते कि संबंधीयांचा त्याग करून स्वामींना अनुसरावे. **तुम्हां काइ दैन्य असे** = दिनता, गरीबी आहे काय ? किंवा मिळत नाही असा प्रकार आहे का ? तुम्ही तर इश्वराचे राजकुमार आहात तुम्हाला सहज मिळेल. कापूस आहे तो कांतीन मग अनुसरैन = एका मडक्यात तिने कापूस भरून ठेवला होता. तिच्या मनात एका वर्षात ह्या कापसाचे स्वामींसाठी वस्त्र तयार करेन मग अनुसरू. **हा वाढा** = दहीभात. **हा नको** = आंबील भात नका वाढू कारण तो खराब झाला होता. **आंबील** = कढीसारखा एक आंबट पदार्थ.

॥ ५०८ डोणी उतरणें ॥

डोणी = होडी, छोटी नाव. घाला गा = पाण्याच्या प्रवाहात घाला. माहाजनी आण वाइली असे = नाव चालविण्याची वेळ ठरवून दिलेली आहे व अयोग्य वेळी चालवु नये अशी समज दिली आहे म्हणुन नावाड्याने नकार दिला. आम्हां आवलुं नैए = नियमाचे उल्लंघन करता येणार नाही. नाव चालविता येणार नाही. आवलुं लागैल = मदत करू. तळसुती = उपरण्याचा घडी करून केलेला कंबरपट्टा पर्ती गेली = किनाऱ्याला सोडून थोडीशी मधे गेली. उजुची नेली = सरळच घेऊन गेले. आवलें घेतलें = दोन्ही वल्हे, चप्पु. पुरापासी = पुरी गावाजवळ. कांटीतळी आसन जाले = अनुपलब्ध स्थान. (सुआ ना = देत कां नाहीस.)

॥ ५०९ पापवीनासनीं अवस्थान : अवधुता भेटि : स्तीति ॥

पापवीनासनी = पापाचे क्षाळण/विनाश करणारी जागा. अवधुता = अन्य संन्याशाला. (अव = पाय. धुत = धुतल्या गेले जयाचे.) (अनुसरले = वास्तविक अनुसरले असा अर्थ नाही तर स्वामींनी सांगितलेले दास्य करू लागले आणि अनुसरण ते ज्ञान युक्त असते.)

॥ ५१० राणाइसा भीक्षावीधि नीरोपणें ॥

तव तो तेथ जळिन्नला = सृष्टी व्यवस्थेनुसार. तिच्या कर्मानुसार वाचुन तीने अनुसरण्याच्या हेतुने स्वामींनी जाळला असे नव्हे. ढीडरें = धिरडे. दीवसे = कणकेचा किंवा तांदळाच्या पिठाचा उकडुन तयार केलेला पणतीच्या आकाराचा पदार्थ. सांकवतीया = अनेक प्रकारच्या भाज्या. एका घरी नीफजती = एकाच घरी मिळतील काय ?

॥ ५११ चोरुकुमति हरणें ॥

चोरुकुमति = चोराची वाईट बुद्धी. चोर एत होते = लुटमार करून स्वामी जेथे होते तिकडे येत होते. गजंबु = गोंगाट, कोलाहाल, गडबड-गोंधळ. पारावरि = कट्ट्यावर. चाहाळु = अस्पष्ट आवाज. ते चोरांतु होते = चोरीचा वाटा घेत असत वास्तविक स्वःता चोरी करत होते असे नव्हे. खागें = अड्डा. संकेतस्थान. नागनाथाचे देऊळ = माहादेवाचे मंदीर.

॥ ५१३ संगमेस्वरीं अवस्थान ॥

संगमेस्वरी = दोन नद्यांचा जेथे संगम होतो तेथे असलेले महादेवाचे मंदीर.
(गावाचे नाव संगमजळगाव)

॥ ५१४ क्षुद्रा नदी स्वेतु बांधणें : ॥

गंगातटीं काळदासभटाचा उपाहार स्वीकारु **क्षुद्रा नदी** = लहान नदी किंवा क्षुद्र नावाची नदी. **स्वेतु** = पुल. **माखली** = चीखलाने भरली. **मेघवणी** = नीळ्या रंगाची. **पागेचा** = फेट्याचे वस्त्र. **धाटा घेतला** = त्या वस्त्राची घडी करून व कानाभोवती गुंडाळला (उन लागु नये म्हणुन) **फुटेयाची** = उपरण्याची. **तळसुती** = नेसलेला पदर गुडघ्यापर्यंत घेऊन मल्ल बांधतात तशी गाठ बांधली व वरून उपरणे घेणे (जसे श्रीकृष्ण चक्रवर्ती पीतांबर परिधान करत तसे) **आतां माहात्मेयां होआवें लागेल** = आत्तापर्यंत कामगार होतो आता माहात्मे बनावे लागेल. **आंबिचेयां वडेयांचें** = दहीवडे किंवा आंबट चटणी सोबत खाण्याचे वडे. **दुचिती जाली** = दोन ठिकाणी मन लागने. **अडखूळली** = ठेच लागली. **मडके फूटले** = अर्धवट फूटले. **तैसेंचि वडे भरुनि घेउनि आलीं** = दगडाने बांधलेल्या जमीनीवर पडले असावे. मातीवर पडले असते तर भरता आले नसते म्हणुन. **कपाटासि** = कोहकासी (गुंफा) **हें तवं अरण्य** = आपण जंगलात आलेलो आहोत. (**पागभूमीका काळी** = फेट्याचा रंग काळा आहे. **धारी लोहीवी** = आणि त्या संपूर्ण काळ्या रंगाच्या फेट्याला लाल रंगाची कीनारी आहे. **तीयेते मेघवर्णी म्हणीतले** = गडद निळ्या रंगाचा फेटा असावा. व त्यावर काळ्या व लाल रंगाचे पट्टे काढलेले असावे. रंगीत पट्ट्यांची सतरंजी असावी. त्याप्रमाणे, **तळपाची** = वस्त्राचा एक प्रकार.)

॥ ५१५ तीरीं श्रीकृष्ण वेध प्रसंसा ॥

तीरीं = नदीच्या काठाला. **उजु वाटा** = सरळ रस्त्याने. **ऐसे गोसावीं सांघीतले** = येथुन पुढे चरित्रकाराचे मत. **ते काड तेथिचे** = वेधशक्तीचे कार्य विशेषता श्रीकृष्ण चक्रवर्तीनी सांगितले काय **ते जाण न्हवतीची** = स्वामी श्रीकृष्ण चक्रवर्तीची विशेषता सांगतात तसेच स्वामींची ही परंतु उपाध्याला समजले नाही (श्रीकृष्ण चक्रवर्तीनी माशाला किंवा आमच्या स्वामींनी तेवढा वेळ संचारी वेध दिला म्हणुन पाण्याच्या तळातुन पाण्यावर येऊन श्रीमूर्ती अवलोकु लागलें.)

॥ ५१६ नांदौरी आदीतीं अवस्थान ॥

नांदौरी = मिरेगावजवळ आगर नांदूर (अनुपलब्ध स्थान) पाखू दीस = पंधरा दिवस.

॥ ५१७ सामको पुत्रत्व स्वीकारें आरोगण ॥

सामको = आबाइसाची बहीण. मदळसा. गोसावीयांसि आरोगण देती = देण्याची इच्छा आहे. तुम्ही म्हणते असा = तुम्हीच म्हणता कि माझ्या पुत्राला दही भात खाऊ घालायचा आहे आणि आम्हाला दहीभाताची आरोगण देण्यासाठी आलेले आहात यावरून आम्ही तुमचे पुत्र.

हेतु = या लिळेत सामकोसाच्या पुत्राला प्रेतत्वापासून मुक्त केले व तीला मातृत्वाचे फळ दिले. (दधिभातु उन्हें तापला आला = घेऊन येत असताना उन्हामुळे तापला.)

॥ ५१८ राणाइपीते उपाहारु स्वीकारु ॥

क्षोभाल = आश्चर्यचकित होआल.

॥ ५१९ काळदासभटां मध्यमोद् घाट नीक्षेदू ॥

(डावीकडे पिंगळा व उजवीकडे इडा नाडी) पींपळदरडी = विशीष्ट जागेचे नाव. मध्यमो = इडा व पिंगळा दोर्हीच्या नाडीमधली सुषुम्ना नाडी. उदघाट = उघडने. नीक्षेदू = नाकारणे असो सुष्मनेचा मुखी = सुषुम्ना नाडी जेथे सहस्त्र दल (दल = पाकळी) कमळ आहे. तेथे सुषुम्ना नाडी अमृत प्राषण करते आणि त्या सुषुम्ना नाडीच्या मुखात बसुन आम्ही अमृत प्राषण करत आहोत. सुखात निमग्न आहे. तपतटाकीं = तप नावाचे ठिकाण त्याच्या काठाला किंवा जेथे बसुन तप करतात त्या किनाऱ्यावर. त्रीकुट स्थानी = जेथे इडा पिंगळा सुषुम्ना तिन्ही नाड्या एकत्र होतात. मध्यमोदघाटीं होतो = इडा व पिंगळा नाडीमध्ये जी सुषुम्ना नाडी तिच्या मुखात बसुन सहस्त्र दल कमळाचे अमृत प्राषण करीत होतो. तीएं काही देखों ना = स्तीतिच्या भरात म्हटले वांचौन सुष्मनेचे कार्य वर्तले असावे.

॥ ५२० तथा पैसुन्यें स्तीत्याधिक्य ॥

पैसुन्यें = निंदाजनक बोलने. व्यर्थ बडबड करणे. (पैशून्य = चुगली.) स्तीत्याधिक्य = स्तीति वाढणे. सुभर होणे. हातरीतीनि = विधवा. आणि तेयां स्तीति जाली = नामापासौनी. धारेधाकुटी = लहान, कमी वयाची. इंद्रभटां - पुढां सांघों लागले = स्वामींना ऐकु जाईल अशा आवाजात. आराधिलेया =

भक्ती, पुजा केल्याने. **मुगुती** = मुक्ती. **वीरोधिलेया देति** = प्रतिकुळ कार्ये केले तरीसुद्धा मुक्ती देतात. कंस, पुतना उपलक्षणे.

॥ ५२१ नंदेस्वरी दादेया भेटि ॥ (राणाइसाचे वडील)

नंदेस्वरी = आगर नांदूर (अनुपलब्ध स्थान) **दादेया** = कठीए, सद्भक्त गृहस्थ आश्रमात असुन मंदीरात येऊन त्रीकाळ पूजाअर्चा करणारे. (नागदेवो पंडित, कोथळोबासारखे) **सुत असा** = रांगोळी काढता काय ?

॥ ५२२ गौरवावीए जोगेस्वरीसि वस्ति ॥

गौरवावीए = गेवराई

॥ ५२३ पीसाचीका नीर्गमनीं प्रति उत्तर देणें ॥

पीसाचीका = अर्धवट वेडि स्त्री. **नीर्गमनीं** = सोडुन जात असताना. **प्रतिउत्तर देणें** = तिला स्वामींनी प्रति उत्तर दिले. **वने** = फळ, फुल इ. (**दान** = केळी बोर फुल इ. पुजेचे साहित्य.) **डोइ उजु केली** = डोक्याच्या केसाला तेल लावुन निटनेटके करणे. **नीर्मालु** = देवतेला अर्पन केले ते फूल **फुरुंकटैजे** = उल्हासित होणे, संतुष्ट होणे. **खोबैजे** = नटने, मिरवत चालने. **मरतें आलींति** = कष्ट, त्रास घेऊन चालत आलेत. (**टौळीचेनिं** = मोठ्या दगडी दिव्यामधुन.)

॥ ५२४ पीपळगावीं मळा आरोगण ॥

पीपळगावीं = बाग पीपळगाव. **मळा** = शेतात, मळ्यात. **बारसि** = द्वादशी, एकादशीच्या दुसऱ्या दिवशी.

॥ ५२५ खांब गव्हाणीं धाबां पड्डु आरोगण ॥

खांबगव्हाणी = आजचे खामगाव. **धाबां** = उंचवटा धाब्याच्या घरामध्ये. **डोणि** = नाव, नौका **न रीगे** = पलिकडच्या काठावरून येईना कारण माणसे नव्हती म्हणुन **आरोगण जालीं** = सायंकाळी ४ च्या दरम्यान. **डोणि रीगत पाहा** = त्या काठावरून इकडे येते का पाहा. **डोणि तेंही आवलिली** = नावाड्याने वल्हविण्यास सुरुवात केली. **तागा लाउनि मध्यें डोणि थीर केली** = तळाला ठाव पोहचेल असा लांब व मोठा बांबु रोवुन. प्रवाहाच्या दिशेने नाव काही मिनिटापुरती स्थीर केली (**तागा** = मोठा बांबु) **पुडवाटुवा** = वेगवेगळे कप्पे असलेला पान सुपारी ठेवण्याचा बटवा. **झाडुनि घातला** = भाडे न देता बटवा झटकून त्यातील प्रसाद दिला. (**उचीतासि आले** = दान देण्यासाठी आले. **मुदलु** = मुख्य, त्यांच्यात दोन तीन नावाडी असावे.)

॥ ५२६ श्रीपुरीं ताएस्वरीं आसन ॥ अनुपलब्ध स्थान.

श्रीपुरी = शहागड. ताएस्वरीं = महादेवाचे मंदीर. (ज्याने मंदीर बांधले त्याच्या आडनावावरून ताएस्वर नाव पडले.) विस्तीर्ण = विस्तारलेला, विशाल खुप लांब-रुंद. नांदीयाचेया साजेया वरौनि = नंदीच्या छोट्या मंदिरा समोरून. साजा = मंदीरासमोरील भीत नसलेले खांबाचे छोटे मंदिर. कोकमठानचे आहे तसे.

॥ ५२७ पानेस्वरीं वस्ति ॥

शहागडचे प्रस्तुत स्थान. (पावसाचे पाणी जाण्यासाठी मंदीराला पानाळ केले असावे म्हणून पानेश्वर नाव पडले.) नृत्य कोनि = पश्चिम व उत्तरेच्या मधील दिशा, नैऋत्य. वेळिले = शिजविले. बनवुन तयार केले. व्याळिए प्रवृत्ति नाही = पीपळगावी दुपारची आरोगणा व खांबगव्हाणी सायंकाळी ४च्या दरम्यान आरोगण झाली म्हणुन दही करंबा = दुधात भात कालवुन व विरजन घालुन तयार केलेला पदार्थ.

॥ ५२८ घाणदरिए प्रातपुजा : आरोगण ॥ आताचे गांधारी.

घाण = चुणा मळण्याचा मोठा घाणा (तेलाच्या घाण्यासारखा) दरीए = खोलगट ते गाव खोलगट भागात असावे व चुना मळण्याचा मोठा घाणा यावरून घाणदरी नाव पडले. (घाणा = जमिनीत खड्डा करून त्यामध्ये चुना मळणे)

॥ ५२९ डोंबुलां कांटीएं तळि आसन ॥

डोंबुलां = डोंबलगाव. देवतेच्या नावावरून गावाचे नांव पडले. कांटीए तळी काट्याच्या झाडाखाली (त्याकाळी हे झाडे गावाबाहेर असावे व आता हे स्थान गावात येते.)

॥ ५३० पीपळ गावीं सोमनार्थीं आसन ॥

पीपळगावी = साष्टी पिंपळगाव. देमाईसाचे गाव. एका मतानुसार श्रीप्रभूंचा येथेच संन्यास झाला. तै सीरपुरीं हाटु भरे = शहागडच्या बाजारात नेहमी सर्व पदार्थांची उपलब्धता होती.

॥ ५३१ महाजनां भेटि ॥

महाजन = गावातील प्रमुख व्यक्ती गोसावीयांते देखिलें आणि अवघेचि उभे राहिले = त्यांनी स्वामींना पाहीले आन आदरार्थी सर्व उभे राहीले. त्यातील काही महाजन स्वामींच्या परिचीत असावे म्हणुन व ते वेशीच्या पारावर बसलेले होते.

॥ ५३२ वीज्ञानेस्वरा वीडा वार्णे ॥

प्राचीन काळातील अजुन ते मंदीर त्याच अवस्थेमध्ये आहे.

वीज्ञानेस्वरा = महादेवाच्या लिंगावर आताचे आपेगाव. **मांधानीचें** = गळतीचे, रांजणासारखे मातीचे मोठे भांडे **स्तर्पण केले** = पाणी टाकुन धुतले. **देववीडा** = देवतेला वाहण्याचा विडा. **वीसुळिला** = हिसळला. धुतले. **नासीपासी** = मोरीजवळ. **आडदांडी** = पशूंना मंदीरात येता येऊ नये म्हणुन कंबरेएवढ्या उंचीवर लावलेला आडवा दांडा, जाड लाकुड. (हि दगडी चिऱ्याची सुद्धा असते.) **हडपीयाते** = पान, तांबोळ देणारा सेवक. **घोटें ऐसें पोफळं** = लाल चिकन व बारीक सुपारी. **नाडी** = फसविणे (आता नडणे, अडविणे म्हणतात) **मा देवतां कोणें कामें गा नाराए** = संकटकाळी त्याच्या काही कामाची नाही काय, साह्य करत नाही काय? किंवा त्याचा भाव भक्ती पाहण्याची सवड तिला नाही का? ना ती सर्व बघते. **सवीयें घालुनि** = उजव्या बाजुने.

॥ ५३३ नींबातळी वीष्णुभटां भेटि ॥

पांचाळेश्वराच्या डाव्या बाजुला. **वीष्णुभटा** = जापीए विष्णुभट. **टेंकाखालि** = टेकडीच्या खाली. **तेयाचां वाव्य पालवीं** = पिंपळाच्या वायव्यकडील फांदीला. **परता** = थोडे पलिकडे (उत्तर दिशेकडे.) **तापसु** = तप करणारा. **कर्पोनि** = उन व थंडीने काळी व कडक झाली. **विष्णुभटी म्हणीतले** = मनात. **तैसेचि ते निगाले** = विज्ञानेश्वराकडे न जाता बळहेग्रामला गेले. **ऐसें नगर श्रींघारुनि मग दरीसनासि नीगाले** = वीष्णुभट नगर शृंगारेपर्यंत तेथे थांबले नसावे. खुप वेळ लागेल म्हणुन निरोप सांगुन परत स्वामींकडे आले. **प्रतक्षाकारें पुसीले** = प्रत्येकाची स्वतंत्रपणे विचारपूस केली. **ऐसा अनुकारु** = विचारपूस करताना श्रीकराचा अनुकार.

॥ ५३४ बळहेग्रामीं गुंफे ओवाळणी अवस्थान ॥

असळैया = सगळ्या, संपूर्ण. **न्हाणी** = स्नान करण्याची. **सोवासीनी** = पतिव्रता. ज्यांचे पती जीवंत आहेत. **सीरोवेरी** = एका आड एक. अधुन मधुन. **खळीव साउले** = खळ, कांजी दिलेले नक्षीदार. जरतारी वस्त्र. **कनकाचे परीएळ** = सोन्याचे ताट. **रत्नाचे दीप** = कापसाच्या ज्योतीऐवजी रत्न हेच दिपरूपाने आहे. **अपूर्व बाइल** = गावात यापूर्वी न बघितलेली बाई **पाहारु रात्रि** = रात्री ९ वाजेपर्यंत. (**दाटनी** = लोकांची गर्दी.)

हेतु = स्वामींना ओवाळण्यासाठी तेथील ग्रामदेवता किंवा कर्म भुमीचीया देवता अदृश्य वेषात बायांमध्ये आल्या होत्या.

॥ ५३५ उपाध्यां नाथोबा दृष्टांतद्वारे संबोखु ॥

दृष्टांतद्वारे = दृष्टांत देऊन. संबोखु = सांत्वन करणे, समजुत घालणे. अवस्वरु दिला = अवसराचा लाभ दिला. मंडळीकांचीयां = खंडमंडळींचे राजे ओळगा होति = सेवा करण्यासाठी, भेटण्यासाठी. धाकुटे = लहान सेवक. तेचि मा तेचि = तो राजा व त्याचे सेवक तिसरा व्यक्ती नाही. तेहींचि घेणें देणे = त्या राजाशी सेवकाचे घेणे देणे चालते.

हेतु = त्या देवता अदृश्य वेषात तेथे आल्या स्वामींच्या मनोधर्माने उपाध्य व नाथोबाला दिसल्या. बाकींच्या लोकांना दिसल्या नाहीत. (ओळग वीसर्जे = भेटीचा, सेवेचा कार्यक्रम संपणे)

॥ ५३६ लाखाइसाचा उपहारु स्वीकारु ॥

पहुडु जाला = थोडा वेळ विश्राण्ती घेतली मग स्वामी पुनश्च उठले. कारण पुढील लिळेमध्ये स्वामी जागे आहेत.

॥ ५३७ राणाइ वेसी पाओ लावणें ॥

वेसी = वेस, गावाचा मुख्य दरवाजा. बाबर = ताठ. झांति = केस. गुंजावर्ण = लाल. मुदगालु = मोगरीसारखे परंतु काटे असलेले. पैलवान ज्याने कसरत ते. माहा प्रचंडु = खुप मोठा. ब्रह्मनाथु = ब्रह्मनाथ नावाची ग्रामदेवता. (आगळ = कवाडाला बंद करण्यासाठी लावतात ते आडवे लाकुड.)

॥ ५३८ राखसेया हटे नमस्कार स्वीकारु ॥

राखसेया = आडनाव. हटे = बळेच. जबरदस्तीने. लंकानाथा = लंकेचा मालक रावण महादेवाव्यतीरीक्त कोनालाच नमस्कार करत नसे त्याप्रमाणे राक्षसे करतात म्हणुन स्वामींनी त्यांना लंकानाथ म्हटले. कर्पौरगौरु = कापुरासारखा गोरा रंग (कंठ निळसर असल्यामुळे निलकंठ म्हणतात.) व्रीखभवाहन = नंदी त्याचे वाहन आहे. नंदीवर बसलेला आहे. अर्धांगी पार्वती = महादेवाने नंदीवर बसुन एक पाय लोंबकळता सोडलेला आहे. एका पायाची मांडी घालुन व त्या मांडीवर पार्वती बसलेली आहे. पंचवगतु = पाच मुख असलेला. त्रीनेत्रु = तीन डोळे असलेला. तीसरा डोळा कपाळावर व तो नेहमी सुप्त (बंद) असतो.

खटवांगळपाळ = कवटीचे भिक्षापात्र घेतलेला. **पींगटाजटा** = पीवळसर भुरकट (लालसर) जटा. **वाघांबर पहीरणं** = वाघाचे कातडे कंबरेभोवती नेसलेला. **दसानना** = दहा तोंडाच्या रावणा (स्वामी राखसेयाला म्हणतात.)

हेतु = विज्ञानाचा महादेओ दाखविला, किंवा तेथुनच माहादेव कामानिमित्त चालला जात होता तो दाखविला. (**डौर** = एक वाघ)

॥ ५३९ जोंमाइ नृत्य दीपन सक्ति देणें ॥

जोमाइ = जोमाइसाला. **नृत्य** = नाचने, नृत्याद्वारे. **दीपनसक्ति** = पचनशक्ती (**दीपन** = प्रदीप्त होणे, पचन होणे) **लाकांचे** = लांख नावाचे एक धान्य **कन्हाड बाइयांचा** = कन्हाड हे आडनाव व बळहेग्रामच्या राहणाऱ्या. **जाखीराचा** = देवतेचे नाव. **देव्हारा** = देवघर. **सुपलीया** = चिपळ्या. **सांपन** = फेस.

हेतु = एकाच वेळी दोन क्रिया तिच्याकडून करवुन घेतल्या ती पदार्थ खात असता तिचे लक्ष त्या पदार्थावरून विचलित केले मग तिला तो रुचू लागला.

॥ ५४० कामाइ पंचनामकरण ॥

आवेयाऐसी डोइ = मडक्यासारखे मोठे डोके **वेखंड ऐसे** = वीरळ, मध्ये फट, सांद असलेले. **मुडबाह्याची** = कोपराच्या थोडे खाली किंवा मुडपलेल्या बाह्या. **काविणी** = कामिनी नावाचे रूपांतर काविनीमध्ये केले. **कावसेना** = कामसेना (ह्या सगळ्या कामरूप स्त्रीच्या उपमा आहे.) **कावीणीदेविचें** = कामरूप देवतेचे **खेळवणे** = खेळण्याचे साधन, वस्तु. (तेल न लावल्यामुळे कोरडी झालेली, डोक्याचे केस तेल न लावल्यामुळे विस्कटले होते. **मडतुरा बाहीयांची** = बाह्याला ओढुन बांधण्याचा दोरा **तानवडे** = ओढुन बांधणे. बाह्या सरकु नये म्हणुन.)

॥ ५४१ चाटेयां अब्हानीं अगाधत्व नीरूपणें ॥

चाटे = १०, १२ वर्षाचे किशोर वयाचे विद्यार्थी. **अब्हानी** = त्यांनी स्वामींना बोलावले असता. **अगाधत्व** = ज्याचा आधी व अंत याचा थांगपत्ता लागत नाही, कळत नाही. **दारवंडा** = दरवाजाची चौकट. **चाटुरुवे** = लहान मोठे विद्यार्थी. **गोसावी तैसेचि बीजें केलें** = स्वामी त्यांच्याकडे न जाता सरळ रस्त्याने पुढे निघाले. **मातले असति** = माजले, उन्मंत झाले. **हें नेणों काइ येक तें तुम्हांसि कीं** = आम्ही काहीतरी विशेष आहोत ते फक्त तुमच्यासाठी. **यांसि काइ** =

यांच्याकरता तसे काही नाही. **आगाधाचे आगाध** = खोलातले खोल, थांगपत्ता लागत नाही असे. **कव्हणी एकु** = संध्यावंदनासी आला म्हणुन. **खडे** = खडबडीत दगड. **खुपटे** = गोल चोपडे दगड, **खडे खुपटे** = रंगीत व चमकदार दगड. **आहाच** = जवळ, सहजपणे हातात येईल असे वाटणे. **पडदणी** = स्नान करावयाचे गुडघ्याएवढे वस्त्र. **अक्षोभ उदक** = खुप खोल आहे. **तु भलतेही करि पां** = तु कितिही प्रयत्न कर **जरि पावसी** = प्राप्त होत असेल तर पहा. तुला प्राप्त होणार नाही.

॥ ५४२ मांडवखडकीं आसन : तथा मांडवी कथा नीरोपण ॥

मांडवखडक = मांडव नावाचे ऋषी त्या खडकावर बसुन तपश्चर्या करत म्हणुन. हे अनुपलब्ध स्थान. **मांडवी कथा** = मांडव ऋषीची गोष्ट. **खडक गा** = एकापेक्षा जास्त खडक असावे **बाबा** = मांडव रीखी म्हणीजे काइ ? = अज्ञानासारखे काहिच माहित नसल्यासारखे प्रश्न केला. **अठ्यासी सहस्त्रा रीखी अंतुल** = त्यांच्यातील प्रमुख. **खाण घेतले** = रात्री भिंत फोडुन चोरी करुन निघुन जाणे. **मागु पडीला** = चोरांना पळताना गावकऱ्यांनी बघितले. **ते मागे मार्गेचि आले** = चोराच्या पायाचे ठसे बघत बघत चोराच्या मागे मागे आले. **तेयापूढे** = मांडव ऋषीसमोर. **मागु आला** = लोक तेथे आले. **मोसु** = चोरांनी लुटलेले धन. **दीहा एथ असति** = खडकावर बसलेले असतात. **तो आपण वाटा घेतला** = चोरांकडुन चोरी केलेला वाटा स्वतःजवळ ठेवला.

हेतु = एका मतानुसार उच्च रूपातील अज्ञान विग्रह होता. सुळी दिल्याच्या क्षोभामुळे विग्रहाच्या ब्रह्मंडस्तेच्या क्षोभातव मांडवऋषीला सुळी दिल्या गेले. (**घोरपडेचेया ऐसे** = घोरपडीसारखे.)

॥ ५४३ सांडल्या कौंडल्या आख्यायिका कथन ॥

आख्यायिका = पुराणिक कथा, परंपरेने चालत आलेली लोक, दंतकथा. **सत्यापूर** = सत्यादेवीच्या नावावरुन गावाचे नाव. **बळ्हे** = बगळा. **श्रापुनि** = मनात नसुद्धा विचार करुन शाप देऊन. **बळ्हेग्रामू जाला** = बगळीला मारुन पाडले म्हणुन बळ्हेग्राम नाव झाले. **घरवात चाळी** = नीतीने घर संसार चालवत होती. **ते पतिव्रता** = पतिसोबत एकनिष्ट. **कष्टीनी** = समाधी लावलेली, समाधीस्त. **जळवे ना** = तिच्या ठिकाणी सामर्थ्य बांधल्यामुळे जळत नव्हती. (तीला कष्ट, त्रास होत होता. परंतु जळु वाटत नव्हते हिच तिच्या साधनातील न्यूनता होती.) **भवंती धार दी धली** = स्वतःभोवती पाण्याची गोल धार दिली.

तळहातीति होति = पाय दाबुन देत होती. **नावेक चालावे** = थोडेसे पुढे चला (पुढच्या घरी जा) **हे पतिव्रता होए** = ही नक्कीच पतिव्रता स्त्री असावी म्हणुन न घाबरता इतक्या आवेशपूर्वक म्हणते. **गत कथा** = पूर्वी होऊन गेलेली कथा. **होईल आणि काइ** = असेही होणे शक्य आहे.

हेतु = पतीव्रता व्रत आचरल्यामुळे सांडल्याच्या ठिकाणी त्रीकाळ ज्ञान आणि सामर्थ्य बांधले होते.

॥ ५४४ डोणि उतरौनि पंचाळेश्वरी अवस्थान ॥

डोणि उतरौनि = नावेत बसुन गंगा पार करुन. **पीवळदरडी** = पिवळ्या मातीची उंच जागेवरील टेकडी. **वरिलीकडे** = टेकडीच्या वरच्या बाजुला. **ओतापासि** = नदीजवळील नाला व नाल्याजवळ. **रोकडा** = कडा, रोकडा गावाचे व स्थानाचे नाव.

॥ ५४५ श्रीदत्तात्रयप्रभूचे गुंफास्थान दाखवणें ॥

दोणि उतरले = नावेमधुन खाली उतरले. **तीर** = नदीचा पलिकडचा काठ. **चरणीं चरणांकीत** = श्रीचरणाचा स्पर्श होऊन पवित्र झालेले. **आद्यापि** = स्वामी होते तो पर्यंत कि अजुनही हे सांगता येणार नाही. **पाणिपात्र करुनि** = कोल्हापूरला भिक्षा करुन. **आरोगण करीताति** = पांचाळेश्वराला येऊन भोजन करतात. **दोहीं देवा** = श्री प्रभू व श्री दत्तात्रेय प्रभू.

॥ ५४६ जोमाइसा उपाहारू ॥

जोमाइ = साधेची मावस बहिण **वेसाइसें** = साधेची मावशी. **तुझेनि काहीं होइल तरि** = तुझ्याकडुन मंत्रतंत्र साधना उपासनेद्वारे काही झाले तर **वेदिका** = यज्ञ कुंडाजवळचा ओटा तेथे बसुन ऋषी अग्नीत आहुति देतात. **अग्नीष्टिका** = यज्ञासाठी बनविलेले कुंड. **लेकरुवी सीणवीलींति** = **मुला जगत नव्हती या त्रासामुळे दुःखी झाली**. **उपाहारू आणिला** = त्याच दिवशी किंवा दुसऱ्या दिवशी उपहारू आणला. **आत** = आत्या (वडिलांची बहिण) (**नावं नावं** = नावापुरते, थोडे थोडे.)

॥ ५४८ द्रव्यनीक्षेपु कथन ॥

द्रव्यनीक्षेपु = जमिनीत पुरून ठेवलेले धन. **नींबाचा पश्चिमीली पालवी** = लींबाच्या झाडाच्या पश्चिम दिशेच्या फांदीखाली. **नवघट द्रव्या** = पैशाने भरलेल्या ९. घागरी. **चोडा** = राजाचे नाव. **बरै** = उंटनी. **बैसलिया** = पाठीवर पैसा वगैरे जास्त ओझे झाल्यामुळे थकल्या व तेथे बसल्या. **ते एथची पुरीले** = उंटनीला

चालता यावे व शत्रुंच्या ताब्यात लुटलेले धन जावु नये म्हणुन नऊ घागरी एथच पुरल्या.

॥ ५४९ वीस्वनाथदेवां धातुर्वाद कथन ॥

धातुर्वाद = एका धातुचे दुसऱ्या धातुमध्ये रूपांतर करणे, धातुचे सोने करण्याची किमया. **तेही गोसावीयांते पुसिलें** = आपण पीवळी दांडी करू जाणिजे = असे महात्मे दुसऱ्या संन्याशांकडुन विचारपूस करतच राहतात. त्यांना माहित असते कि हे लोक जंगलात फिरत राहतात व यांना वनस्पतींची वगैरे माहिती असते. **सोने कीजे** = सोन्यात रूपांतर करणे. **कथिलांचे** = कथिल नावाचा धातु = **रूपे** = चांदीची पूर्वावस्था **हे काइ करावे असे** = हे करणे म्हणजे जास्त अवघड आहे का? ना नाही. **पो** = गोळा. **तांबतौली** = तांब्याची लोटी. **पानवैयेवरी झाड आहे** = पानपोईजवळ उगवलेले झाड आहे ते. **तुम्ही नासाल** = तुमच्या धार्मिक भावना नष्ट होऊन त्या द्रव्याच्या ठिकाणीच तुमचे मन लागेल.

॥ ५५० पुस्वळीके अभीयोगें ब्राह्मणु रक्षणें ॥

पुस्वळीके = स्त्रीसोबत व्यभिचार केल्यामुळे. **अभीयोगे** = आरोप. आंळोच आला असता. **पींळ्यातळि** = नदीच्या काठावरच्या पिंपळाखाली = **राखत होते** = तयारीत होते. टपुन होते, लक्ष ठेऊन होते. **ते धावीनले** = गावातील लोक अनंत देवाला मारण्यासाठी धावले. **तेही** = अनंतदेवांनी गंगेआंतु घातले = स्वामी पलिकडील काठावर बसलेले होते तेथे पोहचण्यासाठी यांनी गंगेत पोहण्यासाठी उडी मारली. **आवघेयांवरौनि** = गावातील लोकांसमोरून **तीं म्हणीतले** = गावातले लोक. **पारिचे आवघे** = पारावर बसलेले. **तुआ देखिले** = व्यभिचार चालु असताना तुम्ही प्रत्यक्ष बघीतले का ? **ऐसैं एरीं एरां सांघीतलें ऐसे लटिकें जाले** = एकाने दुसऱ्याचे नाव तर दुसऱ्याने तिसऱ्याचे नाव घेतले. परंतु सर्व खोटे झाले हे चरित्रकाराचे मत.

॥ ५५१ गंगातटी गुंफा करवणें ॥

पुर्विली पालवी = पूर्वेकडच्या फांदीखाली. **एथ गुंफा करा गा** = नदीतील खालच्या बाजुचे स्थान. **असावें ठेलें असे** = थांबायचे आहे का. **वीचं बीजते असति** = व्यर्थ, विनाकारण त्रास देतात. **ऐसीचि प्रवृति होति** = तुम्ही म्हणता तसेच आहे जे आपल्या सेवेमुळे दुसऱ्याला त्रास होऊ नये. **वेगु करा** = गुंफा लवकर तयार करा किंवा सेवादास्य करून लवकर कर्मनाश करा. **गुंफा केली** = पाचटाची भित तयार करून छताला झाडाच्या डहाळ्या लावुन गुंफा तयार केली.

धारेचे उदक = स्वामींनी दोन्ही श्रीकर स्नानाच्या वेळी श्रीमुगुटावर ठेवले असावे व श्रीकराच्या कोपऱ्यातून पडणारे धार लागल्यासारखे उदक **कुंडासि** = वाहती नदी. येथे नदीला कुंडाची उपमा दिली. कुंड म्हणजे नदीतील खोल पाणी असलेला खड्डा. **संपूर्ण सोमवारी वर्तत असे** = पूर्णपणे सोमवती आमावास्या सारखा पर्वकाळ किंवा वास्तविक सोमवारी येणारे अमावास्या. **अभ्रितस्नाने** = यज्ञाच्या शेवटी ज्याचा यज्ञ त्याने करावयाचे पवित्र स्नान. **एसे दायंबा सांघति** = स्वामी उत्तरापंथी गेल्यानंतर चरित्र लिहिण्याच्या वेळी दायंबाने सांगितले.

॥ ५५२ भोजनतां सुक्रदरिसनीं जोतीक प्रसंसा ॥

सुक्रदरिसनी = आकाशात शुक्रतारा दिसला असता. **जोतीक प्रसंसा** = ज्योतीषाची प्रशंसा. **धूळिरासमे** = गोरज मुहूर्तावर **सुकृनीगाला** = पश्चिमेकडे शुक्रतारा निघाला. **नक्षत्र** = तारा. **काइसेन जाणिजे** = कशावरून ओळखावे. **जोतिकातव** = नक्षत्राच्या ज्योतिष शास्त्रावरून. **पुत्राकरवि** = शुक्र नावाच्या पूत्राकडून **व्रतविले** = बघण्यास सांगितले. जाणून घेण्यास सांगितले. **तात** = पिताश्री **ब्रम्हवीदु** = ब्रम्हाचा, वेदाचा जाणकार. **अवघेया आयार्चा अग्रणी** = भारतातील सर्व आचार्यांपेक्षा श्रेष्ठ. (अग्रणी = प्रथम, मुख्य) **पहिली आंगुळी पडे** = विद्वानाचे नावे घेण्यास सुरुवात केली असता त्यांच्या नावाने पहिले बोट खाली वाकावे लागते. **समादीमध्यें सात देहें वीसर्जोली** = पुढे मिळणाऱ्या सात दुःखरूप देहांचे समाधी लावून नाश केला. बहुरूपता. बहुकामना करून कमाचे क्षाळण करणे. (वीसर्जने = संपवीने, नाश करणे.) **नक्षत्र होउनि ठेला** = ह्या शुक्रावरून त्या ताऱ्याचे नाव पडले किंवा कर्म राहाटीच्या सिद्धांतानुसार किर्तीचे फळ गगनात नक्षत्र (तारा) होउन राहणे.

॥ ५५३ बळहेग्रामीं गुंफे वसति ॥

ऐसाचि कीं गा = असेच असले पाहिजे.

॥ ५५४ हीरणापुरीएसि गोवर्धनीं वस्ति ॥

हीरणापुरी = हीरडपुरी **गोवर्धनी** = श्रीकृष्ण मंदीरात. **अवघा** = गावातील माणसे, महाजन. **तै** = मागच्या वेळी स्वामी जेव्हा आले तेव्हा **जानो कां न म्हणे** = जानोपाध्य स्वामींच्या जवळच असतात. मग ते का विनवित नाहीत. **हा कां न म्हणे** = तु तर माझ्यापेक्षा मोठा आहेस मग तुका विनवत नाही. **मनभंगु जाला** = रस्त्याने येताना जानोपाध्यासी वादविवाद झाला म्हणून मनभंग झाले.

आइसांसि = माइया आईला तुळसी वावीया असति = आईला तुळशीचे पाने वाहण्याचा नियम असावा. भाजने = जेवणाची भांडी.

॥ ५५५ ब्राम्हणां ग्रहस्तधर्म नीरोपणं ॥

ग्रहस्तधर्म = गृहस्थ आश्रमात असताना आचारवयाचा धर्म. तुम्हासि काइ संन्यास धर्मे प्रयोजन = तुम्हाला संन्यास धर्म विचारून काय करायचे, काय करणार (ज्या रस्त्याने जायचेच नाही तो रस्ता कोठे जातो असे का विचारता) सोएही नेनो = माहित, जाणत नाही. ग्रहस्त धर्म जरि ऐसे = इतके कठिण, नियमबद्ध आहे. एसनालीं फळे = ग्रहस्त धर्म आचरून होणारी देवतांची फळे. एन्हवींचि बापया = असेच मिळतात का ? (ग्रहस्त आश्रम इतर तीन आश्रमाचे अन्न, वस्त्र वगैरे प्राप्त करून पोषण करतात त्यामुळे त्यांना देवता फळे प्राप्त होतात.) वंकनाथु = कुळदेवता, महादेव. सत्य मा = तुम्ही म्हणता ते बरोबर आहे. ते तेयांचे पर कीं गा = ते जे गोसावी साक्षात वंकनाथ मानतात ते गोसावी यापेक्षा वंकनाथालाच श्रेष्ठ मानतात. (सत्यादेवी माय = गोसावी साक्षात सत्यादेवीच आहे.)

॥ ५५६ आकल गव्हाणी प्रातपुजा आरोगण ॥

आकल गव्हाणी = आलेगाव (गव्हाण = गाव) वींझुगेयासि = आत्ताचे नवगाव, विंझुगा नावाची नदी.

॥ ५५७ वींझुगा आदीतीं अवस्थान ॥

आदीती = सूर्याच्या मंदीरात. उदकपात्रे = आपआपले, कारण तेथे उदकपात्राची सोय नव्हती. पल्हो = घट्ट चिखल. तीथरा इटांचा ओटा = एकावर एक विटा रचून तीन थर देऊन गुडघ्यापर्यंत बनविला. (विट जाड व मोठी असावी म्हणून तीन थरात गुडघ्यापर्यंत ओटा उंच झाला.)

॥ ५५८ अवधुतांचीं ब्रम्हप्रकासिका कथन ॥

अवधुताची = अन्य संन्यासी. (अव = पाय धुत = धुतल्या गेले आहे ज्याचे तो.) ब्रम्हप्रकासिका = ब्रम्हाचा प्रकाश करणारी जडीबुटी, वनस्पती, गांजा. देउळांमध्ये = दोन्ही देउळाच्या सांदीत चुरुनि = पावडर करुनि. काइ गा ब्रम्हप्रकासिका = स्वामी सांकेतिक भाषेत विचारतात. उकड आसनीं = दिशीला बसतो तसे. नखें घेउनि = स्वामींचे नखे वाढलेली होती. कोंढलें = बुदला,

नारळाच्या करवटींचे छोटे पात्र. ते नखं = त्या नखामध्ये थोडी फार भांग राहिली असावी.

॥ ५५९ इंद्रभटा स्तीति ॥

ते पालमांडे = स्वामींच्या आरोगणेचे ताट. इंद्रभटांकडे घातले = प्रसाद देण्यासाठी इंद्रभटांसमोर ठेवले. पूर्ण करा = ताटामध्ये थोडासाच प्रसाद होता त्यामध्ये अजुन जेवण वाढुन पोटभर भोजन करा. आणीक वाढिले = दुसऱ्या ताटात स्वामींच्या नव्हे. पातळ = कमी. देव = देवपुजा. स्परीस असति = स्नान, पुजन अर्चन झालेले नाही. दीजतु = देऊ का ?

॥ ५६० ब्राम्हणां स्तीति ॥

ब्राम्हणां = कमळदेव भट. देवतेसि = देवतेच्या दर्शनाला तैसीचि स्तीतिजाली = शब्दाद्वारे स्तीती झाली.

॥ ५६१ तथा कुमारी भोजनं स्तीतिहरण ॥

स्नानविधी = मंत्रउच्चारुन विधीयुक्त स्नान. तर्पण = देवतेला स्नान घालणे. खटुकर्म = या व्यतीरीक्त जे सहा कर्मे. पोळति = मनात दुःख करणे. ऐसे मज काइ जाले = मनात विचार केला. प्रधान कीं = अपेक्षीत असते. आवडते. कुमारी = ८ ते १२ वर्षाची मुलगी. हवीक्षान = कोरडे अन्न चणे, हरबरे वगैरे (हवीक्षान यज्ञाच्या अन्नाला म्हणतात.)

हेतु = कुमारींना जेऊ घालुन त्या ब्राम्हणाकडुन भुत भजन घडऊन घ्यायचे होते म्हणुन विधी विहीला एरवी स्वामी स्तितिचे हरण करू शकत होते.

॥ ५६२ सनीधी सर्पा देहावसान ॥

सनीधी = स्वामींजवळ, समोर. परते जाले = डाव्या बाजुचे डावीकडे व उजव्या बाजुचे उजवीकडे झाले. नमस्करिले = फनी वाकविली. मौळैला असे = मानसाळलेला आहे. खाएना = चावणार नाही. का ते याचा ठाई नाही = याचे विषारी दात काढलेले आहे. काठीया करुनि = भीतीमुळे काठीच्या साह्याने. कुपावरि = घराभोवती केलेल्या कुंपनावर. लाघव = नजरबंदी, माया, कपट. हरिमेखळ = दैवी चमत्कार, जादु. हा साप खरा आहे का जादुचा असे.

हेतु = ओळगणी मायेने चेष्टकत्व करुन सापाला स्वामींकडे आनले. त्यामुळे संचारी वेधाचे कार्य वर्तले म्हणुन तो स्वामींकडे आला. एरवी पशुंना काय

माहित कि हे परमेश्वर अवतार आहे. स्वामींनी दृष्टीद्वारे उतटने केले व उतटने करत असताना शक्तीचे कार्य वर्तले व त्याचे देह गेले. येथे वेधशक्तीचे कार्य जसे डांगरेस, व श्रीकृष्णांच्या वियोगातव झाडे सुकली तसे.

॥ ५६३ मार्कंड पंचाळेस्वरा पाठवर्णे ॥

काहीं नाही = दृष्टपर व अदृष्टपर काही गोमटे प्राप्त झाले नाही. रीता = रिकामा बाइसे ऐसींचि म्हणति = मार्कंडासारखेच. तु कैसा रीता = स्वामी कोणाला ना कोणाला काही देत असतात मात्र तुझ्याकडे दुर्लक्ष केले. तुम्हीं तीनि पाहारं वीजन करावें = सकाळी ६ ते दुपारी १२ पर्यंत दोन प्रहर व भिक्षेनंतर सायंकाळी ६ पर्यंत असे तीन प्रहर. भिक्षाविधी टाकु नये म्हणुन. तीसरां दीर्सी यावे = तीन दीवस पूर्ण करून यावे. थोरे राउळीचे = मोठ्या राजाचे. मुदला राउळांचे = मुख्य राजाचे. येथ कोणी ठाई याल = इकडे कुठे आलात. ओळोसि = सेवेसी.

हेतु = मार्कंडाच्या आज्ञेशिवाय त्या मंदीरात जाऊन सेवा करू शकत नव्हत्या. स्वामींच्या मनोधर्माने त्यांना देवता दिसल्या. देवता शक्यतो आपल्याला दिसुन देत नाही. (अष्टमहा सिद्धी = त्या आठ महा सिद्धीच्या अधिष्ठात्री देवता. तरि आश्चर्य देखतेति = तुम्हाला अष्टमहा सिद्धी प्राप्त झाली असति, तुम्हाला आश्चर्य पहायला मिळाले असते.

॥ ५६४ लाखाइंसा राणाइसां भेति ॥

हेतु = राणाइसांची आर्त, उत्कंठा वाढविण्यासाठी त्यांना प्रथम क्षेमालिंगन दिले. विकाराचे अयोग्यता नासण्यासाठी क्षेमालिंगन देतात.

॥ ५६५ अनुचर प्रक्षाकरणी पींगळे प्रसंसा ॥

अनुचर = शिष्यांची प्रक्षाकरणी = परीक्षा, कसोटी घेतली असता पींगळे = पक्षाचे नाव. मध्याने एकी रात्री = अर्ध्या रात्री. ब्राम्हणीए = ब्राम्हण. के पाठवीती = अर्ध्या रात्री कुठे पाठवतात. हा न्हवे = हा पाठविण्यायोग्य नाही. गोसावीं पाठवीती तरि का न वचे = त्याची मनापासून जाण्याची इच्छा नव्हती. गजबजिले = कुजबुज कुजबुज आवाज करू लागले. स्वामींचा आवाज ऐकल्यामुळे पिंगळ्यांनी होकार भरला. एरानीं बावरि गेले = स्वामींचा आवाज ऐकुन ते एका झाडावरून दुसऱ्या झाडावर गेले. यावरून असे दिसते पिंगळ्यांनी सुद्धा स्वामींची आज्ञा पाळली. आश्चर्य = नवीन काहीतरी बघितले असते.

हेतु = ते पिंगळे उडुन दुसऱ्या झाडावर बसले. ते स्वाभाविकपणे पण स्वामींनी त्यांचे उदाहरण देऊन भक्तजनांना शिक्षापण केले. पक्षी आमच्या आज्ञेचे पालन करतात.

॥ ५६६ ब्राम्हणाचा दधिभातु आरोगणें ॥

टेकी = उंच टेकडीवर (तेथे बसुन स्वामी कोवळे उन घेत होते म्हणजे थंडीचे दिवस असावे.)

॥ ५६७ इंद्रभटां भयनीवृत्ति ॥

विंझुगा पातले = विंझुगा नावाच्या नदीमध्ये आले. तैसौनि तैसे व्रततें हे स्थान गा = जेथे माणसे मारतात ते हे ठिकाण, हिंसक स्थान गोसावीं आंगुळी तेयाचीए बोबीए टेकली = माणसे मारतात असे ऐकल्यामुळे इंद्रभटांना भिती वाटते का नाही हे पाहण्यासाठी स्वामींनी आंगुळी बेंबीला लावली किंवा असेच पोटात शस्त्र खुपसुन माणसाला मारतात असे श्रीकराचेनी आंगुळीनी बेंबीला लावुन दाखविले. तैसाचि चंद्रमा मावळला = रात्री ११ ची वेळ असावी. वोतु = नाला. माउंगावी = मायगाव.

॥ ५६८ नीकळंकी वस्ति ॥

नीकळंकी = महादेवाच्या मंदीरात वाति जात होति = दिव्यातील तेल संपल्यामुळे वात विझण्याला लागली. डोचे तुप घाला = तेल संपले असेल तर नारळाच्या करवंटीचे तयार केलेले तुप ठेवण्यासाठी त्यातील तुप टाका. वाति आबथिली = वातीला आलेली काजळी झटकुन वात थोडी पूढे करणे.

॥ ५६९ प्रातकाळी इंद्रभटां सीक्षापण ॥

अग्न कोणी = पूर्व व दक्षिण दिशेतील मधली दिशा. (एथिचीये देवतेसि = या मंदीरातील देवतेला.)

॥ ५७० मंडळीका टीळा तीर्थीवारु नीमु : ॥

संध्या करुनि = स्नान (लोक संग्रहास्तव विधीविधान केले असावे.) हे गंगातीर = गंगातीराचे लोक जास्त विधीविधान करतात म्हणुन सांगितले. यांसि टीळा पुरवावा = चंदनाचा गोळा उगळुन सर्वांना टिळा लावण्याचा व्यापार. तीथि = पौर्णिमा अमावस्या वारु = दिवसाचे नाव.

॥ ५७१ वडवाळीए अवधुता करवि भीक्षा करवणें ॥

वडवाळीए = आत्ताचे वडोळी. आवांचे = मडक्याच्या खापराचे. श्रीकराचा अनुकारू = भीक्षा कशी मागावी ते स्वामींनी दाखविले. आवरण घेतले = संन्याशांचा विशिष्ट वेश. इटी मीटी = संद्या स्नान, विधी विधान, नित्यकर्म. आंबीली = कढीसारखे आंबट पदार्थ. दीवसी = दिव्याच्या आकाराचे पदार्थ. तुरी = घुगऱ्या. लोणसणें = लोणचे. एक विसरलेति गा = मीठ विसरले. तें तेव्हाळीचि कीं गा = येते वेळी आणायला हवे होते आता नका जाऊ. काला करविला = रुक्षान्नाचा एकत्र काला करायला सांगितले. (उगमुग = विधि विधान. नित्यकर्म.)

॥ ५७२ मार्गी गोपाळ भोजन दाखवणें ॥

मार्गी = वडवाळी व पैठणच्या मधले स्थान. गोपाळ भोजन = गवळी कसे जेवतात. कुसंबी तीखी = विशिष्ट. वेगळ्या प्रकारची तीखट भाजी, मोहरीचे जाड गुच्छ. चणेयावरि घोळवीली = हरबऱ्यासोबत एकत्र केली. मांडखुटीएवरि आसन = एक पाय मारुति जसे बसतो तसे ढेसे = गुच्छ. गोपाळांचेनि अनुकारें च्यारीं दीसा पाहांति = गोसावी घास घेत व गुराखी गाईला जसे बघतो त्याप्रमाणे सर्वत्र बघत. पुढीलीए पव्हैएसि = समोरच्या पानपोईजवळ.

॥ ५७३ पैठणीं त्रीपुरुखी वस्ति : काको कपाट दुखनीवृति ॥

कपाट = दरवाजा, कवाड. वाति आबथा = वातीवरील काजळी झटकून वात पुढे करा. फेडिले = मनातील काढून टाकले. निरसन केले. (कांबळेनसीं = कांबळा पांघरून सीरकला = स्वतःच घसरला.)

॥ ५७४ पींपळवाडीए अग्नीष्टिके वस्ती: माहादेओ पाठकां भेटि ॥

वेघता = चढत असताना. पोटी धाप माएना = खुप दम लागला त्यामुळे पोटात श्वास मावेना. आडचि एओं बैसले = मधुनच वर चढले. सरळ रस्त्याने न येता दुसऱ्याच बाजुने आले. हांडी फुटैल = मनुष्याचा संपूर्ण देह हा ब्रम्हाची हांडी आहे. म्हणजे पोट आहे ते फुटैल. हे आपणेया श्रुत की दृष्ट = त्याची परिक्षा पाहण्यासाठी विचारतात कोणाकडून ऐकले कि आम्हाला प्रत्यक्ष डोळ्यांनी बघितले. भोगनाराएणीं की = पैठणला माहादेओ पाठका भेटी : स्तीति. वांचिजत होतेयां = अध्ययन चालु होते काय ? तै देह कृस्य होतें कि = अध्ययनाच्या परिक्षेच्या चिंतेमुळे. ते काइ = हि काय गोष्ट आहे बरं. वेसिरखा = पहारेकरी. बोबाइला = त्याला वेशीचे दार बंद करायचे होते. कोणी गावाच्या बाहेर असेल

तर आत यावे म्हणुन तो ओरडला. (सुवाणाहुनि = खिडकीतुन. पाउटणीयां = छोट्या पायऱ्या, पाऊलवाट. लाहांकत = श्वास टाकत.)

॥ ५७५ बांबुळवनीं माहादेओ, पाठकांचा उपाहारु स्वीकारु ॥

बाबुळवनी = बाभळीच्या वनात. माहादेओ पाठक = रावसगावचे. ते आले = माहादेओ पाठक आले. साहो आदरिजे तरि सांहील = सहन करायला लागले तर सहन होईल. नाथोबा आणि मार्कंड राहाविले = स्वामींनी आपल्या सोबत घेतले. पुजा अवस्वरु = दुपारचा. ब्रम्हनाथी = महादेवाच्या मंदीरात.

॥ ५७६ संवितां नागनार्थी वस्ति = इंद्रेया राज्यत्रसोधनीं परीक्षू ॥ संवितां = सूर्याच्या मंदीरात. गावाचे नाव (सविता सूर्याला म्हणतात) नागनाथी = महादेवाच्या मंदीरात. राज्यत्र सोधनीं = राज्यात काय चालले आहे किंवा परिवर्तन झाला का याचा तपास करणे. परीक्षू = पाठवणे. काइ मातु वर्ते गा = कोणती गोष्ट चालली आहे. राज्यांतर जाले = एका राजाला सिंहासनावरून उतरवुन दुसऱ्याला बसविले. आमणदे आचे = माहादेव राजाचा पुत्र हा आमणदेव व रामदेव राजा हे चुलत भाऊ. घाएळे = घायाळ. घाव लागलेले. खाटारे = बैलगाडी. सोधा = तपास करा. घरावरि वेघौनि = घरावर चढुन. द्वंद्वपट = दोन पार्टीत किंवा दोन गावातील वैर. अवघे शोधिजे = गावात, देशात काय चालले त्याची चौकशी करायला पाहिजे राजस, तामस जागा सर्व शोधले पाहिजे.

॥ ५७७ नागनार्थी वस्ति : जोगेस्वरीए प्रयाण ॥

प्रयाण = जाणे. रवणीएवरि = पायविहीरीच्या पुढचे आवारात.

॥ ५७८ जोगेस्वरीसि अवस्थान : स्थान प्रसंसा ॥

जोगेस्वरी = देवतेच्या मंदीरात. तेयासि अनुष्टान सीधि होइल = ज्या क्रियेसाठी स्थापना केली ती क्रिया पूर्ण होइल. (सदीप = प्रज्वलीत)

॥ ५७९ उमाइसां अवडळ भटां भेटि ॥

उमाइसां = भटोबासांची बहीण. अवडळ भट = प्रासादीक नाव. मुळ नाव एलहंभट. एके पेणेनि मागिला कडौनि = एका मुक्कामाने मागे राहीले. भागली = थकली. न टकेचि = पोहचु शकत नव्हती. सूरंगा = रंगीत. सुगंधा = सुगंधीत. सुपरी मळा = अनेक प्रकारच्या सुगंधाने युक्त. चोखट = स्वच्छता, साफसफाई. घेतलीया = ग्रहन केल्या. खाल्ल्या.

॥ ५८० गुंफे अवस्थान ॥

अनुमान = माप (अंदाज) **गुंफा** = गुंफेचे तोंड पश्चिमेकडे होते व पटिशाळेची लांबी उत्तर दक्षिण दिशेला होती. **एकी खणिची** = एका कप्प्याची, विभागाची. (**खण** = लाकडी फळीची चौकट एक खण ८, १०, १२ फुटांचा असतो.) **अर्ध बाहीरी** = अर्धा सात व अर्धा बाहेर पटिशाळेवर **एकु पटिसाळेवर ओटा** = पटीशाळेवर स्वतंत्र ओटा होता.

॥ ५८१ तथा उमाइ पाणीभाता म्हणीएं ॥

म्हणीए = व्यापार. काम सांगणे. **गुळु भेलीएचा** = गुळाचा खडा. **चोखटु भातु** = चांगला स्वच्छ भात जर असेल तर. **चुभळीति** = हिंसळणे, बुडवुन वर काढणे. **तोंड गुंडूनि ठेवती** = कचरा जाऊ नये म्हणुन मडक्याचे तोंड झाकून ठेवती. **वाघारीति** = तुपाची फोडणी देती. **दाटा भातवनी यांची** = भातातील निवळलेले पाणी साचले होते. त्या पाण्याच्या खाली साचलेले घट्ट पाणी. **कढी करीति** = त्या भाताच्या पाण्यात लिंबु पिळुन आंबवुन मग कढी करतात. **मग पाणी भातु** = खिचडीसारखा पाणी भात. **कालण** = कालवण.

हेतु = स्वामी उमाइसाला आपल्या आदभावाने निर्हेतुक भजन घडवीतात. तीची कणव निष्पन्न होण्यासाठी भजन स्विकारतात व जिवाच्या कणवेस्तव स्वतःहून परमेश्वर त्याला भजन घडवितात.

॥ ५८२ तथा उमाइसें ढीढरें सुगरणि प्रसंसा ॥

ढीढरे = बेसन पिठाचे धिरडे. **सुगरण** = उत्तम पदार्थ बनविणारी कुशल बाई. **उमाइसी म्हणीतले** = मनात. **नीच** = नेहमी. दररोज. **अनसारिखे** = नवीन, वेगळे. **एसी** = जवस (कडधान्य) (जवसाची चटणी करतात. तेलसुद्धा काढतात.) **सोंडीएवरि** = हत्तीच्या सोंडीच्या आकाराची दरवाज्याजवळील ओटा. **वेसरु** = स्वयंपाकाचे पदार्थ, मीठ, मिरची वगैरे. **सापण करुनि** = मिश्रण करून, पातळ करून. **भीडे** = कावीळ, खापराचा तवा. **चीपा** = तव्यासारखा सपाट दगड. **तीथरी केली** = तीन विटा मांडुन चुल तयार केली. **तेलाचा बोळा दिला** = धिरडे त्या दगडाला चिटकु नये म्हणुन. **उलथु बैसली तव ते मोडलें** = धिरड्यामध्ये पीठ जास्त पातळ झाल्यामुळे ते उलथत असता तुटले. **ढीढरे घातले** = पातळ पिठात कोरडे पीठ घालुन मग धिरडे तयार केले. **कैचे** = कोतुन आले. **ढीढरे काइसेंजी** = याला धिरडे म्हणतात काय ? याला धिरडे म्हणत

नाही. **एसी घालुनि कीजति** = जवस, मिठ, मिरची मसाला इ. पीठात मिश्रण करून तयार करतात. **उडीदजोन्हळ्यांची** = उडीद व ज्वारीच्या पीठाचे मिश्रण करून (**उचडुं** = उलथनें)

॥ ५८४ आउंसा भेटि : स्तीति : ॥

आउसा = थाळनेर गावची. **वींझासनीसि** = विंघ पर्वत ७०० कोस लांबीचा आहे तो गुजरातपासुन मध्यप्रदेशापर्यंत आहे. विंझा नावाचे प्रसिद्ध देवतास्थान. **धरणें बैसली होती** = मनोरथ पूर्ण झाल्याशिवाय जाणार नाही असा हट्ट धरने. **तेथ स्वप्नु जाला** = ओळगणी मायेने स्वप्न पाडले. **परीसु सीधैल** = ज्या परमेश्वरासाठी एवढा अट्टाहास करतेस तो तेथे भेटेल. **काउळ गावांसि** = जोगेश्वराच्या पुढचे गाव. **उदेयाचि** = सकाळी ९ च्या दरम्यान. **गोरक्ष फोकरिला** = गोरक्ष या नावाने भिक्षा मागितली. **धानि** = कोरडे धान्य. **हैं रे** = अहो, आरे **पैला** = नदीच्या दुसऱ्या काठावर. **रूख** = मोठमोठे वृक्ष. **जोगेस्वरीचीए सोंडीएवरि बैसलीं** = स्वामी लींगाच्या देऊळात आहे व त्यासमोर जोगेस्वरीचे देऊळ आहे तेथे. **राणेयांसि** = पुजारी. **उमाइसी म्हणीतले** = मनात **चरबट** = वाचाळ, जास्त बडबड करनारी. **पृथ्वीपलेटन** = संपूर्ण पृथ्वी फिरले, पर्यटन केले. **ऐसेयां येऊनि पाहिजतु** = जवळ येऊन पहा. **पांचहीं करणें प्रगटली** = योगशास्त्राच्या साधनाची प्राणायामाची प्रक्रिया. १) **भाटी उजाइ** = प्राणायामाचा एक प्रकार. **पवन उजाइ** = एक योगसिद्धी. **हासळी क्रमु** = विविध प्रकारचे हासणे, योगमार्गातील एक सिद्धी. **सींगणी नादु** = १० प्रकारचे आवाज करणे, शिंगाचा आवाज. **अंतरक्ष आसन उडे** = आपण आकाशात उडत आहोत असे आउसाला वाटले. वास्तविक आकाशात आहे असे नाही. **भूरकसितां** = त्याच्यातुन सार काढीता, शोधले असता. **वींझाया सांघीतले** = वींझा आईने. **भाताचे पात्र** = भिक्षेचे पात्र. **सीक्षा केली** = भोजना पूर्वीचा धर्म विधि, नाथपंथी मार्गाचा एक विशिष्ट पद्धतीचा नमस्कार. **आवळा. घेयाल** = भिक्षेत आलेला आवळा **तेंही म्हणीतलें** = उमाइसाने. **तुझें आझुइं न फिटे** = उमाइसाला आउसा म्हणते तुझ्या मनातील विचिकित्सा रूप विकल्प अजुन गेला नाही **पव्हुवा** = पाण्यात विसर्जन करां. **रीरीए पीतळेचीं** = रीरीए नावाचे. उत्तम प्रकारचे पितळ. **तीतरीचा** = तीन ठिकाणी वाकलेला. (पायात, कंबरेमध्ये व मानेत) **महुवाचा** = मोह नावाच्या झाडाच्या लाकडापासुन बनविलेली. **आवघी पव्हुवीजति तरि पव्हुवीजतु** = आवघी या शब्दावरून असे दिसते कि जोगला देवीच्या मुर्ती व्यतीरिक्त अजुन

देवतेच्या मुर्त्या तिच्याकडे असाव्या. **वाट चुके** = रस्त्याने जात असता जेथे दोन वाटा वेगळ्या होतात. **मज वाट सांघे** = ती मुर्ती खाली ठेवली असता ज्या वाटेने, रस्त्याने जायचे आहे. त्या वाटेच्या बाजूने खाली पडून जाते. (त्या मुर्तीच्या ठिकाणी आउसाने मंत्र तंत्राच्या साह्याने सामर्थ्ये निक्षेप केला होता. म्हणून ती वाट सांघे आणि आउसा पहिले मंत्र तंत्र जाणत होती.) **कानिचीया मुद्रा** = अन्य संन्यासी कानात घालतात त्या गोल रिंगासारख्या मुद्रा. **ब्राह्मणी माहात्मी केली** = जो अन्य संन्याशाचा वेश होता तो बदलवून पांढऱ्या रंगाचा महात्मा वेश दिला. (यावरून असे दिसते कि बाकीच्या भक्तांचाही सन्नीधानात पांढरा वेश असावा.) **दीवसी** = दिव्याच्या (पणतीच्या) आकारासारखे पदार्थ **आरोगण जाली** = रात्रीची व्याळी झाली असावी कारण दुपारी आउसेच्या भिक्षेचा प्रसाद केला म्हणून. **चुबकरि** = भसकन, एकदम. **कसमळ** = घाण.

हेतु = आउसासमोर त्या ब्राम्हणाने स्वामींचे गुण सांगितले तेव्हा आउसाला स्वामींविषयी आवडी रूप वेध झाला व स्तीति झाल्यानंतर संचारी वेध झाला.

॥ ५८५ भटां : माहादाइसां देवा भेटि ॥

कापडीएं = यात्रेकरू. **अनुकरौनि** = हात जोडून थोडेसे वाकुन नम्रतापूर्वक या लाडुवा गुळ पुरला : या न पुरेचि = शेवयाचे लाडु करून त्या लाडुंना गुळाच्या पाकामध्ये घातले तेव्हा काही लाडुंना पाक पुरला तर काहींना पुरलाच नाही. **तेंही गोसावीं जाणीतले** = श्रीप्रभू बाबांनी जाणले. **आहिता** = बेसन पिठात मीठ, मिरची टाकून तयार केलेला ढोकळ्यासारखा एक पदार्थ. **खालि घातलें** = आरोगणेच्या ताटात ठेवले. **आवो ढिडरें दे** = श्रीप्रभू बाबांच्या मतानुसार ढिडरे हा गोड व वेगळाच पदार्थ असावा. **फूलसोजी** = जाड-रवा **संखाकृती घातले** = क्रिमरोल सारखे. **एळा** = विलायची. **मीरी यांची** = काळे मीरे. **अमृत फळे** = दुधाच्या खव्यापासून तयार केलेले गुलाबजामुन किंवा त्यासारखे अमृतफळ **मोडुनि दाखविले** = श्रीकराने तुकडे करून दाखविले कि हे गरम करा. **वेळणीएसि** = चाळणीवर, चाळणीसारखे छिद्र असलेले भांडे. **वस्त्र घालुनि** = **अमृतफळाच्या भांड्यावर वस्त्राने झाकून**. **इंगळ** = विस्तव, जळते निखारे. **फूरसैला** = तेल न लावल्यामुळे पांढरे कोरडे होणे. **अधरू** = खालचा ओठ. **कांपीनला** = रागाने, क्रोधाने थरथर करणे. **माहादी** = माहादाइसा. **फेंदी** = मोठ्या नाकाची. फेंदऱ्या नाकाची. **दांडेवरि सीस लावावे म्हणे** = अशा बाइच्या डोक्यात दांड्याने मारून

शिक्षा करायला पाहिजे. **ओणा घालावें म्हणें** = खाली वाकवुन आंगठे पकडायला लावले पाहिजे किंवा खाली वाकवुन पायामधुन हात घालुन कान पकडायला लावले पाहिजे व पायाच्या सांदीमध्ये आडवे लाकुड घालुन बराच वेळ उभे राहण्याची शिक्षा देणे. **उबाळा** = जाळ. **आखूडि** = लाकडे बहिर काढुन जाळ कमी करा. **फाटकां पाओ नको सों** = फाटलेल्या वस्त्रात पाय घालुन अजुन फाडु नकां तसे येथे अगोदरच काम बिघडलेले आहे. मध्ये बोलुन आणिक काम बिघडवु नका. **टोंकणेयांचेया** = टोकणे आडनावाचे. **उकड आसन** = दिशीला बसतो त्याप्रमाणे. **समस्तळ** = सपाट, मांडी घालुन बसने. **चुली उबाळा सुयं** = चुलीत लाकडे घाल. **व्रीगूठि घातली** = वीर पुरुष जशी केसांची टाळुवर बुचडा बांधतात तसे. **दुख उपजे** = श्रीप्रभू सेवा करुन देत ते आठवुन. **एसांही नएं** = येण्यास तयार नसताना. **हां माहात्मे हो** = ही म्हणते ते खरे आहे का ? तुम्ही बळेच यांना आणले. **धड** = चांगले. **देहाचे** = दिवसाचे. **लक्ष दाहा** = दहा लाख. **काहीं करण होते** = काही क्रिया/काम होते काय ? **दावीति = ठेवीती, रोकवीति.** **हाए म्हणौनि** = हां बरोबर आहे असे म्हणुन. **त्रीखेची** = तहानेची. **खडे गोटे** = बारीक दगड. **बीदी** = गल्ली. **गोदरी** = रस्ता किंवा बाजार. **आनौतेंचि** = दुसऱ्या रस्त्याने. **दोही सांदी** = दोन देऊळांच्या मध्ये. **लीगतौनि** = खेटून. **आवांकीत होते** = विचार करत होते. **श्रीप्रभूची सेवा आणि हींसा** = सेवा करत असताना जी हिंसा होते ती हिंसा म्हणावी काय ? हिंसा म्हणता येणार नाही. **पन्हीवा** = गटार. **सांडपाणी साठविण्यासाठी केलेला खड्डा.** **ब्रम्ह** = निर्विकार, निर्लिप्त, अतीत (वेगळे) **करचरणवंत** = हात व पायांनी युक्त. **अदृष्ट सेवा** = केवळ अदृष्टपर काही कणव जोडलेली असेल तरच श्रीप्रभूची सेवा तुमच्याकडुन घडेल एरवी घडत नाही. **पाणि याची वोल देखौनि** = आडातुन पाणी काढताना खाली पाणी सांडल्यामुळे तेवढी जागा ओली झाली ते पाहुन. **आडाभवते** = आडाभोवती **भवे** = गोल फिरणे. **लाडु** = लाड जातीचा ब्राम्हण, लाड. गुजरातचा राहणारा. **बापुडी** = बिचारी **बासी** = वासरी. गुजर भाषेत वासरीला बासी म्हणतात.

हेतु = माहादाइसाला त्यावेळी ज्ञान नव्हते म्हणुन तीची सेवा अविहित व स्वामींनी स्विकार केली. वांचौन ज्ञान झाल्यानंतर अशा सेवेचा स्विकार परमेश्वर करत नाही. असे म्हाइंभटाचे प्रमाणापेक्षा जास्त तोडलेले पाने स्विकारात पडले नाही आणि एथिची सेवा ते भूता अविरोधे करायला सांगितली आहे.

॥ ५८६ मार्गी देवता अनुवर्जन : माहादाइसा प्रकास दर्शन ॥

हे अरण्य = आपण गावाबाहेर अरण्यात आहोत. माहादाइसी म्हणीतले = मनात. कां पां वारिलें = मागे फिरून का नाही बघण्यास सांगितले. होळीएसना = होळीच्या प्रकाशासारखा दहा वीस फुटापर्यंत. गगनचुंबीत = गगनाला स्पर्श करील इतका. एथिचे अनुवर्जन करीत एत होती = चार पाउले सोडण्यासाठी सोबत येत होती.

हेतु = स्वामींना माहादाइसास देवता प्रकाश दाखवायचा होता म्हणुन मागे वळुन बघु नका असे म्हटले. स्वामींच्या मनोधर्माने देवतांनी प्रकाश दाखविला एरवी त्या दाखवत नाही.

॥ ५८७ संगमेस्वरी आसन : लुडी क्रीडा ॥

संगमेस्वरी = दोन नद्यांचा जेथे संगम होतो. लुडी क्रीडा = लुटालुटीचा खेळ. आडदांडी = जनावरे आत येऊ नये म्हणुन दारासमोर लावलेले आडवे लाकुड. माहुळींग = एक फळ. डोळा घातला = डोळ्याने खुणावले. हातु तळी हाणीतला = हाताच्या खालुन मारले. लुटलेति = फसविल्या गेले, वंचित झाले, चुकले. झौबांनी घेतले = हिसकावुन घेतले. लंड झालेति मां = लुटलेला माल खाणारे गोसावीं लुडिं घातली कीं = स्वामींनीच सुरुवात करून दिली.

॥ ५८८ गुंफे वस्ति : उमाइसं बीडारा पाठवणें ॥

वाव्य = पश्चिम व उत्तर दिशेमधील दिशा. बाहीरि भीतरि नीगो लागली = जावे कि नाही असा विचार करत आत बाहेर करत होती. बांधली गाए असे = दोरीने खुंटीला बांधलेली. तीयें जातीचें = शेतकरी किंवा त्याचा मुलगा. कळपींचि गाए = गायींचा समुदाय.

॥ ५८९ भटां इस्वरप्रतीति करणे ॥

भटोबासांची सहावी भेट. वीनतकंदर होउनि = दोन्ही पाय मोडुन मान थोडेसी वाकवुन नम्रपणे हात जोडुन समोर बसने. लीळा = केव्हातरी करावयाचा. क्रीडा = नेहमीच्या त्या. किंवा लीळा = म्हणजे चेतनेसि. क्रीडा = जडेसी. ३) लीळा = सहेतुक क्रिडा = निर्हेतुक. (शक्तियुक्त स्वरुपाची लीळा, शक्ति विरहित स्वरुपाची क्रीडा, सांप्रत हेत ते लीळा, भविष्यांत हेत ते क्रीडा, सलक्षण ते लीळा, विलक्षण ते क्रीडा. ते कींरू तैसेंचि = ते निश्चयाने तसेच आहे. तुम्ही म्हणतात ते बरोबर आहे. परि तन्ही = परंतु तरिसुद्धा थोडेसे सांघा. आप =

पाणी वीहिरा = झरा. गुढेसीं = मोठ्या पाषाणासी. पाच पिंपळीयांसी = पिंपळाची पाच झाडे एकाच जागेवर. साक = भाजी. पाक = विशिष्ट पक्वान्न. ऐसे न्हवे = बरोबर रचली नाही. खदखद करि = खदखद असा आवाज करत जोरात. अनुकरौनि = नम्रतापूर्वक. लक्षपूर्वक नम्रतापूर्वक. घागरा = बैलाच्या गळ्यात बांधतात ती घागरमाळ किंवा मोठी घागर. सरि = बरोबरी. आचारीत्व मागीतले = मला आचार्य पद द्या म्हणजे माझ्यापासून लोकांना स्तीति झाली पाहिजे. (एका पाठात इसवीला कमळ पुजा प्रसंगी दादोसांनी स्वामींना आचार्य पद मागीतले होते.) दूधि करंटा = भोपळ्याच्या, भोपळ्यापासून बनविलेले पात्र. ऐसे हात ओडवीति = स्वामींच्या श्रीमुखाकडे हात करून असे शब्द नका बोलु. केळिक्रिडा = खेळक्रिडा. कुचीत चेष्टा = वाईट कृत्य. आत्मारामु = स्वतःच स्वतःच्या आत्म्यामध्ये रमणारे. मग्न असणारे. अंताचीए = आतड्याच्या सवडी = संदीत. वज्रकिटकी = वज्रासारखी अछेद्य अभेद्य पेशी, कर्करोग, कॅसर. घणवरि पीटितां = ऐरणीवर ठेऊन वरून घनाचा घाव दिला असता. सांडस वरि = कुन्हाडीने. अधिका दुखचि होए = रोग अधिक वाढतो त्यामुळे अधिक दुःख होते. रोगु जाणे = याला कर्करोग झालेला आहे असे तो म्हणतो. जाणता = जाणकार. अपये = न पिण्यासारखे पेय, दारू, किंवा शिवंभु (स्वमूत्र) चरफडौनि = तडफड करून. अनादि = जुन्या काळापासून अनेगे उपाए करी = कर्मराहाटीची अंतर्त्याग, बर्हियाग क्रिया करी. फेडिती = विषेश ज्ञानात छेदतात. अनुकरवेही ना = मतीतार्थ समजत नाही. दसक = डसनारे जेवढे जंतु (उवा, पिंसा, ढेकुन, डास) मसक = चिलट. आवाकीत होतां = मनन करीत होतो, आपल्या बुद्धीच्या कक्षेत आणण्याचा प्रयत्न करत होतो. आवांकेया एत असे = मनन करता येते? बुद्धीत उतरते काय ?, लक्षात येते काय. तेतुके = आमच्याकडून प्राप्त झाले तेवढ. हीरेंयांची खाणि = कोळशाच्या खाणीतुन हिरे काढणे. खांब राखति = वेरुळच्या लेणीतल्या खांबासारखे. वोदरे तेथ = जेथे ती खाण पडणार आहे तेथे. टेका सुति = दगडाचा किंवा लाकडाचा टेकु देतात. षटकोनि हिरा = महा टोक असलेला हिरा. प्रथमावस्थेत तो बिगर घडवलेला नंतर त्याला घासून तयार करावे लागते. हीरेकणी = तुकडे, छोटे हिरे. रीगे : नीगे = कितीही खणले तरी काहीच प्राप्त होत नाही. खणण्याचे कष्ट व्यर्थ जातात.

॥ ५९० आबैयो रंगमाळिका प्रमार्जणें ॥

आबैयो = संगमेस्वराची पुजारीन. प्रमार्जणे = पुसणे. रंगमाळिका भरावेया मग जोगेस्वरीसी गोसावीयांते वीनवावेया जावे = रांगोळ्या काढुन स्वामींना आमंत्रण द्यायला जावे तिचा मनात हा विचार चालु आहे. ओणवी ओणवी = वाकुन वाकुन. खोलबुंधी घातली = सर्व तोंड व कपाळ झाकेल असे उपरणे पांघरणे स्वरात केले = स्वरांचा अंत केला, कर्कश आवाजाने किंवा जोरात ओरडणे. देसकाळिचेयां = अलिकडच्या, सध्याच्या. देठीयाचीया = असभ्य, आडदांड पुरुषाच्या. वरूतीयाचि वासा = वर मान करून चालणे, खाली पाहणेच नाही. बाहीरीली चौकी = देऊळाला दोन दरवाजे असावे पैकी बाहेरची चौकी. हें उचलौनि = आम्ही स्वतः होऊन. तुम्ही न बोलावता. तोंडे तोंड जाणता - तोंडासमोर, जाणुन-बुजुन. उचललि माणिके = रस्त्यावर पडलेली माणिके उचलुन घेतली असता. हळुवें = त्याची किंमत कमी होते काय ? चतुर्सीवेसि = चारी दिशेच्या वेशीसी, गावातील जमिनीच्या हद्दीत. हातादों कां = दोन हाताच्या पलिकडे. (श्रांते = मोठ्या शब्दाने. सुरंगु = वस्त्राचे टोक.)

॥ ५९१ उपाध्या भेटि ॥

हुरडेयाचे काटाळे = कणसांचे भारे. एरी वाटा = जेथुन नदीला उतार आहे त्या वाटेने मेघवणीए = नीळ्या रंगाची पागेचा = फेट्याचा, पागोट्याचा धाटा केला = वस्त्राची उभी घडी करून कान व डोक्याला उभा पट्टा गुंडाळतात. सीवन = नदीचे नाव. घाटी = नदीचा घाट. संगमेस्वरासि = खडकुली जवळचे. कपाटे = सपाट जमिनीवर असलेली पाताळ गुंफा. (जसे पुनतांब्याची पाताळ गुंफा) खडकलीएसि = खडकुळीला, खडकाळ प्रदेश अवस्थान = साडेतीन महिने राहिले. चोखटु केला = निवडुन स्वच्छ केले.

॥ ५९२ आबैयापुरिका भोजनीं संतो खू ॥

आबैया पुरिका भोजनीं संतोखु = आबैयोचा पुण्यांच्या स्विकार करून तिला स्वामींनी संतुष्ट केले. पुजाअवस्वर = सकाळी दहाच्या जवळपास. कानवटी फेडुनि = पोळीचे काठ काढुन पुरीया = गोड पुऱ्या. श्रीमंत = उच्च प्रकारच्या पदार्थाची. सकुमार = नाजुक पदार्थ व कमी खाणे. आणीक पुरी = आणखी एक गोड पुरी. मांडा = विना तळलेली छोटी पोळी. तोखों लागली = संतुष्ट झाली.

॥ पूर्वार्ध चरीत्रं समाप्त ॥

